GENEESKUNDIG TIJDSCHRIFT

VOOR

NEDERLANDSCH INDIË.

GENEESKUNDIG TIJDSCHRIFT

VOOR

NEDERLANDSCH INDIË

UITGEGEVEN DOOR DE

VEREENIGING TOT BEVORDERING

DER

GENEESKUNDIGE WETENSCHAPPEN

IN

NEDERLANDSCH INDIË.

JAARGANG III.

BATAVIA,

LANGE & Co.

1854.

INHOUD

VAN DEN

DERDEN JAARGANG.

ALGEMEEN RAPPORT

DER IN DE

1ste MILITAIRE AFDEELING VOORGEKOMEN CHOLERA LIJDERS.

IN HET JAAR 1851.

DOOR

G. WASSINK.

Dirigerend Officier van Gezondheid 1e klasse.

A. CIVIEL SUMMIER RAPPORT.

RESIDENTIEN.	GESLACHT.			Hersteld.	OVERLEDEN.		
	Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.		Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.
Residentie Batavia en voorsteden met inbegrip van de in de civiele ziekengestichten en daar buiten door de civiele geneesheeren behandelde lijders.	853	361	95	1012	196	81	20
Bantam	543	363	395	806	185	151	159
Cheribon	276	180	137	468	44	44	37
Indramaijoe	174	165	79	223	74	84	37
Krawang	152	78	164	310	32	19	33
Buitenzorg	571	»	»	514	57	»	»
Totaal	2569	1147	870		588	379	286
	4586			3333	1253		

Batavia de 1ste, 2de en 3de stadsgeneesheeren de Hr. Eisinger, Voller en Swaving.

Buitenzorg, de officier van gezondheid 3de kl. Swart.

Bantam, » » » » 2de en 3de kl. Le Pique en Lens.

Cheribon, » » » » » » » » Feist en Pluijgers.

Indramaijoe, » » » » 3de kl. Bloch.

Krawang, de assistent resident Scheer bij het niet aanwezig zijn van eenen geneesheer.

OMSCHRIJVING.

Toen in de maand April van het jaar 1851 alhier de tijding aankwam, dat de cholera zich te Samarang en te Soerabaija vertoonde, werden, in eene bijeenkomst van geneeskundigen, tot dat einde belegd en gepresideerd door den chef over de geneeskundige dienst, eenige op ervaring gegronde maatregelen beraamd en aangewezen, welke men noodig achtte, zoo ter voorkoming, als ter genezing der cholera, indien het onverhoopt mogt gebeuren, dat deze ziekte eene epidemische geaardheid aannam en zich over Java uitbreidde.

Het gouvernement deed hiervan mededeeling in de Javasche Courant van den 23sten April 1851, No. 33, en bij afzonderlijke publicaties, zoo in de Nederduitsche als in de Javasche, Maleische en Chinesche talen.

1°. »dat de ziekte als niet besmettelijk moet worden beschouwd en zulks wel in den uitgestreksten zin des »woords, welk gevoelen overeenstemt met dat van verreweg de meeste geneeskundigen in alle oorden;"

2°. »dat geene algemeene maatregelen tot wering of beperking der ziekte, met uitzigt op een gunstig gevolg, kunnen genomen en alzoo niet behooren aanbevolen te worden;"

3°. »dat de noodige voorstellen dienen te worden gedaan, »om daar, waar de Javaan in behoeftige omstandigheden »verkeert, voor zoo veel mogelijk, tijdelijk in het noodige voedsel (rijst) te voorzien, en zulks op grond, dat »eene min goede voeding, luidens de geschiedenis van

»alle epidemiën, en bepaaldelijk in deze, den nadeeligsten »invloed uitoefenen;"

4°. »dat het noodig is, den inlander oplettend te maken, »om des nachts het ligchaam te bedekken;"

5°. »dat, ter zuivering der lucht, ten minste eenmaal daags, in »de kampongs vuren worden gebrand van voorhanden ruigte;"

6°. »dat zoo veel mogelijk wordt toegezien dat het drinkwa- »ter zuiver zij;"

7°. »dat het eten van komkommers, laboe-ajer, papaija en »watermeloenen (semangka) algemeen worde afgeraden;"

8°. »dat het geraden is, algemeene geneesmiddelen, met het »noodige voorschrift in de inlandsche talen, ten dienste »der bevolking beschikbaar te stellen bij ieder dessahoofd »en in de wachthuizen, en wel de volgende mixtuur;"

R. Ol. menth. s. ol. cajaput. gutt. VI.
cum. sacchar. trit.
Aq. depurat. unc VI
Aeth. sulphur. alcohol dr. II.
Vin. opii. aromat. dr. I.
Ds. Alle ¼ uur 1 lepel.

9°. »dat geene bijzondere maatregelen behoeven genomen te »worden, ten aanzien der lijken van aan cholera gestor- »venen, noch ten opzigte der kleederen, ustensiliën of »wat dies meer zij, van de zoodanigen, doch de gewone »reiniging en zuivering met aandrang worde aanbevolen;"

10°. »dat op die punten, waar een groot getal menschen bij »elkander wonen, ziekenlootsen worden opgeslagen, waar- »aan, voor zooveel mogelijk, een geneeskundige bepaald »verbonden dient te worden;"

11°. »dat het den inlander worde aangeraden, om zoo veel »mogelijk de felle zonnehitte te vermijden en dien over- »eenkomstig hunne werkzaamheden en veldarbeid te re- »gelen, door in den vroegen morgen daarmede aan te »vangen;

en dat, wat de troepen aangaat, het raadzaam is geacht;

1°. »dat zij, na 10 ure des morgens, tot 's namiddags 4 ure, »in de kazernen geconsigneerd blijven;"

2°. »dat vooral het misbruik van sterken drank hun worde »ontraden;"

3°. »dat zij 's morgens vroeg niet met eene ledige maag uit- »gaan;

4°. »dat er toegezien worde, dat zij des nachts niet in de »buitenlucht slapen;"

5°. »dat de bovengemelde mixtuur steeds in de kazernen voor- »handen zij, ten einde, bij eenen eventuelen aanval der »ziekte, onmiddelijk te kunnen worden toegediend.

Op den 22sten April, eenige dagen na voorzegde bijeenkomst, vergaderde de kommissie van geneeskundig onderzoek en toevoorzigt (1) ten einde naar luid art. 16 van het reglement op de civiele geneeskundige dienst, de middelen te beramen, ter behandeling en beperking der cholera wanneer het mogt gebeuren, dat deze ziekte zich te Batavia openbaarde, — dit omdat de kommissie meende, dat, behoudens de toepassing der algemeene regelen, die onder het voorzitterschap van den chef vastgesteld waren, evenwel eenige bepalingen van bijzonderen en huishoudelijken aard nuttig konden zijn. Weshalve werden gearresteerd de volgende punten, om die, zoodra zulks oirbaar mogt geacht worden, aan het oordeel van bevoegde autoriteiten te kunnen onderwerpen als:

a. »Er zullen afgescheiden van de reeds bestaande zieken- »gestichten, op verschillende plaatsen, zoo te Batavia, als om- »streken, lootsen opgerigt worden, om de cholera lijders, die »zich in de stad en hare nabijheid mogten voordoen, daarin

(1) President, de dirigerende officier van gezondheid WASSINK.
Leden, officier van gezondheid 1ste kl. WASKLEWITZ.
» 1ste stadsgeneesheer EISINGER.
Sekretaris afwezig.

»te kunnen opnemen, voor welk doel men van de nieuw ge-»bouwde ziekenzalen bij de stadsgevangenis te Batavia kan »gebruik maken."

b. »Het aan de westzijde van het Koningsplein staande lo-»caal, toebehoorende aan de zoogenaamde Raceclub, kan, door »eenige veranderingen aan te brengen, ingerigt worden tot eene »behoorlijke verpleegplaats voor cholera lijders; dit lokaal kan »dienen ter opname van de op het Koningsplein, Parapattan »en Tana-abang voorkomende zieken."

c. »te Goenong-saharie en wel in de nabijheid van Pintoe-bes-»sie zal eene loots opgerigt worden ten einde, van af Jacatra »en omstreken, in de verpleging van cholera lijders te voorzien."

d. »te Meester-cornelis, wanneer daar geene lokaliteitsruim-»te bestaat, zal een loots gebouwd worden, ten einde van bo-»ven en van beneden Meester-cornelis de zieken derwaarts te »kunnen evacueren."

e. »In de Gang-ketapang zal eene loots opgerigt worden, »waarin alle lijders uit de nabij gelegen kampongs verpleging »kunnen vinden;" terwijl men

f. »uit kampong Balie en omstreken de zieken kan eva-»cueren naar Weltevreden, alwaar door de welwillendheid »van den militairen-kommandant een bamboe kazerne ter op-»name van cholera lijders zal ingeruimd worden."

Het spreekt van zelf, dat bij de aldus geprojecteerde zie-ken inrigtingen in de eerste plaats moet aanwezig zijn ge-neeskundige assistentie, en in de tweede plaats al datgene, wat ter behoorlijke verpleging van choleralijders onmisbaar is. De kommissie indachtig hieraan en aan de goede hulp, die men van de ter plaatse aanwezige practiserende geneesheeren mogt verwachten, besloot tot het doen van voorstellen, zoodra als het noodig zou zijn, in dezer voege.

1°. »Voor de stad en hare omstreken de 1ste, 2de en 3de »stadsgeneesheeren."

2°. »bij het locaal sub Litt. *b*, de heeren Steenstra Toussaint »en Johnson."

3°. » bij het locaal te Goenong-saharie bij Pinto-bessie de heer » SCHREUDER."

4°. » bij het lokaal te Ketapang de heeren MULLER en STRAUS.

» Voorts, dat er in alle deze voorloopige ziekenlootsen, » behalve de legplaatsen, nog beschikbaar zal gesteld worden » een nader te bepalen getal dekens, emmers, draagbalies, » badkuipen, nachtstoelen. brandstoffen, het noodige tot » behoorlijke verlichting, mitsgaders twaalf bedienden, on- » der toezigt van eenen mandoor, of zooveel meer, als de » omstandigheden zullen vorderen."

» Wat aangaat de verstrekking van geneesmiddelen en mid- » delen van vervoer der zieken naar de verschillende lootsen, » zal met de plaatselijk civiele autoriteit het noodzakelijke wor- » den besproken, zoo ook, wat betreft de middelen van vervoer » ten behoeve der verschillende geneesheren, wier diensten el- » ders bij onbemiddelde partikulieren verlangd worden. — Ko- » mende het de kommissie wenschelijk voor, dat tot dat einde » rijtuigen voor rekening van den lande aan de geneesheeren » beschikbaar gesteld worden."

Het zal wel geen betoog behoeven, na het geen hiervoren is opgemerkt, dat deze voorstellen slechts hoofdtrekken bevatten, alleen ontworpen, om in geval van algemeene verbreiding der cholera, naarmate van den drang der omstandigheden in toepassing gebragt te worden, met andere woorden, om op alles voorbereid te zijn. Er werd evenwel al dadelijk vastgesteld, om, zoodra de eerste verschijnselen der cholera zich zouden voor doen, de plaatselijke autoriteit met de gevoelens der kommissie bekend te maken, overeenkomstig de des wegens gehoudene aanteekeningen in het notulenboek, hetwelk tot de attributen van haren president zal behooren.

Den avond van den dag, waarop het vorenstaande was besloten, vertoonde zich de eerste cholera lijder. De president, hiervan verwittigd en meenende, dat als nu de tijd gekomen was, om van zijne bevoegdheid gebruik te maken, be-

gaf zich naar den resident van Batavia en stelde dezen hoofdambtenaar voor, om als voorloopigen maatregel al dadelijk de bijna voltooide ziekenzalen (1) naast de stadsgevangenis te doen voorzien:

a. Van bamboe legplaatsen.
b. » badkuipen en verdere ustensilien.
c. » de noodige ziekenkleeding en dekens.
d. » bamboe bijgebouwen, zoo als noodkeuken enz.
e. » keuken gereedschappen, enz.
f. » personeel.

Deze voorstellen werden niet alleen begrepen, maar door gezegde autoriteit met de meeste bereidwilligheid, in den kortstmogelijken tijd verwezenlijkt, zoo dat wij drie dagen later in staat waren meer dan honderd lijders te verplegen. Gelukkig evenwel, is het getal der dagelijks in de ziekengestichten verpleegde lijders nimmer zoo groot geweest; hetwelk men welligt met grond op rekening mag stellen van de bijzonder gunstige uitwerking der zoogenaamde cholera mixtuur. — Wanneer van deze mixtuur slechts bij tijds gebruik gemaakt werd, namelijk bij het eerste ontwaren der voorboden van cholera, zoo als plotseling zich instellende en aanhoudende buikpijnen, voornamelijk in de maagstreek, vergezeld van op rijstwater gelijkende ontlastingen, met angst en gevoel van zwakte; dan waren eenige lepels vol, overeenkomstig het voorschrift toegediend, meestal voldoende, om de ziekte in haren voortgang te stuiten. Het vertrouwen op dit geneesmiddel was dan ook weldra zeer groot, vele chinezen en inlanders voorzagen zich uit eigene middelen er van, terwijl honderd en meer fleschen mixtuur uit de apotheek bij het militair hospitaal te Weltevreden op aanvraag van den resident ten behoeve der bevolking van 's lands wege verstrekt geworden zijn. De burger-apothekers, die, hetzij mij een genoegen, dit hier te mogen aanhalen, voor eene matige prijs dit geneesmiddel verkrijgbaar stelden, hadden veel aftrek; te Bui-

(1) Het in aanbouw zijnde hospitaal.

tenzorg, Serang, met een woord overal, waar men de gewoonte niet huldigde, om, zonder bevind van zaken, een elders goed bevonden middel, onbeproefd te laten, had men onder dezelfde omstandigheden, dezelfde goede uitkomsten van meergemeld mixtuur; — laten wij nu zien, wat in de verschillende verslagen omtrent de cholera epidemie mede gedeeld is, en beginnen met het desbetrekkelijk verslag van den 1sten stadsgeneesheer te Batavia.

»Den 22sten April werd in kampong Seranie bij Rijswijk, het »eerst mijne hulp ingeroepen bij eenen bejaarden inlander, die »uit het rivier bad te huis komende door cholera was aangetast. »Den volgenden dag werd eene lijderes behandeld, wonende »in kampong Bandan in de oude stad — nabij den Antjolschen »weg. In de opvolgende dagen kwamen verscheidene cho- »lera gevallen in den omtrek voor. De epidemie eischte »weldra vele slagtoffers, ging zuidwaarts uit de oude stad »langs het Molenvliet, kampong Sawabesaar naar gang Pi- »tjenongan. Noordwijk, Goenong Saharie, Bazar Senin en »kampong Balie tot Meestercornelis. De ziekte heerschte »vooral in de oostelijke van Molenvliet zich bevindende kam- »pongs, minder in de westelijke. Den 29sten April was het »getal lijders reeds tot 29 aangegroeid, van den 1sten tot den »25sten Mei kwamen de meeste gevallen van cholera voor; »het getal klom zelfs eenmaal tot 18 daags. Na den 25sten »Mei verminderde de epidemie zeer in hevigheid en was den »7den Junij nagenoeg geëindigd."

De na dezen tijd tot het laatst van November voorgekomene cholera gevallen te Batavia zijn niet in dit verslag opgenomen, zoo dat slechts een overzigt gegeven is van de epidemie van af den 22sten April tot den 7den Junij.

»Bij het uitbreken der cholera, waren in het stadsverband »tusschen de 130 en 140 lijders. Hiervan zijn 15 aange- »tast en 10 bezweken."

»In het kettingkwartier, tellende tusschen de 380 en 400

»kettinggangers werden 21 aangetast en overleden 10. Uit »de wachtkamer der Papangers zijn 4 aangetast en is 1 be»zweken.

»Het korps Papangers bestaat uit een half bataillon; beur»telings betrekken 18 man, de wachtkamer bij het ketting»kwartier."

»Uit de verschillende pondokken der onderschouten wer»den 34 aangetast en naar het stadsverband gebragt, waar»van 15 overleden. Van de 10 in de pondokken zelve door »den stadsgeneesheer behandelde lijders stierven 5."

»In het chinesche hospitaal tellende 170 à 180 lijders, »werden 37 aangetast, waarvan 12 bezweken."

»In de nieuwe stadsgevangenis tellende 130 koppen, wer»den 8 aangetast en overleden 3."

»In het diaconie armenhuis tellende 46 à 48 zielen, zijn »7 cholera gevallen voorgekomen, die gunstig afliepen."

»Buiten de gestichten werden met cholera behandeld, Eu»ropeanen, Inlanders en Chinezen, ten getale van 86 hier»van overleden 24."

»Het geheele cijfer der gedurende bovengenoemd tijdvak »door de civiele geneeskundigen te Batavia behandelde lijders »bedraagt 255, waarvan 149 hersteld en 106 overleden zijn."

»Van deze 255 waren 34 Europeanen, 193 Inlanders en »28 Chinezen. — Wat het geslacht en den ouderdom betreft »zoo waren 170 mannen, 68 vrouwen en 17 kinderen; Van »de 34 behandelde Europeanen zijn."

»Van	de	10	mannen,	5	hersteld	5	overleden.
»	»	16	vrouwen	12	»	4	»
»	»	8	kinderen	4	»	4	»

»Van de 28 behandelde Chinezen zijn:

»Van	de	19	mannen,	12	hersteld	en 7	overleden.
»	»	9	vrouwen	3	»	» 6	»

»Van de 193 behandelde Inlanders zijn:

»Van de 141 mannen, 75 hersteld en 66 overleden.

» Van de 43 vrouwen, 32 hersteld en 11 overleden.
» » 9 kinderen 6 » » 3 »

» De zoogenaamde cholera tijphus is niet zeldzaam voorgeko-
» men."

» Recidieven van werkelijke cholera werden 5 maal opge-
» merkt, en dat wel 4 maal met een noodlottig uiteinde."

» Bij voorkeur zijn aangetast cachectische, oude en afgeleefde
» personen.

» Bij de behandeling der cholera, zegt de stadsgeneesheer,
» moet aan de volgende indicatien voldaan worden."

1°. » De vermindering der spastische verschijnselen en der
» colliquatie door maag- en darmkanaal."

2°. » Herstelling der gestremde bloed-circulatie en terug-
» brenging van de bloedmenging tot de norma. De ge-
» wone cholera mixtuur betoonde zich in het eerste tijd-
» perk veelal gunstig. Dr. Eisinger zegt, dat bijeen phar-
» maco-dijnamische ontleding dezer mixtuur, hare toe-
» diening voor het oogmerk zeer doelmatig schijnt, want
» de aq: menth: of cajoepoetie is bij spastische kolieken
» steeds in groot aanzien geweest. Dit carminans nu, ver-
» volgt hij, vereenigt met den zoo krachtig het zenuw-
» leven opwekkenden aether, moet *stellig* gunstig op de
» zoo sterk onderdrukte levenskracht werken, terwijl het
» daarbij gevoegde opium den nadeeligen invloed op de
» bloedmassa en hersenen beneemt, zoodat de werking van
» dit laatste middel slechts tot beteugeling der colliquatieve
» darm excreties wordt teruggebragt. Wanneer nu op dit
» middel eenige reactie volgde, zooals gewoonlijk, ging men
» tot andere indicaties over. Ter voldoening aan beide in-
» dicatien en om dijnamisch de bloedcirculatie te herstel-
» len, werd tevens uitwendig gebruik gemaakt van mos-
» taard en akar kellor, tinctuur van capsicum annuum, am-
» mon: liquida, spiritus terebinth, ol sinapeos enz. De
» lijders werden door kruiken met heet water omgeven en

»onder wollen dekens gelegd. Bij deze behandeling kwa- »men velen tot spoedige reactie; bleef deze te lang uit, »zoo nam men zijne toevlugt tot plaatselijke bloedontlas- »tingen per hirudines ad abdomen waarvan in een paar »gevallen gunstige gevolgen gezien zijn."

Deze behandeling grondt Dr. EISINGER op een verschijnsel door hem met den stelhoscoop in de hartstreek waargenomen, »hij, nam dan bij sommigen eene zulke hevige worste- »ling van de bloedkolom waar, als zelfs bij organische hart- »ziekten nimmer voorkwam. De hartslag geleek volkomen op »de slagen eener stoommachine (?)".

In het stadsverband hebben de 2 en 3ᵉ stadsgeneesheeren zelden van cholera mixtuur gebruik gemaakt, zij bedienden zich bijvoorkeur van spiritus cornu cervi en aether met aq: menth: meenende door deze formule den tijphus te voorkomen, doch zij werden in hunne verwachting teleurgesteld. Deze heeren hebben proeven genomen met braakmiddelen.

Bij sommige hevige gevallen in het chinesche hospitaal is de Amerikaansche methode beproefd (gegrond op de hijpothese, dat het bloed arm is aan zuurstof en aan zouten) door het toedienen van groote giften keukenzout in warm aromat: water. Bij 2 van de 4 lijders was deze wijze van behandeling gunstig. De ammonia liquida is eenmaal van de 3 met goed gevolg aangewend bij cholera sicca. Het toedienen van carbonas sodae met piper hispanicum was gewoonlijk in staat, het hevige braken te bekampen, doch was overigens van geen of zelfs nadeelig gevolg.

Verrassende werking is gezien, van campher met moschus *aa.* scrup. pro dosi alle 2 uur 1, tot 10 poeders toe. Er trad volkomene reactie in, doch er ontwikkelde zich weldra tijphus, waaraan de lijder den 6den dag bezweek.

Na het ophouden der spastische verschijnselen, bleef dikwijls oppressie in de longen en congestie naar de hersenen terug — dan werden bloedontlastingen en afleidende huidmid-

delen aangewend en inwendig chlor, calomel, ipecacuanha, rheum en chinine naar omstandigheden toegediend.

Velen bezweken aan cholera tijphus, die dikwijls voorkwam. De hoofdmiddelen waren chlor, calomel en chinine. De lijkopeningen leverden het volgende:

Uitwendig voorkomen.

»Meestal sterk uitgedrukte lijkstijfheid (bij sommigen groote »buigzaamheid der spieren). De huid meestal cijanotisch ge»kleurd, nagels blaauw, de toppen der vingers gerimpeld."

»Het gelaat sterk ingevallen, de buik ingetrokken."

Schedelholte.

»De hersenboezems en hersenvliezen waren veelal gehijper»aemieerd. De arachnoidea was somtijds troebel. De her»senen zelve vond men veelal week en met bloed gevuld, bij »de doorsnede vele zwarte bloedstippen vertoonende. De her»senkamers bevatten in de meeste gevallen zeer weinig serum. »De medulla oblongata in het bovenste gedeelte der medulla »spinalis werd dikwijls zeer verweekt gevonden, zelfs tot den »4den of 5den halswervel en wel bij die lijders die tijdens hunne »ziekte over ondragelijke smart in den hals of rug geklaagd »hadden."

»Eenmaal was het ruggemerg buitengewoon broos en hard."

Borstholte.

»De pleura, hier en daar door verouderde schijnvliezen, ver»groeid, was bleek en droog. De longen, altijd met hijposta»tisch bloed in het achterste gedeelte der onderste kwabben, »waren overigens nu eens met bloed overvuld, dan weder anae»misch. Het hart vond men meestal slap en flets, het linker »hart ledig, het regter veel teerachtig ongestremd bloed be»vattende. Somtijds vond men in het regter atrium zooge»naamde bloedpolijpen, die ook de groote vaten opvulden."

Buikholte.

Het peritonaeum was meestal troebel droog en anaemisch, het net van vet ontbloot. Het slijmvlies der darmen was bleek, grijs of ook vuil rood of met plastische exsudaten bedekt. Bij eenen lijder was de cholera met dijsenterische darmzweren gecompliceerd, zooals uit den gangreneusen toestand van de mucosa der dikke darmen bleek. De kliertjes en kliergroepen in de dunne, darmen waren vrij dikwijls gezwollen verheven en hard op het aanvoelen. Bij velen werden in maag en darmen eene menigte ascarides lumbricoides aangetroffen.

De lever was veelal hard en bij doorsnijding knisterende; de galblaas of gevuld met eene op groene zeep gelijkende dikke gal, of ook geheel ledig.

De milt trof men meest verhard soms ook buitengemeen week en bloedrijk aan.

De nieren vertoonden zich steeds bleek, de pisblaas ledig en zamengetrokken, zonder een droppel pis te bevatten.

Het verslag van den 1sten & 2^den^ stadsgeneesheer heb ik vermeend niet te moeten resumeren, uithoofde dit in deszelfs geheel is afgedrukt, in het in Nederland uitgegeven wordende weekblad voor geneeskundigen. Het resultaat hunner behandeling is zeer gunstig. In het militair Hospitaal, waarin met naauwgezetheid de bepaling opgevolgd werd, om geene cholera te noemen wat geen cholera was, zijn, niettegenstaande de choleralijders, van het oogenblik van opname, onverschillig op welk uur van den dag of van den nacht, geneeskundig zijn gadegeslagen en verzorgd, de genezings uitkomsten op verre na niet zoo gunstig geweest, zijnde van de twijfelachtige gevallen afzonderlijk melding gemaakt; dit zij echter hier ter loops aangemerkt;

De hierbij overgelegde staat *A.* bevat zoowel de opgave der verschillende wijken in de geheele Residentie met inbegrip der ommelanden, waar de cholera geheerscht heeft, als

het getal der daardoor aangetasten, hersteldden en overledenen, zoo inlanders als Chinezen, mannen vrouwen en kinderen, van elken landaard in het bijzonder, derzelver ouderdom en bedrijf- terwijl de staat *B* een omstandig overzigt geeft zoo van de sterkte der bevolking der hierboven genoemde wijken, kampongs en oorden, alsmede:

1°. Van de verhouding van het getal lijders tot de bevolking.
2°. Verhouding van het getal hersteldden tot het getal lijders.
3°. Verhouding van het getal overledenen tot de bevolking.
4°. Verhouding van het getal overledenen tot het getal lijders.

	Inlanders.			*Chinezen.*		
	Mannen.	Vrouwen.	Kind:	Mannen.	Vrouwen.	Kind:
1.	1 : 52,14	1 : 104,70	1 : 541,08	1 : 84,67	1 : 341,54	1 : 753,25
2.	1 : 1,29	1 : 1,28	1 : 1,22	1 : 1,81	1 : 1,29	1 : 1, 71
3.	1 . 228,30	1 : 474	1 : 2294	1 : 352,79	1 : 1502, 8	1 : 1807, 8
4.	1 : 4,37	1 : 3,17	1 : 5,53	1 : 4,16	1 : 4, 4	1 : 2, 4

De kampong Baroe heeft in betrekking tot hare bevolking de meeste choleralijders gehad, de kampong Miskien de minsten. Vergelijkt men nu met aandacht de verhouding der hersteldden tot het getal lijders onder het toezigt der civiele gegeneeskundigen op staat *A* onderaan, — met het resultaat der niet onder geneeskundig toezigt en alleen onder het gebruik der cholera mixtuur verkregene genezings gevallen, dan zal men zich niet behoeven te verwonderen, waarom het getal der in de civiele gestichten opgenomen getal lijders, betrekkelijk gering geweest is, en het vertrouwen op de cholera mixtuur zoo groot, maar hoe dit nu ook zij, heeft men met terugzigt op vroegere épidemien veel reden tot tevredenheid wegens den gelukkigen afloop van de onderwerpelijke. In het geheel zijn weinig Europeanen of afstammelingen van Europeanen door de cholera aangetast; behalve de militairen maar 34, waarvan opgave bestaat.

	W IJ K E N
. 1	Pakamba
. 14	Djatie .
. 29	Petambo
. 2	Djambat
. 7	Voorrei
. 8	Patike .
. 2	Gang K
. 2	Petocak
. 7	Chinees
. 11	Kamp. .
e . 11	Kebon
. 7	Jacatra
. 9	Gang
. 3	Djalam
2	Bodi

he
zo
va
be
va
ka
1
2
3
4

1.
2.
3.
4.

de
sto
ste
ge
nie
de
me
de
ke
mi
ter
we
het
Eu
ma

N HET GE
DE BEVO

M.

N HET GETAL OVERLED
DE BEVOLKING.

	Chinezen.		
K.	M.	V.	K
	.	.	
	.	.	
	.	.	
	.	.	
	.	.	
	.	.	
	.	.	
	.	.	
	.	.	
	.	.	
	.	.	
	.	.	
	.	.	
	.	.	
	.	.	
	.	.	
	.	.	
	.	.	
	.	.	
	.	.	
152.	.	.	
	.	.	
	.	.	
	.	.	
	.	.	
	1: 35.	1:359.	
	.	.	
	.	.	
	.	.	
	.	.	
	1: 3.	.	
	.	.	
	.	.	
7			

VE

W IJ K E

	M.
Per Transport.	
Oosterkwartier.	
Tjicoenier.	
Maroenda Bezaa	
Sambielangang.	4.0
Tjabang boengie	
Tanna Kodja.	
Djapan.	
Rawa Banké.	.10.
Tjondet.	.
Tjekinie.	.21.
Tjikinie.	11.
Pondoktenga.	
Poudok doea.	12.7
Moeara blatjang.	15.
Kalie Passier.	16.1
Pessieng.	.70.
Grendeng.	.70.
Tangerang.	10.6
Babakan.	7.
Tjoerock.	20.9
Rawa boeaija.	47.
Bazaar Baroe (O	24.1
Tjenkareng.	501.8
Moeara Angké.	501.
Batoe tiemboel.	45.
Gedong pandjang	.
Gedong Baroe.	101.
Karawatjie.	515.
Batoe tjeper.	52.2
Parong Koeda.	.
Tjiekokol.	.
Stadhuis.	.
Bazaar Assem.	.
Kedoeija.	543.
Jamblatan boesoek	.

LEDE-	VERHOUDING VAN HET GETAL OVERLEDENEN TOT HET GETAL LIJDERS.					
	Inlanders.			Chinezen.		
K.	M.	V.	K.	M.	V.	K.
.	1: 5.69	1:6·	1:2.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.
.	.	1:5.	.	.	.	.
.	.	.	1:4.	.	.	.
.	1: 13.	.	.	.	.	.
.	.	1:1.	1:1.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.
.	1: 14.	1:7.	1:15.	.	.	.
.	1: 5.	1:3.	.	1:1.	.	.
.	1: 3. 5	.	.	1:1.	.	.
.	.	1:3.	.	.	.	.
.	1: 2.33	1:2.75	1:3.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.
.	1: 1.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	1:1.	.	.
.	.	.	.	.	.	.
.	1: 1.	.	.	.	.	.
.	1: 2.	.	1:1.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	1:2.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.
.	1: 1.	.	.	.	.	.

Buitenzorg.

Het eerste ziekte geval kwam voor bij eenen lijder in de hoofdplaats dezer afdeeling, die den vorigen dag van Batavia was gekomen - bijna gelijktijdig vertoonde zich de cholera in de kampong Gobang (land Tjibodas district Parong) aan het riviertje Tjidoenpoean gelegen, dat langs het duizend gebergte henen vloeijende bij Tjibodas in de Tjidanie valt. Van hier uit verspreidde zich de ziekte spoedig over de omliggende landen, zoodat bijna geen land in het district Parong verschoond bleef; zij hield meestal gelijken tred met den loop der rivier Tjidanie, terwijl slechts enkele gevallen in het duizend gebergte zelf werden waargenomen. Eenige dagen later vertoonde de de ziekte zich in het district Jassinga, en tastte bij voorkeur de landen Jassinga, Bolang en Jánlappa aan, gelegen langs de rivieren Tjidoerean en Tjipanghawoen. In de districten Tjibinong en Tjibaroesa kwamen slechts weinige en goedaardige gevallen voor. De bewoners van de hooger in de bergen gelegen streken bleven verschoond. De ziekte brak den 15 Mei uit, bereikte tegen het laatst dezer maand hare grootste hoogte en was met het eindigen der maand Junij geheel verdwenen. Het karakter der ziekte was zeer goedaardig; brakingen en stoelgangen waren gematigd, zoodat de lijders zeldzaam vroegtijdig waren uitgeput; kramp in den buik was een constant verschijnsel; kramp in de extremiteiten kwam slechts enkele malen voor. De verlamming der huid was nimmer tot dien graad gestegen, dat eene blijvende huidplooi kon gevormd worden.

Dit alles heeft betrekking op de door den officier van gezondheid in en digt om de hoofdplaats behandelde lijders; de meesten toch waren te ver van de hoofdplaats verwijderd, om onder zijne behandeling te kunnen komen. — Zonder uitzondering zijn deze verpleegd zoo als zulks door het Gouvernement was voorgeschreven, met dit gevolg, dat velen spoedig

hersteld waren, en de wijze van behandeling algemeen het vertrouwen der Inlanders won.

In dit verslag wordt niets meer van de behandeling vermeld; – de door het Gouvernement voorgeschrevene behandeling heeft betrekking op het gebruik der cholera mixtuur.

Cheribon.

In het midden van April kwamen verscheidene kolieken en cholerinen voor, die spoedig en ligtelijk genazen. Omstreeks den 23sten April openbaarde zich kenmerkende cholera; Van den 1sten Mei tot den 7den Junij nam zij zeer in hevigheid toe, verminderde daarna belangrijk tot den 14den Junij en hield, na nog enkele personen te hebben aangetast, den 2den Julij geheel op.

Wat de binnenlanden betreft, zoo vertoonde zich de cholera sedert den 15den Mei in de districten Loewar kotta, Sindang Laut en Losarie; Eenige dagen later in het district Mandirandjang en Palimanang, doch op geene uitgebreidde schaal.

Eene bepaalde rigting der epidemie is niet waargenomen; de meeste gevallen kwamen voor in de dessas aan strand gelegen, en waar veel visch gedroogd werd. In eenige dessas van de hoofdplaats en van Sindang, alwaar bijna alleen pottenbakkers wonen, woedde de cholera het hevigst. De hooger gelegene kampongs bleven echter niet verschoond. De meeste lijders kwamen des avonds of des nachts onder behandeling, en wel het meest wanneer groote daghitte door overvloedige regens gevolgd werd. De lijders waren meest Javanen van de arbeidende klasse, een klein gedeelte bestond uit Europeanen, Chinezen en Arabieren. De bannelingen en gevangenen zijn zeldzaam door cholera bezocht.

Op de hoofdplaats zijn van de in 23 dessa's wonende.

	Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.		
	2899	3416	3980	=	10295
aangetast	104	122	65	=	291
en overleden	17	29	25	=	71

28 overleden onmiddellijk of hoogtens binnen de 4 uren, 13 binnen de 12 uren, 30 binnen 1 à 2 dagen; Van deze waren 5 mannen, 2 vrouwen en 2 kinderen Europeanen, en allen, behalve 1 die te Losarie woonde, op Cheribon woonachtig, geene van hen is overleden; Van de 4 mannen, 3 vrouwen en 3 kinderen (chinezen) zijn 2 mannen overleden. De overige lijders waren Javanen of daarmede gelijkstaande personen; Van de bannelingen zijn aangetast 1 man en 1 vrouw die beiden hersteld zijn.

In het district Losarie zijn van de in 18 dessa's wonende.

	Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.		
	3268	3801	6631	=	13700
aangetast	31	18	4	=	53
en overleden	2	4	»	=	6

In het district Sindang Laut zijn van de in 23 dessas wonende.

	Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.		
	2980	3617	2564	=	9161
aangetast	80	9	57	=	146
en overleden	16	1	9	=	26

In het district Loewar Kotta zijn van de in 6 dessa's wonende.

	Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.		
	1001	1043	991	=	3035
aangetast	38	20	7	=	65
en overleden	8	7	1	=	16

In de districten Mandirandjang en Palimanang met eene bevolking van 44081 zielen kwamen 23 mannen 11 vrouwen en 4 kinderen onder behandeling, te zamen 38. Waarvan 1 man, 3 vrouwen en 2 kinderen overleden, te zamen 6.

De geheele residentie (behalve Indramaijoe) telde dus 593 cholera lijders, waarvan 468 hersteld en 125 overleden zijn..?

De cholera heeft zich voor gedaan onder den erethischen en paralijtischen vorm; deze laatste was of het gevolg van cholera erethica of trad dadelijk als cholera paralijtica op. In den hoogsten graad bleven braking en stoelontlasting geheel achterwege, terwijl do grootste apathie bestond (cholera sicca).

De heer Feist houdt de cholera voor eene apoplexie van den nervus vagus sijmpathicus (?), die later ook het spinaal zenuwstelsel aandoet, gepaard met bloedvergiftiging;—wanneer het agens of de Causa morbi hevig inwerkt, zoo wordt de levenskracht vernietigt en het bloed vergiftigt, er ontstaat dan een toestand gelijk aan dien na slangenbeet, en de dood kan even zoo spoedig volgen, als bij hen, die door den bliksem of sterke narcotica zijn aangedaan; werkt echter de causa morbi minder krachtig en is de voorbeschiktheid grooter, dan strijdt het agens met de vis vitae, waardoor de bekende cholera symptomen geboren worden. In dit laatste geval is men in staat, door de krachten te ondersteunen, den lijder te redden. Uit analogie met andere adynamische ziekten, verklaart de heer Feist het wezen der cholera uit dezen strijd van agens en vis vitae. De cholera heeft geen invloed gehad op de heerschende intermittentes.

Gegrond op deze theorie zijn die middelen geindiceerd, die in staat zijn spoedig de gezonkene vitaliteit op te wekken en de vis vitalis van het bloed en de ganglia tot de norma terug te brengen. Het hoofdmiddel was de ammonia liquida 15-30 droppels alle 5-10 minuten in koud water, tot dat de turgor

teruggekeerd, de pols goed te voelen en een algemeen warm zweet verschenen was;—uitwendig werd deze behandeling ondersteund door groote sinapismi op maag en buik en kruiken met heet water aan de voeten, kuiten, en langs den rug. Tusschen beiden werden specerij droppels gegeven. Telkens na het gebruik der ammon. liq. verminderde de angst en de drukking, en gevoelde de lijder zich beter, doch dit was van korten duur, en moest men het middel blijven toedienen tot zich volkomene reactie had ingesteld. Diarrhoea en vomitus weken hierbij langzaam. Een hoofdvereischte is, dit middel rein te geven, zonder mucilaginosa of syrupi en voortlegaan, tot de turgor vitalis teruggekeerd is; liet de ammon. liquid. ons in den steek, zegt de heer Feist, bij zeer torpiede vormen van cholera, zoo gaf men den aether phosphoricus met liq. cornu cervi succ. *aa* part. aeq. om het $\frac{1}{4}$ of $\frac{1}{2}$ uur 15-30 droppels, tot dat de reactie voldoende was; — nadeelige gevolgen zijn van deze middelen niet ondervonden; behalve na de toediening van aeth. phosphor: een branden in de maag en gastralgie, die na aanwending van subcarb. magnes. ophield. In ligtere gevallen van cholera erethica, als de huid nog niet geheel koud was, waren de volgende droppels voldoende R. Tinct. vanill. tinct. macid. *aa* unc: β tinct. aromat: unc: *i*β m. d. s. alle $\frac{1}{4}$ of $\frac{1}{2}$ uur 30-60 droppels in madera, portwijn, cognac of genever; — kinderen en tedere vrouwen gaf men meestal liq. cornu cerv: succ:, aeth. sulph. *aa* unc: β tinct: aromat unc: iij alle 5 à 10 minuten 25-40 droppels tot reactie volgde; was de aanval geweken, zoo gaf men meerendeels chinine en een inf. arom. naziekten, behalve zwakte, zijn weinig geobserveerd; alleen zijn eenige febres nervosae voorgekomen.

Recidieven kwamen meermalen voor, 2 malen binnen de 3 dagen, het meest na 8—14 dagen na den eersten aanval; van degenen die recidiveerden, stierven 10 aan cholera paralytica, de overigen herstelden.

Indramaijoe.

De cholera heeft in genoemde afdeeling ongeveer 9 weken geheerscht, en de meeste slagtoffers geëischt in de maand Mei, zij verscheen het eerst in het zuiden, tastte de kampongs Karangandjar, Ploembang, Bengoel, Lobener en Krassan aan, ging langs den loop der rivier Tjimanok en kwam weldra in de noordelijke kampongs Pauman, Baelak, Ardjoen, Babean, Oedik, en hiervan trok zij naar het oosten en verscheen in de dessas Singaradja, Piscisser en Balagan, ging naar de westelijke dessas over, waar ze Rambeklang , Lobener en Ploembang bestookte en nu tot Pangandangan, Oedjang en Djattitoedjoe doordrong. Gelijktijdig tastte zij ook de kampongs Lingo, Tempe, Lassarang, Barean op het vrije land Kandanghauer aan, en keerde terug naar de oostelijke distrikten waar de ziekte zich gedurende een korten tijd niet vertoond had. Hier werden de dessas Karangampel. Doekolenger, Slaman, Tambi, Sliak en Kandokan boender, door haar bezocht.

Een regelmatig verloop der epidemie is niet aan te toonen.

In de gouvernements distrikten van Indramaijoe zijn op eene bevolking van 51,000 zielen, aangetast 177 waarvan 97 hersteld en 80 overleden zijn.

Op het vrije land Indramaijoe zijn op eene bevolking van 26,000 zielen, aangetast 130, waarvan 65 overleden en 65 hersteld zijn.

In het land Kandanghauer zijn op eene bevolking van 23,000 zielen 116 aangetast, waarvan 62 hersteld en 54 overleden zijn.

In het geheel zijn dus in de afdeeling Indramaijoe met eene bevolking van plus minus 100,000 zielen 423 aangetast, waarvan 244 herstelden en 199 overleden. De ziekte zelve is naar haren vorm sijmptomatisch behandeld.

Bij gevallen gepaard met gastricismus gaf de heer Bloch ol: ricini — bleef de braking aanhouden en daalde de temperatuur der huid, zoo gaf hij eene emulsio met acid nitricum dilitum en laudanum *aa* drachm: β alle ¼ uur 1 lepel, later met grootere tusschenpoozen — uitwendig, zoo noodig inwrijvingen der onderste ledematen, met ol: terebinth: of algemeene wasschingen met acet: camph. Bij zeer koude onwerkzame huid, werd campher met opium in kleine dosis kort op elkander gegeven; werd ook dit laatste niet verdragen maar onmiddelijk uitgeworpen, zoo werden opiaten gegeven met pulv: aerophorus en elaeosach: menth: of chamom: die droog in den mond genomen, opvolgend na oplossing werden neergeslikt.

Bantamsche.

Den 14den Mei, brak de cholera het eerst aldaar uit, in het distrikt Tanara en de dessa Pasisir nabij de hoofdplaats van het district, ongeveer eene halve paal van het noorder zeestrand, van hier verspreidde zij zich in omliggende dessas en in eene westelijke rigting langs een kanaal dat de rivier Tanara met de Pontang verbindt. Bijna gelijktijdig verscheen de cholera in het district Tjieroeas in de dessas Sambonkoelon en Kasabilan, gelegen aan den westelijken oever van de rivier Pontang, omstreeks twee palen van het zeestrand; kort daarna kwam een lijder voor te Onderandier, gelegen in eene zuidwestelijke rigting van Tanara, verder vertoonde de Cholera zich op de hoofdplaats Serang en ook op Bantam. Tegen het einde der maand Mei en het begin van Junij werd de afdeeling Lebak bezogt, die het zuidelijke en oostelijke gedeelte dezer residentie uitmaakt, en wel het eerst in het district Warong Goenong en spoedig daarna in het district Lebak ongeveer in direct zuidelijke rigting van Serang, gelegen. In de eerste helft der maand Junij breidde zich de epidemie verder uit

in de districten Sadjiera (het meest oostelijk aan de assistent residentie Buitenzorg grenzende district van de afdeeling Lebak) en Parangoedjan, omtrent in het midden dezer Residentie, gelegen. Terzelfder tijd verscheen de cholera in het distrikt Tjicandie in het noordoosten dezer residentie en grenzende aan die van Batavia. In het zuidelijk gedeelte der afdeeling Lebak, in het district Tjilangkahan kwam de ziekte in de maand Julij voor. In de eerste helft van October is de epidemie uitgebroken in het district Anjer en tegen het einde van November op nieuw te Serang en de omliggende kampongs; eindelijk in de eerste helft van December in de dessa Baberan van het district Tjieroeas, acht palen oostelijk van Serang.

In deze epidemie is de cholera onder den erethischen en den paralijtischen vorm waargenomen, terwijl de laatste veelal den uitgang van den eersten was. Omtrent de behandeling der inlanders kan weinig gezegd worden. Men heeft zich moeten bepalen tot de verstrekking en toediening der cholera mixtuur, die in ligtere gevallen goede diensten bewezen heeft en de inlanders weldra vertrouwen inboezemde. Van de behandeling wordt niets meer vermeld.

Telok Betong.

Dr. Schwarz. Onderscheidt *cholera-beweging*, *cholerine*, en *zware cholera.* Bij den eersten vorm werd ipecacuanha in dosi emetica en oleum ricini als purgans gegeven, verder werden bij ontstekingachtingen toestand plaatselijke bloedontlastingen bewerkstelligt.

Bij cholerine hebben geringe dosis laudanum, warme bedekking der maagstreek en diaphoretische dranken zich zeer doelmatig bewezen.

In de zware cholera heeft Dr. Schwarz opgevolgd, wat door het geneeskundig bestuur was voorgeschreven, omtrent

het gebruik der cholera-mixtuur, en in de meeste gevallen met gunstig resultaat.

Van de afdeeling Krawang heb ik slechts eene numerieke opgave ontvangen van de aldaar voorgekomene cholera-lijders en der daarvan herstelden, onder het gebruik der Cholera-mixtuur. De staat *C* geeft ten aanzien van elke residentie in deze afdeeling 't zelfde overzigt als de staat A. omtrent de residentie Batavia, met dit verschil nogthans, dat hier alleen sprake is van de inlandsche bevolking, als wordende in de verschillende verslagen slechts zelden van anderen landaard melding gemaakt.

Het summier rapport duidt aan, het gezamenlijke getal der in de 1ste militaire afdeeling voorgekomene cholera-lijders. Tot dit rapport refereer ik mij ter vermijding van herhalingen.

Ter verduidelijking van hetzelve en de staten, beschouw ik het evenwel niet overbodig om van die staten nog met een paar woorden te gewagen van den tijd waarop de epidemie de verschillende residentiën voor het eerst en het laatst bezocht.

Te Batavia begon zij den 22 April en werd als geeindigd beschouwd den 7den Junij, het rapport loopt dan ook over dat tijdvak, hoezeer later nog eenige gevallen voorkwamen.

Te Buitenzorg	begonnen	den	13den Mei	geeindigd	2den Julij.
» Cheribon	»	»	23sten April	»	» »
» Indramaijoe	»	»	» »	»	» »
» Krawang	»	»	1ste Junij	»	31ste Julij

In de maanden October en November zijn echter wederom eenige gevallen voorgekomen. Te Bantam den 14den Mei begonnen geëindigd den 24sten Julij en vervolgens van de eerste helft van October met korte tusschenpoozen tot en met de maand December.

Telok Betong en andere Lampongsche distrikten begonnen den 4den Junij en geëindigd in November, zijnde zelfs later nog enkele gevallen waargenomen.

De Preanger Regentschappen werden door de épidemische ziekte niet bezocht; — waaraan dit voorregt is toe te schrijven, is onbekend en verwekt verwondering, vermits de aan dit groote landschap grenzende residenties, de eene meer de andere minder, van de épidemie niet bevrijd gebleven zijn, in allen geval blijkt het dat de cholera geene bepaalde rigting gehouden heeft. Te Batavia, Cheribon en Indramaijoe kwam zij nagenoeg gelijktijdig voor- doch op beide laatsgenoemde plaatsen vertoefde zij langer;

Te Krawang, Bantam en Telok Betong kwam zij zelfs op reeds bezochte plaatsen terug, toen men haar reeds lang verwijderd waande, haar voortgang was langzaam; zij vertoonde zich verder zoo wel in de bergstreken als in de lage landen. De laatsten werden echter bij voorkeur bezocht inzonderheid langs den loop der rivieren; Vergelijkt men nu het getal der te Batavia voorgekomene cholera gevallen met dat van andere residentien, maar voornamelijk met vroegere épidemien, dan komen wij tot de overtuiging, dat ons een voorregt is te beurt gevallen, waarvoor wij Gode niet genoeg dankbaar kunnen zijn.

Wat bij de meeste der tot dus ver geheerscht hebbende cholera-épidemien in alle bekende werelddeelen waargenomen werd, ten opzigte van den aard der épidemische ziekten, zag men ook hier en elders waar de Cholera uitgebroken was, een algemeen gastrisch karakter der ziekten en vele menschen met gastrische aandoeningen behebt, zoo als maagpijn zoogenaamd weegevoel in de maagstreek, opzwelling van den buik, oprisping van winden, kolijk, zuur en diarrheen; deze ongesteldheden waren of van ligten aard en alsdan spoedig voorbijgaande, of wel vergezeld van kramp in de leden en hadden veel overeenkomst met cholerine; —in dit geval nam men verschillende graden van hevigheid waar, waarvan de hoogere graden meermalen tot ware cholera overgingen, opmerkingswaardig is het evenwel, dat kort voor het uitbreken

der cholera, de Catarrhale constitutie heerschte, 't welk, het tegen overgestelde is, van hetgeen men in Europa onder zulke omstandigheden heeft vermeent te zien.

In de Preanger Regentschappen waar, zooals hierboven is gezegd, de ware cholera in het geheel niet verschenen is, kwamen toch, volgens mededeelingen, vele gastrische ziekte verschijnselen voor, waaronder cholerine en meerdere gevallen van zenuwkoortsen, waarin ik het bewijs meen te vinden, dat ook daar eene algemeene, doch veel zwakker werkende oorzaak dan die elders tot het ontstaan der cholera aanleiding gaf, heeft bestaan. — Wat nu deze algemeen werkende oorzaak is, moet ik bekennen niet te weten; ik ben het meest genegen, om, te gelooven dat de Cholera haren grondslag heeft, in eenige schadelijke bestanddeelen in de lucht, die, misschien het voortbrengsel zijn van veranderingen op de oppervlakte der aarde en die veelal afhankelijk zijn, van de momentanele gesteldheid der aarde zelve.

Dat de Cholera tot de besmettende ziekten zou behooren, zoo als de pest en kinderpokken kunnen en mogen wij niet meer gelooven.

Wanneer wij onverhoopt wederom door de Cholera mogten overvallen worden, leidt dit verslag welligt tot de gevolgtrekking, dat hij, die de eerste sporen dezer ziekte niet veronachtzaamt, kan behouden worden alleen door het gebruik der meergenoemde Cholera mixtuur, met welk middel men, in de meeste gevallen, de ziekte in haar ontstaan kan onderdrukken of ten minste kan volstaan, tot dat de geneesheer ingeval van noodzakelijkheid andere middelen aanraadt.

Bij het eindigen van dit verslag is het mij een bijzonder genoegen te mogen berigten, dat de met de civiele geneeskundige dienst belastte geneesheeren, zoo te Batavia, als daar, waar in deze afdeeling de epidemie heeft geheerscht, hoe kort de epidemie dan ook moge geduurd hebben, met

ijver, volharding en bereidwilligheid hunne diensten, waar ook gevordert, hebben verleend; uit welke pligtbetrachting men de redelijke gevolgtrekking mag maken, dat zij behooren tot de lofwaardige geneesheeren, waarop men ook in moeijelijker omstandigheden, dan de onderwerpelijke, met gerustheid kan vertrouwen.

Batavia, 24 Junij 1852.

Volg. No.	N
1	Akw
2	Molen

Frictiesc: Linim: volat:

ol: cajuputi, sp: camph: c: vin opii sinapismen.

ng

houd

den

ijver
ook
men
ren
moe
rust

NOMINATIEVE STAAT *der ware cholera-lijders, welke in het hospitaal te Weltevreden opgenomen en hersteld of overleden zijn gedurende eenige maanden van het jaar* 1851.

Volg. No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld. Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling	*Aanmerkingen.*
1	Akwa Koffie.	Afr.	Flankeur.	7e Batln.	„	11 uur 'smorg. 26 April.	„	4 uur 's midd. 26 April.	*Intern.* Sulph:, chin:, calom: morphium:, Mixt: antichol. *Extern.* Sinap: ad suras, fricties v. Liniment, sapon:, camphor, stortbaden.	
2	Molendijk.	Eur.	Serg.	Artille.	„	11½ u. 'smorg. 27 April.	„	6½ namiddags 27 April.	*Intern.* Extr: nucis vomic: c: subnitr: bismuth, infus fl: chamomill. c: aeth: moscho: c: aq: chlorata. *Extern.* Fricties: c: Linim: volat: ol: cajuputi, sp: camph: c: vin opii sinapismen.	

Volg. No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld. Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling	*Aanmerkingen.*
3	V. d. Lee.	Eur.	Sgt.	Art.	27	8½ u. 's morg. 28 April.	2de Mei.		*Intern.* Ol: menth: c: vin: op: aromat: inf: flor: chamom: en aq: menth: *Extern.* Frictiones c: spirit: camphor: tinct cantharid c: amm: liq: applic: sinap: en lotiones c: acet: vini: et spir: aromat. —	
4	Kodjo Benti.	Afr.	Flk.	7e B.	—	12 u. 's midd. 28 April.		2½ u. 's midd. 28 April.	*Intern.* Mixt. anti cholerica. *Extern.* Fricties c: spr: camph: tinct cantharid: et am: liq: hirud: xx ad epigastr: en aq: frigid: ad col: vertebr. —	
5	Jakoka.	,,	,,	,,	25	10 u. 's midd. [illegible]		4 uur 's morg. [illegible] Mei.	*Intern.* [illegible]	

									sach: pulv: ipecac: sulphas chin: c: calomel, camph: et ol: menth: infus rad: valer: sulph: chinin: acid: sulph: et aq: chlorata. *Extern.* Frictics: c. spir: camph: tinct: canthar: et amm: liq: sinap: ad epigastr: nucham, dorsum et femores: affus: capit: frigid. — *Intern.* Sol. marant. c: aq: menth: c: morph: sulph: chin: c: calomel, ol. menth: c: morph: potio gummosa c: morph: sulph; chin: c: cal: camph: et morph: aq. menth: c: sulph. chin: vin: opii: arom: dec: simarub. c: morph. —	
6	Aban Besic.	Afr.	Flk.	7e Battn.	35	8 u. 's avonds. 28 April.	18 Junij.	—		
7	Marina.	Jav.	huis-houdster.	„	?	10½ u. 's av. 28 April.	—	6½ u. 's avonds 29 April.	*Intern.* Ol: menth: c: vin: opii:	Overgenomen

Volg No.	Nauen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling.	*Aanmerkingen.*
									aromat: aq. chlorar, sulph: chin: c: cal: camphora et ol: menth. *Extern.* Sinapismen, fricties c sp: camphor, tinct: cantharid: et amm: liq:	van de twijfelachtige chplerage-vallen.
8	Lenkeman.	Europeaan.	Sergeant.	7e. Balln.	33	$10\frac{1}{2}$ u. 's morg. 29 April.	31 Mei.	—	*Intern.* Ol: menth: c: vin: opii: aromat: sulph: chin: calom: et morph: aut opium, solut: maranth: c: morph: gargarismat: emoll: medicatio antitijpica. *Extern.* Fricties c: spir: camph: tinct: canthar: et amm: liq: applicat: sinapism: ad pedes et nucham ad epigastr: foment: caput:	Id.

[illegible]	[illegible]	Inl.	Sapeur.	Korps Sapp.	[illegible]	[illegible] 29 April.	—	11 uur 's av. 29 April.	[illegible] Ol: menth: c: Laudan: liq: pulv: ipecac: c: camphora. *Extern.* Frict: c: sp: vin: tinct: canth: et amm: liq: hirud: ad epigastr. —	
10	Angenent.	Afr.	Flankeur.	7e Batln.	26	10 u. 's morg. 29 April.	10 Mei.	—	*Intern.* Mixt: antichol: sulph: chin: c: morphio. *Extern.* Nihil. —	Id.
11	Komassie.	,,	Hoorn-blazer.	,,	31	10 u. 's morg. 30 April.	Idem.	—	*Intern.* Mixt: antich: ol: menth: c: Laud: liq: pulv: ipecac: c: camph: sulph: chin: c: calom: opio et ol: menth. *Extern.* Hirud: ad abdom: sinapism: ad scrobic: cordis: frict: c: Linem: saponat: camph: tinct: canth: c: amm: liq: sinap: ad nucham: pector: et suras. —	

Volg No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Onbepaald.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld. Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling.	*Aanmerkingen.*
12	Karimond.	Eur.	Flankeur.	7e Batln.	34	2 u. 's midd. 2 Mei.	—	11 u. 's avonds. 2 Mei.	*Intern.* Ipecacuanh: camphor: ol: menth: c: Laudan: *Extern.* Frict: c: linem: sapon: camphor: tinct: cantharid: c: amm: liq: sinap: ad epigast: et suras.	
13	Baroen.	Inl.	Koelie.	Part.		9½ u. 's morg. 4 Mei.	—	4 u. 's midd. 4 Mei.	*Intern.* Ol: menth: c: Laud: pulv: ipecac: c: camphora. *Extern.* Frict: c: sp: camph: tinct: cantharid: et ammon: liquid: hirud: ad epigast.	Overgenomen van de twijfelachtige choleragevallen.
14	Asmeij.	»	Bediende.	Part.	?	3 uur 's midd. 5 Mei.	—	4 uur 's midd. 5 Mei.	*Intern.* Mixt: antich: ol: menth: c: Laudan. *Extern.*	

15	Dijksmans.	Eur.	Kanonnier.	Artille.	31	4 u. 's middags. 5 Mei.	5 Junij.	—	nes c: linement: sapon: camphor: tinct: cantharid: et amm: liq: electro galvan: gedurende $\frac{1}{4}$ u. — *Intern.* Vin: opii: aromat: c: ol: cajeput: camph: et mucilagine sol: marant: c: camphora et sijnap: morph. *Extern.* Applicat: hirud: ad pectus: vesicant: ad epigast: frictiones: c: Linem: volatile.	
16	Huijbing.	Eur.	Fourier.	Garnizoen Balln.	26	$8\frac{1}{2}$ u. 's morg. 6 Mei.	21 Mei.	—	— *Intern.* Ipecac: c: camph: sulph: chin: sol: marant: c: camph: et sijr: morphii. *Extern.* Friction: c: linem: volatilé c: ol: cajuput: et laudan.	
17	Patiama.	Inl.	Arrestant.	Part.	?	7 u. 's avonds. 6 Mei.		9 uur 's morg. 7 Mei.	— *Intern.* Pulv: ipec: c: camphora.	Overgenomen

Volg. No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld. Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling	*Aanmerkingen.*
									Extern. Frict: c: liniment: volat: sinap: ad epigastr: —	van de twijfelachtige cholera gevallen.
18	Lobman.	Eur.	Flankeur.	7e Balln.	32	7 uur 's morg. 7 Mei.	—	12 u. 's midd. 7 Mei.	*Intern.* Sol: amijl: c: camph: et sijr: morph: mixt: antichol: c: camphora ipecac: c: camph. *Extern.* Frict: c: linement volat: hirudin: ad epigastr. —	
19	Tiwang.	Inl.	Arrestant.	Part.	?	4 uur 's midd. 6 Mei.	—	2 uur 's morg. 7 Mei.	*Intern.* Sulph: chin: sol: marant: c: camphora: Laudan: et: sijr: morph: ipecac: c: camph. *Extern.* Hirud: ad abdom: fricties c: Linimento vola-	

			…raal.	…altn.		7 Mei.		7 Mei.	Sol: marant: c: camph: et sijr. morph. *Extern.* Frict: c: linem: volat: sinapism: ad epigast: et hirud: ad abdom.
21	Empelo.	Inl.	Huishoudster.	Hospit. bediende.	?	12 u. 's morg. 7 Mei.	—	10 u. 's avonds 7 Mei.	*Intern.* Sol: marant: c: camphora calomel c: sulph: chinin: et camph: ol: menth: c: sacch. *Extern.* Hirud: ad abdom, fricties c: liniment: volat: applic: sinap: ad scrobic: cordis et vesicator ad abdomen.
22	Gruiters.	Eur.	Artille.	Artille.	37	2 uur 's midd. 7 Mei.	—	1 uur 's morg. 22 Mei.	*Intern.* Mixt: anticholer: s: chin: c: calomel et opio: tum: c: camph:, sulph: chin: alleen aq: chlor:, mur: morph: sulph: chin: c: calomel et morphio c: camph. *Extern.*

Volg. No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld. Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling	*Aanmerkingen.*
									Fricties c: linem: volatil: hirud: post aures, sinap: ad epigast: hirud: ad abdom: vesicat: ad epigast: morph: endermat: friction: c: sp: camph: affns: capitis, sinap: ad nuch: lotion: acet: vini: gagarismat: emoll: sinapism: ad epigast: frictio c: linemento volat: hirud: ad abdomen, emplastr: aromat.	
25	Webbens.	Eur.	Flk.	Art.	45	4 u. 's avonds. 7 Mei.	—	2 u. 's morg. 9 Mei.	— *Intern.* Sol: marant: c: morph aut ol: menth: ipecac. c: camphora calomel c. camph: et opio. *Extern.* Sinap: ad abdom: fric-	Opgenomen met dijsenteria.

			…ier.	…Battn.		… 7 Mei.	…		Solut: marant: c: camph: et morph: chinine c: calomel. *Extern.* Hirud: ad abdom: fricties c: linemento volatile.	
25	Vonk.	Eur.	Kanonnier.	Artille.	56	5 uur 'smorg. 8 Mei.	—	5¼ u. 's morg. 9 Mei.	— *Intern,* Mixt: antichol: sulph: chin. c: calomel et camphora. *Extern.* Hirud: ad abdom: frict: c: linement volatile.	
26	Heelsbergen.	Eur.	Flankeur.	15e Battn.	54	12¼ u. 'snachts 8 Mei.	—	4¼ u. 's midd. 8 Mei.	— *Intern.* Mixt: antichol: ipecac: c: morphio et camphora *Extern.* Hirud: ad abdom: frict: liniment volat, sinap: ad epigastr.	5 Mei opgenomen met Ebrietas; daarna overgenomen van de twijfelachtige gevallen.
27	v. Haaster.	Eur.	Partikulier.	Pers.	54	8 uur 's morg. 9 Mei	—	9 uur 's morg. 10 Mei.	— *Intern.* Camph: c: morph: sub nitr: bism: c: ol: menth: infus valer: c: aeth: sulph: alcoh.	

Volg. No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld. Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling	*Aanmerkingen.*
3	V. d. Lee.	Eur.	Sgt.	Art.	27	8½ u. 's morg. 28 April.	2de Mei.		*Intern.* Ol: menth: c: vin: op: aromat: inf: flor: chamom: en aq: menth: *Extern.* Frictiones c: spirit: camphor: tinct cantharid c: amm: liq: applic: sinap: en lotiones c: acet: vini: et spir: aromat.	
4	Kodjo Benti.	Afr.	Flk.	7e B.	—	12 u. 's midd. 28 April.		2½ u. 's midd. 28 April.	*Intern.* Mixt. anti cholerica. *Extern.* Fricties c: spr: camph: tinct cantharid: et am: liq: hirud: xx ad epigastr: en aq: frigid: ad col: vertebr.	
5	Jakoka.	”	”	”	25	10 u. 's midd.		4 uur 's morg.	*Intern.*	

									sach: pulv: ipecac: sulphas chin: c: calomel, camph: et ol: menth: infus rad: valer: sulph: chinin: acid: sulph: et aq: chlorata. *Extern.* Fricties: c. spir: camph: tinct: canthar: et amm: liq: sinap: ad epigastr: nucham, dorsum et femores: affus: capit: frigid. —	
6	Aban Besic.	Afr.	Flk.	7e Battn.	35	8 u. 's avonds. 28 April.	18 Junij.	—	*Intern.* Sol. marant. c: aq: menth: c: morph: sulph: chin: c: calomel, ol. menth: c: morph: potio gummosa c: morph: sulph; chin: c: cal: camph: et morph: aq. menth: c: sulph. chin: vin: opii: arom: dec: simarub. c: morph. —	
7	Marina.	Jav.	huishoudster.	,,	?	$10\frac{1}{2}$ u. 's av. 28 April.	—	$6\frac{1}{2}$ u. 's avonds 29 April.	*Intern.* Ol: menth: c: vin: opii:	Overgenomen

Volg No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling.	*Aanmerkingen.*
8	Lemkeman.	Europeaan.	Sergeant.	7e. Balln.	33	10½ u. 's morg. 29 April.	31 Mei.	—	aromat: aq. chlorar, sulph: chin: c: cal: camphora et ol: menth. *Extern.* Sinapismen, fricties c sp: camphor, tinct: cantharid: et amm: liq: — *Intern.* Ol: menth: c: vin: opii: aromat: sulph: chin: calom: et morph: aut opium, solut: maranth: c: morph: gargarismat: emoll: medicatio antitijpica. *Extern.* Fricties c: spir: camph: tinct: canthar: et amm: liq: applicat: sinapism: ad pedes et nucham ad epigastr: foment: caput:	van de twijfelachtige cholerage-vallen. Id.

		Inf.	Sappeur.	Korps Sapp.		29 April.	—	11 uur 's av. 29 April.	Ol: menth: c: Laudan: liq: pulv: ipecac: c: camphora. *Extern.* Frict: c: sp: vin: tinct: canth: et amm: liq: hirud: ad epigastr. —	
10	Angenent.	Afr.	Flankeur.	7e Batl[n].	26	10 u. 's morg. 29 April.	10 Mei.	—	*Intern.* Mixt: antichol: sulph: chin: c: morphio. *Extern.* Nihil. —	Id.
11	Komassie.	,,	Hoorn-blazer.	,,	51	10 u. 's morg. 30 April.	Idem.	—	*Intern.* Mixt: antich: ol: menth: c: Laud: liq: pulv: ipecac: c: camph: sulph: chin: c: calom: opio et ol: menth. *Extern.* Hirud: ad abdom: sinapism: ad scrobic: cordis: frict: c: Linem: saponat: camph: tinct: canth: c: amm: liq: sinap: ad nucham: pector: et suras. —	

Volg No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Onbepaald.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld. Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling.	*Aanmerkingen.*
12	Karimond.	Eur.	Flankeur.	7e Batln.	34	2 u. 's midd. 2 Mei.	—	11 u. 's avonds. 2 Mei.	*Intern.* Ipecacuanh: camphor: ol: menth: c: Laudan: *Extern.* Frict: c: linem: sapon: camphor: tinct: cantharid: c: amm: liq: sinap: ad epigast: et suras.	
13	Baroen.	Inl.	Koelie.	Part.		9½ u. 's morg. 4 Mei.	—	4 u. 's midd. 4 Mei.	*Intern.* Ol: menth: c: Laud: pulv: ipecac: c: camphora. *Extern.* Frict: c: sp: camph: tinct: cantharid: et ammon: liquid: hirud: ad epigast.	Overgenomen van de twijfelachtige choleragevallen.
14	Asmeij.	»	Bediende.	Part.	?	3 uur 's midd. 5 Mei.	—	4 uur 's midd. 5 Mei.	*Intern.* Mixt: antich: ol: menth: c: Laudan. *Extern.*	

15	Dijksmans.	Eur.	Kanonnier.	Artille.	31	4 u. 's middags. 5 Mei.	5 Junij.	—	nes c: linement: sapon: camphor: tinct: cantharid: et amm: liq: electro galvan: gedurende $\frac{1}{4}$ u. — *Intern.* Vin: opii: aromat: c: ol: cajeput: camph: et mucilagine sol: marant: c: camphora et sijnap: morph. *Extern.* Applicat: hirud: ad pectus: vesicant: ad epigast: frictiones: c: Linem: volatile.	
16	Huijbing.	Eur.	Fourier.	Garnizoen Balln.	26	8½ u. 's morg. 6 Mei.	21 Mei.	—	— *Intern.* Ipecac: c: camph: sulph: chin: sol: marant: c: camph: et sijr: morphii. *Extern.* Friction: c: linem: volatilé c: ol: cajuput: et laudan.	
17	Patiama.	Inl.	Arrestant.	Part.	?	7 u. 's avonds. 6 Mei.		9 uur 's morg. 7 Mei.	— *Intern.* Pulv: ipec: c: camphora.	Overgenomen

Volg. No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld. Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling	*Aanmerkingen.*
18	Lohman.	Eur.	Flankeur.	7e Batln.	32	7 uur 's morg. 7 Mei.	—	12 u. 's midd. 7 Mei.	*Extern.* Frict: c: liniment: volat: sinap: ad epigastr: — *Intern.* Sol: amijl: c: camph: et sijr: morph: mixt: antichol: c: camphora ipecac: c: camph. *Extern.* Frict: c: linement volat: hirudin: ad epigastr.	van de twijfelachtige cholera gevallen.
19	Tiwang.	Inl.	Arrestant.	Part.	?	4 uur 's midd. 6 Mei.	—	2 uur 's morg. 7 Mei.	*Intern.* Sulph: chin: sol: marant: c: camphora: Laudan: et: sijr: morph: ipecac: c: camph. *Extern.* Hirud: ad abdom: fricties c: Linimento vola-	

[illegible]	Verveer.	[illegible]	[illegible]raal.	[illegible]lln.		[illegible] 7 Mei.		7 Mei.	Sol: marant: c: camph: et sijr. morph. *Extern.* Frict: c: linem: volat: sinapism: ad epigast: et hirud: ad abdom.
21	Empelo.	Inl.	Huishoudster.	Hospit. bediende.	?	12 u. 's morg. 7 Mei.	—	10 u. 's avonds 7 Mei.	*Intern.* Sol: marant: c: camphora calomel c: sulph: chinin: et camph: ol: menth: c: sacch. *Extern.* Hirud: ad abdom, fricties c: liniment: volat: applic: sinap: ad scrobic: cordis et vesicator ad abdomen.
22	Gruiters.	Eur.	Artille.	Artille.	37	2 uur 's midd. 7 Mei.	—	1 uur 's morg. 22 Mei.	*Intern.* Mixt: anticholer: s: chin: c: calomel et opio: tum: c: camph:, sulph: chin: alleen aq: chlor:, mur: morph: sulph: chin: c: calomel et morphio c: camph. *Extern.*

Volg. No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld. Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling	*Aanmerkingen.*
									Fricties c: linem: volatil: hirud: post aures, sinap: ad epigast: hirud: ad abdom: vesicat: ad epigast: morph: endermat: friction: c: sp: camph: affns: capitis, sinap: ad nuch: lotion: acet: vini: gagarismat: emoll: sinapism: ad epigast: frictio c: linemento volat: hirud: ad abdomen, emplastr: aromat.	
25	Webbens.	Eur.	Flk.	Art.	45	4 u. 's avonds. 7 Mei.	—	2 u. 's morg. 9 Mei.	— *Intern.* Sol: marant: c: morph aut ol: menth: ipecac. c: camphora calomel c. camph: et opio. *Extern.* Sinap: ad abdom: fric-	Opgenomen met dijsenteria.

			…ier.	…Ballⁿ.		… 7 Mei.	…		… Solut: marant: c: camph: et morph: chinine c: calomel. *Extern.* Hirud: ad abdom: fricties c: linemento volatile.	
25	Vonk.	Eur.	Kanonnier.	Artille.	56	5 uur 's morg. 8 Mei.	—	$5\frac{1}{4}$ u. 's morg. 9 Mei.	— *Intern,* Mixt: antichol: sulph: chin. c: calomel et camphora. *Extern.* Hirud: ad abdom: frict: c: linement volatile.	
26	Heelsbergen.	Eur.	Flankeur.	13e Ballⁿ.	54	$12\frac{1}{4}$ u. 's nachts 8 Mei.	—	$4\frac{1}{4}$ u. 's midd. 8 Mei.	— *Intern.* Mixt: antichol: ipecac: c: morphio et camphora *Extern.* Hirud: ad abdom: frict: liniment volat, sinap: ad epigastr.	3 Mei opgenomen met Ebrietas; daarna overgenomen van de twijfelachtige gevallen.
27	v. Haaster.	Eur.	Partikulier.	Pers.	54	8 uur 's morg. 9 Mei	—	9 uur 's morg. 10 Mei.	— *Intern.* Camph: c: morph: sub nitr: bism: c: ol: menth: infus valer: c: aeth: sulph: alcoh.	

Volg No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld. Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling.	*Aanmerkingen.*
									Extern: Nihil.	
28	Sotjowiedjojo.	Inl.	Behoeftige.	—	?	8 uur 's morg. 9 Mei.	—	5 uur 's midd. 9 Mei.	*Intern.* Mixt: anticholer, sol: amijli c: camph: et morph: sulph: chin: c: camph. *Extern.* Hirud: c: Linim: volat.	
29	v. d. Puij.	Afr.	Korporaal.	7e Battn.	?	11 u. 's morg. 9 Mei.	21 Mei.	—	*Intern.* Mixt: antichol: sulph: chin: c: camphor. *Extern.* Baln: tepid: hirud: ad tempora.	
30	Clamot.	Eur.	Kanonnier.	Artille.	44	5 u. 's avonds. 9 Mei.	—	10 u. 's avonds 9 Mei.	*Intern.* Mixt: antichol: chin: c: camphora. *Extern.*	

			…poraal.	…Battn.		…0 Mei.			Sulph: chin: c: camph. *Extern.* Hirud: et balnea.
52	André.	Eur.	Kanonnier.	Artille.	42	6 uur 's morg. 10 Mei.	28 Mei.	—	*Intern.* Mixt: antichol: sulph. chin: c: camph. *Extern.* Baln: tepida et hirud.
53	Leijerink.	Eur.	Sergeant.	Garniz. Battn.	34	9 uur 's morg. 10 Mei.	—	3 uur 's midd. 10 Mei.	*Intern.* Sulph: chin: c: camphor. *Extern.* Frict: c: Linim: volat: applicat hirud: ad epigast.
54	Patijra.	Inl.	Koelie.	Partikulier.	?	4½ u. 's midd. 10 Mei.	—	7½ u. 's avonds 10 Mei.	*Intern.* Sulph: chin: c: camph: et opio. Frictiones c: liniment volat et spir: camphor applic: hirud: ad epigast.
55	Djainem.	Inl.	Vrouw.	„	?	6 uur 's avonds 10 Mei.	—	11 u. 's avonds 10 Mei.	*Intern.* Ipecacuanh: c: camphora sol: marant: c:

Volg No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Onbepaald.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld. Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling.	*Aanmerkingen.*
12	Karimond.	Eur.	Flankeur.	7e Batln.	34	2 u. 's midd. 2 Mei.	—	11 u. 's avonds. 2 Mei.	***Intern.*** Ipecacuanh: camphor: ol: menth: c: Laudan: ***Extern.*** Frict: c: linem: sapon: camphor: tinct: cantharid: c: amm: liq: sinap: ad epigast: et suras.	
13	Baroen.	Inl.	Koelie.	Part.		$9\frac{1}{2}$ u. 's morg. 4 Mei.	—	4 u. 's midd. 4 Mei.	***Intern.*** Ol: menth: c: Laud: pulv: ipecac: c: camphora. ***Extern.*** Frict: c: sp: camph: tinct: cantharid: et ammon: liquid: hirud: ad epigast.	Overgenomen van de twijfelachtige cholerage-vallen.
14	Asmeij.	»	Bediende.	Part.	?	3 uur 's midd. 5 Mei.	—	4 uur 's midd. 5 Mei.	***Intern.*** Mixt: antich: ol: menth: c: Laudan. ***Extern.***	

									[illegible] c: liniment: volatile.	
38	Bentfeld.	Eur.	Flankeur.	7e Batln.	45	8 u. 's morg. 11 Mei.	—	12 u. 's midd. 11 Mei.	*Intern.* Mixt: antichol: calom: sulph: chin: et mur: morph: sol: amijli: morph: sulph: chin: c: camphora et mur: morph. *Extern.* Hirud: et vesicat: ad abdom: sinapism: ad scrobic: cordis fricties c: liniment: volat, et spir: camphor.	Opgenomen 1 Mei met dijsenteria.
39	John.	Inl.	Bediende.	Partikulier.	?	5 uur 's midd. 11 Mei.	24 Mei.	—	*Intern.* Mixt: antichol: chin: c: camph: et morph: c: calomel. *Extern.* Hirud: ad epigastr: frict: c: liniment: volat: baln: tepida.	Overgenomen v. de twijfelachtige choleragevallen.
40	Seijden.	Inl.	Bediende.	Partikulier.	?	10 u. 's avonds 11 Mei.	—	5 uur 's morg. 12 Mei.	*Intern.* Sulph: chin: c: camph: et morph.	

Volg. No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld. Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling	*Aanmerkingen.*
									Extern. Frict: c: liniment: volat: sinap: ad epigastr: —	van de twijfelachtige cholera gevallen.
18	Lohman.	Eur.	Flankeur.	7e Battn.	32	7 uur 's morg. 7 Mei.	—	12 u. 's midd. 7 Mei.	*Intern.* Sol: amijl: c: camph: et sijr: morph: mixt: antichol: c: camphora ipecac: c: camph. *Extern.* Frict: c: linement volat: hirudin: ad epigastr. —	
19	Tiwang.	Inl.	Arrestant.	Part.	?	4 uur 's midd. 6 Mei.	—	2 uur 's morg. 7 Mei.	*Intern.* Sulph: chin: sol: marant: c: camphora: Laudan: et: sijr: morph: ipecac: c: camph. *Extern.* Hirud: ad abdom: fricties c: Linimento vola-	

									menth.	
43	Kadrin.	Inl.	Vrouw.	Partikulier.	?	6 u. 's avonds. 15 Mei.	—	9 uur 's av. 14 Mei.	— *Intern.* Mixt: antichol: camph: sub nitr: bismuth: c: opio: camph: et eleo-sacch: menth. *Extern.* Fricties c: liniment anticholeric.	
44	v. Schoondijk.	Eur.	Militair.	Gepen-sioneerde.	62	8 u. 's avonds. 15 Mei.	—	4 uur 's morg. 14 Mei.	— *Intern.* Sub nitr: bismuth: c: opio: camphora et eleo-sacch: menth. *Extern.* Frictiones c: Liniment anticholeric.	Sedert 2 u. 's morg van den 15e Mei ziek en stervende in het hospitaal opgenomen.
45	Akwa Kassie.	Afr.	Sergt	7e Balln.	—	7½ u. 's morg. 15 Mei.	28 Mei.	—	— *Intern.* Subnitr: bismuth: c camph: et eleosacch: menth: mixt: anticho-leric: infus: valer: c: tinct: valer, aeth: sulph: alcoholic: et eleosacch: menth: subnitr: bismuth: c: op.	

Volg. No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld. Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling	*Aanmerkingen.*
									Frictics c: linem: volatil: hirud: post aures, sinap: ad epigast: hirud: ad abdom: vesicat: ad epigast: morph: endermat: friction: c: sp: camph: affns: capitis, sinap: ad nuch: lotion: acet: vini: gagarismat: emoll: sinapism: ad epigast: frictio c: linemento volat: hirud: ad abdomen, emplastr: aromat.	
25	Webbens.	Eur.	Flk.	Art.	45	4 u. 's avonds. 7 Mei.	—	2 u. 's morg. 9 Mei.	— *Intern.* Sol: marant: c: morph aut ol: menth: ipecac. c: camphora calomel c. camph: et opio. *Extern.* Sinap: ad abdom: fric-	Opgenomen met dijsenteria.

			…raal.	…Lt^n.		7 Mei.		7 Mei.	Sol: marant: c: camph: et sijr. morph. *Extern.* Frict: c: linem: volat: sinapism: ad epigast: et hirud: ad abdom.
21	Empelo.	Inl.	Huishoudster.	Hospit. bediende.	?	12 u. 's morg. 7 Mei.	—	10 u. 's avonds 7 Mei.	*Intern.* Sol: marant: c: camphora calomel c: sulph: chinin: et camph: ol: menth: c: sacch. *Extern.* Hirud: ad abdom, fricties c: liniment: volat: applic: sinap: ad scrobic: cordis et vesicator ad abdomen.
22	Gruiters.	Eur.	Artille.	Artille.	37	2 uur 's midd. 7 Mei.	—	1 uur 's morg. 22 Mei.	*Intern.* Mixt: anticholer: s: chin: c: calomel et opio: tum: c: camph:, sulph: chin: alleen aq: chlor:, mur: morph: sulph: chin: c: calomel et morphio c: camph. *Extern.*

Volg. No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld. Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling	*Aanmerkingen.*
25	Webbens.	Eur.	Flk.	Art.	45	4 u. 's avonds. 7 Mei.	—	2 u. 's morg. 9 Mei.	Fricties c: linem: volatil: hirud: post aures, sinap: ad epigast: hirud: ad abdom: vesicat: ad epigast: morph: endermat: friction: c: sp: camph: affns: capitis, sinap: ad nuch: lotion: acet: vini: gagarismat: emoll: sinapism: ad epigast: frictio c: linemento volat: hirud: ad abdomen, emplastr: aromat. — *Intern.* Sol: marant: c: morph aut ol: menth: ipecac. c: camphora calomel c. camph: et opio. *Extern.* Sinap: ad abdom: fric-	Opgenomen met dijsenteria.

						7 Mei.			Solut: marant: c: camph: et morph: chinine c: calomel. *Extern.* Hirud: ad abdom: fricties c: linemento volatile.	
25	Vonk.	Eur.	Kanonnier.	Artille.	56	5 uur 'smorg. 8 Mei.	—	$5\frac{1}{4}$ u. 's morg. 9 Mei.	— *Intern,* Mixt: antichol: sulph: chin. c: calomel et camphora. *Extern.* Hirud: ad abdom: frict: c: linement volatile.	
26	Heelsbergen.	Eur.	Flankeur.	15e Battn.	54	$12\frac{1}{4}$ u. 'snachts 8 Mei.	—	$4\frac{1}{4}$ u. 's midd. 8 Mei.	— *Intern.* Mixt: antichol: ipecac: c: morphio et camphora *Extern.* Hirud: ad abdom: frict: liniment volat, sinap: ad epigastr.	5 Mei opgenomen met Ebrietas; daarna overgenomen van de twijfelachtige gevallen.
27	v. Haaster.	Eur.	Partikulier.	Pers.	54	8 uur 's morg. 9 Mei	—	9 uur 's morg. 10 Mei.	— *Intern.* Camph: c: morph: sub nitr: bism: c: ol: menth: infus valer: c: aeth: sulph: alcoh.	

Volg No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld. Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling.	*Aanmerkingen.*
									Extern. Nihil.	
28	Sotjowiedjojo.	Inl.	Behoeftige.	—	?	8 uur 's morg. 9 Mei.	—	5 uur 's midd. 9 Mei.	*Intern.* Mixt: anticholer, sol: amijli c: camph: et morph: sulph: chin: c: camph. *Extern.* Hirud: c: Linim: volat.	
29	v. d. Puij.	Afr.	Korporaal.	7e Battn.	?	11 u. 's morg. 9 Mei.	21 Mei.	—	*Intern.* Mixt: antichol: sulph: chin: c: camphor. *Extern.* Baln: tepid: hirud: ad tempora.	
30	Clamot.	Eur.	Kanonnier.	Artille.	44	5 u. 's avonds. 9 Mei.	—	10 u. 's avonds 9 Mei.	*Intern.* Mixt: antichol: chin: c: camphora. *Extern.*	

			…poraal.	…Batl^n.		9 Mei.			Sulph: chin: c: camph. *Extern.* Hirud: et balnea.
32	André.	Eur.	Kanonnier.	Artille.	42	6 uur 's morg. 10 Mei.	28 Mei.	—	*Intern.* Mixt: antichol: sulph. chin: c: camph. *Extern.* Baln: tepida et hirud.
33	Leijerink.	Eur.	Sergeant.	Garniz. Batl^n.	34	9 uur 's morg. 10 Mei.	—	3 uur 's midd. 10 Mei.	*Intern.* Sulph: chin: c: camphor. *Extern.* Frict: c: Linim: volat: applicat hirud: ad epigast.
34	Patijra.	Inl.	Koelie.	Partikulier.	?	$4\frac{1}{2}$ u. 's midd. 10 Mei.	—	$7\frac{1}{2}$ u. 's avonds 10 Mei.	*Intern.* Sulph: chin: c: camph: et opio. Frictiones c: liniment volat et spir: camphor applic: hirud: ad epigast.
35	Djainem.	Inl.	Vrouw.	,,	?	6 uur 's avonds 10 Mei.	—	11 u. 's avonds 10 Mei.	*Intern.* Ipecacuanh: c: camphora sol: marant: c:

Volg No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling.	*Aanmerkingen.*
									laudan et sijrup: morph. *Extern.* Frict: c: liniment volat: et hirud: ad epigastr.	
36	Kwakoe Jdoe.	Afr.	Flankeur.	7e Ballⁿ.	?	6½ u. 's avonds 10 Mei.	—	11 u. 's morg. 11 Mei.	— *Intern.* Ipecac: camph: sulph: chin: c: camph: et morph. *Extern.* Hirud: ad epigastr: frict: c: Linim: volatilé, balnea tepida.	
37	Maslan.	Inl.	Fuselier.	7e Ballⁿ.	?	8 uur 's morg. 10 Mei.	—	4 uur 's morg. 13 Mei.	— *Intern.* Mixt: antichol: chin: c: camph: solut: marant: c: morph: extr: belladonnae, morph: sulph: chin: c: camph: et calomel. [illegible]	

									liniment: volatile.	
38	Bentfeld.	Eur.	Flankeur.	7e Batln.	45	8 u. 's morg. 11 Mei.	—	12 u. 's midd. 11 Mei.	*Intern.* Mixt: antichol: calom: sulph: chin: et mur: morph: sol: amijli: morph: sulph: chin: c: camphora et mur: morph. *Extern.* Hirud: et vesicat: ad abdom: sinapism: ad scrobic: cordis fricties c: liniment: volat, et spir: camphor.	Opgenomen 1 Mei met dijsenteria.
39	John.	Inl.	Bediende.	Partikulier.	?	5 uur 's midd. 11 Mei.	24 Mei.	—	*Intern.* Mixt: antichol: chin: c: camph: et morph: c: calomel. *Extern.* Hirud: ad epigastr: frict: c: liniment: volat: baln: tepida.	Overgenomen v. de twijfelachtige choleragevallen.
40	Seijden.	Inl.	Bediende.	Partikulier.	?	10 u. 's avonds 11 Mei.	—	5 uur 's morg. 12 Mei.	*Intern.* Sulph: chin: c: camph: et morph.	

Volg. No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld. Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling	*Aanmerkingen.*
46	Paridans.	Eur.	Flk.	15e Batln.	50	8½ u. 's morg. 15 Mei.	28 Mei	—	*Extern.* Venaesectio unc XV: hirud: serobic: cordis. — *Intern.* Subnitr: bismuth: c. camph: et eleosacch: menth: mixt: anticholeric: vin: opii: arom: c: aeth: sulph: alcohol: et tinct: valerian: subnitr: bismuth: c. op: infus valerian: c: tinct: valer: et aeth: sulph: alcoh: subnitr: bismuthi c: camph opio: et eleosacch: menth. *Extern.* Venaesect: unc: XVIII hirud: frict: c: spir. camph: liniment sapon.	

									menth:	
43	Kadrin.	Inl.	Vrouw.	Partikulier.	?	6 u. 's avonds. 15 Mei.	—	9 uur 's av. 14 Mei.	— *Intern.* Mixt: antichol: camph: sub nitr: bismuth: c: opio: camph: et eleo-sacch: menth. *Extern.* Fricties c: liniment anticholeric.	
44	v. Schoondijk.	Eur.	Militair.	Gepen-sioneerde.	62	8 u. 's avonds. 15 Mei.	—	4 uur 's morg. 14 Mei.	— *Intern.* Sub nitr: bismuth: c: opio: camphora et eleo-sacch: menth. *Extern.* Frictiones c: Liniment anticholeric.	Sedert 2 u. 's morg van den 15e Mei ziek en stervende in het hospitaal opgenomen.
45	Akwa Kassie.	Afr.	Sergt	7e Batln.	—	7½ u. 's morg. 15 Mei.	28 Mei.	—	— *Intern.* Subnitr: bismuth: c camph: et eleosacch: menth: mixt: anticho-leric: infus: valer: c: tinct: valer, aeth: sulph: alcoholic: et eleosacch: menth: subnitr: bismuth: c: op.	

Volg. No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld. Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling	*Aanmerkingen.*
46	Paridans.	Eur.	Flk.	15e Battn.	30	$8\frac{1}{2}$ u. 's morg. 15 Mei.	28 Mei	—	*Extern.* Venaesectio unc xv: hirud: serobic: cordis. — *Intern.* Subnitr: bismuth: c. camph: et eleosacch: menth: mixt: anticholeric: vin: opii: arom: c: aeth: sulph: alcohol: et tinct: valerian: subnitr: bismuth: c: op: infus valerian: c: tinct: valer: et aeth: sulph: alcoh: subnitr: bismuthi c: camph opio: et eleosacch: menth. *Extern.* Venaesect: unc: xviii hirud: frict: c: spir camph: liniment sapon.	

47	de Greef.	Eur.	Flankeur.	7e Batt^n^.	33	9½ u. 's morg. 15 Mei.	—	4 u. 's middags. 15 Mei.	*Intern.* Subnitr: bismuth: c: camph: et eleosacch: menth: mixt: anticholerica. *Extern.* Venaesectio unc: XVI.	
48	Sidien.	Inl.	Fuselier.	7e Batt^n^.	?	12 u. 's midd. 15 Mei.	—	2 u. 's midd. 16 Mei.	*Intern.* Subnitr: bismuth: c: eleosacch: menth: et camphora mixt: anticholer: infus valer: c: tinct: valerian. *Extern.* Venaesectio unc: X vesicat: ad nuch: hirud: p: aures sinapism: ad suras.	Deze man is van de cholera spoedig hersteld, doch overleed aan phthisis tuberculosa c. marasmus.
49	Volmer.	Eur.	Ziekenvader.	Garnizoen Batt^n^.	29	1 uur 's midd. 15 Mei.	—	7 uur 's morg. 26 Nov.	*Intern.* Subnitr: bismuth: c: camph: et eleosacch: menth: mixt: anticholeric: infus valer: c: tinct: valer: et aeth: sulph: alcoh: subnitr: bismuth: c: camph: opio	

Volg No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld. Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling.	Aanmerkingen.
									et eleosacch: menth: sulph: chinine met extr: hijoscijam: infus valer: sol: marant: c: sijr: morph. *Extern.* Venaesectio unc: XVI hirud: p: aures, lotion: c: acet: vini: sinap: ad nuch: fricties c: liniment: sapon: camphor: spirit: camphor: —	
50	Antjar.	Inlander.	Behoeftige.	—	?	2 u. 's midd. 16 Mei.	28 Mei.	—	*Intern.* Mixt: anticholera subnitr: bismuth: c: camph: et eleosacch: menth: c: opio infus valerian: c: tinct: valer: et aeth: sulph: alcoh: mur: morphii. *Extern.*	

									vesicantia.
51	Mesman.	Eur.	Kanonnier.	Artille.	36	$6\frac{1}{2}$ u. 's morg. 17 Mei.	18 Junij.	—	*Intern.* Mixt: anticholerica subnitr: bismuth c: camphora opio et eleosacch menth: infus valer: c: tinct: valer: et aeth: sulp: alcoh: sol: marant: c: mur: morph. *Extern.* Venaesect: unc: XVIII, hirud: ad epigastr. —
52	Mina.	Inl.	Huishoudster.	7e Batln.	?	5 u. 's morg. 18 Mei.	—	7 u. 's avonds 18 Mei.	*Intern.* Mixt: antichol: inf: valerian: c. tinct: valer: et aeth: sulph: alcoh: subnitr: bismuth c: opio, camphora et eleosacch menth: *Extern.* Venaesectio unc: VIII sinapism: ad nucham et ad scrobic: cord. —
53	Tijem.	Inl.	Vrouwel. bediende.	Partikulier.	?	9 uur 's morg. 18 Mei.	25 Mei.	—	*Intern.* Subnitr: bism: c: camph: et eleosacch: menth:

Volg No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld. Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling.	*Aanmerkingen.*
28	Sotjowiedjojo.	Inl.	Behoeftige.	—	?	8 uur 's morg. 9 Mei.	—	5 uur 's midd. 9 Mei.	*Extern.* Nihil. — *Intern.* Mixt: anticholer, sol: amijli c: camph: et morph: sulph: chin: c: camph. *Extern.* Hirud: c: Linim: volat.	
29	v. d. Puij.	Afr.	Korporaal.	7e Batln.	?	11 u. 's morg. 9 Mei.	21 Mei.	—	— *Intern.* Mixt: antichol: sulph: chin: c: camphor. *Extern.* Baln: tepid: hirud: ad tempora.	
30	Clamot.	Eur.	Kanonnier.	Artille.	44	5 u. 's avonds. 9 Mei.	—	10 u. 's avonds 9 Mei.	— *Intern.* Mixt: antichol: chin: c: camphora. *Extern.*	

			…poraal.	…Ball^{n}.		9 Mei.			Sulph: chin: c: camph. *Extern.* Hirud: et balnea.
32	André.	Eur.	Kanonnier.	Artill$_{e}$.	42	6 uur 's morg. 10 Mei.	28 Mei.	—	*Intern.* Mixt: antichol: sulph. chin: c: camph. *Extern.* Baln: tepida et hirud.
33	Leijerink.	Eur.	Sergeant.	Garniz. Ball^{n}.	34	9 uur 's morg. 10 Mei.	—	3 uur 's midd. 10 Mei.	*Intern.* Sulph: chin: c: camphor. *Extern.* Frict: c: Linim: volat: applicat hirud: ad epigast.
34	Patijra.	Inl.	Koelie.	Partikulier.	?	4½ u. 's midd. 10 Mei.	—	7½ u. 's avonds 10 Mei.	*Intern.* Sulph: chin: c: camph: et opio. Frictiones c: liniment volat et spir: camphor applic: hirud: ad epigast.
35	Djainem.	Inl.	Vrouw.	„	?	6 uur 's avonds 10 Mei.	—	11 u. 's avonds 10 Mei.	*Intern.* Ipecacuanh: c: camphora sol: marant: c:

Volg No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling.	*Aanmerkingen.*
									laudan et sijrup: morph. *Extern.* Frict: c: liniment volat: et hirud: ad epigastr.	
36	Kwakoe Jdoe.	Afr.	Flankeur.	7e Ballⁿ.	?	6½ u. 's avonds 10 Mei.	—	11 u. 's morg. 11 Mei.	*Intern.* Ipecac: camph: sulph: chin: c: camph: et morph. *Extern.* Hirud: ad epigastr: frict: c: Linim: volatilé, balnea tepida.	
37	Maslan.	Inl.	Fuselier.	7e Ballⁿ.	?	8 uur 's morg. 10 Mei.	—	4 uur 's morg. 13 Mei.	*Intern.* Mixt: antichol: chin: c: camph: solut: marant: c: morph: extr: belladonnae, morph: sulph: chin: c: camph: et calomel. *Extern.*	

								[illegible] c: liniment: volatile.	
38	Bentfeld.	Eur.	Flankeur.	7e Balln.	45	8 u. 's morg. 11 Mei.	—	12 u. 's midd. 11 Mei.	*Intern.* Mixt: antichol: calom: sulph: chin: et mur: morph: sol: amijli: morph: sulph: chin: c: camphora et mur: morph. *Extern.* Hirud: et vesicat: ad abdom: sinapism: ad scrobic: cordis fricties c: liniment: volat, et spir: camphor.	Opgenomen 1 Mei met dijsenteria.
39	John.	Inl.	Bediende.	Partikulier.	?	5 uur 's midd. 11 Mei.	24 Mei.	—	*Intern.* Mixt: antichol: chin: c: camph: et morph: c: calomel. *Extern.* Hirud: ad epigastr: frict: c: liniment: volat: baln: tepida.	Overgenomen v. de twijfelachtige choleragevallen.
40	Seijden.	Inl.	Bediende.	Partikulier.	?	10 u. 's avonds 11 Mei.	—	5 uur 's morg. 12 Mei.	*Intern.* Sulph: chin: c: camph: et morph.	

Volg. No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld. Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling	*Aanmerkingen.*
41	de Glint.	Eur.	Kanonnier.	Artille.	21	3½ u. 's morg. 13 Mei.	—	11 u. 's morg. 13 Mei.	*Extern.* Hirud: ad epigastr: balnea tepida. *Intern.* Mixt: anticholer: sub nitras bismuthi c: opio camphora et mentha: infus valeriana c: aeth: sulph: alcoholic. *Extern.* Hirud: ad abdom: baln: tepida-friction: c: liniment: volat: spirit: camph: ol: cajeputi, tinct: cantharid: et vin: opii: aromat: sinapism: ad scrobic: cord.	
42	Hartekamp.	Eur.	Kanonn	Artille.	29	8½ u. 's morg. 13 Mei.	31 Mei.	—	*Intern.* Sulph: chinin: calomel et mur: morph: eleo-	

									menth:	
43	Kadrin.	Inl.	Vrouw.	Partikulier.	?	6 u. 's avonds. 15 Mei.	—	9 uur 's av. 14 Mei.	— *Intern.* Mixt: antichol: camph: sub nitr: bismuth: c: opio: camph: et eleo-sacch: menth. *Extern.* Fricties c: liniment anticholeric.	
44	v. Schoondijk.	Eur.	Militair.	Gepen-sioneerde.	62	8 u. 's avonds. 15 Mei.	—	4 uur 's morg. 14 Mei.	— *Intern.* Sub nitr: bismuth: c: opio: camphora et eleo-sacch: menth. *Extern.* Frictiones c: Liniment anticholeric.	Sedert 2 u. 's morg van den 15e Mei ziek en stervende in het hospitaal opgenomen.
45	Akwa Kassie.	Afr.	Sergt	7e Batln.	—	7½ u. 's morg. 15 Mei.	28 Mei.	—	— *Intern.* Subnitr: bismuth: c camph: et eleosacch: menth: mixt: anticho-leric: infus: valer: c: tinct: valer, aeth: sulph: alcoholic: et eleosacch: menth: subnitr: bismuth: c: op.	

Volg. No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld. Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling	*Aanmerkingen.*
46	Paridans.	Eur.	Flk.	15e Batln.	50	8½ u. 's morg. 15 Mei.	28 Mei	—	*Extern.* Venaesectio unc XV: hirud: serobic: cordis. — *Intern.* Subnitr: bismuth: c. camph: et eleosacch: menth: mixt: anticholeric: vin: opii: arom: c: aeth: sulph: alcohol: et tinct: valerian: subnitr: bismuth: c· op: infus valerian: c: tinct: valer: et aeth: sulph: alcoh: subnitr: bismuthi c: camph opio: et eleosacch: menth. *Extern.* Venaesect: unc: XVIII hirud: frict: c: spir camph: liniment sapon.	

47	de Greef.	Eur.	Flankeur.	7e Balln.	35	9½ u. 's morg. 15 Mei.	—	4 u. 's middags. 15 Mei.	— *Intern.* Subnitr: bismuth: c: camph: et eleosacch: menth: mixt: anticholerica. *Extern.* Venaesectio unc: XVI.	
48	Sidien.	Inl.	Fuselier.	7e Balln.	?	12 u. 's midd. 15 Mei.	—	2 u. 's midd. 16 Mei.	— *Intern.* Subnitr: bismuth: c: eleosacch: menth: et camphora mixt: anticholer: infus valer: c: tinct: valerian. *Extern.* Venaesectio unc: X vesicat: ad nuch: hirud: p: aures sinapism: ad suras.	Deze man is van de cholera spoedig hersteld, doch overleed aan phthisis tuberculosa c. marasmus.
49	Volmer.	Eur.	Ziekenvader.	Garnizoen Balln.	29	1 uur 's midd. 15 Mei.	—	7 uur 's morg. 26 Nov.	— *Intern.* Subnitr: bismuth: c: camph: et eleosacch: menth: mixt: anticholeric: infus valer: c: tinct: valer: et aeth: sulph: alcoh: subnitr: bismuth: c: camph: opio	

Volg No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld. Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling.	*Aanmerkingen.*
									et eleosacch: menth: sulph: chinine met extr: hijoscijam: infus valer: sol: marant: c: sijr: morph. *Extern.* Venaesectio unc: xvi hirud: p: aures, lotion: c: acet: vini: sinap: ad nuch: fricties c: liniment: sapon: camphor: spirit: camphor:	
50	Antjar.	Inlander.	Behoeftige.	—	?	2 u. 's midd. 16 Mei.	28 Mei.	—	*Intern.* Mixt: anticholera subnitr: bismuth: c: camph: et eleosacch: menth: c; opio infus valerian: c: tinct: valer: et aeth: sulph; alcoh: mur: morphii. *Extern.*	

									vesicantia.
51	Mesman.	Eur.	Kanonnier.	Artille.	36	6½ u. 's morg. 17 Mei.	18 Junij.	—	*Intern.* Mixt: anticholerica subnitr: bismuth c: camphora opio et eleosacch menth: infus valer: c: tinct: valer: et aeth: sulp: alcoh: sol: marant: c: mur: morph. *Extern.* Venaesect: unc: XVIII, hirud: ad epigastr. —
52	Mina.	Inl.	Huishoudster.	7e Battn.	?	3 u. 's morg. 18 Mei.	—	7 u. 's avonds 18 Mei.	*Intern.* Mixt: antichol: inf: valerian: c. tinct: valer: et aeth: sulph: alcoh: subnitr: bismuth c: opio, camphora et eleosacch menth: *Extern.* Venaesectio unc: VIII sinapism: ad nucham et ad scrobic: cord. —
53	Tijem.	Inl.	Vrouwel. bediende.	Partikulier.	?	9 uur 's morg. 18 Mei.	25 Mei.	—	*Intern.* Subnitr: bism: c: camph: et eleosacch: menth:

Volg No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling.	*Aanmerkingen.*
									mixt: antichol: infus valer: c: aeth: sulph: alcoh. *Extern.* Venaesectio unc: XII hirudines.	
54	v. Dijk	Eur.	Flankeur.	Gedetineerd.	29	11½ u. 's morg. 18 Mei.	—	3 uur 's midd. 20 Mei.	*Intern.* Subnitr: bismuth: c: camphora et eleosacch menth: opio infus valer: c: aeth: sulph: alcoh: et tinct: valer. *Extern.* Venaesectio unc: XVI hirud: ad epigásr: post aures.	
55	Wilh. Casper.	Eur.	Vrouw.	Behoeftige.	32	4½ u. 's midd. 20 Mei.	—	12 u. 's nachts. 20 Mei.	*Intern.* Mixt: antichol: subnitr: bismuth: c: opio camph: et eleosacch: menth: pip: inf: valer: c: tinct: valer. *Extern*	

56	Padang.	Inl.	Kav.	O. I. Kavallerie.	?	9 u. 's morg. 21 Mei.	—	1 uur 's midd. 22 Mei.	[illegible] gastr. *Intern.* Subnitr: bismuth: c: camph: opio et eleosacch: menth: infus: valer: c· tinct: valer: et aeth: sulph: alcohol. *Extern.* Venaesectio unc: VII c: hirud: ad scrobicul: cordis.
57	Smits.	Eur.	Fuselier.	Garniz. Batln.	32	9 u. 's morg. 21 Mei.	—	8 u. 's avonds. 21 Mei.	— *Intern.* Mixt: antichol, subnitr: bismuth: c: opio camph: et eleosacch: menth: infus valer: c: tinct: valer: c: camph: et aeth: sulph: alcoholic. *Extern.* Venaesectio unc: x hirud: ad scrobic: cordis.
58	Maria.	Eur.	huisvrouw.	Garniz. Batln.	?	6½ u. 's morg. 22 Mei.	—	5 u. 's midd. 22 Mei.	— *Intern.* Mixt: antichol: subnitr: bismuth: c: opio camph: et eleosacch: menth: infus valerian: c: aeth:

Volg. No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld. Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling	*Aanmerkingen.*
59	Veldhuis.	Eur.	Fuselier.	Garniz. Battn.	31	10 u. 's morg. 25 Mei.	18 Junij.	—	sulph: alcoh: et tinct: valerian: *Extern.* Hirudines post aures. — *Intern.* Mixt: antichol sulph: chin: calomel et opio calomel camph: sulph: chin: c: vin: opii aromat: et aq: menth: sol: marant: c: morph: infus chamomillae. *Extern.* Fricties c: liniment: volatilé sinap: ad suras: hirud: post aures fricties c: spir: camph: applicatio sinap: ad later: dexter, morph: endermat: pedeluvia c: sem: sinapios.	Overgenomen v. d. lijders met prodromi v. cholera.

						28 Mei.			chamom: calomel c: camph. *Extern.* Hirud: ad scrobic: cordis, fricties met spir: camph: liniment: sapon: camph: et tinct: cantharid: sinapism: ad suras: vesicat: ad nucham.	
61	Akwos-inie.	Afr.	Flankeur.	7^{e} Ball^{n}.	?	6 uur 's morg. 5 Junij.	—	5 u. 's morg. 8 Junij.	— *Intern.* Mixt: antichol chin: c: camph. *Extern.* Hirud: ad abdom: fricties c: spir: camph: vesicator ad epigastr: liniment: sapon: camph: tinct: cantharid: amm: liq: sinapism: ad suras.	
62	Parmana.	Inl.	Fuselier.	15^{e} Ball$_{n}$.	29	11 u. 's avonds. 25 Junij.	—	2 uur 's midd. 26 Junij.	— *Intern.* Chin: c: camph: et ol: menth: mixt: antichol subnitr: bismuth: c: camph: opio eleosacch: menth:, infus: valerian.	In vergevorderden staat van ziekte opgenomen.

Volg. No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld. Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling	*Aanmerkingen.*
									Extern. Sinap: ad abdom: liniment volatilé vesicatoria, hirudines. —	
63	Soero.	Inl.	Matroos.	Zr. Ms. Marine.	?	$10\frac{1}{2}$ u. 's morg. 28 Junij.	—	2 u. 's midd. 28 Junij.	*Intern.* Sulph: chin: c: calom: et camphor: mixt: anticholer: *Extern.* Hirud: ad abdomen. —	Na 4 dagen ziek te zijn geweest, stervende binnen gebragt.
64	Manita.	Inl.	Vrouw.	Behoeftige.	?	$10\frac{1}{2}$ u. 's morg. 29 Junij.	—	12 u. 's midd. 29 Junij.	*Intern.* Chin: c: calomel et camphor: sol: maranth: infus valer: c: aeth: nitr: alcoh: sulph: chin: c: camph. *Extern.* Hirud: ad abdom: liniment: v: sp: camph:	's Nachts 12 uur ziek geworden, opgenom. in het stad. algid: koude ontlastingen met kuitkramp:

			[illegible]w.	[illegible]lltn.		[illegible] Julij.		3 Julij.	[illegible] camphora, subnitr: bismuth: c: opio camph: et eleosacch: menth: camph: c: opio et chin. *Extern.* Hirud: ad epigastr. liniment volat, tinct: cantharid: amm: liq: et sp: camph: sinap: ad suras. —	[illegible] stad. algid. koude ledematen, buik- en kuitkrampen, braken en veel ontlasting, kleine naauwelijks voelbare pols; sedert den nacht ziek geworden.
66	Boenasamera.	Inl.	Vrouw.	1 3e Battn.	?	11 u. 's morg. 28 Junij.	—	6 u. 's avonds. 2 Julij.	*Intern.* Solut: marant: c: morph: chin: c: camphor: infus: valer: c: aeth: sulph: alcoh: tinct: valer: aq: oxijmur: *Extern.* Hirud: ad epigastr: linim: volat: venaesectio unc: XII p: aures sinap: ad suras lotion: c: acet: vini.	In de twijfelachtige staat opgenomen.
67	Aielst.	Eur.	Sergt	Garniz. Battn.	50	4 u. 's morg. 9 Julij.	—	8 uur 's morg. 9 Julij.	*Intern.* Nitr: bismuth: c: camph: mixt: antichol:. *Extern.* Venaesectio unc: X si-	Ziek geworden 8 Julij des namidd. 1 u.; opgenomen n het stad. algid. met kuit kramp en onvoelbare pols.

Volg. No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld. Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling	*Aanmerkingen.*
82	Rosewinkel.	Eur.	Fuselier.	Garniz. Battn.	54	10 u. 's morg. 23 Nov.	24 Dec.	—	*Intern.* Calomel c: chinin: et opio, mixt: anticholerica calomel sulph: chin: camph: opio et subnitr: bismuth. *Extern.* Aq: glaciales hirud: ad scrobicul: cordis sinapism: ad abdom: et suras-fricties c: spir: camphor: et ol: terebinth: stortbaden, affusiones et fomentat: capitis frigid:	Op reis van Samarang naar hier ziek geworden in het stad. algid: opgenomen, echter met nog voelbare pols. 25 Vermindering van alle cholera verschijnselen een ruime urienloozing. 26 Onder voortdurende vermindering der cholera verschijnselen kwam eene bilieuse diarrh. op en werd de salvatie allengs heviger, welke beide toestanden met mucilag: c: morph: en garismat: behandeld werden.

								sinapism: ad epigastr: et suras affus: et foment: capit: frigid:	
70	Verdam.	Afr.	Flankeur.	7e Balln.	?	9 u. 's morg. 7 Aug.	—	3 u. 's midd. 8 Aug.	— *Intern.* Sol: maranth: glacies mixt: antichol: *Extern.* Hirud: p: aures frict: c: spir: camph: c: ol: tereb: vesicat: ad epigastr.	
71	Ronno.	Inl.	Sappeur.	Sappeur.	?	7½ u. 's morg. 12 Aug.	—	10 u. 's morg. 12 Aug.	— *Intern.* Mixt: antichol: aq: glac: *Extern.* Ol: tereb: c: spir: camph: sinapism. ad epigastr: et suras.	Den vorigen avond opgenomen in het stad. frig: eener febr. intermitt. en daarom aq. glacialis, et hirud: p. aur: geordineerd.
72	Pa Massaran.	Inl.	7e Battn.	7e Balln.	?	1 u. 's morg. 15 Aug.	—	3 uur 's midd. 15 Aug.	— *Intern.* Mixt: antichol: *Extern.* Hirud: ad scrobic: cordis sinapism: ad abdom: friction: c: linim: sapon: camphor: ol: terebinth: et ammon: liq:	

Volg. No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld. Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling	*Aanmerkingen.*
73	Laut.	Inl.	Matroos.	Zr. Ms. Marine.	?	10 u. 's avonds 20 Aug.	—	2 uur 's nachts 21 Aug.	*Intern.* Mixt antichol: glacies. *Extern.* Linim: saponat: camph: et ol: terebinth, vesic: ad epigastr: sinap: ad suras et abdom.	Was sedert 7 Aug. in het hospit. met eene contus: brachii antiphlog: behandeld wordende.
74	Estoek wan Frans.	Afr.	Flankeur.	7e Battn.	?	8 u. 's avonds. 15 Sept.	—	1 u 's nachts. 16 Sept.	*Intern.* Mixt: antich: aq. glacial *Extern.* Hirud: ad epigastr: sinap: ad epigastr: et suras, linim. sapon: camph: c: amm: liq: et tinct cantharid:	Sedert eenige uren ziek opgenomen in het stad: algid:
75	v. Vilsteren.	Eur.	Kav.	Kavalerie	43	$8\frac{1}{4}$ u. 's avonds 15 Sept.	—	11 u. 's morg. 17 Sept.	*Intern.* Mixt: antichol: aq: glac: *Extern.* Hirud: ad epigastr: si-	Sedert 2 u. 's midd. opgenomen in het stad: algidum — onder cholera constateerende sijmptomen

									capit: frigid: —	aanhoudend: het gebeurde meermalen opvolgend — waarschijnlijk wegens de door de ontlastingen en menigvuldig misbruik-bruik maken van spirituosa uitgeputte toestand des lijders.
76	Minderhoudt.	Eur.	Fuselier.	Garniz. Battⁿ.	39	5 uur 's morg. 9 Nov.	—	3 uur 's midd. 9 Nov.	*Intern.* Chin: c: calom: camph et opio mixt: antichol: glacies. *Extern.* Sinap: ad abdom: et extrem: infer: linim: volat: spir: camph: c: ol: terebinth: —	Pas hersteld van dijsenterie werd hij sedert twee dagen ziek opgenomen in in een sterk stad: cij-anoticum, vox. choler veelvuldige stoelgangen, blaauw gelaat, geene braking, koude extremiteiten en tong.
77	Blankers.	Eur.	Sergeant.	Garniz. Battⁿ.	32	$3\frac{1}{2}$ u. 's midd. 12 Nov.	—	4 u. 's morg. 14 Nov.	*Intern.* Mixt: antichol: aq: glacial: et in stad: reaction calom: c: chin: camph: opio et eleosacch menth. *Extern.* Spir: camph: c: oleo terebinth: sinapism: ad abdom: et extremitat: infer: vesicat: ad: nuchetin: stad: reaction: affus: capitis.	Karakteristieke stoelgang, geen braking, krampen in de extremiteiten, doch bijna geene in de buik blaauw gelaat, koude extremiteiten vox: cholerica, anurie onvoelbaar kleine pols. Korte steeds met sopor: gepaard gaande reactie onder ophouden der stoelgangen doch voortduren der anurie.

Volg No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling.	*Aanmerkingen.*
									laud: liq: pulv: mur: morph. *Extern.* Hirud: post aures: —	
10	Sabier.	Inl.	Koel:	Genie.	20	12 u. 's midd. 29 April.	5 Mei.	—	*Intern.* Mixt: anticholer: —	Colicae.
11	Gummot.	Inl.	Id.	Id.	?	12 u. 's midd. 29 April.	5 Mei.	—	*Intern.* Mixt: anticholerica. —	Colicae.
12	Djenna.	Inl.	Huishoudster.	Ziekenvader.	?	9 u. 's avonds 29 April.	10 Mei.	—	*Intern.* Aq: menth: pip: chin: met calomel, chin: met morph: *Extern.* Hirud: ad abdomen. —	Onder behandeling gebleven met ulcera crurum.
13	Joro Topping.	Afr.	Fla	7	?	7 u. 's avonds.	10 Mei.	—	*Intern.*	Van 10 Mei tot 7

									[illegible] *Extern.* Hirud: ad abdom: sinapism: ad scrobic: cordis: et ad suras: liniment: ut sp: camph: c: tinct: cantharid: et amm: liq: vesicans ad epigastr. —	
14	Jerrecomi.	Afr.	Flankeur.	7e Battn.	?	1½ u. 's morg. 1 Mei.	10 Mei.	—	*Intern.* Mixt: antich: ol: menth: pip: c: laud: liq: ipecac: c: camph: calom: c: chin: *Extern.* Hirud: ad abdom: sinapism: ad scrobic: cordis: et ad suras: linim: uit sp: vin: camph: tinct: cantharid: et amm: liq: vesicans: ad epigastr. —	Tot 14 Junij onder behandeling gebleven met ulcus pedes.
15	Kwahoe Ebe.	Afr.	Flankeur.	7e Battn.	?	11¾ u. 's av. 1 Mei.	10 Mei.	—	*Intern.* Mixt: antichol: sol: marant: c: morph: calomel c: chinine. *Extern.* Ol: cajeputi hirud:	Colicae.
16	Wono di Krono.	Inl.	Fuselier.	7e Bt.	?	10 u. 's morg. 5 Mei.	10 Mei.	—	*Intern.* Sol: marant: c: aq:	Colicae.

Volg. No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld. Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling	*Aanmerkingen.*
82	Rosewinkel.	Eur.	Fuselier.	Garniz. Ball[n].	34	10 u. 's morg. 23 Nov.	24 Dec.	—	*Intern.* Calomel c: chinin: et opio, mixt: anticholerica calomel sulph: chin: camph: opio et subnitr: bismuth. *Extern.* Aq: glaciales hirud: ad scrobicul: cordis sinapism: ad abdom: et suras-fricties c: spir: camphor: et ol: terebinth: stortbaden, affusiones et fomentat: capitis frigid:	Op reis van Samarang naar hier ziek geworden in het stad. algid: opgenomen, echter met nog voelbare pols. 25 Vermindering van alle cholera verschijnselen een ruime urienloozing. 26 Onder voortdurende verminderinq der cholera verschijnselen kwam eene bilieuse diarrh. op en werd de salvatie allengs heviger, welke beide toestanden met mucilag: c: morph: en garismat: behandeld werden.

[illegible] maanden van het jaar 1851.

Volg. No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld. Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling	*Aanmerkingen.*
1	Sadin.	Inl.	Fuselier.	13e Battn.	20	9 u. 's morg: 28 April.	5 Mei.	—	*Intern.* Ol: menth: pip: calomel vin: opii: arom: aeth: sulph: alcohol: later infus: chamomillae: calomel aeth: sulph: alcoholic: *Extern.* Hirud: ad scrobic: cordis: sinap: ad abdom: et dorsum. —	Colicae.
2	Tiko.	Inl.	Sergeant.	7e Battn.	31	4½ u. 's midd: 28 April.	5 Mei.	—	*Intern.* Mixt: antichol: sol: marant: c: aq: menth: et laudan: liquid. —	Idem.
3	Sina.	Inl.	Vr.	13e Battn	?	7 u. 's avonds. 28 April.	7 Mei.	—	*Intern.* Sol: marant: c: aq:	

Volg No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling.	*Aanmerkingen.*
24	Serrali.	Inl.	Fuselier.	15de Battn.	?	12 u. 's midd. 8 Mei.	14 Mei.	—	*Intern.* Solut: maranth: c: mur: morph: later c: extr: hijoscijam: *Exterm.* Hirud: ad epigastr:	Diarrhoea. Morphii.
25	Steinfoorte.	Eur.	Sergeant.	Garniz. Battn.	30	9 u. 's morg. 11 Mei.	21 Mei.	—	*Intern.* Mixt: antichol:, chin: c: pulv: doveri. *Extern.* Hirud: ad region: gastric: et ad: scrobic: cordis.	Ingekomen met pijnen ter hoogte der scrobic: cordis en liq: bil: sedes.
26	Wonostiko.	Eur.	Fuselier.	1ste Battn.	?	8 u. 's morg. 15 Mei.	28 Mei.	—	*Intern.* Mixt: antichol: aq: menth: pip: c: aeth: sulph: alcoholic: *Extern.* Hirudines.	Cholerine.
27	Musung Küdjo.	Afr.	Sergeant	7de Battn.	?	6½ u. 's morg. 16 Mei.	28 Mei.	—	— *Intern.* Subnitr: bismuthi: c: camph: et eleosacch	

									[illegible] laud: liq: aeth: sulph: alcohol: et morphii. *Extern.* Lin:volat:sp: vin:camph: c: tinct: cantharid: en amm: liq: ol: cajeputi: vesicans ad abdomen clijsma emolliens.	[illegible]ling met febr. intermittens.
7	Spannenburg.	Eur.	Fuselier.	2e Batln.	26	26 April.	10 Mei.	—	*Intern.* Sulph: chin: c: calom: et mur: morph: sol: marant: c: sijr: morph: pulv: morph: *Extern.* Hirud: ad hijpogastr: et pector: vesicans: ad abdomen.	Ingekomen met cholerine.
8	Heine.	Eur.	Flankeur.	13e Batln.	33	28 April.	29 Mei.	—	*Intern.* Aq: menth: c: laud: liq: pulv: mur: morph: *Extern.* Vesicans ad: epigast: Hirudin: ad: abdomen.	Opvolgende dijsenterie, waarmede hij van 1 tot 29 Mei werd behandeld.
9	Tinga.	Eur.	Kan.	Artill	34	28 April.	3 Mei.	—	*Intern.* Ol: cajeputi calomel	Cholerine.

Volg. No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld. Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling	*Aanmerkingen.*
33	Sidien.	Inl.	Partikul. bediende.	7e Battn.	?	11 u. 's avonds 20 Mei.	24 Mei.	—	*Intern.* Mixt: antichol: subnitr: bismuth: met camphor: et opium infus: valerian c: tinct: valer: *Extern.* Hirud: ad abdomen.	
34	Emmels.	Eur.	Kanonnier.	Artille.	20	$4\frac{1}{2}$ u. 's morg. 17 Nov.	3 Junij.	—	*Intern.* Mixt: antichol: subnitr: bismuth: c: camphor: opio: et elosacchr: menth: pip: ol: ricini: c: ol: menth: pip: calomel. *Extern.* Hirud: ad scrobic: cord: veraesectio: unc XII.	
35	Arietem.	Inl.	Fuselier.	7e Battn.	?	$5\frac{1}{2}$ u. 's avonds 22 *Mei.*	31 Mei.	—	*Intern.* Mixt. antichol: aq: menth: c: sulph: chin: et	Colica. Ingekomen met dolor alvi et vertigo.

									met chinine. *Extern.* Hirud: ad abdom: sinapism: ad scrobic: cordis: et ad suras: liniment: ut sp: camph: c: tinct: cantharid: et amm: liq: vesicans ad epigastr.	
14	Jerrecomi.	Afr.	Flankeur.	7e Battn.	?	$1\frac{1}{2}$ u. 's morg. 1 Mei.	10 Mei.	—	*Intern.* Mixt: antich: ol: menth: pip: c: laud: liq: ipecac: c: camph: calom: c: chin: *Extern.* Hirud: ad abdom: sinapism: ad scrobic: cordis: et ad suras: linim: uit sp: vin: camph: tinct: cantharid: et amm: liq: vesicans: ad epigastr.	Tot 14 Junij onder behandeling gebleven met ulcus pedes.
15	Kwahoe Ebe.	Afr.	Flankeur.	7e Battn.	?	$11\frac{3}{4}$ u. 's av. 1 Mei.	10 Mei.	—	*Intern.* Mixt: antichol: sol: marant: c: morph: calomel c: chinine. *Extern.* Ol: cajeputi hrud:	Colicae.
16	Wono di Krono.	Inl.	Fuselier.	7e Bt.	?	10 u. 's morg. 3 Mei.	10 Mei.	—	*Intern.* Sol: marant: c: aq:	Colicae.

Volg Nº.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling.	*Aanmerkingen.*
									chinin. c: rheo: camph: c: morph: *Extern.* Vesicat: ad abdom: hirud: stortbad.	
40	Kasjam.	Inl.	Fuselier.	7de Battn.	?	11½ u. 's morg. 28 Mei.	5 Julij.	—	— *Intern.* Mixt: antichol: chinini. *Extern.* Hirud: ad abdom: stortbad.	Siedert 2 dagen ziek in stad: algid.
41	Hiedjem.	Inl.	Huisvrouw.	Ziekenoppasser.	?	11 u. 's morg. 1 Julij.	6 Julij.	—	— *Intern.* Pot: antichol: calomel chinin: *Extern.* Hirud: ad epigastr: vesicat: ad reg: gastr: frict: c: linim: volatile.	Sedert 2 dagen ziek klagende over hevige krampen in de buik, braking en diarrhoea.
42	Singowijojo.	Inl.	Kannie	Artill	?	?	21 Aug.	—	*Intern.* Mixt: antichol: aq: glac:	Onder behandeling gebleven met febr. intermittens.

									Extern. Hirud: ad caput: et: pect: sinap: ad scrobic: cord: et ad pedes: vesic: ad reg: epigastr: clijsma: emoll:	
20	Omma.	Inl.	Huisvrouw.	7de Battn.	?	8$\frac{3}{4}$ u. 's avonds 7 Mei.	17 Mei.	—	*Intern.* Sol: marant: c: camph: et sijr: morph: chinine. *Extern.* Hirud: ad abdomen.	Colica.
21	Rembeek.	Eur.	Flankeur.	7de Battn.	30	12 u. 's nachts 7 Mei.	17 Mei.	—	*Intern.* Sol: maranth: met camphor: et sijr: morph:, calom: c: chin: et camph: pilul: sulph: chinin. *Extern.* Hirud: ad abdomen.	Cholerine.
22	Sieman.	Inl.	Fuselier.	13de Battn.	?	8 u. 's morg. 8 Mei.	15 Mei.	—	*Intern.* Mixt: antichol: sulph: chin: *Extern.* Hirud: ab abdomen.	Colica.
23	Djosnito.	Inl.	Fuselier.	13de Battn.	?	8 u. 's morg. 8 Mei.	15 Mei.	—	*Intern.* Mixt: antichol: *Extern.* Vesicans: ad epigastr.	Constipatio.

Volg No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling.	*Aanmerkingen.*
24	Serrali.	Inl.	Fuselier.	15de Battn.	?	12 u. 's midd. 8 Mei.	14 Mei.	—	*Intern.* Solut: maranth: c: mur: morph: later c: extr: hijoscijam: *Exterm.* Hirud: ad epigastr:	Diarrhoea. Morphii.
25	Steinfoorte.	Eur.	Sergeant.	Garniz. Battn.	30	9 u. 's morg. 11 Mei.	21 Mei.	—	*Intern.* Mixt: antichol:, chin: c: pulv: doveri. *Extern.* Hirud: ad region: gastric: et ad: scrobic: cordis.	Ingekomen met pijnen ter hoogte der scrobic: cordis en liq: bil: sedes.
26	Wonostiko.	Eur.	Fuselier.	1ste Battn.	?	8 u. 's morg. 15 Mei.	28 Mei.	—	*Intern.* Mixt: antichol: aq: menth: pip: c: aeth: sulph: alcoholic: *Extern.* Hirudines. —	Cholerine.
27	Musung Küdjo.	Afr.	Sergeant	7de Battn.	?	6½ u. 's morg. 16 Mei.	28 Mei.	—	*Intern.* Subnitr: bismuthi: c: camph: et eleosacch	

									Extern. Hirud: ad scrobic: cord:	
28	Sani-an.	Inl.	Partikulier.	Behoeftige.	?	4 u. 's midd. 16 Mei.	28 Mei.	—	— *Intern.* Aq: menth: pip: c: laud: liq: et aeth: sulph: alcoholic: *Extern.* Hirud: ad abdomen.	Diarrhoea, buikpijn.
29	Vonk.	Eur.	Mat.	Z. M. Mar.	24	11 u. 's morg. 17 Mei.	28 Mei.	—	— *Intern.* Mixt: anticholeriea.	Ingekomen met diarrhoea en kuitkramp.
30	Pot.	Afr.	Fl.	7e Bt.	?	10 u. 's avonds 16 Mei.	31 Mei.	—	— *Intern.* Mixt: antichol: aq: menth: pip: c: aeth: sulph: alcoh: ol: ricin: pot: gummos: *Extern.* Hirud: ad abdom: ol: cajeputi: c: linim: sapon: camph.	Colicae bleef tot 11 Junij onder behandeling met taenia: solium.
31	Tikko.	Inl.	Fus.	7e Bt.	?	1 u. 's morg. 19 Mei.	28 Mei.	—	— *Intern.* Mixt: anticholerica.	
*32	Sarnoos.	Inl.	Id.	13 B.	?	9 u. 's avonds. 1 Mei.	28 Mei.	—	*Intern.* Mixt: anticholerica.	

Volg. No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld. Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling	*Aanmerkingen.*
33	Sidien.	Inl.	Partikul. bediende.	7e Battn.	?	11 u. 's avonds 20 Mei.	24 Mei.	—	*Intern.* Mixt: antichol: subnitr: bismuth: met camphor: et opium infus: valerian c: tinct: valer: *Extern.* Hirud: ad abdomen. —	
34	Emmels.	Eur.	Kanonnier.	Artille.	20	4½ u. 's morg. 17 Nov.	3 Junij.	—	*Intern.* Mixt: antichol: subnitr: bismuth: c: camphor: opio: et elosacchr: menth: pip: ol: ricini: c: ol: menth: pip: calomel. *Extern.* Hirud: ad scrobic: cord: veraesectio: unc XII. —	
35	Arietem.	Inl.	Fuselier.	7e Battn.	?	5½ u. 's avonds 22 Mei.	31 Mei.	—	*Intern.* Mixt. antichol: aq: menth: c: sulph: chin: et [illegible]	Colica. Ingekomen met dolor alvi et vertigo.

									Hirud: ad abdomen.	
36	Stoffels.	Eur.	Kavallerist.	Kavallerie.	21	11 u. 's morg. 2 Julij.	3 Junij.	—	*Intern.* Mixt: antich: pot: gummos: c: aq: menth: pip: ol: ricini: c: ol: menth: pip: *Extern.* Hirud: ad abdomen.	Colica.
37	Pa Norsiba.	Inl.	Fuselier.	15e Batln.	?	$10\frac{1}{2}$ u. 's morg. 26 Mei.	3 Id.	—	*Intern.* Pot: gummos: *Extern.* Sinap: ad scrobic: cordis: et suras: hirud: ad abdom: stortbaden.	Colica.
38	Sajoedo.	Inl.	Koelie.	Genie.	?	2 uur 's midd. 29 Mei.	3 Id.	—	*Intern.* Mixt: antichol: infus: chamomill: *Extern.* Hirud: ad scrob: cordis et ad: epigastr: spir: vin: camph:	Colica.
39	Kertodongso.	Inl.	Fuselier	1ste. Batln.	?	$6\frac{1}{2}$ u. 's morg. 17 Mei.	21 Junij.	—	*Intern.* Sulph: chin: camph: et opio: infus: chamom: en	

Volg No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling.	*Aanmerkingen.*
									chinin. c: rheo: camph: c: morph: *Extern.* Vesicat: ad abdom: hirud: stortbad.	
40	Kasjam.	Inl.	Fuselier.	7de Batln.	?	11½ u. 's morg. 28 Mei.	5 Julij.	—	— *Intern.* Mixt: antichol: chinini. *Extern.* Hirud: ad abdom: stortbad.	Siedert 2 dagen ziek in stad: algid.
41	Hiedjem.	Inl.	Huisvrouw.	Zieken-oppasser.	?	11 u. 's morg. 1 Julij.	6 Julij.	—	— *Intern.* Pot: antichol: calomel chinin: *Extern.* Hirud: ad epigastr: vesicat: ad reg: gastr: frict: c: linim: volatile.	Sedert 2 dagen ziek klagende over hevige krampen in de buik, braking en diarrhoea.
42	Singowijojo.	Inl.	Kanonier	Artill	?	?	21 Aug.	—	*Intern.* Mixt: antichol: aq: glac:	Onder behandeling gebleven met febr. intermittens.

									[illegible] ad abdom: et suras: fomentat: capit: frigid: —	
43	v. Zoelen.	Eur.	Korporaal.	Artill	56	17 Mei.	28 Mei.	—	*Intern.* Mixt: antichol. *Extern.* Sp: camph: et ol: terebinth: sinap: ad suras: et abdomen: —	Spasm: in abdom: et suras, vox: chol. vomitus et diarrh.
44	Evers.	Eur.	Kanonnier.	Artill	31	25 Mei.	4 Junij.	—	*Intern.* Sol: amijli: morph: *Extern.* Hirud: et sinapism: ad abdomen. —	
45	Goldman.	Eur.	Korp	7de Battn.	18	5 Junij.	7 Junij.	—	*Intern.* Sol: amijl: marant: c: morph. —	
46	Bonnemeijer.	Eur.	Kan.	Artill	56	9 Julij.	25 Aug.	—	*Intern.* Mixt: antichol: glacies: infus caffeae. *Extern.* Sp: camph: c: ol: terebinth: stortbaden. —	Cum: delir: trement deinde furunculosis.

Volg No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling.	*Aanmerkingen.*
47	Toetrono.	Inl.	Fuselier.	Garniz. Batln.	59	5 Aug.	15 Aug.	—	*Intern.* Mixt: antichol: glacies. *Extern.* Sinap: frict: c: linim: saponat: camphor: et ol: terebinth.	
48	Kromotroeno.	Inl.	Fus.	1e Bt.	25	22 Aug.	29 Aug.	—	Idem als boven.	
49	Werf.	Afr.	Flan.	7e Bt.	40	19 Sept.	27 Sept.	—	*Intern.* Mixt: antichol: aq: glac: *Extern.* Sinap: hirud: ad epigastr.	
50	Amic.	Afr.	Flankeur.	7e Batln.	?	7 Nov.	26 Nov.	—	*Intern.* Calom: c: chinin: et morph: pot: riveri: c: laudan: liq: eleosacchr: menth: c: mucilag: *Extern.* Fomentat: affus: hirud: ad [illegible]	c: febr. intermittente.

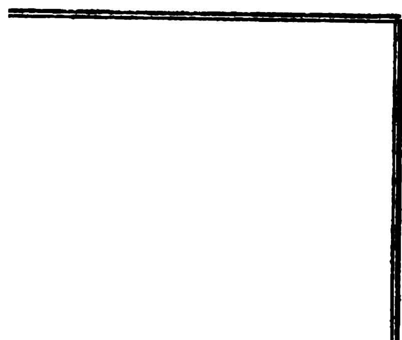
			…ken- …asser.	…miz. …lln.			…u Dec.	—	*Intern.* Mixt: antichol: aq: glac: pot: riveri: c: laud: liq: et aq: menth: dec: granatorum. *Extern.* Frict: sinap: affus: capitis.	…c: delir: tremente et taenia soleum.

Lijders met febr. intermitt. cholerica.

53	Walther.	Eur.	Sappeur.	Sappeur.	27	1 Mei.	—	1 Mei.	*Intern.* Sulph: chinin: calomel. *Extern.* Hirud: vesicantia.	Febr: intermitt: c: localisat: ad hepar: et lien.
54	v. Gelder.	Eur.	Flankeur.	7e Battn.	30	5 Mei.	20 Mei.	—	*Intern.* Laud: liq: aeth: sulph: alcoh: aq: menth: morphii. *Extern* Linim: volat: c: ol: cajeputi.	
55	v. Dossen.	Eur.	Stafmuzijkant.	—	25	5 Mei.	10 Mei.	—	*Intern.* Sulph: chin: calom: sol: marant: mixt: anticholerica.	

Volg No.	Namen.	Natien.	Beroep of graad.	Korpsen.	Ouderdom.	Datum en uur van inkomst.	Hersteld. Uitgezonden.	Datum en uur van overlijden.	Wijze van behandeling.	*Aanmerkingen.*
56	Vreeswijk.	Eur.	Elève machinist.	Zr. Ms. Marine.	19	24 Mei.	11 Junij.	—	*Extern.* Nihil. — *Intern.* Mixt: antichol: calomel: c: sulph: chinin: rheum: opium sulph: aura ant. *Extern.* Hirud: frict: c: liniment: volatilé. —	
57	Bruin.	Eur.	Matroos.	Zr. Ms. Marine.	22	24 Mei.	7 Junij.	—	*Intern.* Calom: chin: morphii. *Extern.* Nihil. —	
58	v. Beelem.	Eur.	Matroos.	Zr. Ms. Marine.	40	3 Julij.	30 Aug.	—	*Intern.* Mixt: antichol: calomel: chin: et morph: chin: c: rheo. *Extern.*	

									Sinapism: ad abdomen.
59	Verbroek.	Eur.	Kanonnier.	Artill	45	26 Nov.	7 Jan.	—	*Intern.* Mixt: antichol: pot: riv: c: aq: menth: chinine: camphor: opium eleo-sacchr: menth. *Extern.* Friction: sinapism: fomental: cap: frigid: vesicans: ad nucham.
60	Wesselman.	Eur.	Korperaal.	Garniz. Battn.	30	2 Dec.	13 Dec.	—	*Intern.* Calomel: chin: opium mixt: antichol: potio: riveri: c: aq: menthae. *Extern.* Frict: sinapism: et affus:
61	de Kwade.	Eur.	Korperaal.	Garniz. Battn.	29	4 Dec.	13 Dec.	—	*Intern.* Calomel: c: chinin: et opium. *Extern.* Sinapism.
62	Sodikromo.	Eur.	Fuselier.	1ste Battn.	22	8 Dec.	26 Dec.	—	*Intern.* Chinin: opium camph: calom: aq: glacialis.

Ten einde juiste verhoudingsresultaten der mortaliteit enz. te verkrijgen, meende ik afzonderlijke aanteekening te moeten doen houden, zoo van de ware cholera, als van cholerine of niet volkomen ontwikkelde gevallen. De officieren van gezondheid hebben zich met naauwgezetheid van deze taak gekweten, en bovendien aanteekening gehouden der behandelingswijze van elken geneesheer in het bijzonder. De vorenstaande nominative staten zijn het uitvloeisel van deze verrigtingen.

Zooals wij hadden verwacht, verkreeg men bij de ware cholera eene zeer ongunstige mortaliteitsverhouding, en eene buitengewoon gunstige bij de twijfelachtige; trekt men echter de beide verhoudingen te zamen, dan zijn wij in het behandelen der cholera gelukkig geweest, terwijl de slotsom ons leert, dat, hoezeer er eigenlijk geen specificum tegen deze ziekte tot dusver bekend is, de ons ten dienste staande middelen veelal gunstige uitwerking hebben, wanneer er slechts bij tijds van gebruik gemaakt wordt, hetzij bij cholerine, hetzij bij de, de cholera zoo dikwijls voorafgaande, eigenaardige waterachtige diarrhoea, dan wel in den aanvang der ziekte zelve, die zich over het algemeen karakteriseert door het gevoel van zwakte, misselijkheid, braken, buikpijnen, zoogenaamd weegevoel in de maagstreek, angst, en rommelingen in den buik; verschijnselen, die, indien ze ook al niet gelijktijdig bij een individu voorkomen, bij bestaande epidemische cholera van de zijde des geneesheers aandachtig moet worden gadegeslagen en behandeld. Heeft de cholera zich volkomen ontwikkeld, dan gaat zij in het meerendeel der gevallen haren doodelijken gang.

Ik heb getracht, na te gaan, of het bedrijf, de leeftijd, het geslacht, de eigendommelijke gesteldheid van sommige wijken, op het ontstaan der cholera eenigen invloed hebben uitgeoefend, (zie staat A en het vervolg hierop sub B), doch ben tot geen bepaald resultaat gekomen; dit heb ik evenwel be-

vestigd bevonden, dat vreesachtige, behoeftige, en in zorg levende menschen, aan de ziekte voortbrengende invloeden minder weerstand bieden, dan zij, die integenoverstelling onder meer gunstige omstandigheden verkeeren, en wat nu de lokaliteit betreft, is opgemerkt geworden, dat de ziekte hare offers kiest in de gezondste, en in de ongezondste wijken, eenige dier wijken overslaande, en andere herhaaldelijk bezoekende.

Zoo als wij bereids hiervoren aanteekenden zijn de Preanger Regentschappen, uitmakende de grootste residentie van geheel Java, van de epidemie verschoond gebleven. In de stad Batavia kwam het eerste cholerageval voor in eene laag gelegene, moerassige, ongezonde buurt; — slechts twee huizen bleven aldaar gedurende de epidemie vrij van de ziekte, — zij vorderde in die buurt vele offers, en bezocht gelijktijdig, met voorbijgang der naastbijgelegene buurten, eenige der meest verwijderde wijken, en bewees daardoor ook hier, dat zij zich in haren loop noch aan windrigting, noch aan temperatuur eenigzins liet gelegen liggen, met andere woorden, de weersgesteldheid had geen invloed hoegenaamd op de ziekte voortbrengende oorzaken.

Ik heb reeds verklaard, met deze oorzaken onbekend zijn, alleen meende ik, dat zij zich in de atmospheer bevonden, maar hoe ze er waren ingekomen, is een raadsel, waarvan de tegenwoordige mensch misschien nooit de sluijer zal opheffen, — eene meening, die niet op bloot vermoeden rust, maar gegrond is op de geschiedenis der cholera, die zoo als wij weten tot in de vroegste oudheid opklimt, en welligt dagteekent van den tijd, toen de aarde voor het eerst voor den mensch bewoonbaar werd.

In de Hebreeuwsche text van den bijbel, stellig het oudste boek, vindt men in Deuteronomium (chap. XXVI vers 59), het volgende berigt »Augebit Dominus plagas tuas et plagas semi»nis tui, plagas magnas et perseverantes, infirmitates (cho»laim-raïm, accus. plur. de choli-rä, morbus malus) pessimas

»et perpetuas". De geschiedenis der epidemien bevat vele, hierop gelijkende overleveringen uit de oudheid; — later hebben Hippocrates, Celsus, Coelius Aurelianus enz. de sporadische cholera beschreven, doch aan Bontius komt de eer toe, het eerst de duidelijkste en volledigste beschrijving der epidemische cholera gegeven te hebben, ten minste het naastbij komende aan de beschrijving der ziekte, zoo als zij in de jongste tijden de wereld doortrokken heeft van Bengalen naar Siberie enz. Daar deze kwestie evenwel slechts eene betrekkelijke waarde bezit, zullen wij hiervan afstappen, en terugkeeren tot hetgeen, wat wij ons voorbehielden medetedeelen.

Het zal wel geen betoog behoeven, dat de cholera, onverschillig in welk werelddeel zij woedde, zich overal hetzelfde vertoonde. Steeds werd zij door dezelfde hoofdverschijnselen, steeds door dezelfde verscheidenheden gekarakteriseerd, hetwelk ook van toepassing is op de bijkomende verschijnselen, zoo als *brakingen*, *waterachtige*, *witte* op *dik rijstwater gelijkende ontlastingen*, vermengd met *albuminœuse vlokken*, *suppressie van urien*, eene *paarsachtige huid*, *spoedige vermagering*, eene *eigendommelijke verslapping* der *kil koude huid*, het *wegzinken der pols*, *pijnlijke krampen* in *de ledematen*, *buitengewone benaauwdheid*, *angstgevoel*, *groote zwakte* met *volkomen behoud van het verstand* Deze zijn de voornaamste verschijnselen die van de cholera eene afzonderlijke ziekte maken, onverschillig of zij den Javaan, Maleijer, Europeaan,, Chinees of Arabier aantast, en waarin noch landaard noch geslacht eenige wijziging brengt.

In verre weg de meeste gevallen hield de door ons waargenomene en behandelde cholera den volgenden loop: er stelde zich plotselings een gevoel van zwakte in, dat weldra in wezenlijke verzwakking overging, duizeligheid, suizen in de ooren, zonderlinge, beter karakteristische bleekheid, en opzetting van den buik, gepaard met, of zonder hoorbare rommelingen, en trapsgewijze maar snel toenemend angst-

gevoel, pijn in den buik, zoogenaamde lijfsnijdingen en krampen, onweerstaanbaar pijnlijk gevoel in de lendenstreek, pijnlijke krampen in de buigspieren der ledematen, vooral der beenen, misselijkheid, eindelijk braking, diarrhee, veelal opgevolgd door onwillekeurige ontlastingen; beduidende vermindering der polsslag, het gelaat kreeg eene bijzondere uitdrukking, facies cholerica, verandering in den stem, vox cholerica, de matte, diep in de oogkassen gezonkene, flaauwe oogen, drukten of onverschilligheid of pijn uit, zoogenaamde verglaasde oogen, de huid kil koud, met een even koud zweet bedekt, de huid der handen en voeten vol rimpels en plooijen even als die van waschvrouwen, die bezig zijn met wasschen, de vingers verloren in omvang en kromden zich naar binnen, de huid zelve varieerde in kleur, van het licht paarsachtige tot het lood blaauwe, en verloor trapsgewijze, maar toch onbegrijpelijk spoedig, haar zamentrekkend vermogen, de nagels werden blaauw, groote, schier onleschbare dorst, inwendige hitte, veel trek naar koud water en ijs, de mond was half open, de ademhaling kort, snel, de tong bij het aanvoelen koud, puntig, de adem koud.

Bijaldien nu de bovenstaande verschijnselen in plaats van te verminderen, in hevigheid toenamen, dan stierven de lijders na een zeker tijdsverloop, hetwelk zooals later zal aangetoond worden, zeer verschillend was; — dit sterven is, even als de ziekte zelve, van bijzonderen aard; gewoonlijk bezwijken de lijders plotseling zonder reutelen, soms onder het drinken, spreken of verbedden.

Verminderden de verschijnselen, in plaats van toe te nemen, dan was dit eene gelukkige omstandigheid, die den naam van reactie-tijdperk draagt en verdient; deze reactie uitte zich het eerst, door het herstellen der dierlijke warmte, het verdwijnen der cyanotische huidkleur, maar bovenal door de af- en uitscheiding van eene heldere, in het begin geringe, later grootere hoeveelheid uriën, de uitdrukking van het oog en

van het gelaat werd beter, de stem duidelijker, de ontlastingen en brakingen werd met gal vermengd, zij verminderden in getal, en hielden eindelijk geheel op; het laatste vond ook plaats met de krampen, de dorst verminderde, angstgevoel en benaauwdheid namen trapsgewijs af, en lieten geheel na, de tong werd warm, de lijder viel in eenen diepen slaap, waarschijnlijk eensdeels, ten gevolge van vermoeidheid en doorgestaan lijden, en anderdeels als het uitvloeisel van gebruikte narcotica. Wat hier ook de oorzaak van zijn moge, de slaap bevordert in allen gevalle de normale verrigtingen van verschillende organen, voornamelijk der lever, en is, wat meer beteekent, meestal de gelukkige voorbode van het zich instellend convalescentie tijdperk.

Onder de varieteiten der cholera hebben wij enkele individus zacht zien sterven; de hier bedoelden hadden brakingen en ontlastingen, zonder krampen en zonder cyanotische huidkleur, terwijl anderen onder verschijnselen van de hevigste koliekpijnen, zonder brakingen of ontlastingen, stierven.

Het was niet vreemd, dat de cholera iemand op het onverwachts overviel; te Weltevreden gebeurde zulks drie maal; de ziekte doorliep hare tijdperken met huiveringverwekkende snelheid en eindigde bij allen in den dood; de alzoo ongelukkig getroffenen waren jeugdige, krachtvolle, geregeld levende militairen, waaronder twee onderofficieren.

In den regel werd de cholera eenige dagen voorafgegaan door algemeene onpasselijkheid, het meest door den toestand, bekend onder den naam van cholerine; het gebeurde echter meermalen, dat men hieromtrent in het onzekere bleef, doordien de manschappen, die in het Hospitaal werden gebragt weinig of geen lust hadden, om over den voorafgeganen toestand iets te zeggen, en waren zij hiertoe in staat, zoo liet de energische behandeling noch tijd tot vragen noch tot antwoorden over; strikt genomen was zulk den tegenwoordigen toestand des lijders niet nadeelig, uithoofde, zooals ik vroeger heb aange-

stipt, aan de cholera eene rei van verschijnselen eigen is, waarvan er eenigen zoo duidelijk en treffend pathognomonisch zijn, dat, wanneer men slechts eens de ziekte volkomen gekarakteriseerd waargenomen heeft, het niet meer mogelijk is, haar met eene andere te verwisselen; — de hoofdzaak is genezen, als het niet meer mogelijk is, de ziekte te voorkomen.

Zeiden wij zoo even, dat de cholera in den regel eenige dagen vooraf gegaan werd door eene onpasselijkheid, in het algemeen bekend onder den naam van cholerine, dan lag het ook gewis in onze bedoeling, om dezen algemeenen term nader te verduidelijken, iets, hetwelk wij thans trachten zullen, zoo beknopt mogelijk te doen.

Heeft de ervaring geleerd, dat, somwijlen bij het uitbreken der cholera vele menschen zich vermoeid gevoelen, en daarbij eene eigendommelijke, maar hinderlijke druk in de maagstreek. opgezetheid van die streek en gevoel van honger ontwaren, het laatste zelfs korten tijd na het eten, gepaard met hoorbare rommelingen in de darmen, dan weten wij voornamelijk wanneer op het onverwachts zich hierbij diarrhee instelt, dat de tijd daar is, om oplettend te wezen; eenige droppels laudanum of wel een paar lepels van de choleramixtuur, hierna eenige greinen chinine en eenige uren rust in bed; onder het systematisch drinken van koud water, alle uren een of een half wijnglaasje, zijn veelal toereikend, om in twee of drie dagen dezen toestand weg te nemen. Reeds vroeger merkten wij op, hoeveel menschenlevens door het tijdig gebruik der choleramixtuur gered zijn en welk hoog vertrouwen den inlander in dat middel stelt; thans voegen wij er bij dat het gunstig resultaat, verkregen bij de behandeling der twijfelachtige gevallen bij militairen, hoogstwaarschijnlijk aan het tijdig toedienen van de choleramixtuur in de kazerne, waar die drank als voorraad bewaard wordt, te danken is.

Den gezonden mensch raden wij aan, om niets te veranderen in zijne gewone levenswijze, indien namelijk die levenswijze

gezond en redelijk is, excessen van allerlei aard zijn volstrekt nadeelig; hij, die hiertoe in de gelegenheid verkeert, wachte zich voor de afwisseling in de temperatuur; — het dragen van flanel, vooral van flanellen buikbanden is aan te raden, het nachtwaken is even schadelijk als overmatige geestinspanning; men zoeke distracties van opwekkenden aard. De soldaat moet doelmatig bezig gehouden worden; in het algemeen trachte men hem, zoo weinig mogelijk, ligchamelijk te vermoeijen, en toch zijnen geest in opwekkende stemming te houden, men belette hem het uitgaan gedurende de hitte van den dag; des nachts op post, of op de wacht zijnde, stelle hij zich niet noodeloos aan de koele nachtlucht bloot. Hij wachte zich voor het misbruik van sterke dranken.

Met naauwgezetheid hebben de militaire autoriteiten bovenstaande regelen toegepast, zooals uit het militair summier cholerarapport af te leiden is; — blijkbaar zijn de gunstige verhoudingen van het getal lijders tot de sterkte van het garnizoen het uitvloeisel eener toegepaste prophijlactische geneeswijze.

De door ons gevolgde behandelingswijze, ofschoon geheel sijmptomatisch, is met succes bekroond; zij varieerde naar de vormen en hevigheid der ziekte, naar den aard der verschijnselen en de individualiteit van den lijder, als die waarneembaar was. De nominatieve staten geven te dien opzigte een duidelijk overzigt, — ik zal mij uit dien hoofde bepalen, om met algemeene trekken eenige bijzonderheden aan te teekenen; alle lijders hadden begeerte naar koud water, maar nog meer naar ijs; tegen brakingen werd het laatste met vrucht aangewend, hetzij in stukjes of fijn gestampt Het laatste met een weinig water vermengd, om de minuut een of twee lepels toegediend, was toen eene groote lavenis voor den lijder en ging bovendien de brakingen tegen.

Tegen de brakingen is met nut aangewend opium, morphium subnitr, bismuth, mostaardpappen en spaansche

sulph: chinin: calomel camph: sub nitri: bismuth: opiaten, valeriaan, mosschus waren de hoofdmiddelen, die hier even als in elke andere vorm van cholera met meer of minder succes in aanmerking kwamen; slechts een enkel maal werd van het electro galvanismus gebruik gemaakt, en van ontlasting bevorderende middelen, niet dan bij dringende noodzakelijkheid, die zich weinig voordeed. De ervaring leert, dat men met de aanwending er van voorzigtig moet wezen, zelfs dan nog wanneer alle toevallen van cholera niet meer bestaan.

Het bestek van dit verslag niet wenschende te overschrijden, heb ik hier getracht terug te geven wat onder het bereik onzer zinnen viel, zonder ons veel in te laten met de waarnemingen van elders, want ook hier geldt: »veel hoofden veel zinnen.''

Het beginsel van de zoo afwijkende begrippen omtrent de aan te wendene geneesmethode, neemt zijn oorsprong in de even zoo afwijkende begrippen ten aanzien van den zetel der ziekte in het organismus of met andere woorden in dat gedeelte van het ligchaam, waar de eigenlijke oorzaak der ziekte het eerste ingewerkt heeft; Naar mijn inzien is de cholera geheel en al afhankelijk van eene alteratie van het bloed, veroorzaakt door een tot dus ver raadselachtig agens, dat in het bijzonder nadeeligen invloed uitoefent op de zenuwen van de respiratie en circulatie, alsmede op de slijmvliezen der digestie organen, duidelijker de cholera is een intoxicatie proces, waardoor onberekenbaar spoedig gewigtige veranderingen in het bloed en zenuwstelsel ontstaan; het eerste is dik zwart en plastisch, en niet vatbaar voor coagulering, zooals dit gezien wordt in elke andere ziekte of bij gezond bloed; de meerdere of mindere consistentie kan evenwel afhankelijk wezen van het verlies van serum als het eigenaardig gevolg van voorafgegane of nog plaats hebbende uitscheidingen. Overweegt men nu dat door deze veranderde gesteldheid van het bloed, de bloedsomloop eene belemmering ondergaat, voornamelijk in de peripherie en dat hierdoor

aanhooping van bloed in dė centraal organen en bloedrijke parenchijmateusche ingowanden zooals de longen, de lever, milt, maag, darmkanaal en hersenen te weeg gebragt wordt, dan heeft men vermoedelijk den sleutel gevonden tot verklaring van vele ziekte verschijnselen. De toestand van verzwakking, waarin het zenuwstelsel verkeert, schijnt evenzeer van de belemmerde circulatie als van de ziekelijke gesteldheid van het bloed zelve afhankelijk te zijn, met andere woorden geen normalen prikkel ontvangende kan dit stelsel ook niet op eene normale wijze terugwerken op het vaatselsel en de onder haren invloed staande organen: ware het omgekeerd en het zenuwstelsel oorspronkelijk door de ziekte voortbrengende oorzaken aangedaan, en als gevolg hiervan het procès der ademhaling en met dit de verminderde oxijgenatie en decarbonisatie des bloeds, dan is het toch wel niet denkbaar dat eene vermindering des bloedmassa de verschijnselen der gestoorde algemeene levenswerkdadigheid die van den aanvang der ziekte reeds merkbaar waren, zal vermogen weg te nemen zooals wij somwijlen na eene ruime aderlating waarnamen.

Wij hebben drie maal een droppel van het pas van drie in stad algid: verkeerende lijders afgelaten bloed mikroskopisch beschouwd en steeds gezien dat de bloedbolletjes verschilden van die van gezond bloed en wel voornamelijk door hunnen onregelmatigen en afgeplatten vorm; Tot eene chemische analyse van het bloed hadden wij geene gelegenheid, omtrent zijn physisch karakter heb ik het volgende waargenomen; nadat zeven oncen bloed van eenen choleralijder in het stad: algid: zestien uren aan de lucht blootgesteld was, had het de consistentie van kooltcer en eene volkomen daarop gelijkende kleur verkregen, welke kleur door bijmenging van een onc keukenzout volstrekt geene verandering onderging; na twintig uren te hebben gestaan, verspreidde dit bloed reeds een rotachtigen reuk.

Dezelfde redenen waarom het bloed niet chemisch werd

onderzocht, beletten een volledig dito onderzoek van de ontlastingen per os et anum; wij hebben ons uit dien hoofde moeten bepalen tot de toepassing der middelen, die onder ons eigen bereik lagen, namelijk wij verzamelden van drie nagenoeg gelijktijdig in het Hospitaal opgenomene choleralijders de hierboven bedoelde ontlastingen tot eene hoeveelheid van ± zestig oncen; deze stoffen werden op een filtrum gebragt en het doorgezijgde vaalkleurig vocht bij gedeelten verhit en met salpeterzuur behandeld (indruppeling); op deze bewerking volgde eerst eene witte wolk en hierna een dito echter korrelachtig albumineus exsudaat iets van de stoelontlastingen onder het mikroskoop gebragt vertoonde slijmbolletjes in groote hoeveelheid, waaronder er waren, die overeenkomst hadden met pas gevormde etterbolletjes, vermengd, zoo men meende, met epithelium cellen, die hunne eigendommelijke cijlinderachtige vorm behouden hadden; deze laatste heb ik evenwel niet kunnen onderscheiden.

Hebben wij gezegd, dat eerst het bloed en daarna het zenuwstelsel loor de ziekte voortbrengende oorzaken aangedaan worden, dan lag tevens hierin .onze meening bevat, dat de cholera eene algemeene ziekte is en geenszins haren zetel heeft in afzonderlijke organen van het ligchaam. Vergelijken wij nu de resultaten verkregen bij het onderzoek van het bloed en de verschillende ontlastingen door genoemde diagnostische hulpmiddelen zoomede de uitkomsten der lijkschouwingen, dan meen ik het denkbeeld van den heer P. Bleeker, waarover hij in het conversatorium sprak, niet ongegrond, namelijk »dat de cholera een »exsudatief proces is wiens ontwikkeling zoo buitengemeen spoe»dig geschiedt, dat het ieder ander exsudatief proces, de meest »acuut verloopende dijsenterie niet uitgezonderd, in snel be»loop verre achter zich laat", — aan deze omstandigheid is het misschien toe te schrijven, waarom de door het mikroskoop opgemerkte globules met de onvolkomen ontwikkelde etterbolletjes overeenkomen, vooral met degenen die in slijm van geirriteerde slijmvliezen gezien worden.

Het kan hier de plaats niet zijn om aanteekening te houden van hetgeen wat tegen bovenstaand denkbeeld aangevoerd werd, ik zal derhalve alleen aanstippen, dat wij ons evenmin scharen aan de zijde van de geneesheeren, die het beginsel aankleven, dat de cholera haren zetel in de organen der innervatie heeft en dit op grond, zoo als ze beweren, van eene rei van verschijnselen, die met het onbevooroordeeld oog beschouwd, evenwel geene andere, dan sijmptomatische verschijnselen waren, als aan de zijde van hen, die van het begrip uitgaan, dat de cholera eene pernisieuse koorts is, omdat de lijder het gevoel van koude ondervindt, waarop somwijlen warmte volgt, en de sulphas chinini meermalen met gunstig gevolg aangewend werd.

Ongaarne mij op het hobbelige pad der kritiek willende begeven, zal ik de verschillende zienswijze van bedoelde geneesheeren niet verder nagaan, te meer omdat wij aangaande de natuur der cholera onze meening vooraf gesteld hebben en hierbij van het beginsel zijn uitgegaan, »de ziekte ligt »in de natuur der oorzaak, die haar voortbragt, zij is eene »algemeene." Hieruit vloeit voort, dat zij evenmin bij uitsluiting haren zetel kan hebben in de organen, waarvan de stoornis der verrigtingen door eigendommelijke verschijnselen wordt aangeduid, bijv. c. q. in het darmkanaal als dat het waarschijnlijk is, dat de natuur der tijphus ligt in de alteratien van de Peijersche kliertjes enz.

De ziekten, die de cholera opvolgden waren huiderupties en wel 4 maal neteluitslag.

2 » erijsipilas, eene van het aangezigt, eene van de linkerborsthelft.

3 » miliaria.

1 » hepatitis.

6 » gastricismus.

4 » tusschenpoozende koortsen.

4 » tijphus.

Afgescheiden hiervan werden nog waargenomen, tweemaal afwijkingen in het denkvermogen, zesmaal verzwakking der onderste ledematen, en eens bij eenen Europeaan herhaalde schokken even of zij door electrisiteit waren voortgebragt.

Omtrent de niet contagiositeit der cholera kan ik nog mededeelen, dat van een twintigtal bedienden bij uitsluiting belast met het oppassen van choleralijders geen enkele door de ziekte is aangetast geworden. De te Batavia aanwezige geneesheeren, waarvan de meeste choleralijders bezocht hebben zijn allen van de ziekte bevrijd gebleven. — Slechts één ondervond de voorboden; hij gebruikte alle kwartier uur 10 droppels laudanum en was na het innemen van 50 droppels genezen.

VERSLAG

VAN

DE IN HET HOSPITAAL TE WELTEVREDEN AAN CHOLERA ASIATICA BEZWEKEN LIJDERS IN 1851.

---

1. A.... K.... flankeur bij het 7 Bataillon, Afrik. oud (?) ingekomen den 26 April des jaars 1851 des morgens ten 11 ure en des middags om 4 uur overleden. Het lijk is gereclameerd.

2. M.... sergeant bij de Artillerie, Europeaan oud (?) ingekomen den 27 April des morgens ten 11½ ure en des middags ten 6½ ure overleden. Het lijk is gereclameerd.

3. K.... B.... flankeur bij het 7 Bataillon Afrik. oud (?) ingekomen den 28 April des middags ten 12 ure en ten 2½ ure overleden.

De sectie is door omstandigheden niet verrigt.

4. M.... huishoudster Inlandsche, oud (?) ingekomen den 28 April des avonds ten 10½ ure en des avonds van den 29 April ten 6½ ure overleden.

Lijkopening.

Uitw. voork. — Het lijk is weinig vermagerd, de linkerarm is gezwollen, hetgeen afhankelijk is van eene dunne laag sereuse vloeistof tusschen huid en epidermis aanwezig, waardoor de opperhuid zeer gemakkelijk kan verwijderd worden, geringe graad van lijkstijfheid.

Schedelholte. — Niet geopend.

Borstholte. — De longen hangen vrij in de borstkas; het

7

achter onderste gedeelte is met hijpostatisch bloed gevuld. Het hart is slap, en bevat in het regtergedeelte vooral donker, kleverig, dik bloed.

Buikholte. — Uitwendig is het darmkanaal lichtrood gekleurd. De maag bevat eene groote hoeveelheid overblijfsels van spijzen, waaronder die van vruchten en spaansche peper herkend worden; het slijmvlies is fletsch, nabij de cardia min of meer rood van kleur. — De dunne darmen laten bij opening eene vrij groote hoeveelheid dun waterachtig vocht uitvloeijen waarin vele witte vlokjes drijven. Ongeveer 30 levende spoelwormen worden te gelijkertijd verwijderd. De dikke darmen doen zich normaal voor. Lever en milt met bloed overvuld. Op de bolle zijde der milt bevind zich eene witte gladde onregelmatig vierkante fibrineuse plek die van het omhullend vlies uitgaat en eenige lijnen tot in het miltweefsel schijnt door te dringen. De nieren zijn normaal. De sterk zamengetrokken blaas is bijna geheel ledig. De uterus vergroot, zacht op het aanvoelen, gehijperaemieerd, bevattende een foetus van omstreeks 4 maanden.

5. K.... sappeur, Inlander oud (?) ingekomen den 29 April des avonds ten 5½ ure overleden dienzelfden avond ten 11 ure.

Lijkopening.

Uitw. voork. — Het ligchaam is zeer vermagerd, het vet verdwenen. De lijkstijfheid is sterk uigedrukt, de buik is ingevallen. Het gelaat en de oogen zijn weggezonken.

Borstholte. — De longen zijn sterk met bloed gevuld — de linkerlong hangt door stevige schijnvliezen met de pleura der borstkas zamen.

Bij insnijding in genoemde organen treft men hier en daar tuberkels aan, waarvan sommige reeds verweekt zijn. Het hart is normaal bevat ter regterzijde alleen donkerviolet kleverig consistent bloed.

Buikholte. — Het omentum majus is geheel van vet ontbloot; de vaten der serosa van het darmkanaal zijn sterk opgespoten, het pars cardiaca der maag is roodgekleurd, het pars pijlorica fletsch. Bij opening der maag en het bovenste gedeelte der dunne darmen vindt men de overblijfsels van gebruikte rijst. Verder naar beneden is het dunne darmkanaal met een zeer vloeibaar vocht voorzien, waarin velo witte vlokjes drijven. Het geheele slijmvlies is in hoogen graad anaemisch.

De lever is hijperaemisch, de sterk opgespoten galblaas is met dunne heldere vloeibare gal gevuld.

De blaas is sterk zamengetrokken en bevat slechts eenige droppels pis. Milt en nieren zijn normaal.

6. K.... flankeur bij het 7 Bataillon Europeaan uit Verviers in Belgie oud 34 jaren, ingekomen den 2 Mei des middags ten 2 ure en overleden dienzelfden avond ten 11 ure.

Op last is geene lijkopening verrigt.

7. J.... flankeur bij het 7 Bataillon, Afrikaan oud 25 jaren, ingekomen den 28 April des morgens ten 10 ure, overleden den 4 Mei ten 4 ure des morgens.

Lijkopening.

Uitwendig voorkomen. — Groote vermagering sterk gedrukte lijkstijfheid. Ingevallengelaat.

Schedelholte. — Niet geopend.

Borstholte. — De longen zijn uitwendig licht rozenrood gekleurd — hier en daar met donkerblaauwe plekken afwisselende. — De linkerlong is door stevige schijnvliezen aan den borstwand bevestigt. De onderste kwabben zijn met hijpostatisch bloed overvuld en zeer donker gekleurd. Bij het maken van insnijdingen ontlasten deze organen eene zeer groote hoeveelheid kleverig, donker bloed. Het slijmvlies der aspera arteria is een weinig opgespoten. Het hart is

excentrisch gehijpertrophieerd met verdikte wanden — die bij insnijding zwartachtig bloed uitpersen. De kamers zijn nagenoeg ledig. De oesophagus is sterk gehijperaemieerd.

Buikholte. De vaten der serosa en van het mesenterium zijn met donkerbloed opgespoten.

Het slijmvlies van de maag, van het bovenste gedeelte der dunne en van de dikke darmen is sterk rood gekleurd. In het onderste gedeelte der dunne darmen is het slijmvlies bleeker, terwijl de glandulae Peijerianae zich voordoen als verhevene roode plekken. De inhoud van maag en darmen is eene taaije gelijkaardige groene niet stinkende massa. De processus vermicularis is bijzonder groot. De lever is een weinig gehijperaemieerd — de galblaas geheel opgevuld met kleverige dikke gal. De milt is bijzonder klein. De nieren zijn groot en hard. De blaas vindt men opgezet en met pis aangevuld.

8. B.... koelie, Inland. oud (?) ingekomen den 4 Mei des morgens ten 9½ ure overleden denzelfden dag des middags ten 4 ure.

Het lijk is gereclameerd.

9. A.... bediende, Inlander oud (?) ingekomen den 5 Mei des middags ten 3 ure, een uur daarna overleden.

Lijkopening.

Uitw. voork. — Belangrijke lijfstijfheid strak gespannen huid, waaronder de spieren scherp geteekend zijn. Het gelaat is ingevallen, de oogen zijn diep in de oogkuilen teruggezonken; de huid der voetzolen is gerimpeld.

Schedelholte. — Niet geopend.

Borstholte.—De longen zijn overal in minderen of meerderen graad met den borstwand vergroeid, zij zijn blaauw zwartachtig van kleur en ontlasten bij insnijding eene groote hoeveelheid donker dik kleverig bloed; . . .

. . . . .

Het hart is normaal, de linkerkamer bloedledig, de regter eene geringe hoeveelheid donkerzwart vloeibaar, kleverig bloed inhoudende.

Buikholte.—De darmen doen zich uitwendig rozenrood voor met opgespoten vaten. De maag ontlast bij insnijding eene vrij aanmerkelijke hoeveelheid geelachtig witte met witte vlokjes bedeelde vloeibare stof; haar slijmvlies is met eene dunne laag wit vast exsudaat bedekt, dat met de scalpel gemakkelijk verwijderd wordt en nu het gezigt biedt op een gezwollen rood slijmvlies, dat zich op het gevoel korrelachtig voordoet. Het slijmvlies der dunne en dikke darmen is eveneens, doch minder rood en opgezet en met exsudaat overtogen dat met water kan afgespoeld worden. De lever is hijperaemisch, de galblaas voor een klein gedeelte met gal aangevuld.

De milt is een weinig verweekt. — De nieren zijn normaal. De blaas is sterk zamengetrokken, en bevat geen druppel pis.

10. T.... militair arrestant, Inlander (?) ingekomen den 6 Mei des middags ten 4 ure, overleden den 7 Mei des morgens ten 2 ure.

Het lijk is niet geopend.

11. P.... militair arrestant Inlander oud (?) ingekomen den 6 Mei des avonds ten 7 ure, overleden den 7 Mei des morgens ten 9 ure.

Lijkopening.

Uitw. voork.—Het lijk is zeer vermagerd, het gelaat is ingevallen, de oogen zijn diep in hunne kassen teruggetrokken. Sterk uitgedrukte rigor cadaveris.

Schedelholte.—Niet geopend.

Borstholte. — Sterk met bloed gevulde longen vooral in de onderste kwabben. — Tusschen longen en borstwand be-

staan gemakkelijk te verscheuren pseudomembranen. Het hart is normaal, het regtergedeelte met veel vloeibaar donker kleverig bloed gevuld.

Buikholte. — Sterke opspuiting van de vaten der serosa en het mesenterium met donker bloed. De maag en het darmkanaal zijn gevuld met eene aanzienlijke hoeveelhied dunne troebele vlokkige stof.

Het slijmvlies der maag is verweekt en op de meeste plaatsen geheel afgestooten. Lever en milt zijn hijperaemisch de laatste is een weinig verweekt. De nieren zijn normaal. — De blaas is vast zamengetrokken en geheel ledig.

12. L.... flankeur bij het 7 Bataillon, Europ. oud 32 jaar, ingekomen den 7 Mei des morgens ten 7 ure overleden dienzelfden dag ten 12 ure.

Lijkopening.

Uitw. voorkomen. — Belangrijke lijkstijfheid, groote vermagering. De oogen zijn weggezonken, het gelaat is ingevallen. De spieren zijn onder de blaauwachtige gekleurde huid strak gespannen.

Schedelholte. — Niet geopend.

Borstholte. — De longen verkeeren in eenen belangrijken graad van bloedophooping. De arteria pulmonalis bevat een donker, vloeibaar, kleverig bloed, veel overeenkomst aanbiedende met teer. Het hart is geheel bloedledig.

Buikholte. — De serosa van maag en darmkanaal slechts weinig gehijperaemieerd; het slijmvlies is flets ; de inhoud wordt gevormd door een dunne met vlokjes voorziene flaauw riekende vloeistof. Lever normaal. De milt bezit een gerimpeld voorkomen, is week en met eene zwarte kleverige bloedmassa gevuld. Nieren en blaas wijken niet van de norma af.

13. V.... korporaal bij het 7 Bataillon, Afrikaan oud

31 jaar ingekomen den 7 Mei des morgers ten 8 ure, overleden 4 uur daarna.

Het lijk is gereclameerd.

14. E.... huishoudster Inlandsche oud (?) ingekomen den 7 Mei des morgers ten 12 ure, overleden des avonds ten 10 ure.

Het lijk is gereclameerd.

15. H.... flankeur bij het 13 Bataillon, Europ. oud 34 jaar ingekomen den 8 Mei des morgers ten 12¼ ure, overleden ten 4½ ure 's namiddags.

Door omstandigheden is geene lijkopening verrigt.

16. J.... kanonnier, Europeaan (Belgie) oud 36 jaar, ingekomen den 8 Mei des morgens ten 8 ure en den 9 Mei des morgens ten 2½ ure overleden. Door omstandigheden is de lijkopening niet verrigt.

17. W.... A.... flankeur bij het 13 Bataillon Europeaan (Belgie) oud 45 jaar ingekomen den 7 Mei des middags ten 4 ure, overleden den 9 Mei des morgers ten 2 ure.

Lijkopening.

Uitw. voorkomen.—Het lijk is sterk vermagerd, de oogen zijn teruggetrokken met blaauwe kringen omgeven, het gelaat is ingevallen, de tanden zijn zigtbaar, de nagels blaauw gekleurd. De lijkstijfheid is sterk uitgedrukt.

Schedelholte.—De hersenen bieden niets abnormaals aan.

Borstholte.—De longen zijn op enkele plaatsen door schijnvliezen stevig met den borstwand vereenigd, zij bevatten weinig bloed, behalve in het achterste gedeelte der onderste kwabben, waaruit zich bij insnijding donkerkleverig bloed ontlast. Het longweefsel is niet afwijkend. Het hart is normaal, doch bevat zeer weinig bloed.

Buikholte.—Het weivlies der buikholte is rood gekleurd en met opgespoten vaten voorzien. Maag en darmen zijn ge-

heel opgevuld met een dun ligtgroenachtig vlokkig vocht. Het slijmvlies der maag is op enkele zwart bruine weeke plekken na, geheel verdwenen. In deszelfs plaats vindt men slechts eene kleverige slijmerige laag die met water wordt weggespoeld.

Het dunne darmkanaal is inwendig rood gekleurd.

In de dikke darmen vindt men de likteekenen van zweren op afstanden geplaatst. In het S. Romanam en rectum bestaan nog uitgebreide verzweringen, waarvan sommigen zelfs het spiervlies verwoest hebben. Digt bij den anus is de darm wat zijn lumen betreft door uitgebreide likteekens tot de helft teruggebragt. De lever is een weinig gehijperaemieerd, de milt verweekt en met donker vloeibaar bloed opgevuld. De nieren zijn normaal. De blaas is sterk zamengetrokken en ten eenenmale ledig.

18. S.... W.... behoeftige Inlander oud (?) ingekomen den 9 Mei des morgens ten 8 ure, overleden des namiddags ten 5 ure.

De lijkopening is niet verrigt.

19. C.... kanonnier Europeaan oud 44 jaar, ingekomen den 9 Mei des avonds ten 5 ure, overleden den 9 Mei des avonds ten 10 ure.

Lijkopening.

Uitw. voorkomen.—Aanmerkelijke lijkstijfheid sterk zamengetrokken spieren, die zich onder de blaauwachtige huidteekenen, de duimen zijn in de handen geklemd, de voetzolen zijn gerimpeld.

Schedelholte.—De hersenen verkeeren in normalen toestand.

Borstholte.—Het hart en de longen zijn sterk gevuld met donker kleverig teerachtig bloed, overigens van normale structuur en textuur.

Buikholte.—Het mesenterium en weivlies der darmen ver-

toont sterk opgespoten vaten; de maag en darmen bevatten eene groote hoeveelheid wit geelachtige met vlokken gemengde vloeistof van eenen laffen reuk; na wegneming met het scalpel van eene laag vast exsudaat vindt men het slijmvlies overal hoog rood gekleurd. De lever is gehijperaemieerd, de galblaas geheel met gal gevuld, de milt in zekeren graad verweekt. De nieren zijn normaal. De sterk zamengetrokken blaas bevat geen druppel pis.

20. V.... H.... particulier Europeaan oud 54 jaren ingekomen den 9 Mei des morgers ten 8 ure overleden den 10 Mei des morgers ten 9 ure.

Het lijk is gereclameerd.

21. L.... Sergeant bij het garnizoens Bataillon, Europeaan oud 54 jaar, ingekomen den 10 Mei des morgens ten 9 ure, overleden des namiddags ten 3 ure.

Het lijk is gereclameerd.

22. P.... koelie Inlander oud (?) ingekomen den 10 Mei des middags ten 4½ ure, overleden des avonds ten 7½ ure.

Lijkopening.

Uitw. voerk.—Het lijk is zeer mager, het gelaat is ingevallen met weggezonken oogen, spitse neus en opgetrokken bovenlip. Er bestaat een hooge graad van lijkstijfheid.

Schedelholte.—De hersenen zijn normaal.

Borstholte.—De pleura costalis en pulmonalis zijn hier en daar met elkander vergroeid. De longen zijn van normale textuur, doch zeer anaemisch. Het hart is klein en bevat bijna geen bloed.

Buikholte.—De Sereuse vliezen zijn bleek, de grootere aderlijke vaten in het mesenterium niet opgespoten.

Het slijmvlies der maag is licht rood en met eene dunne gemakkelijk loslatende laag zwart gekleurd slijm overtogen. De mucosa der dunne darmen is hoog rood gekleurd, die

der dikke darmen meer normaal, behalve in het rectum, alwaar de vaten zeer met bloed gevuld zijn. De inhoud van maag en darmkanaal is eene waterachtige flaauw riekende vlokkige vloeistof. De lever is gehijpertrophieerd en sterk met bloed gevuld, de galblaas geheel met gal gevuld. De milt is bleek en ineengeschrompeld. — De nieren zijn normaal. — De pisblaas zamengetrokken en ledig.

23. D.... Inlandsche vrouw oud (?) ingekomen den 10 Mei des middags ten 6 ure en des avonds ten 11 ure overleden.

24 K.... I.... flankeur bij het 7 Bataillon Afrik. oud (?) ingekomen den 10 Mei des middags ten 6½ ure overleden den 11 Mei des morgens ten 11 ure.

Op verzoek is de lijkopening niet verrigt.

25. B.... P. H. S. flankeur bij het 7 Bataillon, Europeaan oud 45 jaren ingekomen den 11 Mei des morgens ten 8 ure, overleden des middags ten 12 ure.

De lijkopening is door omstandigheden niet verrigt.

26. S.... bediende Inlander oud (?) ingekomen den 11 Mei des avonds ten 10, overleden den 12 Mei des morgens ten 5 ure.

De lijkopening is door omstandigheden niet verrigt.

27. M.... fuselier bij het 7 Bataillon, Inlander oud 24 jaar, ingekomen den 10 Mei des morgens ten 8 ure. Overleden den 13 Mei des morgens ten 11 ure.

Het lijk is tot examen gebezigd.

28. De G.... kanonnier; Europeaan oud 21 jaar, ingekomen den 13 Mei des morgens ten 5½ ure, overleden denzelfden morgen ten 11 ure.

Lijkopening.

Uitw. Voorkomen. — Het lijk is zeer vermagerd, doch verkeert niet in een hoogen graad van lijkstijfheid.

Schedelholte. — Niet geopend.

Borstholte. — De pleura pulmonalis is op verscheidene plaatsen nagenoeg zwart van kleur, de longen zijn sterk met bloed gevuld. Het hart is normaal, het linker gedeelte is ledig, het regter met groote bloedcoagula gevuld.

Buikholte De serosa van maag en darmen is hoog rood van kleur, de vaten van het mesenterium zijn niet bijzonder opgespoten. — De maag en het bovenste gedeelte der dunne darmen bevatten eene vrij groote hoeveelheid eener bruinroode vloeistof, terwijl in het onderste gedeelte nabij het coecum dit vocht een met vlokjes gemengd rijstwaterachtig voorkomen heeft. — Het slijmvlies der maag is zeer met bloed gevuld, met uitzondering van eene plek ter groote eener handpalm in het midden der groote bogt en verder in den omtrek van den pijlorus, alwaar dit vlies eene donkerbruine en zelfs zwarte kleur heeft aangenomen. De mucosa van duodenum en jejunum is hoog rood, die van het ileum en het intestinum crassum flets'. Van het achterste gedeelte van het ileum nabij de valvula Bohini gaat een diverticulum uit, dat door stevig bindweefsel met de peesschede van den musculus psoas dexter vast vereenigd is. — De lever milt en nieren zijn normaal. — De blaas is zamengetrokken en ledig.

29. V.... S.... gepensioneerd militair, Europeaan oud 62 jaren, ingekomen den 13 Mei des avonds ten 8 ure, overleden den 14 Mei des morgens ten 4 ure.

De lijkopening is door omstandigheden niet verrigt.

30 K.... behoeftige vrouw, Inlandsche oud (?) ingekomen den 13 Mei des avonds ten 6 ure, overleden den 14 Mei des avonds ten 9 ure.

De lijkopening is op verzoek niet verrigt.

31. De G.... flankeur bij het 7 Bataillon Europeaan oud 33 jaren, ingekomen den 15 Mei des morgens ten 9½ ure, overleden des middags ten 4 ure.

Lijkopening is door omstandigheden niet verrigt.

52. S.... fuselier bij het 7 Bataillon Inlander oud 19 jaren, ingekomen den 15 Mei des morgens ten 12 ure, overleden den 16 Mei des middags ten 2 ure.

Het lijk is tot examen gebezigd.

53. M.... huishoudster, Inlandsche oud (?) ingekomen den 18 Mei des morgens ten 5 ure, overleden des avonds ten ten 7 ure.

Hel lijk is gereclameerd.

54. V.... D.... A. gedetineerd militair, Europeaan oud 29 jaar, ingekomen den 18 Mei des morgens ten 11½ ure overleden den 20 Mei des middags ten 3 ure.

Lijkopening.

Uitw. voorkomen.—Groote lijkstijfheid, algemeene vermagering. Het gelaat is om de weggezonken oogen, spitse neus en opgetrokken lip, blaauw livied van kleur; de nagels zijn blaauw.

Schedelholte.—Niet geopend.

Borstholte.—Bij het openen der borstkas neemt men duidelijk een reuk waar gelijk aan dien van aether sulph. alcoh. De longen zijn donkerrood gekleurd en sterk met bloed gevuld. In de bovenste kwab der linkerlong worden vele harde verspreide tuberkels gevonden, overigens is het longweefsel normaal. Het hart is niet afwijkend, de linkerhelft is geheel bloedledig, de regterhelft bevat eene groote hoeveelheid ongestold, dik, zwartachtig zeer kleverig bloed.

Buikholte.—De serosa is hoog rood van kleur met sterk opgespoten vaten. De maag en het geheele darmkanaal bevat eene vrij groote hoeveelheid licht groengekleurde vloeibare lijvige stof van eenen zeer walgelijken reuk. In het midden van de groote bogt der maag is een klein gedeelte van het slijmvlies eenigzins verhard en rood gekleurd, het

slijmvlies van het overige gedeelte der maag en van het geheele darmkanaal is zeer bleek. De lever is zeer met bloed gevuld, de galblaas geheel met dunne gal gevuld. De milt is zeer klein en hard en ontlast bij doorsnijding en drukking naauwelijks eenige bloeddruppels. De blaas is ter halverwege met eene lichtbruine urine aangevuld.

55. G.... W.... huishoudster, Europesche oud 52 jaren, ingekomen den 20 Mei des middags ten 4½ ure, overleden des nachts ten 12 ure.

Het lijk is gereclameerd.

56. S.... M.... fuselier bij het garnizoens bataillon, Europeaan, oud 32 jaren, ingekomen den 21 Mei des morgens ten 9 ure, overleden des avonds ten 8 ure.

Lijkopening.

Uitw. voorkomen. — Groote vermagering, belangrijke graad van lijkstijfheid. Het aangezigt en de nagels zijn livied blaauw van kleur. De nek, schouders en billen zijn door hijpostatisch bloed gekleurd.

Schedelholte. — De sinus zijn sterk gevuld, de aderlijke vaten der hersenvliezen zeer opgespoten, even zoo de plexus choroideus. De hersenmassa is een weinig vaster; de ventriculi laterales zijn meer dan in normalen toestand met serum gevuld. Bij doorsnijding der hersenen komt het bloed op alle punten der doorgesneden vlakte met snelheid te voorschijn.

Borstholte. — De linkerlong is los met den borstwand door schijnvliezen vereenigd. Het weefsel der longen is normaal doch zeer bloedrijk.

Het hart is groot met weinig gecoaguleerd bloed gevuld.

Buikholte. — Het mesenterium en de serosa zijn opgespoten en rood gekleurd. De maag en het bovenste gedeelte der dunne darmen bevat eene bruinzwarte vloeistof, de mucosa

is hier zwart gevlekt en laat deze kleur door afspoelen of afkrabben niet verdwijnen. De vloeistof in het ileum bevat, bezit het voorkomen van bloederigen etter, het slijmvlies is hier gelijkmatig hoog rood gekleurd. De mucosa der dikke darmen is bleek, en omsluit eene flaauwriekende waterachtige met vlokjes gemengde vloeistof. De lever is groot niet hijperaemisch, de galblaas met donkere sijroopachtige gal gevuld. De milt is groot en vast van weefsel; de nieren zijn in normalen toestand. De pisblaas is zamengetrokken en ledig.

37. G.... H.... kanonnier, Europeaan oud 31 jaren, ingekomen den 7 Mei des middags ten 2 ure, overleden den 22 Mei des nachts ten 1 ure.

Lijkopening.

Uitw. voorkomen.—Vrij sterke lijkstijfheid, groote vermagering. Het bovenste gedeelte des ligchaams is met vele kwaadaardige pseudofurunculi bezet.

Schedelholte.—De sinus durae matris en de aderlijke vaten der pia mater zijn met een dun donker bloed sterk opgevuld. Bij het openen der dura mater vloeit eene vrij groote hoeveelheid sereus vocht uit waarmede de geheele hersenmassa doordrongen is. De hersenen zelve zijn vaster dan in den normalen toestand, op de doorsnede vertoonen zich spoedig een groot aantal roode stipjes, die bij drukking groote bloeddroppels vormen.

Borstholte.—De regterlong is door zwakke schijnvliezen met den borstwand zamenhangende. Beide longen zijn sterk gehijperaemieerd. In de middelste kwab der regter en in grooter aantal in de beide bovenste kwabben vindt men vele kleine abscesholten, waarschijnlijk verweekte groepen tubercula. Het hart is normaal, de linkerhelft is geheel bloedledig; de regterkamer en regterboezem bevatten veel kleverig

donker zwartachtig bloed, de laatste houdt daarenboven een groot vezelstof stremsel in.

Buikholte. — De vaten van het mesenterium en der serosa zijn eenigzins opgespoten. De maag en het darmkanaal houden eene groene geelachtige vlokkige dunne vloeistof in. Het slijmvlies der maag is in het midden der groote bogt een weinig opgespoten en sterk gerimpeld. Het slijmvlies der darmen verkeert hier en daar in een toestand van hijperaemie. De lever is zeer groot en bloedrijk en zeer gemakkelijk te verscheuren. De milt is klein en vast op het aanvoelen. De nieren zijn normaal, de blaas is met urine gevuld.

38. P.... kavallerist bij de O. I. kavallerie Inland. oud. (?) ingekomen den 21 Mei des morgens ten 9 ure, overleden den 22 Mei des middags ten 1 ure.

Lijkopening.

Uitw. voorkomen. — Groote vermagering, ingevallen gelaat en oogen. Belangrijke graad van lijkstijfheid.

Schedelholte. — Levert niets afwijkends op.

Borstholte. — De longen, het regterhart en de groote aderlijke vaten zijn met een donker niet gestremd kleverig bloed gevuld, voor het overige zijn de borstorganen normaal. Het linkerhart is geheel bloedledig.

Buikholte. — De vaten van het mesenterium zijn opgespoten; de serosa is gelijkmatig rood gekleurd. Nabij den pijlorus is het slijmvlies der maag een weinig gehijperaemieerd, overigens is de mucosa van den geheelen tractus intestinalis bleek van kleur. De mucosa der maag wordt door eene dikke laag, die van het darmkanaal door eene dunnere laag half vloeibare grijsachtige zelfstandigheid bedekt, die zich door afspoelen met water gemakkelijk laat verwijderen. Uit de darmen vloeit eene groote hoeveelheid rijstwaterachtige met vlokken gemengde vloeistof. De Lever is groot niet gehijperae-

miceerd, de holle vlakte is door geinfiltreerde gal intensief groen gekleurd; de galblaas is half aangevuld met eene dikke donker groene kleverige gal. De milt en nieren zijn normaal.

De blaas is geheel ledig en sterk zamengetrokken.

39. M.... huishoudster Inlandsche oud (?) ingekomen den 22 Mei des morgens ten 6½ ure, overleden des avonds ten 5 ure.

. Het lijk is gereclameerd.

40. P.... ziekenoppasser Amboinees oud 31 jaren ingekomen den 28 Mei ten 12½ ure des middags, overleden den 29 Mei des middags ten 4 ure.

Lijkopening.

Uitw. voorkomen.—Het lijk is goed gevoed, het gelaat en de oogen zijn ingevallen. De rigor cadaveris bestaat in hoogen graad.

Schedelholte.—Niet geopend.

Borstholte.—De voorvlakte der longen is anaemisch; aan de achtervlakte vooral der onderste kwabben zijn deze organen sterk met hijpostatisch bloed gevuld. Het longweefsel is overigens normaal met uitzondering van de bovenste kwab der regterlong—die vele verharde tuberkels in zich sluit. De groote aderlijke vaten bevatten veel dun zeer donker gekleurd bloed. Het pericardium bevat zeer weinig serum. Het hart is normaal. In de regter helft alleen treft men een weinig vloeibaar kleverig bloed aan.

Buikholte.—De serosa van maag en vooral der dunne darmen is sterk rood gekleurd. De mucosa van de maag het duodenum, jejunum en het intestinum crassum is bleek, die van het ileum intensief rood. De darmen bevatten eene groote hoeveelheid flaauwriekende rijstwaterachtige met witte vlokjes gemengde vloeistof. De lever is normaal, de galblaas met dikke donkere taaije gal gevuld; de milt is klein niet

verhard. De nieren verkeeren in den gewonen toestand; de blaas is sterk zamengetrokken en bevat volstrekt geene urine.

41. A.... S.... flankeur bij het 7 Bataillon, Afrikaan, oud 38 jaar, ingekomen den 5 Junij des morgens ten 6 ure overleden den 8 Junij des morgens ten 3 ure.

Lijkopening.

Uitw.voorkomen.—Het lijk is zeer vermagerd, het gelaat ingevallen met diep in de kassen gezonken oogen. Op de borst vindt men het teeken van een daar geplaatst vesicatorium. Belangrijke graad van lijkstijfheid.

Schedelholte. — Niet geopend.

Borstholte.—De regterlong is door stevige, de linker door zwakke schijnvliezen met den borstwand vereenigd. De longen zijn normaal, van achteren met eenig hijpostatisch bloed gevuld. Het hart is normaal en bevat in zijn regterhelft eenige ligt verscheurbare vezelstofstremsels.

Buikholte.—De serosa der darmen is donkerblaauw gekleurd. De maag is, vooral aan de pars pijlorica, sterk zamengetrokken, hare wanden zijn het meest bij den pijlorus verdikt. Er bestaat eene geringe insnoering in het colon descendens. Het S. Romanum en rectum zijn zeer vernaauwd met dikke verharde wanden. De mucosa der maag is normaal van kleur, die van duodenum en jejunum niet bijzonder rood, en met eene witachtige grijze, gemakkelijk loslatende tamelijk consistente laag bedekt. Naarmate men het einde der dunne darmen bereikt wordt het slijmvlies meer en meer rood van kleur. In het colon treft men de verschillende graden van het dijsenterisch proces aan; in het colon descendens vindt men onder en boven de plaats der insnoering verstorven celweefsel. De inhoud van het bovenste gedeelte der dunne darmen is eene geelachtige groene vloeistof, die van

het ileum, een bruinachtig vocht, waarin vele spoelwormen gevonden worden, de dikke darmen zijn met uitzondering van het S. Romanum en rectum met eene bruine chocoladekleurige met vlokken bedeelde vloeistof gevuld. De lever vertoont op de bolle vlakte van de regterkwab niet ver van den voorsten rand eene nagenoeg ronde zweer van 3 Dm. diameter, met ongelijke, niet verhevene, niet harde randen, witkorrelachtigen 1 à 2 lijnen diepen grond en witten korrelachtigen weinig harden omtrek. De galblaas is met dikke taaije gal gevuld.

De milt, nieren en het pancreas leveren geene afwijkingen op. De blaas is met troebele, geelachtige urine gevuld.

42. P.... fuselier bij het 13 Bataillon, Inlander, oud 29 jaren, ingekomen den 25 Junij des avonds ten 11 ure, overleden den 26 Junij des middags ten 2 ure.

Het lijk is voor instructie gebezigd.

43. S.... matroos bij Z. M. marine, Inlander oud (?) ingekomen den 28 Junij, des morgens ten 10½ ure, overleden des middags ten 2 ure.

De lijkopening is door omstandigheden niet verrigt.

44. M.... behoeftige Inlandsche vrouw, oud (?), ingekomen den 29 Junij, des morgens ten 10½ ure, overleden den 30 Junij, des morgens ten 10 ure.

Het lijk is gereclameerd.

45. B.... huishoudster, Inlandsche, oud (?) ingekomen den 28 Junij, des morgens ten 11 ure, overleden den 2 Junij des avonds ten 6 ure.

Lijkopening.

Uitwend. voorkomen. — Goed gebouwd en ontwikkeld vrouwelijk lijk, niet sterk vermagerd, belangrijke lijkstijfheid.

Schedelholte. — De sinus durae matris en oppervlakkige hersenaderen zijn sterk gehijperaemieerd. De hersenmassa is bij

doorsnede als met bloedstippen bezaaid; de plexus choroideus is belangrijk opgespoten.

Borstholte. — De longen zijn aan het achterste gedeelte der onderste kwabben met hypostatisch bloed gevuld, overigens normaal van weefsel. Het hart is slap en bloedledig.

Buikholte. — De serosa is bleek, met uitzondering van die aan het onderste gedeelte van het ileum, die donkerblaauw paarsachtig gekleurd is. De mucosa, die aan deze laatste plaats beantwoord is intensief rood; overigens wordt zij in de maag en het overige gedeelte van het darmkanaal in normalen toestand gevonden. De rijstwaterachtige, eenigzins bruingekleurde, met vlokken gemengde vloeistof is in spaarzame hoeveelheid in de darmen bevat. De lever is klein, hijperaemisch, de milt eenigzins verweekt en zeer donker papachtig bloed bevattende. De uterus is normaal. De nieren wijken niet af. De blaas bevat eene geringe hoeveelheid stroogele urine.

46. L.... S.... huishoudster Inlandsche, oud (?) ingekomen den 2 Julij, des morgens ten 11 ure, overleden den 3 Julij, des morgens ten 11 ure.

Lijkopening.

Uitw. voorkomen. — Het lijk is zeer vermagerd met ingevallen gelaat en diep gezonken oogen. De lijkstijfheid is niet bovenmatig uitgedrukt.

Schedelholte. — De aderlijke hersenboezems en oppervlakkige aderen der pia mater zijn sterk met bloed gevuld. Overigens verhouden de hersenen zich normaal.

Borstholte. — De regterlong is aan de voorzijde door oude schijnvliezen stevig met den borstwand vereenigd. Beide longen vooral de regter zijn hijperaemisch. Het hart is klein en slap, ter linkerzijde bloedledig, ter regterzijde met half gecoaguleerd kleverig, donker zwart bloed gevuld.

Buikholte. — De serosa van maag en darmen is in hare ge-

heele uitgestrekheid paarsachtig van kleur, de mucosa meest overal opgespoten, en met eene witgrijsachtige, geleiachtige massa overdekt, die zich met water gemakkelijk laat afspoelen. De inhoud van maag en darmen wordt gevormd door eene vrij groote hoeveelheid dunne, flaauw walgelijk riekende vlokkige, vloeistof. De lever is hijperaemisch, de milt verweekt. De nieren zijn met bloed sterk gevuld.

De pisblaas is zamengetrokken en geheel ledig. De baarmoeder biedt geene afwijkingen aan.

47. A.... Sergeant bij het garnizoens Bataillon, Europeaan, oud 50 jaar, ingekomen den 9 Julij, des morgens ten 4 ure, overleden des morgens ten 8 ure.

De lijkopening is door omstandigheden niet verrigt.

48. A.... M.... fuselier bij het garnizoens Bataillon, Amboinees oud (?) ingekomen den 16 Julij, des morgens ten 9 ure, overleden den 17 Julij, des morgens ten 7 ure.

Lijkopening.

Uitw. voorkomen. — Het lijk is goed gevoed, en verkeert in een hoogen graad van lijkstijfheid. — De sterk ontwikkelde spieren teekenen zich scherp onder de huid. — De duimen zijn in de handpalmen geklemd, de voetzolen hebben een gerimpeld voorkomen.

Schedelholte. — Niet geopend.

Borstholte. — De longen zijn op uitgebreide schaal met den borstwand door niet zeer moeijelijk te verscheuren schijnvliezen vereenigd. De longen zijn sterk hijperaemisch en ontlasten bij insnijding een dik zwart teerachtig bloed. Het hart is normaal, in de regter kamer bevindt zich eenige vezelstof.

Buikholte. — De serosa van maag en darmen is hoog rood gekleurd. Het slijmvlies van de maag is gehijperaemiceerd en bedekt met eene half gestolde, grijsachtige massa, die met het scalpel gemakkelijk verwijderd wordt. De maag

en dunne darmen bevatten eene waterheldere vloeistof, waarin groen gekleurde vlokken drijven. Het slijmvlies der darmen is zeer bleek.—De lever is zeer met bloed gevuld, de galblaas bevat eene behoorlijke hoeveelheid dikke gal. De milt en nieren zijn normaal. De pisblaas hoewel een weinig zamengetrokken, ontlast bij insnijding eene geringe hoeveelheid donker geklenrde troebele urine.

49. V.... flankeur bij het 7 Bataillon, Afrikaan oud (?) ingekomen den 7 Angustus, des morgens ten 9 ure en overleden den 8 Augustus, des middags ten 3 ure.

De sectie is door omstandigheden niet verrigt.

50. R.... sappeur, Inlander oud (?) ingekomen den 12 Augustus des morgens ten 7½ ure overleden den 12 Augustus, 10 ure 'smorgens.

Het lijk is gereclameerd.

51. P. M.... fuselier bij het 7 Bataillon, Madurees, oud (?) ingekomen den 15 Augustus, des middags ten 1 ure, overleden des middags ten 3 ure.

Het lijk is tot andere doeleinden gebezigd.

54. A.... F.... flankeur bij het 7 Bataillon, Afrikaan oud (?) ingekomen den 15 September, des avonds ten 8 ure, overleden den 16 September, des nachts ten 1 ure.

Het lijk is gereclameerd.

54. V.... V.... D. kavallerist, Europeaan, oud 43 jaren, ingekomen den 15 September, des avonds ten 8¼ ure oerleden den 17 September 11 ure 's morgens.

Het lijk is tot andere doeleinden gebezigd.

5. M.... H. fuselier bij het garnizoens Bataillon, oud 39 jaen, Europeaan ingekomen den 9 November, des morgens te 5 ure, overleden des namiddags ten 3 ure.

Lijkopening.

Uitw. voorkomen.—Het lijk is niet belangrijk vermagerd,

het gelaat is ingevallen, de oogen zijn weggezonken, de huidkleur is blaauwachtig. — De lijkstijfheid is gering.

Schedelholte. — De hersenen en hersenvliezen bevatten veel donker gekleurd bloed.

Borstholte. — De longen zijn sterk gehijperaemieerd. Het hart is normaal, de linkerhelft bloedledig, de regter met donker ongestold, teerachtig bloed geheel gevuld.

Buikholte. — De darmen drijven in eene sereuse vloeistof die de buikholte aanvult; de serosa is niet bijzonder rood, de aderlijke vaten van het mesenterium zijn zwart, opgespoten. De mucosa van maag en darmkanaal is flets. De maag en dunne darmen bevatten een dun, rijstwaterachtig, met vlokken voorzien, flaauw riekend vocht; in het ileum vindt men twee doode spoelwormen. De lever en milt zijn normaal; de nieren een weinig hijperaemisch; de blaas is zamengetrokken, en bevat slechts eenige druppels urine.

56. B.... J.... sergeant bij het garnizoens Bataillon, Europeaan, oud 32 jaren, ingekomen den 12 November, des morgens 3½ ure, overleden den 14 November des morgens ten 4 ure.

Lijkopening.

Uitw. voorkomen. — Het lijk is zeer vermagerd; om de ingevallen oogen, spitsen neus en opgetrokken bovenlip en den mond is de kleur der huid livied, zoo ook is de sterk ingevallen buik blaauw gekleurd. De nagels zijn blaauw. De achtervlakte van het lijk is met vele livores bezet.

Er bestaat een belangrijke graad van lijkstijfheid.

Schedelholte. — De sinus durae matris en de vaten der pia mater, benevens de plexus choroideis zijn sterk met donker bloed gevuld. De bastachtige zelfstandigheid der hersenen is donkerder gekleurd; de mergachtige ontlast hier en daar bij de doorsnede groote bloeddroppels. De kamers bevatten zeer weinig serum.

Borstholte. — De regterlong is over eene groote oppervlakte door schijnvliezen met den borstwand vergroeid. De longen zijn licht blaauwachtig van kleur en behalve aan de achterste vlakte der onderste kwabben, alwaar veel hijpostatisch bloed is opgehoopt, anaemisch. Het hart is klein, de linkerhelft geheel bloedledig, de regter bevat in hare kamer een tamelijk groote bloedpolijp.

Buikholte. — De maag en darmen bezitten eene liviede kleur en zijn vrij droog op het aanvoelen. — De mucosa is hier en daar bloedrood gekleurd. De inhoud van het spijsverteringskanaal bestaat grootendeels uit een dik geelachtig slijm, dat gemakkelijk weggespoeld wordt en voor een klein gedeelte uit een walgelijk zoet riekend, rijstwaterachtig vocht. Lever en milt zijn zeer anaemisch. De nieren zijn kleinen bleek, de blaas is zamengetrokken en geheel ledig.

57. B.... F.... fuselier bij het garnizoens bataillon, Europ. oud 59 jaren, ingekomen den 12 November, s' middags en 3 ure, overleden den 16 November, des morgens ten 10 ure.

Lijkopening.

Uitw. voorkomen. — Zeer vermagerd lijk, met groote lijkstijfheid, sterk blaauwe kleur van ooren, neus en nagels en van den ingevallen buik.

Schedelholte. — De hersenen en hersenvliezen verkeeren in eene hoogen graad van hijperaemie. Het bloed is donker zwart, teerachtig. De arachnoidea is troebel en verdikt.

Borstholte. — De longen zijn innig met den borstwand zamengegroeid, zeer anaemisch, doch overigens normaal van weefsel. De onderste kwabben bevatten eenig hijpostatisch bloed. Het hartezakje bevat weinig serum; het hart bevat in de regterkamer en boezem eenige bloedstremsels; het linkerhart is geheel bloedledig.

Buikholte. — De serosa en mucosa van maag en dunne dar-

men zijn in gelijkmatig afnemenden graad rood gekleurd, zoodat het onderste gedeelte van het ileum en verder de dikke darmen een flets, bleek voorkomen bezitten. Maag en darmkanaal houden eene zeer aanmerkelijke hoeveelheid licht groen gekleurde, met grijze vlokjes bedeelde, waterachtige vloeistof in. De lever, milt en nieren zijn zeer anaemisch, de pisblaas is sterk zamengetrokken en ten eenen male ledig.

58. S.... P.... behoeftige Europeaan, oud 59 jaren, ingekomen den 17 November des morgens ten 7 ure, overleden des avonds ten 10 ure.

Lijkopening.

Uitw. voorkomen.—Het lijk is zeer vermagerd en verkeert in een hoogen graad van lijkstijfheid.

Schedelholte.—De hersenen zelve zijn een weinig anaemisch. De hersenkamers bezitten weinig serum.

Borstholte.—De geheele linkerlong is vast met den borstwand vereenigd. De longen zijn donker gekleurd, niet overvloedig met bloed gevuld. De regter long is normaal van weefsel, de linker, vooral in de bovenste kwab, met vele tubercula gevuld, die massas vormen van de grootte van eer duivenei en óf verkalkt zijn óf in verweeking zijn overgegaai en bij insnijding pus ontlasten. Er is geen groote tak de bronchiae, die niet met de verweekte plaatsen in gemeenscha staat.

Het hart is klein, normaal van weefsel, De linkerhelft i bloedledig, de regterkamer bevat eenig bloed en pseudopolpen.

Buikholte.—Het wei- en slijmvlies van maag en darmkanal is in hoogen graad anaemisch. Het slijmvlies van maag n dunne darmen is met eene laag gemakkelijk te verwijden gele slijmachtige zelfstandigheid overdekt. Voor het overe treft men in de dunne darmen eenig rijstwaterachtig vlolig vocht aan. De lever is atrophisch en met donker zeer e-

verig bloed gevuld. De milt verkeert in een belangrijken graad van atrophie, is hard, min of meer kraakbeenachtig op de doorsnede. Aan het boveneinde nabij den buitenrand treft men eene omschrevene holte aan met harde randen en gevuld met eene weeke pulpeuze, geel bruine etterachtige stof (infarctus haemorrhagicus). De zak bedraagt in hare grootste afmeting ruim 2 duimen. De nieren zijn klein, de pisblaas is zamengetrokken en ledig.

59. B.... R.... flankeur bij het garnizoens Bat. Europeaan, oud 43 jaren, ingekomen den 21 November des morgens ten 11½ ure, overleden den 23 November, des avonds ten 11 ure.

Lijkopening.

Uitw. voorkomen.—Het lijk is vermagerd met blaauw liviede kleur van het gelaat, nagels van handen en teenen, en van den ingevallen buik. De lijkstijfheid is gering. De huid der voetzolen is geplooid.

Schedelholte.—Biedt geene afwijkingen van de norma aan.

Borlsholte.—Behalve sterke hijpostasis cadaverica vindt men in de longen geene afwijking. Het regterhart is met teerachtig bloed gevuld, het linker bloedledig, het hart zelf wijkt niet van de norma af.

Buikholte.—Het weivlies is gelijkmatig rood gekleurd; de mucosa der maag sterk gehijperaemieerd, die van het darmkanaal flets van kleur. De inhoud van maag en darmen bestaat uit eene zuurriekende, dunne, vlokkige, donkergroen gekleurde vloeistof. De lever, milt en nieren zijn normaal. De blaas is met eene gele bruinachtige urine aangevuld.

60. de W.... fuselier bij het garnizoens Bataillon, Europeaan, oud 45 jaar, ingekomen den 24 November, des morgen ten 4 ure, overleden denzelfden dag des middags om 4 uur.

Lijkopening.

Uitw. voorkomen. — De huid van het zeer vermagerd lijk bezit eene blaauwe leiachtige kleur. De duimen zijn in de handen geklemd; de lijkstijfheid bestaat in hoogen graad.

Schedelholte. — De sinus durae matris en de vaten der pia mater zijn met een dik sijroopachtig, donker bloed gevuld. De hersenen zijn gehijperaemieerd.

Borstholte. — De longen zijn op vele plaatsen met den borstwand vergroeid — het longweefsel zelf is normaal. De achtervlakte der onderste kwabben bevat eenig hijpostatisch bloed. Het hart is niet afwijkend.

Buikholte. — De vaten van het mesenterium zijn zwart opgespoten, het peritonaeum en de serosa der darmen bezitten eene liviede kleur; van het slijmvlies van den tractus intestinalis is alleen dat der maag gehijperaemieerd. Maag en darmen bevatten eene groote hoeveelheid rijstwaterachtig met vlokken gemengd, flaauw zoet riekend vocht. De nieren zijn anaemisch; de blaas bevat eenig troebele urine.

Bij deze, allen aan epidemische cholera bezweken lijders, behoort nog gesteld te worden de persoon van W.... J.... sappeur, Europeaan, oud 25 jaren, die den 2 Mei des morgens ten 5 ure bezweek. Deze lijder bood tijdens zijne ziekte alle verschijnselen van ware cholera aan, onder een intermitterend verloop.

Het ziekteproces kan men met den naam bestempelen van febris intermittens cholerica. De sectie bood de volgende bijzonderheden aan.

Lijkopening.

Uitw. voorkomen. — Het lijk is niet bijzonder vermagerd, zacht op het aanvoelen en bezit volstrekt geene lijkstijfheid.

Schedelholte. — De sinus durae matris zijn sterk gevuld. In den omtrek van den sinus longitudinalis superior op de bovenvlakte der hersenen is een donker vloeibaar bloed uitgestort. De aderlijke vaten der pia mater zijn belangrijk opgespoten. De hersenen worden in normalen toestand gevonden.

Borstholte. — De longen zijn op onderscheidene plaatsen door gemakkelijk te verscheuren schijnvliezen met den borstwand vereenigd, alleen de top der regterlong is slechts door het mes van den borstwand te scheiden. Het weefsel der longen is normaal. De onderste kwabben bevatten veel hypostatisch bloed. Het perikardium bevat eene ruime hoeveelheid serum. Het hart is groot en rijkelijk met vet bezet. Het linkerhart is vast en hard op het aanvoelen, met eene groote hoeveelheid donker, dun bloed gevuld, het regterhart is slap en zamengevallen met zeer dunne wanden.

Buikholte. — De serosa en mucosa van maag en darmkanaal wijken niet af. De inhoud wordt gevormd door eene groote hoeveelheid dunne rijstwaterachtige, met vlokken bedeelde, walgelijk zoet riekende vloeistof. In het duodenum vindt men een spoelworm, in het jejunum en ileum twee taeniae solium, die nog eenigen tijd na hare verwijdering uit het ligchaam teekenen van leven gaven. De lever is vergroot, doch overigens normaal, de milt sterk met bloed gevuld, groot en week. De nieren zijn normaal; de blaas is klein, sterk zamengetrokken en bevat geen druppel pis (1).

Van deze aan cholera Asiatica bezweken lijders waren 28 Europeanen, 8 Afrikanen en 25 Inlanders, 51 waren van de mannelijke, 10 van de vrouwelijke sekse, terwijl

---

(1) De secties zijn gemaakt door de officieren van gezondheid der 2de en 3de klasse:

Broekmeijer, Gijsbers, Hubers van Assenraad, Charlier, Kervel, Sheltjes en Van den Berg.

geene kinderen in het hospitaal met cholera behandeld zijn. De epidemie heeft den 22 April een aanvang genomen en geduurd tot den 24 November; zij hield dus gelijken tred met de oostmousson en duurde 7 maanden. In de eerste 5 weken woedde zij het hevigst, verminderde daarna in hevigheid, werd stationair, hield zelfs schijnbaar op en ging ten laatste met eene kleine verheffing ten gronde, zoo als blijkt uit het volgende overzigt.

In de laatste 5 dagen der maand April overleden	5	lijders.
In de maand Mei overleden	35	»
» » » Junij »	4	»
» » » Julij »	4	»
» » » Augustus »	4	»
» » » September	2	»
Van den 9 tot den 24 November overleden	7	»

Ruim 40 zijn binnen de 24 uren na hunne opname in het hospitaal overleden, 9 bleven slechts 2 dagen onder behandeling, terwijl de duur der ziekte bij de weinige overigen van 3 tot 6 dagen bedroeg. Een hunner echter is na 15 dagen en een na 6 maanden 3 dagen bezweken. Door het reklameren van lijken als anderzins is de lijkopening slechts bij 25 kunnen verrigt worden. Deze laatste kan men hier dus, zoo mogelijk, onder een algemeen gezigtspunt brengen.

Als normaal verschijnsel der lijken kan men stellen de lijkstijfheid, die bij 20 in een hoogen graad bestond, bij 5 minder sterk was uitgedrukt en alleen bij den aan febris intermittens cholerica overledenen geheel ontbrak. Bij dit laatste lijk werd uitstorting gevonden van bloed op de bovenvlakte der hersenen; de hersenvliezen waren bij 8 hijperaemisch, bij 5 in normalen toestand, bij 1 anaemisch; bij de overigen, 11 in getal, is de schedelholte niet geopend. Bij den anaemischen hersentoestand vond men zeer weinig serum in de hersenkamers; bij een met hijperaemia cerebralis, werd veel, bij een ander weinig serum in de ventriculi aan-

getroffen. De arachnoidea was bij een met hijperaemische hersenen gevondenen troebel.

Wat de borstholte betreft, zoo bestonden bij het meerendeel verouderde vergroeijingen tusschen longen en borstwand. 5 der overledenen leden in zekeren graad aan tuberculosis pulmonum, wat aangaat de anatomisch pathologische veranderingen van het hart, deze moeten op rekening van andere ziekteprocessen als de cholera gesteld worden. Vrij constant werd het linkerhart ledig, het regter met teerachtig bloed gevuld gevonden.—Bij uitzondering bevatte de regter kamer een bloedpolijp.

De buikorganen leverden in hunne veranderingen zoo vele afwijkingen op, dat het zeer moeijelijk vallen zou, die onder een algemeen hoofd te stellen. De serosa was nu eens rood, dan weder livied van kleur, eindelijk ook bleek en flets; dit alles of in haar geheel of over eene grootere of kleinere uitgestrektheid.

De vaten van het mesenterium waren meestal met donker bloed opgespoten. Voor de kleursverandering der mucosa geldt hetzelfde, wat voor de serosa gezegd is. In enkele gevallen was het maagslijmvlies geheel of gedeeltelijk opgelost en zelfs schijnbaar verstorven. Zeer dikwijls was het slijmvlies met eene tamelijke consistente laag overtogen van eene witte geelgroenachtige, bruine of zelfs zwarte kleur, welke laag zich echter gemakkelijk liet verwijderen, hetzij door afspoeling met water of door krabben met het scalpel. De kliertjes en kliergroepen van het darmkanaal waren nu en dan bij hijperaemie der mucosa gezwollen.

Bij twee lijders werd de cholera met niet volkomen genezen dijsenterische zweren gecompliceerd gevonden. Bij alle lijken was maag en darmkanaal meer of min opgevuld met eene dunne waterachtige vloeistof, meestal met vlokjes bedeeld en van laf zoeten reuk. Deze vloeistof verschilde van rijstwater tot een geel, groenachtig bruin of chocoladekleurig vocht. De lever

was dan eens hijperaemisch, dan weder van normaal bloedgehalte.

De milt vond men enkele malen niet afwijkend, overigens dan eens klein en vast of ook groot, week en hijperaemisch. De nieren waren meestal normaal. De pisblaas verkeerde veelal in zamengetrokken toestand, zonder een druppel pis te bevatten. Bij de 2 vrouwen bij wie de lijkopening verrigt is, vond men geene verandering in de baarmoeder of genitalia. Het in de organen en bloedvaten aanwezige bloed was teerachtig en altijd in hooge mate kleverig.

Weltevreden, den 24sten Junij 1852.

E N.

verd in het
n D. . . .
constitutie,
l , behalve
ziekten.
kas gedre-
n door de
schen den
van kleur
et onderste
verborgen
zonder uit-
nog niet.
doorschij-
n. De iris
ver rond,
wordende.
met opge-
lve schijnt
nen, doch

was dan
halte.

De mil
dan eens
De nieren
veelal in
te bevatte
is, vond
talia. He
was teerac

Weltevr

KLINISCHE BIJDRAGEN.

DOOR

Dr. D. DOIJER Jz.

Officier van gezondheid 2de klasse.

Tegen het einde der maand November 1853 werd in het groot militair Hospitaal te Weltevreden opgenomen D. . . . mulat, oud 20 jaar. Hij bezat eene vrij goede constitutie, een niet krachtig ontwikkeld ligchaam, en leed, behalve aan het hieronder te vermelden gebrek, aan geene ziekten.

Het *linkeroog* (zie plaat 1 en 2) is als uit zijne kas gedreven, puilt sterk naar voren en beneden uit, en kan door de oogleden niet worden bedekt. De conjunctiva tusschen den oogbol en het onderste ooglid hangt roodblaauw van kleur als eene breede plooi onder den oogbol en voor het onderste ooglid af, zoodat de ooghaartjes daar ter plaatse verborgen zijn. Het zieke oog zelf staat onbewegelijk, star, zonder uitdrukkingen volgt de bewegingen van het gezonde oog niet. De cornea is minder glansrijk dan normaal, doch doorschijnend. De lens geeft met eene kaars twee beelden. De iris is onbewegelijk, de pupil middelmatig uitgezet, zuiver rond, doch bij zwak of sterk licht niet grooter of kleiner wordende. De conjunctiva scleroticae is ter zijde en van voren met opgezette, gekronkelde vaten bedekt. De sclerotica zelve schijnt eenigzins vuil witachtig door de conjunctiva henen, doch vertoont geene vaatontwikkeling.

Het oog kan door den lijder niet bewogen worden, en heeft het gezigtsvermogen geheel verloren.

De huid van het bovenste ooglid is uitgerekt, blaauwachtig doorschijnend, dwars geplooid en onbewegelijk. Wanneer men op de oogleden met den vinger drukt, voelt men in de oogholte een eenigzins consistent veerkrachtig ligchaam, als was achter den bulbus een tweede oogbol voorhanden. Lijder verhaalde, dat hij op zijn 7de jaar uit een' boom op het linker oog gevallen was, dat hij sedert uit dat oog niet had kunnen zien, dat hij, volgens zijn weten, nimmer de minste pijn had geleden, en dat alleen het wanstaltig voorkomen hem genoopt had, geneeskundige hulp in te roepen.

Volgens zijn verhaal zou het oog langzamerhand zijn beginnen uit te puilen tot nu 3 jaar geleden. Van dien tijd af was de uitpuiling onveranderd gebleven.

Het onderzoek van het *regter* oog leverde geene afwijkingen op.

Men besloot het oog met het gezwel in de orbita, zoo mogelijk, te exstirperen. De operatie werd verrigt op den 2den December door den dirigerend officier van gezondheid 1e klasse Wassink.

De lijder gezeten zijnde, werd de conjunctiva bulbi in eene plooi opgeligt en gekliefd, en daarna met de bistourie of ook met behulp eener fijne sonde rondom den bulbus geopend, zoodat de aanhechtingen der musculi recti te voorschijn kwamen. De 4 regte oogspieren werden een voor een bij hare aanhechtingen aan den oogbol doorsneden met de schaar. Hetzelfde geschiedde daarna met de beide schuinsche oogspieren. Men werd nu gemakkelijk een gezwel achter den oogbol gewaar, dat den vinger langs alle zijden toegang verleende tot diep in den oogkuil, doch van achteren in de orbita bevestigd was. Het mes, tot achter in den oogkuil gevoerd, doorsneed voorzigtig de basis van het gezwel van den omtrek naar het middelpunt, zoodat het geheel met den bulbus van

alle aanhechting bevrijd, uit den oogkuil kon verwijderd worden. Gedurende de kunstbewerking stoorde eene belangrijke capillaire verbloeding den snellen voortgang. Lijder gaf bij tusschenpoozen kenteekenen van hevige pijn.

Na de exstirpatie was de pijn onmiddellijk verdwenen, hield de bloeding zeer spoedig op, werden de oogleden tot elkander gebragt en gesloten met pluksel en kompressen, en werd eene irrigatie van koud water bewerkstelligd. Anderhalf uur was met de operatie verloopen.

Het gezwel, dat achter in den oogkuil met eenigzins ingesnoerde basis was bevestigd, en met den bulbus oculi door eene zeer diepe insnoering verbonden was, vertoonde op de plaats, waar de basis met het mes doorsneden was, eene roodzwartachtige, vlokkige massa, met eene witte harde kern, en rondom de zwartbruine massa, de doorsnede van een stevig vlies, dat blaauw witachtig van kleur, het gezwel omsloot. De zwart- roode vlokkige massa verleende bij drukking uitgang aan eene zwart- roode vloeistof, en deed zich daarna sponsachtig voor. Het gezwel meet in de verticale en transversale afmeting 2½ N. duim, in de rigting van de as ruim 3 Ned. duim. Het oog is eenigzins geatrophieerd, en vóór aan het gezwel bevestigd, doch daarvan door eene zeer diepe insnoering gescheiden, alleen zamenhangende ter plaatse, waar de nervus opticus de sclerotica in normalen toestand doorboort.

Nadat het oog en het daarmede verbondene gezwel op arak gezet was, verhardde het weefsel, en maakte men op de as van het gezwel zooveel mogelijk naar achteren eene loodregte doorsnede, die zich volgenderwijze verhield. De doorsnede is ten naastebij een cirkelvlak, dat vrij hard en glad is. Een vierde gedeelte van dit vlak wordt ingenomen door eene witte, zeer harde, hartvormige, excentrisch gelegene kern, die met onduidelijke randen overgaat in eene meer weeke, eenigzins bruin gekleurde massa. Deze massa ligt besloten in een cirkelomtrek, die wit van kleur, en ten minste 3 lijnen dik is

(de doorsnede van het omhullend vlies), en die zich niet moeijelijk van de ingeslotene bruine massa laat scheiden.

In de hartvormige kern was zeer duidelijk het rudiment van den doorgesneden nervus opticus te zien, als een klein cirkelvlak, dat, nog meer dan de hartvormige figuur, excentrisch lag in de geheele doorsnede van het gezwel. Het miskroskopisch onderzoek werd bewerkstelligd met fijne doorsneden van het gezwel aan zijne basis, onmiddellijk na de operatie, en later, met dat gedeelte van het gezwel, dat, door eene loodregt op de as verrigte doorsnede, daarvan verwijderd en hard in de zon gedroogd was.

De hartvormige figuur, het daarin gelegen rudiment van den nervus opticus, en het omhullend stevig vlies van het gezwel, toonden allen slechts vast bindingsweefsel met eenige kernvezelen. Van zenuwweefsel was geen spoor voorhanden. De vroeger zwartroode, sponsachtige, later, na behandeling met arak, bruinachtig, vast gewordene massa, deed zich onder het mikroskoop voor, als bundels van draadvezelen, die zich in verschillende rigtingen doorkruisten, en groote mazen omsloten, die geheel waren aangevuld met bloedligchaampjes, pigment korreltjes en spoelvormige cellen zonder kern. Dewijl men het pathologisch praeparaat zooveel mogelijk in zijn geheel wenschte te bewaren, is het gezwel met het daaraan verbonden oog niet verder onderzocht. Op het oogenblik, dat deze bijdrage aan de redactie wordt toegezonden bevindt de lijder zich in allen opzigte naar wensch. Zenuw-toevallen of andere verontrustende verschijnselen hebben zich niet voorgedaan; de ooghole is gevuld met goede granulatien, die door de geslotene oogleden bedekt worden.

Weltevreden, 31 December 1853.

BESCHRIJVING

DER

OP HET EILAND BANKA WAARGENOMENE BERI-BERI GEDURENDE HET JAAR 1853

DOOR

L. LINDMAN,
Officier van gezondheid 1e klasse.

Over het algemeen komt deze ziekte in Indië zeldzaam voor. In Europa schijnt zij ten eenenmale onbekend te zijn, waaraan men de weinige litteratuur over dit onderwerp wijten moet. In de handboeken over pathologie en therapie wordt nimmer van deze ziekte gewag gemaakt; slechts WILLEMIER stipt ze kortelijk aan, en in MOST, encyclopaedie der ges. med. etc. vindt men ze in een kort artikel besproken. In het natuur- en geneeskundig archief voor N. Indië staan twee mededeelingen over epidemische uitbreiding dezer ziekte; in het jaar 1849 woonde ik eene epidemie bij in de afdeeling Probolingo (residentie Bezoekie), distrikt Loematjang, alwaar ik van Soerabaija uit in kommissie gezonden was, ter behandeling der aangetaste bevolking. Vooral uit een anamnestisch oogpunt heb ik toen een beschrijving dier ziekte ingediend.

Bij de overname der dienst in het hospitaal alhier in December van 1852 vond ik eenige lijders, hoofdzakelijk matrozen van Zr. Ms. brik de Pylades, die van de Jambi-rivier ge-

komen hier op de reede lag, nog met de residuën van Beri-Beri. In de maand Februarij van 1855 kwam een Inlander onder behandeling met schijnbare febris rheumatica, rheumatismus acutus articulorum, welke diagnose spoedig bleek te moeten zijn Beri-Beri; nagenoeg op hetzelfde tijdstip lag een Europ. kanonnier in het hospitaal, lijdende aan febris intermittens, welke lijder reeds de bekende paralijsis extremitatum had, toen men hem meende uit te schrijven; in de maand Junij werd de betaalmeester van het garnizoen door eene febris remittens gastrica aangetast, en toen men vermeende, dat de herstelling ophanden was, openbaarden zich ontwijfelbare verschijnselen van Beri-Beri. In diezelfde maand werden naar het hospitaal geëvacueerd twee Europesche en twee Inlandsche matrozen van Zr. Ms. Schoener Aruba, die juist van een' kruistogt op de Jambi-rivier was teruggekomen. Onder gelijke verschijnselen als vermeldde betaalmeester kwam ook zijn schrijver in de maand Julij onder behandeling. Iets later schijnt de ziekte zich in de distrikten te hebben vertoond, althans te Batoe roessak stierven binnen korten tijd twee Europeanen en twee Inlanders, bij wie de sectie een vergroot hart opleverde; van diezelfde plaats werden ook twee Europeanen en een Inlander, die door de ziekte waren aangetast, naar hier geëvacueerd, welke drie personen nog onder behandeling zijn.

Op grond der in het hospitaal waargenomene gevallen, zal ik trachten eene schets dezer nog zoo raadselachtige en weinig bekende ziekte te geven. Ik geef hieraan de voorkeur boven drooge gejournaliseerde ziektegeschiedenissen, die op zich zelve voor den lezer reeds vervelend zijn en bovendien bij eene zoo langzaam verloopende ziekte als de onderwerpelijke, al te uitgebreid en te eentoonig worden.

Een stadium prodromorum voor Beri-Beri eigendommelijk, dat wil zeggen, waarin men reeds duidelijk de ophanden zijnde ziekte kan onderkennen, bestaat niet, en de door mij later met den naam van Beriberia sijnochalis bestempelde vorm biedt

geene andere prodromi, als die, welke ook aan andere acute ziekten eigen zijn. Onder Beri-Beri (Beriberia) verstaat men eenen eigendommelijken verlammingsvorm, uitgaande van het ruggemerg, waarbij paralijse der onderste ledematen met hijperaesthesie, en weinig of hoegenaamd geene stoornis in de beweging der bovenste ledematen met anaesthesie voorhanden is, en welke toestand afhankelijk is van, of voortgebragt schijnt te worden door tot nu onbekende kosmisch-tellurische invloeden, die aan eene bepaalde geographische uitbreiding gebonden zijn. De ziekte tast meest mannen, hoogst zeldzaam vrouwen en nooit kinderen aan; op het eiland Banka heb ik de ziekte nog bij geene vrouw of kind waargenomen, en in de epidemie, door mij in het jaar 1849 te Probolingo waargenomen, kwamen slechts weinige gevallen bij vrouwen voor. Zoo eenige ziekte den naam van proteus verdient, dan is het stellig de onderhavige, en hoewel overtuigd, dat wezen, zetel en naaste oorzaak in alle gevallen dezelfde zijn, alleen door de verschillende individuële gesteldheid zich verschillend naar buiten openbarende, zoo loopen de verschijnselen bij den eenen en anderen zoo zeer uiteen, dat het moeijelijk valt een algemeenen vorm te ontwerpen, waarin zich ieder geval passen laat. Hoewel in alle gevallen verlamming der onderste ledematen voor dé ziekte kenmerkend moet genoemd worden, zoo uit de verlamming zelve zich op zoo uiteenloopende wijze, dat men verschillende ziektevormen vermeent te zien.

Wright neemt 3 variteiten der ziekte aan:

1°. De hevige of ontstekingachtige Beri-Beri.

2°. De asthenische Beri-Beri.

3°. De lokaalgewordene Beri-Beri.

dat volgens mijn denkbeeld daarom minder juist is, dewijl men op het vermoeden komt, dat men met verschillende ziekteprocessen te doen heeft, hetgeen volstrekt het geval niet is. Er bestaat slechts eene Beri-Beri, en deze heeft dezelfde naaste oorzaak, en denzelfden zetel, namelijk het ruggemerg.

De meerdere of mindere uitgebreidheid der specifieke, i. e. der ons nog onbekende anatomische verandering van genoemd orgaan, kan wel is waar verschillende verschijnselen te weeg brengen, maar de ziekte is en blijft dezelfde. De verdeeling van MEIJER, natuur- en geneeskundig archief voor N. I. jaargang 3, p. 430, in eene acute en chonische Beri-Beri, leidt ligt tot een verkeerd denkbeeld, zoo men het verloop en den duur van het lijden en niet den vorm der reactie in het oog houdt, of wanneer men met de nieuwere school aan *acuut lijden* een rhijthmisch verloop toekent en onder *chronisch lijden* eene afwijking van de norma verstaat, op wier verloop de rhijthmus van het leven geen invloed uitoefent. Zooveel is echter zeker, dat de onderhavige ziekte soms wordt voorafgegaan of vergezeld door eene meer of min hevige reactie, somwijlen ook zonder eenige waarneembare stoornis in den bloedsomloop te voorschijn treedt, al welke omstandigheden zeker niet onverschillig zijn voor het verloop, de voorzegging en de behandeling der ziekte. Houden wij dit verschil, dat door constitutie, uitbreiding der metamorphose in de medulla, spinalis, secundaire aandoening van andere stelsels en organen enz. bepaald wordt, goed in het oog, zoo volgt van zelf eene verdeeling, die een goed overzigt over het geheel geeft, en die de schijnbaar tegenstrijdige sijmptomen oplost, die hunnen grond altijd in hetzelfde ziekteproces vinden. Dientengevolge vervalt de Beri-Beri in drie vormen, t. w.:

1°. Den sijnochalen vorm.
2°. Den erethischen vorm.
3°. Den torpieden vorm.

I. *Beriberia sijnochalis.*

Bij dezen vorm gaan meestal algemeene verschijnselen vooraf. De lijders klagen over een gevoel van onwelzijn, vermoeidheid in de ledematen, lusteloosheid, gebrek aan eetlust, in het kort, men hoort eene opsomming van al die verschijn-

selen, die aan het stadium prodromorum van koorts eigen zijn,— zelden ontbreken genoemde sijmptomen. Zonder dat eene bepaalde gelegenheidgevende oorzaak kan worden aangetoond, worden de lijders thans door eene hevige koorts aangetast, die volstrekt niets bijzonders aanbiedt, waardoor men de anguis sub herba zou kunnen op het spoor komen. Deze koorts doet zich volgens mijne ondervinding voor òf als eene febris remittens biliosa, zoo als zulks het geval was met bovengenoemden betaalmeester van het garnizoen alhier en met den Europeschen fuselier D..... òf als eene febris rheumatica (rheumatismus acutus articulorum), zoo als bij een nog onder behandeling zijnde krachtigen Inlander werd waargenomen, bij wien uitstorting voornamelijk in de kniegewrichten plaats had, vergezeld van endo- en pericarditis (blaasbalg- en pericardisch wrijvingsgeruisch). Wanneer men door de gewone middelen, sulphas chinini, kalomel, plaatselijke bloedontlastingen enz. enz. de ziekte denkt te hebben overwonnen en de lijders zich betrekkelijk wel beginnen te gevoelen, klagen zij, meest bij de morgenvisite, over trekkingen in de beenen en onvermogen, om daarop te kunnen staan; de sedert den laatsten koortsparoxijmus bedaarde pols is nu weder frequent, tusschen de 85 en 120 slagen, echter week; de tong wordt weder witachtig beslagen; de praecordien zetten zich sterk op, vooral in de leverstreek; er worden klagten geuit over een gevoel van volheid in de maag, wier slijmvlies inderdaad zoo gevoelig is, dat niet het minste, b. v. een weinig thee kan genomen worden, zonder dat misselijkheid of braking volgt; velen kregen hevige aanvallen van hepatalgie, tot ware hepatitis opklimmende, zoo als men zulk b. v. waarnam bij den Europeschen fuselier de Z..... van Batoeroessak; de huid is droog en heet, de urine spaarzaam en sterk gesatureerd, echter op de gevoeligste reagentia geen spoor van albumen vertoonende; de darmontlastingen grijpen gewoonlijk regelmatig eenmaal in de 24 uren plaats, hoogst zelden is verstopping aanwezig; eene

opmerkenswaardige verandering in de kwaliteit der sedes bespeurde ik nimmer; de lijders klagen steeds over benaauwde ademhaling en hevige hartkloppingen, die echter nu en dan weder op den achtergrond treden. Het phijsisch onderzoek van hart en longen geeft als afwijking slechts een' versterkten hartschok, een matten percussietoon en daaraan beantwoordenden uitgebreiden hartslag. Bij den bovengenoemden Inlandschen fuselier alleen waren met den stethoscoop afwijkingen waarneembaar, die tot endo- en pericaditis deden besluiten; het sensorium was in alle door mij waargenomene gevallen vrij, er bestond noch hoofdpijn, noch eenig ander hersenverschijnsel, en het is mij op grond hiervan onbegrijpelijk, dat Wright en Willemier van hoofdpijn, onrust en delirien kunnen spreken. Bij den meergenoemden en aan de ziekte overledenen betaalmeester heb ik in het laatste tijdperk bij koude extremiteiten, stertoreuse ademhaling, afwezigheid van den pols, facies hippocratica, kortom bij alle teekenen van agonie, volle vrijheid van het bewustzijn gezien. Bij den Europeaan D....., die in hooge mate aan dezen vorm der ziekte leed, was het bewustzijn ongestoord en het sensorium vrij, niettegenstaande op het toppunt der ziekte de anasarca zoo zeer was uitgebreid, dat hoofd en hals even als bij sterk emphijsema waren opgezet en de lijder onherkenbaar was, niettegenstaande het scrotum en de penis verbazend waren opgezwollen, de beenen zeer dik waren en de lijder zonder pols met verontrustende dijspnoea nederlag, klagende over verduistering der oogen. Bij een' 20jarigen matroos van Zr. Ms schoener *Aruba*, die aan den sijnochalen vorm dezer ziekte leed en aan de gevolgen bezweek, waren in weerwil van de hevigste pijnen en den hoogsten graad van dijspnoea de verrigtingen der hersenen tot in de laatste dagen ongestoord, eerst toen vertoonden zich teekenen van hersenprikkeling met voorbijgaande delirien, die mogelijk onafhankelijk van de primaire ziekte en te wijten waren aan de beneden te be-

schrijvene organische verandering der lever, bij de lijkopening gevonden. Pijnen in den rug komen niet voor; sommige lijders klagen echter van den eersten koortsaanval af over een onverdragelijk smartelijk gevoel in de lendenen, dat evenwel voor geen pathognomonisch teeken gelden kan, dewijl het niet van het gevoel bij eene gewone koorts verschilt; andere lijders weten hier niets van. Ook kan bij aanwezigheid van lendenpijnen het vermoeden rijzen, dat een exanthema zal te voorschijn komen, zooals bij mij het geval was, die in den beginne dikwijls variolae diagnosticeerde, hetgeen later bleek te zijn Beri-Beri. (In dezen tijd werd het eiland juist door eene variola-epidemie geteisterd). In geene der acute gevallen was de columna vertebralis bij drukking gevoelig, ook door bevochtigen met eene heete spons kreeg men geen resultaat. De paralijsis der beenen krijgt nu meer en meer de overhand, de lijders kunnen hoegenaamd geene bewegingen meer maken en het been niet actief in de hoogte brengen, — wordt dit door een derde gedaan, zoo valt het lid als eene doode massa neder; de banden van het voetgewricht schijnen doorsnedeu of verlengd, de voet is door het gewigt der flexoren naar beneden getrokken en volgt met het meeste gemak alle daarmede gemaakte bewegingen; er ontwikkelt zich oedema pedum, spoedig gevolgd door oedema scroti en anasarca en dit wel in zoo hooge mate, dat de lijders door de zwelling van het aangezigt en den hals ten eenenmale onkenbaar zijn. Hijdrops ascites acutus komt zeldzaam voor. Van nu af klagen de lijders ook over een gevoel van doofheid in de handen, vooral in de toppen der vingers, die half gebogen zijn door overwigt der flexoren. De verlamming der bovenste ledematen gaat meer met anaesthesie gepaard en bereikt zelden de hoogte der onderste ledematen. Evenwel heb ik bij een' Inlandschen fuselier de paralijse der handen in zoo hooge mate gezien, dat hij niet in staat was het minste met de vingers aan te pakken of vast te houden. Pijnen in

de verlamde deelen schijnen niet constant te zijn. Terwijl enkelen over hevige, stekende pijnen, vooral in de kuiten klaagden, hadden velen slechts een gevoel van koude of mierenkriebeling in die deelen, of hadden nu en dan als het ware electrische schokken. Verschil in temperatuur der verlamde deelen nam ik nimmer waar, wel eene verminderde voeding tot atrophie stijgende, b. v. bij een anderen Europeschen matroos der *Aruba*. De gemoedsstemming der lijders is vooral in den beginne zeer gedrukt, zij zijn moedeloos en melancholisch, welke toestand tot taedium vitae stijgen kan.

II. *Beriberia erethica.*

Zonder een voorafgaand stadium prodromorum worden overigens gezonde menschen door hevige koude, met opvolgende hitte en daarna profuus zweet bevallen, vergezeld van hoofdpijn, hartkloppingen, benaauwdheid enz. Zulk een aanval duurt van 6 tot 12 uren en wordt gevolgd door eene duidelijke apijrexie, waarin de lijders zich, behalve eenige zwakte in de ledematen en eenige gastrische sijmptomen, wel bevinden. De tijpus dezer koorts hangt af van den heerschenden tijpus en is quotidiaan of ook tertiaan. Gewoonlijk komen 2 of 3 paroxijsmen, waarna men de lijders, na een voorafgegaan profuus zweet, hoort klagen over trekkingen, mierenkruipen, borende spierpijnen langs den biceps femoris, semitendinosus, semimembranosus, en de gastrocnemii alwaar de pijnen gewoonlijk aanhouden, hevig worden en de deelen bij betasting uiterst gevoelig maken. De minste aanraking der beenen doet den lijder hardop schreeuwen en brengt als electrieke schokken te voorschijn. De zieken beschrijven hunne gewaarwordingen, alsof aanhoudend met naalden onder de huid gestoken werd of alsof er kleine beestjes b. v. mieren heen- en weder liepen. In de toppen der teenen ontwaren zij gedurig een gevoel van koude en doofheid; het loopen in den beginne nog eenigzins mogelijk wordt weldra geheel onmogelijk; hier-

bij voegt zich meestal eene geringe oedemateuse zwelling op den rug van den voet; de handen verliezen langzamerhand hare gevoeligheid; in de toppen der meest sterk gebogen vingers vernemen de meesten een tintelend gevoel, een gevoel van ingeslapen zijn en mierenkriebeling en op den rug der hand vertoont zich eene geringe oedemateuse zwelling. De armen vond ik bij geen der lijders iets abnorm aanbiedende, algemeene anasarca of ascites werd evenmin waargenomen. De rug is zeer gevoelig en doet spontaan of bij drukking naar alle zijden pijnen irradiëren evenals bij irritatio spinalis. De Europesche kanonnier VAN R. . . . leed van tijd tot tijd aan zulke periodisch opkomende en van het ruggemerg uitgaande naar de borst en de praecordien uitstralende pijnen. Deze pijnen kwamen ook te voorschijn bij drukking op de columna vertebralis, zonder dat men een' scheeven stand der processus spinosi konde bespeuren. De urinesecretie is niet veranderd. Slechts in een enkel geval heb ik gedurende 2 dagen een' ligten graad van strangurie gezien; de niet veranderde sedes volgen gewoonlijk regelmatig eens in de 24 uren. Bij dezen vorm der ziekte viel mij vooral de toestand der tong op, die donkerrood en glanzend, en hoewel niet met slijm bedekt, toch niet droog was. De menschen klagen zelden over dorst, hunne eetlust is goed, de slaap wordt dikwijl door schokken in de beenen en pijnen in de zijden gestoord; zonder regelmatige tusschenpoozen komen nu en dan hevige koortsaanvallen met belangrijke horripilatien en profuus zweet. Deze aanvallen gelijken volkomen op intermittentes quotidianae, verdwijnen gemakkelijk na eene goede dosis chinine, doch keeren na verloop van eenige dagen weder terug, zonder dat men een' bepaalden invloed op het algemeene lijden bespeuren kan. Bij bovengenoemden kanonnier VAN R. . . . recidiveerden deze koortsen gedurende 2 maanden, niettegenstaande het aanhoudend gebruik van sulphas chinini, ten minste om de 8 dagen, en bij den nu nog onder behandeling zijnde Europe-

zijn opgetreden; daarentegen maakt Meijer in zijne mededeeling (Nat. en Geneesk. Archief 3e jaargang, p. 432), over eene in het jaar 1845 te Boutham op Celebes geheerscht hebbende epidemie van Beri-Beri, van dezen vorm hoegenaamd geen gewag.

Verloop, uitgangen en diagnosis der ziekte.

Het is moeijelijk aangaande het verloop van het onderhavig lijden iets bepaald te zeggen. Geene ziekte stelt zoo zeer het geduld van lijder en geneesheer op de proef. Reeds boven heb ik gezegd, dat de verdeeling van Beri-Beri in eene acute en chronische ligt daartoe leiden kon, om deze begrippen met den duur der ziekte in verband te brengen, dat geheel met de ervaring in strijd is. Er bestaat in dezen zin geene acute Beri-Beri, tenzij men de doodelijk afgeloopene gevallen hiertoe wil brengen; de ziekte is wat haren duur aangaat, altijd slepend, aan geen tijd of tijdperk gebonden, en wanneer Willemier (Handleiding der bijzondere natuurkunde van den zieken mensch p. 773), den verloopgang der ziekte zegt te zijn:

a) snel, van 6 tot 36 uren en

b) halfsnel, eenige weken,

zoo bewijst deze schrijver juist daardoor de ziekte nimmer te hebben waargenomen. Robinow l. c. nam sommige personen waar, die in 1839 door deze ziekte waren aangetast en daaruit nog in 1844 eene verzwakking en zelfs eene soort van lamheid der beenen hadden nagehouden. Zoodra de koortsen bij de beide eerste vormen van Beri-Beri zijn voorbijgegaan, neemt de ziekte een verloop zooals bij alle chronische ziekten; er kunnen thans dagen en weken verloopen, zonder dat men eenige verandering bespeurt. De lijders gevoelen zich met uitzondering der bovenbeschrevene pijnen betrekkelijk wel, alle functien zijn normaal, alleen de onmoge-

lijkheid om te kunnen loopen wijst op de ziekte henen. De koorts in den beginne biedt niets eigendommelijks aan, waardoor men op het vermoeden van de naderende ziekte zou kunnen geleid, de febris biliosa, rheumatica, intermittens verloopen als gewoonlijk; te vergeefs zocht ik naar een kriterium; een paar malen tijdens de heerschende epidemie vreesde ik Beri-Beri bij lijders, die over buitengewone matheid in de leden klaagden, welke vrees zich later niet bevestigde; de koortsen hebben de gewone krisen, de anasarca verdwijnt onder gunstige omstandigbeden door kwalitatief en kwantitatief veranderde urine en door belangrijk zweet, zooals b. v. het geval was met 2 Europeanen en een Inlander. Bij den Europeschen fuselier D. . . . die in den beginne aan febris biliosa leed, en nadat de onderste ledematen reeds in hooge mate verlamd waren, zoo zeer door anasarca werd bevallen, dat hij onherkenbaar was, het scrotum b. v. tot de grootte van een kinderhoofd was opgezwollen, die daarbij aan hevig dijspnoea leed, verdwenen al deze verschijnselen, na verscheidene dagen aanhoudende diaphorese en diurese. De vroeger zeer gesatureerde, spaarzame urine werd op eens waterhelder en in ruime hoeveelheid ontlast, de tot nu toe min of meer drooge huid werd vochtig en de lijder lag in aanhoudende transspiratie. Hetzelfde had plaats met den Inl. fuselier W. . . . ., bij wien zeer lastige hartkloppingen en pulsatien der carotides voorhanden waren, en het scrotum belangrijk was gezwollen, ook, doch in minderen graad bij den Eur. fnselier DE Z. . . . . Bij deze 3 personen was het resultaat der vermeerderde se- en excretien inderdaad verrassend; de anasarca, hartkloppingen enz. verdwenen na verloop van 2 of 3 dagen, hun algemeene toestand werd beter en zij waren weder in staat, de beenen te bewegen, zonder evenwel te kunnen loopen of zonder steun te kunnen staan. Dit laatste wordt in gunstige omstandigheden zeer langzaam verkregen, men moet deze menschen als kinderen leeren loopen. Hunne houding bij proefnemingen

om weder te leeren gaan is opmerkenswaardig, zij trekken de beenen bij vooroverbogen ligchaam naar achteren omhoog, gelijk de paarden als zij stappen, òf zij schudden de voeten bij ver afgevoerde dijen bij elke schrede, òf de teenen zijn geheel naar buiten gerigt en de gang is langzaam trippelende, als of zij wilden dansen; velen kunnen al spoedig op een' effen grond loopen, zijn daarentegen niet in staat eene hoogte te bestijgen of eene trap op- of af te klimmen; anderen kunnen wel op blooto voeten, maar volstrekt niet met schoenen loopen; weder anderen zijn zoo gevoelig, dat zij angstig elk in den weg liggend steentje vermijden. Een in een phijsiologisch opzigt, merkwaardig verschijnsel nam ik waar bij den Inlandschen fuselier J. . . Bij dezen waren de handen evenzeer als de beenen in de verlamming begrepen, zijnde hij niet in staat zelfs het geringste met de handen aan te vatten. De handen waren in het gewricht gebogen, de vingers evenzeer. Deze toestand hield maanden lang onveranderd aan, en toen eindelijk beterschap volgde, bleef *alleen* de midden-vinger der linkerhand verlamd en gebogen. Zelfs op dit oogenblik, nu de lijder als reconvalescent kan worden beschouwd, is deze vinger altijd nog min of meer geparalijseerd. De officieren van gezondheid Flint en van Vierhouten hebben zich met mij van het bovengezegde verzekerd. Wat is hiervan de oorzaak? Deze observatie boeide mij te meer na kennisname van een door Prof. Vogel (Deutsche Klinik. Sept. 1851, No. 38, p. 410) behandeld geval van paralijsis, waarbij hetzelfde verschijnsel in omgekeerden zin werd waargenomen, dat wil zeggen, de middenvinger der linkerhand bleef bewegelijk bij geheele verlamming der 4 andere vingers. Vogel vermoedt, dat de tot dezen vinger gaande motorische zenuwvezels waarschijnlijk hooger dan het aangedane centraal gedeelte ontspringen, en zich eerst buiten het cavum medullae spinalis met den plexus brachialis verbinden. Het verloop der ziekte is in alle gevallen, waar de dood niet op de hoogte der reactie

volgt hoogst slepend; maanden zelfs jaren kunnen verloopen, alvorens de verlamde deelen ad integrum terugkeeren. Recidieven zijn mij tot nu nog niet voorgekomen. De uitgangen der ziekte zijn de dood, en wel op het toppunt der ziekte door verlamming ten gevolge van de hevige reactie, òf vooral bij den eersten vorm van Beri-Beri door de gevolgen van endo- en pericarditis, òf door verlamming der longen ten gevolge van voortschrijdende anasarca der hals- en borstspieren, òf door acute uitstorting in cavo cranii et medullae spinalis; het laatste was het geval bij de te Batoeroessak in het acute stadium der ziekte overledene Europeanen. In een later tijdperk der ziekte kan de dood volgen door belangrijke hijpertrophia cordis met of zonder gebreken der klapvliezen, door marasmus, door atrophie of welligt ook door vetachtige metamorphose der spieren. Als gevolgziekte van Beri-Beri komt voornamelijk in aanmerking de hijpertrophie van het hart, meestal zoogenaamde totale harthijpertrophie (cor bovinum). Of deze hijpertrophie een integrerend deel der ziekte uitmaakt, dan wel het gevolg is der bij de meeste lijders (vooral in den erethischen vorm) voorkomende nerveuse hartkloppingen, ontstaan door eene verminderde of perverse innervatie van het centraalorgaan, zullen verdere waarnemingen beslissen, organische veranderingen der lever, hijpertrophia hepatis; pinguesis hepatis, schijnen eveneens onder de uitgangen der Beri-Beri te behooren; daarentegen is geen geval bekend, waarin men eene pathologische verandering in het sijstema uropoëticum heeft waargenomen. De gunstigste uitgang is in herstelling door langzame verbetering. De reconvalescentie duurt zeer lang. Na het voorafgaande zal de diagnose der ziekte geene moeijelijkheden meer baren. Evenwel is de behandeling moeijelijker dan de herkenning. Het meest konstante verschijnsel is het gevoel van stijfheid in de onderste ledematen, verlamming derzelve, opgevolgd door zenuwpijnen, verdooving en mierenkriebeling. In geringere mate worden

ook de handen, zeldzamer de armen aangetast, de flexoren hebben boven de extensoren de overhand, de aangetaste deelen zwellen zuchtig aan en het oedema breidt zich spoedig uit. Als diagnostische momenten kunnen verder in aanmerking komen de verslapping en verlenging der gewrichtsbanden, de eigenaardige gang der rekonvalescenten, ook het beperkt blijven van het lijden binnen zekere grenzen, en het endemisch voorkomen De ziekte kan, vooral in den beginne, verwisseld worden met eene febris remittens biliosa, met febris intermittens, rheumatismus acutus, en later met paralijsis van andere oorzaken afhangende, eindelijk met algemeene waterzucht. Een signum pathognomonicum, waardoor men den eersten en tweeden vorm van Beri-Beri van bovengenoemde koortsen zou kunnen onderscheiden, bestaat, zooals gezegd, hoegenaamd niet, en in tijden en op plaatsen, waar de Beri-Beri endemisch heerscht, is het raadzaam in het begin naauwkeurig acht te geven op den rug, vooral het lendengedeelte, verder op de klagten van den lijder over buitengewone vermoeidheid in de armen en beenen, en vooral is van het belang bij eene schijnbare intermittens den toestand der tong goed in het oog te houden. Is deze buitengewoon donkerrood en glanzend, zonder droog of beslagen te zijn, zoo kan men met waarschijnlijkheid de paralijsis en anasarca voorspellen. Met paralijsis van andere oorzaken afhangende, kan die in kwestie niet gemakkelijk verwisseld worden, wanneer men let op de volgende momenten:

Paralijsis Beri-beria.	*Paralijsis cerebralis.*	*Paralijsis tuberculosa.*	*Paralijsis e tabe dorsuali.*	*Paralijsis peripherica.*
Zonder bepaalde prodromi zich ontwikkelende paraplegie, mierenkruipen schietende pijnen, elektrische schokken in de verlamde deelen, oedemateuze opzwelling, vrijheid der se- en exkreties en van het sensorium.	Prodromi van apoplexie, habitus apoplecticus, meest hemiplegie, anaesthesie der verlamde deelen, lijden van onderscheidene hersenzenuwen en over het algemeen stoornis in de werking van het sensorium.	Eene bestaande kachexie, veranderde stand van de wervelkolom. Abscessen op de aangedane plaatsen (kongestie-abscessen) paralijsis der blaas en van den endeldarm, medelijdendheid van het geheele organisme in hoogen graad.	Eene bepaalde aanleidende oorzaak, abusus in venere, onanie, in het begin slechts paresis; de invloed van den wil op de half verlamde deelen is nog niet geheel verloren; snelle uitbreiding van het lijden op hooger gelegene mergstrengen, algemeene teekenen van zwakte, melancholische gemoedstemming	Eene peripherische oorzaak, b.v. rheumatische of arthritische exsudatie, de paralijsis zeer beperkt, neiging tot hijperaemieen, exsudaten en ulcera.

Van algemeene waterzucht is de Beri-Beri bepaald onderscheiden, dewijl daarbij gewoonlijk een lijden van een toestel b. v. dat voor de cirkulatie of uropoëse of eene stoffelijke verandering van een of ander werktuig als naaste oorzaak kan worden aangewezen, hetgeen in de onderhavige ziekte niet altijd het geval is. Bovendien bestaat bij hijdrops wel eene zekere mechanische zwaarte, maar geene bepaalde verlamming z. a. bij Beri-Beri. Met kriebelziekte kan de Beri-beri niet verwisseld worden en wanneer Meijer l. c. zegt: »de »toenaderende gelijkenis met raphania is in dezen meer chro»nischen vorm van Beri-Beri niet te miskennen", zoo moet men deze woorden slechts als het resultaat van eene levendige phantasie beschouwen. De bevindingen bij de lijkopeningen hebben tot geen bepaald denkbeeld over het wezen der ziekte geleid. Het zij hier echter aangemerkt, dat het aantal gedane nekropsieën nog klein is en dat ik zelf slechts eenmaal gelegenheid had, eene lijkopening te maken. De mij door den offic. v. Gez. Bernard te Batoeroessak gedane mededeelingen omtrent de lijkopeningen vermelden allen hartgebreken. De heer Bernard vond bij den in de maand September jl.

overledenen Inlander M. . . . *endocarditis*, bij den Inlander T. . . . *hypertrophia cordis totalis*, bij den in de maand October overledenen Inl. fuselier S. . . . *hypertrophia cordis et cirrhosis hepatis*, bij den Europeaan G. . . . *hypertrophia cordis*, bij den in de maand November in de infirmerie verpleegden Europ. fuselier VAN B. . . . een *cor bovinum*. Bij al deze was geene gelegenheid geweest tot het openen van het wervelkanaal, alleen werd het ruggemerg onderzocht bij een in de maand December overledenen Europeaan. Men vond bij dezen de medulla spinalis van den 3den tot den 8sten borstwervel en ook de grijze zelfstandigheid der cauda equina verweekt. De substantia corticalis der kleine hersenen was in dit evenals in bovengenoemde lijken verweekt; de vaten der hersenen, van pia mater en arachnoidea waren sterk geinjicieerd, het hart was hijpertrophisch, en werd door 3 à 4 pond weiachtig vocht, in het pericardium besloten, omspoeld, de longen waren donkerblaauw, zeer hijperaemisch. Bij den op den 13den Sept. jl. in het hospitaal alhier aan de gevolgen van Beri-Beri overleden Europeschen matroos VAN D. . . . . werden de volgende pathologische veranderingen gevonden:

Bloedovervulling der hersenvliezen, belangrijke uitstorting van wei tusschen de hersenzelfstandigheid en pia mater, het centrum ovale Vieussenii bij de doorsnede met vele puncta sanguinolenta, sterke bloedvulling der plexus choroidei. Bij het openen van het cavum medullae spinalis vloeit eene aanzienlijke hoeveelheid bloederig vocht uit, de vliezen van het ruggemerg sterk opgespoten, de witte zelfstandigheid van het ruggemerg op de doorsnede zeer rood, de cauda equina zoo zeer verweekt, dat zij tusschen de vingers in eene pap verandert. In de borstholte en het hartezakje veel geelroode wei, het hart zeer hijpertrophisch, een waar cor bovinum, het regter hart met vele donkeroode, vaste bloedcoagula gevuld, de arcus aortae digt bij zijnen oorsprong naar de linkerzijde henen gelijkmatig uitgezet, zonder structuurveranderingen der slagader-

rokken, oude adhaesien tusschen pleura costalis en pleura pulmonalis. De lever zeer groot, compakt, hard, van eene donkergrijsachtige kleur. Een stukje der lever werd door mij aan den dirigerend officier van gezondheid 1ste klasse te Batavia opgezonden ter mikroskopisch onderzoek. Op zijnen last deelde de offic. v. gez. DOLESCHALL mij dienaangaande het volgende mede: » illius sum opinionis, hepar fuisse albuminosum, quale saepius in decursu syphilidis inveteratae observarunt pathologi et hypertrophicum." De mucosa der maag en darmen op verschillende plaatsen week en hier en daar licht rood geinjicieerd, de milt vergroot en hard, de nieren gezond, verder niets abnormaals.

Oorzaken en wezen der ziekte.

Hoe interessant en nuttig het ook zijn zoude, iets zekers aangaande de oorzaken en het wezen der ziekte vast te stellen, zoo is dit tot nu toe nog onmogelijk. Wij moeten ons op een veld vol theorien en hypothesen bewegen, en vinden ons zoowel in de litteratuur als in waarnemingen, die eene juiste beoordeeling zouden toelaten, teleurgesteld. Om maar iets te noemen, de vraag kan gesteld worden: moet men deze ziekte op het eiland Banka als eene endemische of epidemische beschouwen? Tegen het laatste pleit het betrekkelijk gering getal der aangetasten, en als men het eerste aanneemt, rijst onwillekeurig de vraag op, waarom van een groot aantal menschen, onder gelijke invloeden levende en aan gelijke schadelijke invloeden blootgesteld, eveneens zoo weinigen door de ziekte worden aangetast, en waarom de ziekte zich nu eens niet hevig voordoet, terwijl op andere tijden onder overigens gelijke omstandigheden, meerdere en te gelijk meer intensive gevallen zich vertoonen. Over het algemeen vindt men dezelfde oorzaken als de ziektevoortbrengende momenten aangewezen. Zoo beschouwt HAMILTON (MOST, Encyclopaedie

etc. I Band. p. 263) de gestoorde huidfunktie, eene ruwe weersgesteldheid, afwisselende winden, eene zittende, onregelmatige levenswijze als oorzaken van Beri-Beri en zegt, dat de ziekte alleen oude zwakke menschen aantast. Wright (l. c.) zegt, dat over het algemeen de oorzaken dezer ziekte onbekend zijn en laat het onbeslist of een sumpfmiasma dan wel schadelijke stoffen in het drinkwater moeten worden beschuldigd. Tegen het einde van den regentijd bij afwisselende temperatuur d. i. van Augustus tot December moeten volgens hem de meeste gevallen voorkomen, van April tot Augustus de minste: eene bloeddijskrasie en waterzucht is volgens hem het primaire en wezenlijke dezer ziekte, niet de aandoening van het ruggemerg of de hersenen, welke organen eerst sekundair worden aangetast en dan weiachtig exsudaat vertoonen. Robinow l. c. beschouwt als oorzakelijke momenten dezer ziekte eene lage temperatuur, koude nachten met snijdende, koude winden en vele en hevige regens. Meijer l. c. beschuldigt als oorzaken, die aanleiding gaven tot het uitbreken der ziekte onder de manschappen van het schip *Lima*, eene lange reis met tegenwinden, onophoudelijke regens, slechte rijst en zout en het broeijen van eene zeer groote hoeveelheid Pinangnoten, op genoemd schip geladen.

Slechte voeding, bedorven drinkwater, eene ruwe, afwisselende weêrsgesteldheid, vele regens, eene onzuivere atmospheer zijn bij daartoe voorbeschikte, oude, afgeleefde individu's volgens alle waarnemers de oorzaken die Beri-Beri kunnen voortbrengen. Vergelijken wij echter deze gelegenheidgevende oorzaken met hetgeen wij op Banka hebben waargenomen, zoo ontmoeten wij eenige tegenstrijdigheden. De ziekte tastte hier meest jonge, goed gespierde personen aan van eene sterke konstitutie, geene vrouwen en geene kinderen. Naar verhouding werden meer Europeanen dan Inlanders aangetast, weshalve ons de bewering van Willemier l. c. minder juist voorkomt, dat de gekleurde menschenrassen bijzonder tot deze

ziekte zouden zijn voorbeschikt. Onder de aangetaste Europeanen waren weinigen aan sterken drank verslaafd, onder de Inlanders bevond zich geen opiophaag; ziekten of schadelijk inwerkende oorzaken waren bij geen der lijders voorafgegaan; behalve den algemeenen zondebok, gevatte koude, kon niemand eene oorzaak aangeven. Het is zeker, dat de geognostische gesteldheid van Banka onder de voorbeschikkende oorzaken moet worden gerekend; de eene plaats was daarenboven voor de ontwikkeling der ziekte gunstiger dan de andere, en de ziekte zelve was op alle plaatsen niet in gelijken graad gevaarlijk. Terwijl in het district Toboalij geen enkel geval voorkwam, werd Marawang zeer geteisterd; terwijl op Muntok 2 sterfgevallen voorkwamen, stierven te Batoeroessak 6 personen. Dat echter de grond van Banka niet alleen de schuld mag dragen, wordt bewezen door de daadzaak, dat de ziekte zich voor het eerst op Zr. Ms. brik *Pylades* vertoonde, terwijl dit vaartuig aan de monding der Jambi-rivier kruiste en wel in de maand Augustus 1852. Later kwam een geval voor onder het garnizoen te Muntok en daarna te Batoeroessak. Het verdient opmerking, dat op Zr. Ms. stoomschip *Samarang*, ter vervanging van de *Pylades* op de Jambie-rivier kruisende, geen der equipage door de ziekte werd aangetast, terwijl op de *Aruba*, ter vervanging van de *Samarang* gezonden onmiddellijk verschillende matrozen door Beri-Beri werden overvallen. Men houde hierbij echter in het oog, dat de zeilschepen langer reis hebben, en met meer tegenwinden moeten kampen, terwijl de bemanning bij zwaarder werk langer van versch voedsel verstoken is; dat ook onze soldaten door plaatselijke omstandigheden niet altijd in de gelegenheid zijn, om versch vleesch en groenten te bekomen, en dat hunne levenswijze eentoonig is. Daarbij komt aanhoudende droogte bij hevig waaijende oosten noordoostewinden, waardoor men maanden lang op het eiland niets groen ziet, en alle vegetatie, om zoo te zeggen, verdort, zoodat de voornaamste oorzaken, die de ontwikkeling van

Beri-Beri begunstigen hier zijn vereenigd. Derhalve komt deze ziekte bijna uitsluitend in de oostmousson voor (in weerwil der beweering van HAMILTON, WRIGHT etc), dus in de maanden Junij, Julij en Augustus, in welke maanden de opgesomde schadelijke momenten vooral bestaan; zij bevalt meest jonge, krachtige aan een goed vleeschdieët behoefte hebbende soldaten, geene officieren en zeldzaam vrouwen. Dat de ziekte besmettelijk is, komt mij niet waarschijnlijk voor, dewijl in het hospitaal alhier de verschillende zieken naast elkander lagen en mij geen geval is voorgekomen, dat een aan eene andere ziekte lijdende of iemand van het dienstpersoneel door de ziekte werd aangetast. Echter verdient hier aangestipt te worden, dat in een vrij hoog gelegen, goed gebouwd, ruim huis kort achter elkander twee personen door denzelfden vorm van Beri-Beri werden aangetast, (de betaalmeester B. . . . . . en zijn schrijver D. . . .). Uit het bovenstaande kan men de gevolgtrekking maken, dat aan een Beri-Berisch contagium niet te denken valt; daarbij worden in deze ziekte geene producten gevormd. Al hetgeen tot nu toe werd waargenomen spreekt voor een miasma, dat in de pathogenie der ziekte een hoofdrol vervult. Van welken aard echter dit miasma is, hiervan weten wij even weinig als van dat, hetgeen tijphus, intermittens, dijsenteria enz. tot stand doet komen. De karakteristieke verschijnselen van Beri-Beri zijn z. a. wij boven zagen harthijpertrophie, anasarca en paralijse der onderste ledematen. Alle sijmptomen gedurende het leven, de resultaten van het perkutorisch en stethoskopisch onderzoek, bewijzen ten duidelijkste, dat de verandering van het hart eene sekundaire ziekte is en wel uitgaande van het lijdende ruggemerg, dat de werkingen van het hart beheerscht. Wij weten, b. v. dat nerveuse hartkloppingen eene totale harthijpertrophie kunnen voortbrengen. Met de hijdropische aandoeningen is het eveneens gesteld. Wat verder de paralijse der extremiteiten aangaat, zoo komen wij door uitsluiting op

de medulla spinalis als het punt van waar de ziekte uitgaat. Aan eene peripherische oorzaak (drukking op peripherische zenuwen) kan in ons geval niet worden gedacht. Hiertegen pleit ten eerste de verbreiding der verlamming op beide zijden, wat bij peripherische verlamming zeldzaam is, verder het afwezig zijn van oorzakelijke momenten, die zulk eene uitgebreide paralijse tot stand zouden brengen, b. v. rheumatische exsudaten) bovendien zijn in de onderhavige ziekte alleen de motorische zenuwvezelen verlamd, terwijl de sensibele geprikkeld, de sijmpathische geheel normaal zijn, terwijl bij aandoening van peripherische zenuwstammen, die deze 3 soorten van vezelen bij elkander bevatten, paralijse, anaesthesie en stoornissen in de voeding (hijperaemie en exsudaat) te gelijk voorhanden zijn. Dat Beri-Berische paralijsis niet van een lijden der hersenen afhangt, kan men daaruit op maken, dat de verlamming niet hemiplegisch is, geene hersenzenuw in de aandoening is betrokken en de hersenverrigtingen ongestoord zijn. De nekropsiën bewijzen daarenboven, dat de paralijse, waarvan hier sprake is, van eene organische verandering en niet alleen van eene zuiver funktionele stoornis van het ruggemerg (z. a. bij irritatio spinalis) afhankelijk is. Deze verandering bestaat in eene verweeking (malacia) van het onderste gedeelte (cauda equina) van dit orgaan, waardoor de leiding van den wil, uitgaande van de hersenen door middel der voorste motorische strengen naar de peripherie, onderschept wordt, terwijl de achterste sensibele strengen slechts geprikkeld zijnde (hijperaesthesia) pijnen verwekken, die volgens de excentrische wet in de peripherie gezeteld schijnen en aldaar verplaatst worden. Het in de lengte uitgerekt maaksel des ruggemergs, zegt Piorry, en het afzonderlijk verloop der hetzelve zamenstellende zenuwen maken het mogelijk, dat enkele plaatsen des ruggemergs ziekelijk zijn aangedaan bij integriteit van alle overige. Hierin vinden mogelijk de vele phijsiologische tegenstrijdigheden in deze ziekte hare verkla-

ring, b. v. paralijse der extremiteiten bij integriteit der verschillende secreties, enz. Dat deze ruggemergsaandoening haar ontstaan verschuldigd is aan een malariamiasma, verwant met het tijposen- en tijphusvergif, bewijst haar voorkomen juist op die plaatsen, waar tijposen processen voornamelijk inheemsch zijn; het miasma intoxiceert het bloed en evenals het met intermittens- of tijphusmiasma besmette bloed, eene bijzondere verwantschap tot het ruggemerg toont, even zoo schijnt dit door bovengenoemde invloeden mogelijk in modo veranderd miasma eene sekundaire ruggemergsaandoening op te wekken. Van welken aard ons miasma is en waarom het juist verweeking der cauda equina voortbrengt, welke veranderingen primair in het bloed tot stand komen, dit alles is ons even onbekend als de veranderingen van het bloed bij tijphus of dijsenterie, even onbekend als de reden, waarom bij tijphus de ziekte zich in de dunne darmen, bij dijsenterie hoofdzakelijk in de dikke darmen lokaliseert enz. enz. Eene getrouwe observatie doet mij aangaande het wezen der ziekte het volgende veronderstellen: Een door een eigenaardig miasma vergiftigd bloed verwekt naar gelang der individualiteit, konstitutie, heerschenden ziektegenius enz. eene hijdrorrhachis acuta, subacuta of chonica; als uitgang hiervan moet men de verweeking van het onderste gedeelte des ruggemergs beschouwen, van waar dan de geheele reeks van sijmptomen uitgaat bij ons onder den naam van Beri-Beri bekend. De Beri-Beri behoort dus onder de zoogenaamde kosmische ziekten en dient eene plaats in te nemen tusschen de febris intermittens en den tijphus.

Prognosis.

De voorzegging is volgens de ondervinding van allen, die deze ziekte waarnamen, zeer ongunstig. Wij moeten, op grond van de op dit eiland voorgekomene gevallen, deze uitspraak bevestigen. Zoowel wat de sterfelijkheid, als wat den duur van

het lijden betreft, is de voorzegging ongunstig. Zeer gevaarlijk is de Beriberia sijnochalis, vooral bij voorheerschend leverlijden, minder doodelijk is de Beriberia erethica en niet levensgevaarlijk is de Beriberia torpida. De komplikatie met een organisch hartlijden is zeer ongunstig; de nerveuse hartkloppingen zijn van minder ongunstige beteekenis. Hijdropische aandoeningen kwamen mij niet zoo bepaald noodlottig voor, als men (zie de bovenaangevoerde schrijvers) gewoonlijk aanneemt. Zelfs zeer belangrijke anasarca van het geheele ligchaam heb ik zonder nadeel en met volkomen herstel van den lijder zien verdwijnen. Dijspnoe, een zwakke, onregelmatige pols en benaauwdheid zijn gevaarlijke teekenen, zoo ook, wanneer na het koeperen der biliosa, deze weder recidiveert; minder gevaarlijk zijn aanvallen van tusschenpoozende koorts. Als gunstige teekenen mag men aannemen eene matig warme, vochtige huid en betrekkelijke vrijheid aller se- en exkretien. Zonder onmiddellijk den dood te veroorzaken, is de paralijse bij behandeling hardnekkig tot ontmoedigend wordens toe; weken, maanden, zelfs een jaar kan deze verlamming zonder beterschap aanhouden, wat men ook tot genezing aanbrenge. Slechts uiterst langzaam treedt de verlamming op den achtergrond. Voegt zich atrophie der extremiteiten bij de verlamming, zoo is aan geen herstel te denken en de lijder sterft na een langdurig lijden. Verlamming der handen geneest spoediger en gemakkelijker dan die der beenen. Groote slapheid en lenigheid der banden van het voetgewricht, zoo ook belangrijk overwigt der flexoren boven de extensoren wijst op langen duur of ongeneeslijkheid der ziekte heen.

Behandeling.

De meeningen omtrent den aard eener ziekte, zegt Canstatt, hebben altijd invloed op de keuze der geneeswijze en blijven nimmer geheel buiten het spel. Wanneer het gelukte, de

naaste oorzaak dezer ziekte weg te nemen, zou de genezing natuurlijk bijna verkregen zijn. Deze naaste oorzaak hangt echter zelve weder af van de verwijderde oorzaken en kan daarenboven niet met genoegzame zekerheid bepaald worden om voor de daarop te bouwen behandeling tot onomstootelijken grondslag te strekken. Van daar de verschillende wijzen van behandeling door de verschillende geneesheeren, van daar de moeijelijkheid, zoo niet de onmogelijkheid, om vaste indikatien te stellen. Van groot belang evenwel bij de kuur van Beri-Beri is te onderscheiden: 1°. of de ziekte nog in haar begin is, dan wel 2°. of men de met residuen derzelve te doen heeft. Zoo als wij boven gezien hebben, bestaat er geen kriterium, om eene gewone biliosa, febris rheumatica of intermittens van het eerste tijdperk van Beri-Beri te onderscheiden; slechts de lokaliteit, de heerschende genius epidemicus, eene meer dan gewone gevoeligheid in den rug en eene hevige pijn in de lendenen kunnen ons op de ziekte henenwijzen. Daarom verzuime men nooit, vooral bij jonge, robuste voorwerpen, en te meer, wanneer rheumatismus acutus articulorum bestaat met neiging tot of vergezeld gaande van een reeds aanwezig hartlijden, eene ader te openen; in andere gevallen zijn plaatselijke bloedontlastingen door bloedzuigers of bloedige koppen langs den wervelkolom voldoende; inwendig geve men chinine in verbinding met kalomel en wel in groote giften en spoedig achter elkander. Deze beide middelen brengen onder deze omstandigheden, zelfs langen tijd voortgebruikt, noch oorsuisingen noch salivatie te weeg. Het zoude overbodig zijn hier verder uitteweijden over de behandeling bij het beeld van biliosa of intermittens enz., zij blijft dezelfde of men het beeld dan wel de ziekte zelve voor zich heeft. Het spreekt van zelf, dat men individualiseren moet en door afleidingen, antispasmodica, excitantia enz. te hulp moet komen en, dat bij het naderend doodelijk einde door symptomatische handelwijze de euthanasie dient te worden bevorderd. Wij willen hier slechts het karakteristische der Beri-Beri in het oog houden en mede-

deelen, hetgeen ons nuttig gebleken is. Drie toestanden vorderen onze bijzondere opmerkzaamheid t. w. de *hartaandoening*, de *anasarca* en de *verlamming der onderste ledematen*. Het bekampen dezer toestanden bepaalt nagenoeg onzen werkkring.

Organische struktuurveranderingen van het hart liggen buiten het bereik eener radikale behandeling. Gelukkig echter worden matige vergrootingen van het hart zonder belangrijke stoornis verdragen en zijn de rust en de horizontale ligging die de lijder gedwongen wordt in acht te nemen, voor de genezing van het hartgebrek, wezenlijk bevorderende momenten. Bovendien werkt de methode ter bekamping der hijdropische aandoening gunstig op het hartlijden. De ondervinding heeft mij verder geleerd, dat men niet te veel moet doen, niet te veel van geneesmiddelen verwisselen moet, maar dat men zijn geduld moet oefenen. Het spera infestis der ouden houde men vooral met betrekking tot de anasarca in het oog; ik heb gevallen gezien (zie boven), waarbij de hoogste graad van anasarca door tot stand gekomene diurese tegelijk met het hartlijden verdween en dit alleen onder het gebruik van een inf: hb: digit: purp: (unc. VI e dr. I) met oxijmel scillae unc I β. en het inwikkelen der aangetaste deelen met flanellen zwachtels met baccae juniperi doorrookt. Blijft dit middel eenigen tijd onwerkzaam, zoo houde men geheel op en men zal ontwaren, dat na eene pause van een of twee dagen de tot nu toe drooge huid vochtig en de spaarzaam ontlastte roode urine helder van kleur en in groote hoeveelheid verwijderd wordt. Van de zijde der kunst is onder deze omstandigheden geen verder ingrijpen, maar slechts eene doelmatige diëtetische verpleging noodig. Geheel anders is het met de paralijsis gesteld, die, tot vertwijfelens toe hardnekkig, aan elk middel weêrstand biedt en den lijder en den geneesheer op eene zware proef stelt. Twee gronddenkbeelden dient men bij de behandeling der verlamming in het oog te houden en dat

wel: het ziekte-proces, dat aan de verlamming ten gronde ligt, is nog in gang, of wel, het is reeds afgeloopen en de verlamming is nagebleven. Hierop steunende, werden in het eerste geval plaatselijke bloedontlastingen langs de columna vertebralis en wel herhaaldelijk bewerkstelligd, later maakte men gebruik van ingrijpende afleidingen, vooral door moxa's op het onderste gedeelte van het ruggemerg, terwijl men de brandwonden in ettering hield. Inwendig gaf men resorbentia met diaphoretica; ik diende de volgende mixtuur toe:

Rc. Infus: flor: arnicae: unc: VI (ex unc: β).
Hijdriod: potassae: dr: I.
Vini: stibiati: dr. III.
Aeth: nitr: alc: dr: I.
Sijr: simpl: unc: I.
M: d: s: alle uren een lepel.

Het is van belang zijn geduld niet te verliezen, en vol te houden, zelfs wanneer men na eenige dagen geene werking ten gunste bespeurt. Ik kan de verzekering geven, dat ik van deze behandeling (vooral bij den kettingjongen Singo, die aan den torpidien vorm van Beri-Beri leed) zeer gunstige resultaten gezien heb en durf ze daarom met gerustheid aanbevelen. Ten laatste komen middelen in aanwending, die de funktien en stofwisseling van het motorisch gedeelte des ruggemergs en der peripherische zenuwen opwekken z. a. koude stortbaden op den rug, de dagelijksche aanwending van elektrogalvanismus, inwrijving van prikkelende linimenten in de verlamde deelen en ad usum internum het strijchnine. Ik gaf dit laatste middel tot $^{1}/_{12}$ grein, in het begin éénmaal, daarna twee en later drie malen 's daags, totdat konvulsien ontstonden. De in den aanvang buitengewone gevoelloosheid der ledematen voor de werking van den elektro-magnetischen rotatietoestel heeft meermalen mijne aandacht getrokken. Van lieverlede echter keerde de gevoeligheid terug. Vooral lette men nu op de diëet en geve voedzame, dierlijke kost, wijn,

enz. De lijder, die tot nu toe bijna uitsluitend het bed hield, zal sterker worden en beginnen te loopen. Het loopen late men zoodra mogelijk en zonder ophouden ten uitvoer leggen. Dagelijks laat ik mijne lijders onder een behoorlijk opzigt beweging nemen in de vrije lucht. Niet genoeg kan ik op dit punt de aandacht vestigen, dewijl ik zelf daardoor de gunstigste resultaten verkreeg. Hierdoor kan ik ook de uitspraak van CANSTATT bevestigen (l. c. p. 214) dat bij ruggemergsaandoeningen de op oefening der verlamde deelen gevestigde aandacht der zieken, benevens de met geduld en volharding herhaalde oefening zelve zeer veel bijbrengen tot herstel der verlorene beweegkracht. Bij menschen met scrophulosis geve men het oleum jecoris aselli inwendig. Verder heeft de toediening der volgende pillenmassa de kuur gunstig ondersteund en bespoedigd:

Rc. Ferri: pulv: gr. XL.
Conchar: pulv: XV.
Acid: phosphor: sicc:
Cortic: chinae:
Extr: cascarill: *āā.* dr. I.
Mucil: g: Arabici. *q. s.*
Ut fiant pilul:
D. s. 3 × daags 10 stuks te nemen.

Getuigen de meergenoemde D....., de fuselier V...., DE Z....., ons van Batoeroessak als ongeneeslijk toegezonden en anderen, vooral de inlandsche fuselier J...... reeds 11 maanden lijdende, aan armen en beenen zoo verlamd, dat hij als een kind moest geholpen worden. Alle deze zijn of reeds hersteld uit de behandeling ontslagen of in zooverre rekonvalescent, dat zij dagelijks reeds groote wandelingen kunnen maken.

KLINISCHE BIJDRAGEN.

DOOR

E. F. MEIJER.
Officier van gezondheid 3e klasse.

M...., inlandsche behoeftige vrouw, geboren te Bandong, naar gissing oud 28 jaar, werd den 15den Oktober 1853 alhier in het hospitaal opgenomen met elephantiasis labii pudendi majoris sinistri.

Patiente verhaalt, dat zij tot haar 13de jaar volkomen gezond was, dat echter van af dit tijdstip zich langzamerhand de linker groote schaamlip, zonder eenige bekende oorzaak, vergroot heeft, hetgeen tot haar 20ste jaar aldus is voortgegaan, zonder dat haar zulks eenige pijn veroorzaakte. Ook de regter groote lip vergrootte zich, doch in veel geringere mate. Sedert nu omtrent 8 jaren bleef het gebrek in statu quo; alleen vormden zich in de huid van hetzelve drie zweren (waarvan thans nog de witte glinsterende, vastzittende likteekenen bestaan), welke zij opgeeft als het gevolg te zijn van zoovele huidknobbels, die in verweeking waren overgegaan. In dien tusschentijd leed zij ook aan een huiduitslag, aan ulcera et bubones sijphilitici en ontwikkelden zich groote condijlomata zoowel op de binnenvlakte der schaamlippen, als in het voorste gedeelte der vulva en rondom den anus. Volgens het zeggen der vrouw zou de ver-

dere ontwikkeling van het gezwel hebben opgehouden, toen zij aan genoemde sijphilitische ziekten leed. Van zwangerschap, zegt zij, nooit iets bespeurd te hebben, en menstrueerde zij geregeld. Tot den dag harer opname in het hospitaal oefende zij voortdurend den coïtus uit.

De lijderes is goed ontwikkeld, en behalve het plaatselijk gebrek goed gevormd, van eene vrij sterke konstitutie, zonder eenig uitgedrukt dijskratisch voorkomen; evenwel ziet men hier en daar op het ligchaam en vooral op de huid der onderste ledematen, blaauw-roode vlekken, het gevolg van een vroeger aanwezig exantheem, en in de beide liesplooijen likteekens van bubonen.

Alle se- en exkretien hebben behoorlijk plaats, en is patiente overigens gezond.

Het gezwel is bij staande houding der vrouw eenigzins peervormig en trekt dan den buikwand en den bilnaad sterk naar beneden (zie plaat 3). Gemeten van den arcus pubis, over de voor- en achtervlakte naar het perinaeum gaande, verkrijgt men 90 Ned. duim, over de grootste breedte van het gezwel 72, terwijl het in liggende houding (zie plaat 4) zich meer plat-rond voordoet en als dan 18 duim hoogte heeft, waarbij de steel zich verkort en dikker wordt. De omvang der steel is bij staande houding 23, bij liggende 38 duim.

Het gezwel is op het aanvoelen veerkrachtig hard; de huid is eenigzins ontaard, donker gekleurd, hard, verdikt, met vrij diepe voren voorzien, hier en daar enkele schaamharen (die zeer ver uit elkander staan en meerendeels digt bij den pubis voorkomen) bevattende, benevens de reeds bovengenoemde likteekens; ter regterzijde neemt men in de huid eene plooi waar, welke aan de verdwenen kleine lip schijnt te beantwoorden (zie plaat 4), benevens groote kondijlomata, welke aan den steel van het gezwel, tegenover de regterlip, voorkomen, en den ingang der scheede geheel bedekken; ook in deze laatste ziet men eenige kleinere kon-

dijlomata, alsmede in den omtrek van den anus. Er bestaat eene geringe leucorrhoea. Door middel van het speculum uteri was het ostium uteri goed waarneembaar. De temperatuur van het gezwel is niet veel lager dan die van het ligchaam, de gevoeligheid daarentegen gering. Schietende of andere pijnen in hetzelve gevoelt zij niet; alleen veroorzaakt het haar een' grooten last bij het loopen en staan, hetgeen zij dan ook slechts korten tijd kan volhouden, en waarbij het gezwel regt tusschen de dijen naar beneden hangt.

Den 29sten November 1853 werd patiente door den dirigerenden officier van gezondheid 1ste kl. WASSINK geopereerd, na vooraf gaande ligte aetherisatie. Circa $\frac{1}{4}$ voor 9 uur des morgens nam de operatie eenen aanvang. De vrouw werd op eene tafel geplaatst, met half opgerigt bovenlijf, terwijl de beenen, zoover mogelijk van elkander gevoerd, op twee bij de tafel staande stoelen gezet werden. Het gezwel werd van onderen door een' helper gesteund.

Nadat van boven in de huid van den steel eene (in de lengte-as van het gezwel loopende) snede was gemaakt (plaat 3. 1), werd eene tweede (regthoekig op het midden der eerste) naar links gedaan (plaat 3. 2), en de daardoor gevormde bovenste huidlap los gepraepareerd; hierop hetzelfde aan de regter zijde herhaald zijnde (plaat 3. 3), werd deze snede tot onder den steel doorgevoerd, waarbij het gedeelte der lip, dat de condijlomata bevatte, bewaard bleef; vervolgens werd de linkersnede insgelijks naar onderen voortgezet, tot dat zij met die der andere zijde- zich vereenigde, waarna de huid zoo hoog mogelijk van het gezwel werd losgemaakt.

Gedurende deze bewerking moest een dertigtal bloedende slagaderen en aderen worden onderbonden, ofschoon geene van allen van bijzonder grooten omvang was. Hierdoor kon men eerst ten 10 ure tot de eigenlijke amputatie van het gezwel overgegaan; de voortzetting van de steel tot over den sijmphijsis heen belette namelijk de geheele exstirpatie. Het ge-

Niemans Lith

zwel werd met groote sneden zoo hoog mogelijk weggenomen, waarbij niet één enkel bloedvat van aanbelang voorkwam; een wei-vetaardig vocht ontlastte zich hierbij in geringe hoeveelheid uit het weefsel, dat, bij de aanhechtingsplaats vooral, zeer vast was.

Nadat de gemaakte huidlappen door bloedige hechting waren vereenigd (hetgeen 5 minuten voor 11 uur was afgeloopen), en een doelmatig verband was aangelegd, werd de wond onder een irrigatietoestel met koud water gebragt.

Gedurende de operatie was de vrouw zeer bedaard en moedig. Zelfs verdient hier opgemerkt te worden, dat zij zelve vroeger meermalen op de operatie had aangedrongen, en er bijna in het geheel niet bevreesd voor was.

Zij ademde tot 3 malen toe aether in, doch slechts weinig; de eerste keer deed zij 10 inhalaties, waardoor blijkbaar eene geheele ongevoeligheid werd veroorzaakt, zonder dat zij haar bewustzijn verloor; de 2de en 3de keer maakten 6 en 7 inhalaties haar ten deele gevoelloos, zoodat zij slechts weinig teekenen van pijn gaf. De verloren gegane hoeveelheid bloed gedurende de operatie bedroeg stellig niet meer dan 1 pd. Amst.

Een nader onderzoek van het gezwel na de operatie leverde de volgende bijzonderheden:

Het gewigt bedraagt 17½ Amst. pd; hierbij gerekend de na de operatie nog uitgevloeide hoeveelheid bloed en vocht, ± ½ pd., geeft 18 Amst. pd. De huid is bruinachtig gekleurd, hard, oneffen, met diepe voren voorzien, die droog zijn; de folliculi der haren, die wijd uiteen staan, zijn vergroot, hunne openingen trechtervormig, ééne lijn diep en van eene tot anderhalve lijn breed. Hier en daar ziet men groepen van kleine openingen, die de uitlozingsbuizen van zweetkliertjes schijnen te zijn.

Het gezwel in de lengte midden doorgesneden zijnde, vloeide een weinig helder, kernen en vetcellen-bevattend

vocht uit, en vond ik de huid tot circa één Ned. duim verdikt, hard, onder het mes knarsende, met zwoord van spek overeenkomende, en onmerkbaar overgaande in het eigenlijke weefsel van het gezwel, waarmede zij innig zamenhing. Dit weefsel zelf vertoont zich aan het bloote oog als eene spekaardige massa, wat kleur, vastheid en gelijkaardigheid van weefsel aangaat; echter zag ik later, nadat het eenigen tijd in eene zoutoplossing had gestaan, dat het uit zeer dikke bundels (van 2 tot 4 Ned. duim) was zamengesteld, welke koncentrisch gelegen meerendeels de ronding des gezwels volgen. Op de doorsnede ziet men, doch zeer spaarzaam, hier en daar in het weefsel kleine ronde kijsten, ter grootte van een' speldenknop tot eene kleine erwt, welke eene geleiachtige stof bevatten, waarin ik kernen en vetcellen vond.

Eene vertikale doorsnede der huid met onderliggend weefsel, tot mikroskopisch onderzoek geprepareerd, deed mij zien, dat de huidpapillen gehijpertrophieerd waren, met geringe hoogte, doch meerdere breedte, terwijl ook de tusschenruimten tusschen de tepels zich grooter vertoonden.

De uitlozingsbuizen der onderliggende klieren bereiken de oppervlakte der dikke opperhuidslaag Een rete Malpighii, bestaande uit enkele bindweefelmazen, waarin korrelcellen, pigment (vooral konglomeraten van dit laatste) en vetcellen voorkomen, is, ofschoon niet duidelijk, toch waarneembaar. Het korion bestaat uit een digt bindweefsel, waarvan slechts op enkele plaatsen kronkelende bundels afzonderlijk zigtbaar zijn, en waarin zeer vele korrelige ligchaampjes, die door azijnzuur vooral goed zigtbaar worden, voorkomen, benevens eene groote hoeveelheid dikke veêrkrachtige vezelen. Bovendien bemerkt men nog onregelmatig verloopende, peezige strengen, welke de lederhuid in alle rigtingen doorkruisen. Onder en tusschen deze laatste ziet men, doch spaarzaam, de huidkliertjes en folliculi der haren, de meeste zoodanig

veranderd en door vet geinfiltreerd, dat het hoogst moeijelijk was, ze goed te zien; ook moesten er eene menigte doorsneden gemaakt worden, eer het gelukte, er van die huidorganen in aan te treffen. Bloedvaten zijn, hoewel gering in aantal, waarneembaar. Zenuwen, ofschoon ze waarschijnlijk niet ontbreken, kon ik niet vinden.

Zonder eene duidelijke afscheiding te maken met het onderhuidsch celweefsel, dat men als zoodanig niet kon herkennen, ging de huid in het weefsel des gezwels over. Dit laatste bestond uit bindweefsel, waartusschen zich spoelvormige cellen, kernen, veel vetcellen en vetkorreltjes, hier en daar ook enkele veerkrachtige vezels bevonden. De aderen en slagaderen binnen in het gezwel bepaalden zich tot zeer fijne takjes, die nog spaarzaam voorkwamen. De voeding schijnt alzoo geheel van de huid uitgegaan te zijn. In deze waren vele slagaderlijke takjes te zien, evenwel van zeer geringen omvang; enkele grootere hadden van 2 tot $2\frac{1}{2}$ lijn. Het lumen der aderen was daarmede overeenkomstig.

Wij noemden de ziekte elephantiasis, alleen in betrekking tot de buitengewone omvangstoename der deelen, en verder tot de plaats van voorkomen, zonder bepaaldelijk te letten op de omstandigheid, of eene meer of minder vaste stof het inwendig weefsel daarstelde, en gelooven zulks met gerustheid te kunnen doen, aangezien de beschrijvingen van elephantiasis, wat derzelver eigenaardig maaksel aangaat, nog al te zeer uiteenloopen, en wij eigenlijk nog niet bepaald kunnen aangeven, wat wij onder elephantiasis uit een histologisch anotomisch oogpunt moeten verstaan; moeten wij eenen anderen, naam, welke meer de weefsels bepaalt, aan het gezwel geven, naar mijn inzien moet het dan met dien van steatoma cum induratione et hijpertrophia cutis bestempeld worden.

De verdere behandeling der vrouw was zeer eenvoudig; zij bleef tot den 26sten December onder den irrigatietoestel,

waarbij voor behoorlijke reinheid en eene doelmatige voeding gezorgd werd; slechts geringe koortsachtige reaktiën werden in den beginne waargenomen, die spoedig na het gebruik van chinine geheel ophielden. In de eerste dagen vloeide eene belangrijke hoeveelheid etter uit de wond, dat echter spoedig verminderde, terwijl de wondlippen van boven naar onderen zich per suppurationem vereenigden; evenwel moesten nog den 12den December een paar naden onder worden aangelegd, daar het vetachtige weefsel weinig neiging tot genezing toonde; hierna groeide de huidwond weldra digt, en kon de druptoestel worden weggenomen.

Ten einde de, in vergelijkenden zin gesproken, nog altijd misvormde geslachtsdeelen, zooveel mogelijk te verbeteren, begon men thans de kondijlomen weg te snijden en injecties met acet. plumbi tegen de leucorrhoea aan te wenden, met het gelukkig gevolg, dat, terwijl ik dit schrijf, de vrouw als geheel genezen, ook van hare leucorrhoea, kan beschouwd worden. Zij blijft evenwel tot meerdere zekerheid omtrent het laatste nog eenige dagen onder observatie.

Hoe gelukkig deze vrouw zich moet gevoelen, kan wel gedacht, maar niet beschreven worden; blijkbaar heeft dit gevoel veel tot haar spoedig herstel bijgedragen.

Batavia, den 31sten December 1853.

Nadat bovenstaand stuk reeds aan de redaktie was ingezonden, las ik in het Nederl. weekblad voor geneeskundigen (31sten Decemb. 1853) eene beschrijving derzelfde vrouw, door Dr. SWAVING te Batavia, en aangezien er in beide stukken eenige punten voorkomen, welke niet met elkander overeenstemmen, meen ik te moeten opmerken, dat een verblijf van M.... van meer dan 3 maanden in het hospitaal alhier, gedurende welken tijd ik haar op de aan mijne behandeling toe-

vertrouwde zaal dagelijks zag, mij ruimschoots gelegenheid verschafte, haar naauwkeurig gade te slaan, en elke bijzonderheid haar betreffende goed te weten te komen, terwijl Dr. SWAVING haar slechts gedurende vier dagen kon observeren. Hij zal het mij dus ten goede houden, wanneer ik beweer, dat de punten, waarin beide stukken verschillen, van mijnen kant, niets afwijkends van de waarheid bevatten.

Batavia, 15den Maart 1854.

KLINISCHE BIJDRAGEN.

(Hartziekten).

DOOR

E. W. A. LUDEKING.

Officier van gezondheid 3e klasse.

Den 18den November 1853 werd in het groot militair hospitaal te Padang opgenomen de behoeftige Javaan, S. D..., lijdende aan bloedspuwing.

Patient was van middelbaren leeftijd en ligchaamslengte, en matig ontwikkeld. De goed gevormde borstkas zette zich bij de ademhaling regelmatig, ofschoon weinig uit, de meting der borsthelften gaf een gering omvangsverschil, ten voordeele van het onderste gedeelte der linkerhelft. De tusschen de 5de en 6de rib, meer dan normaal, zigtbare hartslag, werd door de opgelegde hand eveneens sterker gevoeld.

De perkussietoon was over de geheele borstkas gelijkmatig gedempt. De auskultatie gaf versterkt respiratiegeruisch, bronchophonie en rhonchus mucosus, aan welke sijmptomen zich sterke hoest en opgave van taaiachtig slijm, met licht rood, schuimend bloed vermengd, aansloten.

De perkussietoon van het hart was naar boven, en ter weêrszijden, omtrent ½ Rl. duim boven het normale, uitgebreid. De auskultatie van hetzelve gaf ½ duim beneden den linkertepel, beantwoordende aan de valvul. sem. art. aortae,

een sijstolisch en diastolisch geruisch, beiden vol en van geheel onregelmatigen rhijthmus. De beide toonen waren geheel verloren. Een duim naar boven en ter regterzijde vernam men de beide harttoonen zuiver, de tweede echter was versterkt. Ook hier liet zich het dubbelgeruisch, hoewel zeer verzwakt, waarnemen. Een halven duim boven de plaats, waar het geruisch het sterkst werd waargenomen, werden de beide harttoonen eveneens zuiver gehoord.

Tusschen de pulsus radiales, èn onderling, èn met den hartslag, een opmerkelijk verschil. De pols was in het algemeen klein, doch soms ter eene zijde ledig, en werd als onder den vinger gevuld, makende 3 slagen, in hetzelfde tijdsverloop, dat die ter andere zijde 5 slagen volbragt en ledig bleef. Een dergelijk verschil in het aantal slagen vond tusschen iederen pols en het hart plaats. De hartslagen waren ongemeen onregelmatig en wormachtig.

De lippen waren blaauw, de huidaderen aan de armen varikeus uitgezet. De overige organen waren normaal; alleen bestond er eene vrij ontwikkelde phijsconia liënis.

Lijder was zich zijner belangrijke ziektevormen, behalve hoest en bloedspuwing, geheel onbewust, en wist noch oorzaken, noch duur te bepalen, zoodat de status praesens alleen de basis werd voor de diagnosis.

Zeker zijnde, dat het geruisch en de ½ dm. boven hetzelve waarneembare toonen, tot de linker; die toonen, waarvan de tweede was versterkt, tot den regterkamer behoorden, daar deze de toonen meer en meer duidelijk liet waarnemen, naarmate het onderzoek tot haren omtrek werd beperkt, — terwijl het geruisch in gelijke mate verzwakte, zoo stelde ik als diagnosis: Insufficientia valv. art. aortae en wegens den versterkten tweeden harttoon der regterkamer: dilatatio art. pulmon. zeer vermoedelijk met dilatatio vent. dextri gepaard, beide deze laatsten ten gevolge van stoornissen in den kleinen bloedsomloop, waarvoor ook getuigden de blaauwe lippen, de varikeuse

armaderen, enz, als verschijnselen van belemmering in den afvloed van het aderlijk bloed uit het regterhart.

Uit den perkussietoon bleek:

Hijpertrophia cordis generalis.

Den gedempten perkussietoon der longen, in verband met versterkt respiratiegeruisch, bronchophonie, rhonchus mucosus, hoest en de opgave van katarrhaal slijm, schreef ik toe aan bronchocatarrhus: de niet te miskennen longbloeding aan bersting der bronchomucose vaten na mechanische overvulling door den stormachtigen hartslag, — het zij de hoest alleen optrad als oorzaak, of wel ziekelijke verandering der vaten zich hierbij voegde. De verhouding van den pols tot het hart meende ik uit de onregelmatige werkzaamheid van het laatste te kunnen verklaren: voor het verschil der polsen onderling rees bij mij het vermoeden van ongelijkheid der slagaderbanen.

De prognosis werd wegens den hoogen ontwikkelingsgraad, den aard zelven van het gebrek, en de noodwendig uit hetzelve voortvloeijende gewigtige stoornissen voor den organismus als zeer ongunstig gesteld.

De behandeling vermogt slechts palliatief-sijmptomatisch te zijn: zoo deden dan ook mucilaginosa mèt elix. ac. Hall. reeds na twee dagen de hoest en longbloeding verdwijnen, en werd de stormachtige hartslag door inf. herb. digit. bedaard, waarbij de radiaalpols nog drie dagen daarna 52 en den 4den dag 42 slagen telde.

Onder deze betrekkelijke rust van het hart herhaalde ik bijna dagelijks mijn onderzoek, altijd echter met dezelfde bevinding; slechts werd het borstlijden in zooverre opgeheven, dat alleen versterkt respiratiegeruisch en ligte bronchophonie bleven bestaan, als welker oorzaak ik nablijvende verdikking van de bronchiaalmucosa na catarrhus beschouwde.

Twee dagen evenwel na de toediening van inf. h. digit. ontwikkelden zich verschijnselen van hijdrops, oedema pedum

en oedema scroti, later hijdrops ascites. Hoewel onmiddellijk door diuretica bestreden, maakten deze verschijnselen buitengewoon snelle vorderingen, en trad universele hijdrops in, die in 15 dagen zulk eenen graad bereikte, dat het gelaat onkenbaar werd, de oogleden niet geopend konden worden, bij het staan (iets waardoor de lijder instinktmatig verligting zocht) het sereus vocht door het scrotum, en de vereelte huid der voetzolen heendrong, en ik niet anders vreesde, of de lijder zoude suffokatief ten gronde gaan.

De diuretica hadden de sekretie met gevolgelijke exkretie der urine belangrijk vermeerderd, hetgeen nog eenige hoop op behoud deed voeden, en werkelijk namen dan ook de hijdropssijmptomen af en verdwenen in dier voege, dat noch bij het leven, noch bij de sectio cadaveris eenig spoor van dezelve werd gevonden.

Na het verdwijnen echter dezer hijdrops waren de hartverschijnselen met één vermeerderd, en wel: met voortbestaan van het dubbelgeruisch aan de aortakleppen, ging nu ook de sijstolische linkerkamertoon met een geruisch zamen, of werd hierdoor geheel vervangen, of bleef 6—8 slagen volkomen zuiver. De diastolische toon bleef normaal, die van het regterhart versterkt.

De plaats van voorkomen, het dubbelgeruisch aan de aorta, als ook de versterkte tweede toon van het regterhart, deden mij met vrij groote zekerheid aannemen, dat dit geruisch toekwam aan het aderlijk gat, of deszelfs kleppen, en wel in dit geval aan de laatsten, zoodat nu ook insufficientia valvul. mitral. aan de diagnosis moest toegevoegd worden.

Het verder verloop gaf geene opvallende verschijnselen meer, alleen trad een kachectische toestand en algemeene vermagering in; lijder gevoelde zich vrij wel, toen hij na 2 maanden onder behandeling te zijn geweest, eensklaps over benaauwdheden begon te klagen, en onder intrede van algemeene koude suffocatief bezweek.

Ik verrigtte 20 uren na den dood de sectio cadaveris, met de volgende bevinding.

Ruggemerg en hersenholte. — Veneuse stasis in de bekleedende vliezen. Bloedovervulling van het hersenweefsel.

Borstholte. — Hijperaemia et melanosis pulmonum. In de onderste regterlong-kwab een beenhard, erwt groot, ongelijkvormig ligchaam. Verwijding van het regterhart en van de longslagader. Hijpertrophia excentrica ventr. sinistr. Dilatatie van den linkerboezem. Twee, buitengewoon ontwikkelde musc. papillares hechten zich — de een met verdikte en beenachtig ontaarde peesdraden, de andere zonder dat van zijne tendines eenig spoor meer bestaat, en dus onmiddellijk — als spierachtige ligchamen, bijna ter dikte van een pink aan de valvula mitralis, die niets meer van den normalen vorm vertoont en in twee beenachtige massa's veranderd is, aan de boven regterzijde met scherpe, beenachtige punten voorzien. De noduli Arantii van de aortakleppen zijn beenachtig, en vergroot, met gelijktijdig bestaan van dergelijke vormsels aan de bases der valvulae.

De art. aorta tot boven den oorsprong der art. anonijma *verwijd*, van hier af tot aan de splitsing in AA. iliacae belangrijk *vernaauwd.* Ter plaatse waar deze vernaauwing aanvangt, bestaat aan den binnenwand van het vat eene ringvormige verdikking; overigens kwam mij de aorta normaal voor. Verder muskaatnootlever, veneuse stasis in de nieren: hijpertrophia lienis.

In de slagaderen aan beide armen konde ik geen verschil opmerken.

Uit de lijkopening blijkt dus, dat de door mij gestelde diagnosis niet volkomen juist was, en wel ten opzigte van de melanosis pulmonum, de afwijkingen in het linkerhart en die in de art. aorta.

Wat aanbelangt de melanosis pulmonum, zoo moge dezelve bij Javanen, etc. aan opiumschuiven verslaafd, voorkomen

en vrij zeker vermoed worden; auskultatie en perkussie zijn er nog verre van af, haar met zekerheid te kunnen aantoonen.

De afwijking in de aorta is, geloof ik, insgelijks even moeijelijk te herkennen, als zij zeldzaam voorkomt. SKODA zegt (1), dat zij alleen dan kan erkend worden, wanneer de verwijde aorta den voorsten borstwand aanraakt, iets dat hier niet plaats vond.

Hoofdzakelijk echter blijkt, dat het dubbelgeruisch niet aan de aorta, maar aan de valv. mitralis, en omgekeerd de afwijkende eerste toon aan de aorta toekwam, omdat de tweepuntige klep onmogelijk een toon meer konde voortbrengen.

Doch waaruit nam nu dit geruisch zijn oorsprong?

Deden de atheromateuse noduli Arantii hetzelve ontstaan, dan moest zulks bij beide toonen, vooral echter bij den tweeden gebeuren (2). Ontstond het door strooming van het bloed langs de atheroma-depositiën aan de bases, of in de verwijde aorta, waarom ontbrak dan de eerste toon? Wat was de oorzaak dat de beide toonen somtijds 6—8 slagen zuiver waar te nemen waren?

De leer der geruisschen, wat betreft de kennis van den juisten oorsprong, is nog zeer gebrekkig — en zoolang der auskultatie de zuiver phijsische grondslag en kennis der geluidswetten ontbreekt, mogen wij weinig van haar verwachten en vreezen, dat zij te dien opzigte in haar kindschheid zal verblijven. SKODA's scherpzinnig vernuft heeft ons door zijne verklaringen op phijsische gronden wel een diepen blik doen werpen in de gebreken van het hart, — anderen hebben zijn

---

(1) L. C. pag 237. Holl. vertal. van zijne perkussie en auskultatie.

(2) Dat atheromateuse ontaarding der aortakleppen, zoo als SKODA, — zonder echter van een minderen of meerderen graad van ontaarding te spreken aangeeft, altijd een diastolisch geruisch veroorzaakt, vonden wij hier niet bevestigd.

arbeid verbeterd of vermeerderd, maar veel en vooral de geruischen betreffende mogten van hen geene verklaring erlangen; al zocht men die geruischen zelfs af te leiden uit het afnemen der bloedbolletjes (ANDRAL en MARCHAL DE CALVI), of daaruit, dat vloeistoffen, in welke vaste deelen gesuspendeerd zijn, volgens de hoeveelheid dezer deelen, verschillende graden van hardheid bezitten (GEORGE WEBER).

Met regt vermeen ik, zelfs het vermoeden aan eene dezer hijpothetische krases in dit geval te mogen verwerpen, daar het geruisch, hetzij aan de aortakleppen, hetzij aan het ost. arteriosum gevormd, alleen dan ook dáár ter plaatse voorkwam.

Bij de beschouwing uit een pathol. anat. oogpunt van het verband der gevondene afwijkingen, vooral echter van de aorta en der linkerkamer, rees de vraag bij mij op:

1°. Was de aorta aangeboren vernaauwd?

In dezen toestand moest de linkerkamer grootere kracht ontwikkelen om hare bloedshoeveelheden, — aan welke in den normaaltoestand het lumen der aorta is geëvenredigd, — naar boven te stuwen: aldus werd zij hijpertrophisch, nam in kracht toe, en kon de aorta door overwigt mechanisch dilatéren. De kracht, die de hartslag aan het bloed mededeelt, vermindert op afstanden. Kon zoo, daar waar de vernaauwing aanving, de veerkracht van den slagaderstam evenwigt houden met de kracht van den bloedstroom, en de vernaauwing niet verder overwonnen worden?

Vormde de ringvormige vernaauwing zich post sive propter, en was zij, primair optredende, de oorzaak, dat de aorta tot aan het ost. arterios. en opvolgend de kamer zich dilateerde? Hoedanig zoude men haar als gevolgziekte kunnen verklaren?

Ik zal niet wagen een dezer vragen op te lossen, doch het schijnt mij toe, dat het atheromateus proces als bijkomend,

of opvolgend moet beschouwd worden, en wil hierop terugkomen in de vraag:

2°. Was niet de vernaauwing der aorta het gevolg van de gewigtige stoornissen in het hart?

De pathol. anatomie heldert niet op, hoeveel tijd benoodigd is, om de aorta, bij aangeborene vernaauwing, zóó te doen dilatéren, of bij normaaltoestand te vernaauwen, noch welken duur van ontwikkeling de afwijkingen in de kleppen benoodigd zijn; — toch geloof ik, dat de laatste dien der eerste overtreft. Al zijn deze processen tijdens het leven ontoegankelijk voor stipte waarneming, van oorsprong tot einde, zoo gedenk ik slechts, hoe dilatatie der art. pulmon. bij hepatitie van het longweefsel, of obliteratie van bloedarme vaten vrij spoedig plaats heeft, — iets dat men niet van atheromateuse depositien, in de hartkleppen kan getuigen.

Zoo ik dus aanneem, dat de afwijking der kleppen, en wel van de valv. bicusp. (wegens den hoogen graad van ontwikkeling) het eerste plaats vond; dan voerde de sijstole bloed in den linkervoorhof terug, er volgde bloedovervulling der longvaten — waardoor de neerzetting van het melanotisch produkt — begunstigd werd en er ontstonden stoornissen voor den bloedzuil uit het regterhart met de bekende en ook hier gevondene gevolgen.

Nu volgden de nederzettingen in de kleppen der aorta. De ziekelijk geprikkelde linkerkamer hijpertrophieerde. Maar moest de kracht harer zamentrekkingen niet grootendeels verloren gaan door het langs het ost. venosum terugstroomend bloed?

De twee wisselingsmomenten, die in den normaaltoestand het bloed den eenigen uitgang naar de aorta verschaffen, die men werkelijk de bases kan noemen, op welke het hart de kracht moet bouwen van deszelfs zamentrekkingen, en die de kracht bepalen, waarmede de bloedzuil in de aorta opstijgt — deze momenten, namelijk de sluiting, en het opengaan

der klepvliezen beider ostia ontbraken, en belangrijk kan men het krachtsverlies noemen, door de ontaarding der mitraalkleppen veroorzaakt.

Bleef nu de kracht van den bloedstroom in de opstijgende aorta nog voldoende, om tot aan de ringvormige vernaauwing evenwigt met, of overwigt op de veerkracht der slagader te houden, terwijl het neerdalend gedeelte, ontheven van den aan hem geëvenredigden wederstand des bloeds, vernaauwde?

Ik kan niet bewijzen, dat dit de ware toedragt der zaak is, maar ben wel dezer verklaring genegen: namelijk dat de bloedzuil in de aorta descendens onder mindere drukking stond. Als ondersteuning daar voor meen ik te mogen bijbrengen, hoe er, toen na de toediening van inf. herb. digit; de stormachtige werkzaamheid van het hart tot 32 zamentrekkingen gedaald was, — snel oedema pedum, oedema scroti, en later hijdrops universalis ontstond, ziektetoestanden, voortspruitende uit de bloedovervulling der meest verwijderde vaatnetten, ten gevolge van den verzwakten, hier tot een minimum gedaalden stroom des bloeds, en die, toen de indruk der digitalis verloren gegaan, de vroegere werkzaamheid van het hart hersteld en de, tot stilstand overhellende, hijperaemie der vaatnetten, was opgeheven, even gemakkelijk en snel verdween, alleen door diuretica ondersteund.

Ik zoude ter verklaring van de verwijding der aorta nog kunnen aanhalen, dat deze voorkomt ten gevolge van atheromateuse ontaarding harer spiervezellaag, of van verlamming der wanden, door ontsteking der celweefselschede veroorzaakt (Rokitansky), maar noch vond ik sporen van het eerste, noch grond, om de hijpothesis van het laatste als oorzaak te nemen.

Ik heb getracht, de zaak kortelijk in haar verband na te gaan, en moet dus nog vermelden, dat de stoornissen in den bloedstroom — tot in longen en regter hart, onder de vermelde

verschijnselen teruggekaatst, ook in de grootere aderen moesten voortgaan, enz. van daar de blaauwe kleur der lippen, de varikeuse gesteldheid der armaderen, de veneuse stasis in hersenen, lever en nieren, en welligt ook hoofdzakelijk de phijsconia lienis, die in het geheele verloop der ziekte geene vermindering opleverde.

Uit een therápeutisch oogpunt wenschte ik, omtrent de waargenome hijdrops, eene opmerking te maken. De hijdraemische krasis (albuminiteit, venositeit des bloeds, vallende in het schema hijpinosis van Rokitansky) algemeen als oorspronkelijk en blijvend beschouwd, vindt meestal in belemmeringen van den aderlijken bloedstroom haren grond.

Hadden wij nu in ons geval met eene dusdanige krasis te doen, wat mag dan wel de oorzaak zijn, dat zij met volkomen voortbestaan, ja! vermoedelijke toename der stoornissen verdween? Wel neem ik aan, dat de gedaalde hartwerking de *uittreding* van zulk eene buitengewone hoeveelheid serum bevordert, maar hiermede schijnt mij volstrekt niet deszelfs *vorming* verklaard, evenmin als de genezing der hijdropische krasis, die, nadat de bloedsbeweging weder was vermeerderd, noch bij het leven, noch bij de sectio cadaveris eenig spoor meer liet onderkennen: — met bemerking, dat de hoeveelheid vloeistof langs de nieren verwijderd, gering was te noemen, bij de groote hoeveelheid in het ligchaam gevormd.

Beschouw ik verder de hartgebreken en die der aorta, uit het gezigtspunt der therapie, dan houd ik het er voor, dat de rigting der diagnostiek, veel schoons en goeds nog aán te bieden hebbende, vooral in het doordringen tot de *oorzaak* van deze ziektevormen, veel nut belooft.

Atheroma toch noemen wij, uit deszelfs produkten beoordeeld, een proces van vrijwording van kalkzouten, vet en cholestearinekristallen. — Ligt aan dit proces een diathesis of krasis atheromatosa ten gronde, welke is deze, en hoe kan men het verklaren, dat het nu eens deze, dan gene kleppen

aantast, en dat andere, zoo als de valv. art. pulm., uiterst zeldzaam worden aangedaan?

En toch, zoo wij deze diathesis kennen, dan moet het de stethoskopie zijn, die ons dezelve in hare eerste afzetselen doet waarnemen, en hiermede vragen wij haar af, dat zij ons door te hooren doet zien.

Ik heb dit hart naar het pathal. anat. kabinet te Batavia opgezonden, begeleid door nog 3 gevallen uit het gebied der hartziekten, die door mij in sectione cadaveris zijn gevonden, en mij voorkomen uit een anat. pathol. oogpunt eene hooge waarde te bezitten.

1°. *Abscessus cordis* bij een Inlandsch soldaat.

2°. Beenachtige ontaarding der *valv. art. pulmon.*, *valv. art. aortae* en *valv. mitralis*. Inl. soldaat.

3°. Aneurismatische verwijdingen aan den stam der *art. pulmonalis*, met belangrijke afzetting van beenachtige plaatjes, hier en daar langs den geheelen binnenwand, Eur. soldaat.

Zij werden tijdens het leven niet herkend, en zonder in nadere beschouwingen te treden, wil ik alleen de vergezellende ziekteprocessen vermelden.

1°. *Abscessus cordis.*

Patient overleed aan peritonitis, die door uitstorting in de buikholte van etter uit fistulae et caries ossis ilei, den septischen vorm had genomen (1). Daar niet de minste verschijnselen, bij het leven, noch van ontsteking, noch van absces, zijn waargenomen, zoo beschouw ik het als metastatisch,

(1) Ook hiervan is een exemplaar naar het kabinet te Batavia opgezonden, zijnde een gedeelte van het ileum in de platen van het buikvlies bevat.

ten gevolge van algemeene pijaemie, waarvan miliaria maglignа getuigen.

Het kwam voor aan de basis van de regterkamer, had de grootte van een muskaatnoot, en was bevat in een vrij stevigen zak, die tusschen de spierbalken indrong, en zooveel mogelijk bewaard is. Aan de buitenvlakte, beantwoordende aan deszelfs zitplaats, bestond eene ligte, onregelmatig begrensde, livide verkleuring.

Alleen bestond in de laatste dagen de pulsus dicrotus.

2°. *Beenachtige ontaarding der valv. art. pulm., valv. art. aortae en valv. mitralis.*

Niet alleen de aard, maar vooral ook de belangrijke ontwikkeling van het gebrek, is buitengewoon zeldzaam, daar al de 3 klapvliezen in geheel vormlooze, beenharde massa's zijn ontaard. Het hart is tevens gehijpertrophieerd, doch deszelfs belangrijke veranderingen konden niet met juistheid bij het leven worden waargenomen, daar lijder met eene allerhevigste pleuritis en pneumonie werd opgenomen, waaraan hij reeds den 3den dag suffokatief bezweek. Bij de sectio cadaveris vond ik eene ruime hoeveelheid vast exsudaat in de regter pleura-holte en hepatisatie voor $\frac{2}{3}$ gedeelte der beide longen. Opmerkelijk was de in het oog loopende snelheid, waarmede het serum uit het hartezakje tot een geleiachtigen koek stolde (Hijperinosis).

3°. *Aneurismatische verwijdingen aan den stam der art. pulmonalis, met belangrijke afzetting van beenachtige plaatjes, hier en daar, langs den geheelen binnenwand.*

Patient was sedert lang aan algemeene uitputting lijdende, met bijkomende hijpostatische pneumonie aan de achtervlakte der beide onderste longkwabben. Het gestel was door misbuik van spirituosa zeer verzwakt, waaraan zich paarde het vroeger, in ruime mate, gebruik van mercurialia. Verloren eetlust maakte versterkende voeding onmogelijk, terwijl de behandeling voor de hijpostatische pneumonie zonder ge-

volg bleef. De krachten namen af, de pneumonie ging in het stad. suppurat. over, hectische koorst, benevens kollikwatief zweet en stoelgangen traden in, en deden een zekeren dood voorspellen, die dan ook spoedig volgde.

Er was naar het hart geen speciaal onderzoek gedaan.

Bij de sectio cadaveris vond ik de beide harthelften gehijpertrophicerd. Bij doorsnijding der groote vaten was het, als of het mes over steenpunten heenging, en bleek de oorzaak hiervan te zijn, afzetting van beenachtige plaatjes, aan den binnenwand, langs der stam der longslagader. Deze plaatjes zijn dun, zitten zeer oppervlakkig, komen veel, ter grootte van een erwt, tot die van een halven cent voor, en spreiden zich tot aan den rand van de sinus der halfmaanswijze kleppen uit. Deze zijn zuiver en volkomen tot sluiting geschikt. De slagader is ongelijk, doch in vrij groote mate verwijd, vooral tusschen de zitplaatsen dezer plaatjes zakvormig uitgezet.

Ook aan het ligchaam der valv. tricuspidales komen 2 beenpuntjes voor, doch zeer klein en zonder dat zij van storenden invloed op derzelver sluiting zullen geweest zijn.

In het linkerhart bestond alleen eenvoudige hijpertrophie. In de aorta en het verder vaatstelsel zocht ik vergeefs naar de afzetting dezer beenplaatjes.

De onderste en gedeeltelijk ook de middelste kwab der beide longen waren vast, en geheel met lobulaire abscessen doorzaaid; de sijringes aeriferi der luchtpijp, hier geoblitereerd, dáár vast, sterk verwijd en met etter gevuld. In de regterlongspits vele erwtgroote conglomeraten van verharde tuberkels.

Verder granulatio hepatis enz.

Zoo als ik zeide, beschouw ik, dat deze praeparaten, voor-

al uit een anat. pathol. oogpuut, eene hooge waarde bezitten, en gerekend kunnen worden tot de zeldzaam, uiterst zeldzaam voorkomende gevallen op het gebied der hartziekten. Tot de eerste breng ik het abscessus cordis, — tot de tweede de afzetting van beenplaatjes in den stam der longslagader, die de laatste plaats inneemt in de rij der door dit proces aangetast wordende vaten (Förster, Sebastiaan enz). en waarvan Andral getuigt:

»Einmal habe ich nahe an der Spaltung (der Lungenarterie) eine die innere Membran etwas erhebende Knochenplatte beobachtet. Die Knochenbildung in der Lungenarterie ist demnach, zwar sehr selten, aber doch nicht, wie Bichat behauptet hatte, unmöglich (1). Skoda (in zijne perkussie en auskultatie) spreekt, onder de abnorme toestanden van aorta en pulmonaalarterie, er volstrekt niet van, en een aneurisma dezer laatste werd slechts éénmaal door hem waargenomen. Uit het door hem beschreven geval (pag. 259), meen ik te mogen opmaken, dat het gebrek eerst bij de sectio cadaveris werd herkend.

Eindelijk vermeen ik ook het derde geval, namelijk de belangrijke abnormiteit in de *kleppen* der longslagader, als uiterst zeldzaam te mogen vermelden, daar Skoda er van zegt (p. 237) dezelve *nooit aan levenden te hebben waargenomen*, en er in het *pathol. anat. museum te Weenen slechts één exemplaar van bestaat.*

Ook Thomas Templeman van der Hoeven in zijne phijsische diagnose pag. 55 zegt: de veranderingen aan de pulmonaalarterie komen niet voor; in het museum te Weenen is één geval. Uit deze tegenstrijdigheid van uitdrukking moet ik zeker verstaan, komen zeldzaam voor, daar ik toch, in betrekkelijk zeer korten tijd, twee malen eene afwijking mogt waarnemen.

Padang, 20 Maart 1854.

(1) Grundriss der pathol. Anat. p. 232.

KOOLSCHIEFERETERS

OP

BORNEO.

De officier van gezondheid 3de kl. C. F. G. C. GREINER deelt in zijn verslag der civiele geneeskundige dienst over 1853, in het steenkolen-etablissement Oranje Nassau op Borneo, het volgende mede:

Er bevinden zich onder de bevolking dier inrigting menschen, en wel zonder uitzondering zulke, die vroeger aan het gebruik van opium verslaafd waren, welke eene soort van steenkolen eten, die boven en tusschen de eigenlijke steenkolenlagen, tusschen lagen van potaarde, wordt opgedolven. De individuën, die gebruik maken van genoemde koolsoort zijn meestal nog jong; zij vervallen weldra tot eene sterke vermagering, vertoonen eene als gelooide huid, die vuil en donker van kleur, door het inkrimpen van het corion ruw, met epidermisschubjes overdekt en zonder funktie is. Hun hoofdhaar is rosachtig, droog, aan de punten gespleten, hun gelaat drukt de grootste onverschilligheid uit, hunne geestvermogens evenwel zijn overigens ongestoord. Over het algemeen gevoelen zij nergens pijnen, tenzij zich eene insgelijks daar ter plaatse heerschende oogziekte instelt, welke men, even als de onderhavige ziekte, aan het gebruik van die kolensoort toeschrijft, en welke nader zal beschreven worden.

Ook kan men geene medelijdende organen door phijsikale hulpmiddelen opsporen. Gedurende 14 en meer dagen liggen zij aldus zonder eenig verlangen naar spijs of drank te kennen te geven, totdat de dood ongemerkt een einde aan hun leven maakt.

Eene meer en détail uitgewerkte beschrijving der ziekte komt op het volgende neder. Melancholische, treurige uitdrukking in het gelaat, waarvan de rinaal- en stomaallijnen zeer sterk zijn ontwikkeld, breede mond, met naar onderen getrokken mondhoeken (phijsionomie van iemand die braken zal); het oog is hijdropisch, starende, uit de oogholte puilende, of diep daarin teruggetrokken; het gezigtsvermogen verzwakt, er bestaat hemeralopie; de tong welke in het begin der behandeling zwart is gekleurd, wordt later rood, half droog, als gepolijst; de papillen zijn weinig merkbaar.

De longen en het hart zijn normaal, hunne funktie echter geschiedt zonder energie. De huid is strak over de ligchaamsdeelen gespannen, vooral over den buik; de umbilicus en anus zijn naar binnen getrokken, het onderzoek der buiksorganen levert geene ziekelijke verschijnselen.

Slechts zeldzaam nam men obstructio alvi waar, doch in de meeste gevallen hadden in de 24 uren 4 –8 donkergekleurde, waterige ontlastingen plaats, die in het laatste tijdperk purulent werden. Ten laatste verspreidt het ligchaam eene ware kadaverlucht, kan de pols in de extremiteiten niet meer worden gevoeld, droogen de vochten der oogen uit, waarbij zich plooijen in het hoornvlies vormen, en sterven de lijders bewusteloos.

Die sectio cadaveris leverde:

Algemeene vermagering des ligchaams met groote anaemie, zoodanig, dat men het uitgedroogd kan noemen. Het darmkanaal gelijkt op het slijmvlies der tong, bij het leven beschreven, soms vindt men kleine zweren in de mucosa recti. Atrophie en anaemie van lever, milt en nieren. In

één geval hypostatische longontsteking. Bestond er in het laatste tijdperk der ziekte de opgegevene oogontsteking, dan ook zag men daarvan de residuën.

De ziekte heeft een chronisch verloop. Zij schijnt haren oorsprong te danken aan eene zenuwalteratie, waardoor de menschen, even als wij zulks bij *pica* zien, tot het eten dier delfstof worden gedrongen. Het voorafgaand gebruik van opim, dat zij niet meer kunnen bekomen, zal er misschien den aanstoot toegeven. Het zoude interessant zijn na te gaan, in hoe verre deze stoffen op de zenuwalteratie van invloed zijn, en aan welk van derzelver bestanddeelen (zoo zij niet in haar geheel werkt), die alteratie kan toegekend worden. Instinktmatig schijnen zij haar te gebruiken.

Wat de behandeling aangaat deze werd slechts in één geval met goed gevolg bekroond. Hier werd rheum met zwavel inwendig toegediend. De andere lijders, ofschoon men ze behandelde met genoemde middelen, en meerdere andere rationeel beproefde, stierven allen.

De boven besprokene oogziekte wordt door den heer Greiner opgegeven uit dezelfde oorzaak als de pas behandelde ziektevorm te ontstaan (namelijk het gebruik van kool), welke beide ook dikwijls te zamen voorkomen.

Er ontwikkelt zich bij die personen een abdominaal lijden, of wel er gaan koortsen vooraf, waarna zonder uitzondering hemeralopie ontstaat, met kongestien naar de oogen en uitpuilen derzelve uit de orbita, of wel zij worden in de orbita teruggetrokken. Veneuse stasis en sereuse uitstorting schijnen den grond hiertoe te leggen. Altijd worden beide oogen te gelijk aangetast.

De eerste verschijnselen neemt men aan het voorste segment der sclerotica, digt bij den rand der cornea waar. Onregelmatig uitgezette, inééngewrongene, donker veneus doorschijnende en uit de diepte komende bloedvaten ontwikkelen zich daar, welke naar de cornea toe meer hoogrood en fijn geinjicieerd zijn. De geheele vaatkrans is ligt sereus geinfiltreerd. De rest der slerotica doet zich eigendommelijk blaauw voor; de chorioïdea schemert door.

Later wordt de cornea mede aangedaan. De voorste oogkamer turgesceert, wordt ligt hijdropisch, hetgeen ook het geval schijnt te zijn met de achter de iris gelegene organen. De conjunctiva krijgt een vuil voorkomen, er ontwikkelen zich naar den binnenooghoek toe bundels van een geelachtig celweefsel; de slijmafscheiding is niet noemenswaardig, doch doet er zich een eigendommelijk krijtwit secretum voor, dat vast aan de conjunctiva adhereert, en soms in aanmerkelijke hoeveelheid wordt afgescheiden.

Vervolgens wordt de cornea dof, de pupil onregelmatig van vorm, de iris traag in hare beweging. In dit stadium blijft de ziekte 14 dagen, soms langer, waarop eene periode volgt, die men met regt septisch kan noemen, daar weinige dagen, ja zelfs eenige uren voldoende zijn, om het geheele tooneel te veranderen. Er ontstaat chemosis serosa in allerhevigsten graad, waarbij het hoornvlies zich voordoet als met asch bestrooid, en waarbij zich eene uitgestrekte diepe gleuf met centrale zweren vormt, zoowel aan de binnen- als buitenvlakte van het vlies. De iris is van kleur veranderd, totaal verlamd, opgezet, dringt naar voren tegen het hoornvlies aan en vormt in korten tijd sijnechia. Thans neemt de aandrang van vochten naar het oog aanmerkelijk toe, waardoor hijdrops camerae anter. ontstaat, en zich etter tusschen de lamellen van het hoornvlies afzet, benevens in de voorste oogkamer. De conjunctiva secerneert proportioneel weinig. De pijnen zijn soms zeer hevig, in andere gevallen niet noemenswaardig en heb-

ben over het algemeen een rheumatisch karakter. Het gezigtvermogen is thans geheel opgeheven, en komt zeldzaam weder terug. Het hoornvlies puilt vervolgens zakvormig uit, staphijloma, soms berst het, en vloeijen de vochten van het oog uit, waarna dit orgaan verdroogt.

De heer Greiner meent deze ziekte te moeten afleiden van onderbuiksaandoeningen, ontstaan door het gebruik van opium en de genoemde kool, zich primitief openbarende als chorioïdeaalstasis en stremming van het bloed in den circulus venosus iridis, waardoor de retina en de ciliairzenuwen gedrukt worden en de hijdropische verschijnselen te verklaren zijn. Het putriede proces verklaart zich uit den algemeen kachektischen toestand des bloeds, met trage beweging van hetzelve, vooral in de geparalijseerde bloedvaatjes.

De therapie bestond in het toedienen van roborantia inwendig, en plaatselijke aanwending van derivantia, doch vermogt men weinig goede resultaten hieruit te trekken. Was de ziekte eenmaal ontstaan, dan bestond er groot gevaar voor het leven der lijders, en stierven de meesten, niettegenstaande alle hulpmiddelen tot beterschap werden aangewend.

De heer Greiner heeft eene hoeveelheid van bovenvermelde delfstof herwaarts gezonden, om te doen onderzoeken; dit onderzoek is op heden opgedragen aan den kundigen chemist J. J. Altheer.

Batavia, den 7den Februarij 1854. G. Wassink.

———————

SCHEIKUNDIG ONDERZOEK DER DELFSTOF, DIE SOMMIGE ARBEIDERS IN HET STEENKOLEN ETABLISEMENT ORANJE NASSAU OP BORNEO ETEN

DOOR

J. J. ALTHEER.
Apotheker 3e klasse.

I. Physische eigenschappen.

De stof bestaat uit eene amorphe, zeer fijnkorrelige aardachtige massa, is tamelijk bros, gemakkelijk tot poeder te wrijven, met het mes snijdbaar; de struktuur is schieferachtig. Zonder veel moeite splijtbaar, is zij op de splijtvlakten graauwzwart van kleur, mat, vertoonende hier en daar zeer kleine glinsterende punten; op de snijdvlakten bruinzwart van kleur, wasglanzend. De breuk is splinterig. Hardheid = 3; spec. gewigt = 1,97. De streek op een porphieren plaatje zwartbruin, evenzoo op papier. Reuk zwak bitumineus, smakeloos; eenigzins vet op het aanvoelen, blijft min of meer aan de vochtige lippen hangen, zuigt water op, wordt daarbij zwart van kleur, doch neemt spoedig weder de graauwzwarte kleur aan. In het tot poeder gewreven ligchaam wordt door den magneet niets aangetrokken. Met water aangewreven levert het eene deegachtige massa op, die intusschen door waterverlies weldra uit elkander valt.

II. Scheikundige eigenschappen.

A. *Kwalitatief scheikundig onderzoek op den droogen weg.*

Het te onderzoeken ligchaam is tot een fijn poeder gebragt, waarmede de volgende proeven (1—11) genomen zijn.

1. In een buisje verhit, ontstaat er eerst een aanslag van water, daarna ontwikkelt zich een ligte witte rook, vervolgens een zeer dikke gele damp, die zich van lieverlede tegen de wanden afzet in den vorm eener empyreumatische olie; de reuk herinnert aan de produkten der drooge destillatie van steenkolenteer.

2. In een platinalepeltje voor de blaasbuisvlam verhit, ontvlamt het en brandt met eene zeer lichte, weinig rookgevende vlam, doch blijft niet voortbranden, wanneer het uit de vlam gehouden wordt; er stijgt nu een digte witte rook omhoog, die de reuk verspreidt van rookenden turf. Verder verhit en gegloeid, blijft er eene bijna witte, eenigzins grijsgeel gekleurde, asch terug, die onzijdig reageert en waaruit door den magneet niets wordt aangetrokken. Zij slorpt snel water op en ontwikkelt, met dit laatste aangewreven, de drooge aardachtige lucht van pijpaarde, vormt er eene weinig zamenhangende massa mede, doch wordt door verdere toevoeging van water en koking niet opgelost.

3. Wordt het op kool voor de blaasbuisvlam verhit, zoo wordt er geene andere bijzondere lucht waargenomen, dan sub No. 1 en 2 is vermeld (1); er wordt geen aanslag geboren. De kleur der vlam ondergaat geene kenschetsende verandering.

4. Met een weinig zwavelzuur bevochtigd en in de oxydatie-

---

(1) De reuk van zwaveligzuur, dat zich hierbij heeft moeten ontwikkelen, is onmerkbaar gebleven door de overwegende dampen der ontwijkende empyreumatische produkten.

vlam gegloeid, ontstaat geene verkleuring, waardoor de afwezigheid blijkt van phosphorzuur.

5. Wordt een weinig van het poeder met borax in het oor van eenen platinadraad voor de blaasbuis tot eene glaspaarl geblazen, zoo verkrijgt deze in de oxydatievlam eene lichtgele kleur, die na bekoeling verdwijnt. In de reductievlam wordt het glas geelgroen, en door toevoeging van tinmetaal onmiddellijk blaauwgroen gekleurd.

Met het phosphorzout (phosphas sodae et ammoniac), op dezelfde wijze behandeld wordt de paarl in de oxydatievlam eerst geelachtig rood, dan groenachtig en eindelijk kleurloos. In de reductievlam ondergaat zij nagenoeg geene verkleuring. — Aanwezigheid van *IJzer.*

6. De glaspaarl door borax met het poeder voor de blaasbuisvlam gevormd, wordt door toevoeging van eene kleine hoeveelheid nitras cobalti reeds zeer schoon donkerblaauw gekleurd: — Aanwezigheid van *Aluinaarde.*

7. Eene zekere hoeveelheid van het poeder is gegloeid met een mengsel, bestaande uit gelijke deelen carb. sodae en nitrum. Na bekoeling wordt de verkregen massa innig zaâmgewreven met een mengsel van carb. sodae en cyanuretum potassii, in een reageerbuisje gebragt, dit laatste van boven uitgetrokken en nu verhit. Na langdurige verhitting en beurtelingsche bekoeling ontstaat geen spoor van metaalspiegel. — In verband met No. 3 blijkt hieruit de afwezigheid van antimonium en arsenicum.

8. Een ander gedeelte met soda op kool voor de blaasbuis gesmolten, bruischt de massa sterk op. — Aanwezigheid van *Kieselzuur.*

9. In de reductievlam met 2—3 deelen soda gesmolten, de bekoelde massa op een stuk zilverblik gelegd en met water bevochtigd, ontstaat onmiddelijk de kenmerkende laag van zwavelzilver. — Aanwezigheid van zwavel, zwavelzuur of verbindingen daarvan.

10. Wordt het fijngewreven poeder met kalihydraat in een platinalepeltje voor de blaasbuis gesmolten, de massa op zilverblik gebragt en met water bevochtigd, zoo ontstaat onmiddelijk eene zwarte laag zwavelzilver.

11. In een reageerbuisje wordt eene zekere hoeveelheid van het poeder met sterk zeezoutzuur overgoten, het buisje overdekt met een stuk filtreerpapier, dat met acetas plumbi doortrokken is, en nu verwarmd. Het papier wordt duidelijk zwartgekleurd, ten blijke dat er hydrogenium sulphuratum ontwikkeld wordt en bij gevolg eene *zwavelverbinding* als zoodanig aanwezig is.

Uit No. 10 was het nog niet bewezen dat er eene zwavelverbinding aanwezig is, daar de kool reducerend op eenig zwavelzuurzout kon hebben ingewerkt, en de zwavel zich met de potasch verbonden, zoodat de zwavelreaktie op zilverblik niet uitbleef. De proef in No 11 was dus noodig en beslissend.

12. Wordt de asch van de te onderzoeken zelfstandigheid (zie No. 2) op de wijze behandeld als in No. 11 is opgegeven, zoo wordt er geen hydrogenium sulphuratum ontwikkeld. Met een ander gedeelte de proef in het werk gesteld, sub No. 10 vermeld, blijft de zwavelreactie mede uit.

Uit deze beide proeven blijkt dus in de eerste plaats de afwezigheid van zwavel- en zwavelzure verbindingen in de asch, en vervolgens: dat de zwavelverbinding in de te onderzoeken stof voorhanden, door gloeijing haar zwavel heeft verloren.

13. Een gedeelte van de asch wordt in een platinalepeltje gegloeid met eenen overvloed van carb. barytae; de bekoelde massa met verdund zeezoutzuur uitgetrokken, tot droogwordens toe verdampt, met zeezoutzuur uitgetrokken, de zure oplossing met water verdund, verwarmd, van het afgescheiden kieselzuur afgefiltreerd, het filtraat met aq. barytae gekookt, vervolgens met carb. amm. neêrgeslagen, gefiltreerd en in een platinaschaaltje tot droogwordens toe uitgedampt;

er blijft na gloeijing geene weegbare hoeveelheid terug. — Afwezigheid van potasch- en sodaverbindingen.

B. *Kwalitatief scheikundig onderzoek op den natten weg.*

14. De tot poeder gewreven stof is even als de asch in water en verdund zeezoutzuur onoplosbaar, in sterk zeezoutzuur en in salpeterzuur slechts ten deele oplosbaar.

Met verdund zwavelzuur gekookt en afgefiltreerd, ontstaat in het filtraat door carb. amm. geen neêrslag.

Met geconcentreerd zwavelzuur behandeld, neemt dit eene lichtgele kleur aan; na verdunning met water ontstaat door toevoeging van potasch geen neêrslag.

Wordt het poeder met geconcentreerde potaschloog gekookt, zoo neemt de vloeistof eene donkergele kleur aan, die na toevoeging van zeezoutzuur verdwijnt, zonder dat er evenwel eenig neêrslag gevormd wordt.

Gekookt met alkohol van 27°, bij gebrek aan alkohol van 32°, bleef de vloeistof nagenoeg kleurloos; afgefiltreerd en in een glazen schaaltje verdampt, bleef er een uiterst gering overschot terug. Tegenover aether verhield zich het ligchaam eveneens.

Uit dit een en ander, in verband met hetgeen onder I en II (No. 1 en 2) is waargenomen, blijkt, dat de te onderzoeken stof, wat het bewerktuigde gedeelte aangaat, met bitumen, harshoudende steenkolen of oude bruinkolen is te vergelijken, en dat dus hier aan geene andere vreemde inmengselen te denken is.

15. Bij het overgieten met zeezoutzuur ontstaat geen opbruischen. (De weinige belletjes, die ontwijken, wanneer het poeder onmiddellijk met zeezoutzuur wordt overgoten, bestaan uit lucht, waarvan men zich gemakkelijk kan overtuigen, door het poeder eerst met water te verwarmen, totdat alle lucht is

uitgedreven en daarna zeezoutzuur toe te voegen). — Afwezigheid van carbonaten.

16. Het poeder wordt innig gemengd met ongeveer 5 maal zijne hoeveelheid carb. sodae en de helft nitrum; het mengsel in eenen platinakroes hevig gegloeid; na bekoeling met water gekookt en afgefiltreerd. Het op het filtrum gebleven onopgeloste gedeelte in zeezoutzuur opgelost, tot droogwordens toe uitgedampt, met zeezoutzuur uitgetrokken, de zure solutie met water verdund en van het kieselzuur afgefiltreerd.

In de waterige solutie ontstaat door nitras argenti, na toevoeging van salpeterzuur, geen neêrslag. — Afwezigheid van chloorverbindingen.

Bij een gedeelte der zeezoutzure oplossing doet hydrogenium sulphuratum eene geringe witachtige troebeling ontstaan van afgescheiden zwavel.

17. Bij een ander gedeelte van de vloeistof wordt ammonia gevoegd, waardoor een overvloedig wit geleiachtig neêrplofsel ontstaat, dat bij koking eene bruingele kleur aanneemt (mengsel van aluinaarde met ijzeroxijdehijdraat). Het neêrplofsel afgefiltreerd, met potasch gekookt en van het gevormde ijzeroxydehydraat afgefiltreerd, dat verder, in zeezoutzuur opgelost, als zoodanig ten overvloede herkend werd door het blaauwe neêrslag met ferro-cijan. potassii en het zwarte neêrslag door hydro sulphas sulph. amm., na verzadiging met ammonia.

In een gedeelte van het eerste filtraat onstaat door hydro sulphas sulph. amm. geen neêrslag, zoodat hieruit, in verband met No. 16, de afwezigheid blijkt van alle andere zware metalen behalve het ijzer.

In een ander gedeelte ontstaat door carb. amm. mede geen neêrslag. — Afwezigheid der alkalische aarden.

Bij een derde gedeelte doet phosphas sodae na koking geen spoor van praecipitaat ontstaan. — Afwezigheid van magnesia.

C. *Kwantitatieve analyse.*

a. *Van de tot poeder gebragte stof.*

1. *Waterbepaling*

0,893 Gram. gedroogd op 100°—120° C., totdat er na herhaalde weging geene afname van gewigt meer plaats heeft,

verloor HO = 0,051 gram.

2. *Zwavelbepaling.*

0,425 Gram. in eenen platinakroes gegloeid met ongeveer 6 maal de hoeveelheid van een mengsel, bestaande uit 2 deelen carb. sodae en 1 deel nitras potassae. De massa met kokend water uitgetrokken, afgefiltreerd, en uit de kokend warme oplossing, na toevoeging van salpeterzuur, het zwavelzuur op de bekende wijze neërgeslagen met chloorbaryum, afgefiltreerd, gegloeid enz.

SO^3 Ba 0 = 0,063 gram.
S = 0,0087 »

3. *Bepaling van de hoeveelheid der drooge destillatieprodukten.*

0,545 Gram. stof in een van boven naauw uitgetrokken reageerbuisje langzaam verhit, totdat alle waterdamp en empyreumatische produkten uitgedreven waren; vervolgens zacht gegloeid.

Verlies 0,12 gram.; d. i. na aftrek van HO en S. (volg. No. 1 en 2) drooge-destillatieprodukten = 19,412 %.

4. *Aschbepaling.*

0,529 Gram. stof zacht verhit en eindelijk hevig gegloeid,

verloor 0,191 gram.; d. i. asch = 0,538.

5. *Bepaling der kool.*

De hoeveelheid kool wordt gevonden uit de voorgaande bepalingen en volgt hieronder.

b. *Kwantitatieve analyse van de asch.*

6. *Kieselzuurbepaling.*

0,502 Gram. asch gegloeid, als in a, 2. De bekoelde massa met water uitgetrokken en verder met zeezoutzuur tot droogwordens toe uitgedampt; uitgetrokken met zeezoutzuur, de oplossing met water verdund, afgefiltreerd, gegloeid en gewogen.

$Si\,O^3 = 0,17$ gram.

7. *Bepaling van het ijzeroxyde.*

Het filtraat in No. 6 verkregen wordt tot een klein volumen uitgedampt, de vloeistof met amm. verzadigd, daarna een overvloed van chooramm. toegevoegd en met een weinig amm. tot kokens toe verhit; het gevormde nederslag van ijzeroxyde en aluinaardehydraat afgefiltreerd en met kokend water uitgespoeld; daarna in eene kleine hoeveelheid zeezoutzuur opgelost, gekookt met potassa caustica, afgefiltreerd van het gevormde ijzeroxyde-hydraat, uitgespoeld enz.

8. *Bepaling van de aluinaarde.*

De oplossing in potasch, in No. 7 verkregen, wordt behandeld met eenen overvloed van zeezoutzuur, de zure vloeistof met amm. verzadigd, en door eenen geringen overvloed

van dit laatste wordt het aluinaarde-hydraat neêrgeslagen. De vloeistof met het praecipitaat tot kokens toe verhit, afgefiltreerd, met kokend water uitgewasschen enz.

Al^2O^3 = 0,123 gram.

c. *Berekening der analijse.*

1. *De te onderzoeken stof bestaat dus*

Uit:	in 100 deelen:	
Water	= 0,571	%.
Org. stof (Steenkolenhars, zie No. 14).	= ~~10,412~~	» 14,273
Zwavel	= 2,037	»
Asch	= 63,9	»
Kool en verlies.	= 14,08	»

2. 100 *deelen asch geven dus* (*b.* No. 6—No. 8):

Kieselzuur	= 56,29	%.
IJzeroxyde	= 3,64	»
Aluinaarde	= 40,73	»
	100,66	

3. *Uit* No. 1 en 2 *blijkt derhalve de zamenstelling van de te onderzoeken stof te zijn:*

Water	= 0,571	. . .	= 0,571	%.
Bitumineuse kool	= 33,492	Org. stof .	= 19,412	»
		Kool . .	= 14,08	»
Anorg. bestanddeelen	= 65,44	Kieselzuur .	= 35,97	»
		IJzerkies .	= 3,45	»
		Aluinaarde .	= 26,02	»
			99,503	

Uit dit onderzoek is dus gebleken:

dat de te onderzoeken stof is *koolschiefer* of *bitumieuse schieferthon*, waarvoor ze reeds dadelijk is aangezien;

dat de verhouding der anorganische bestanddeelen is uit te drukken door de formule $4\ (5\ \dddot{Si},\ 2\ \dddot{Al}) + \ddot{Fe}$;

dat deze dus geene stoffen bevatten, die als vergiftig erkend zijn;

dat ook de organische bestandeelen, bitumineuse kool, van zoodanige geaardheid zijn, dat zij niet als vergiftig kunnen worden aangemerkt (B. No. 14).

Weltevreden, den 10den Maart 1854.

KLINISCHE WAARNEMINGEN.

Bijdrage tot de leer der kijsten

DOOR

E. F. MEIJER.

Officier van gezondheid 3e klasse.

In de maand Maart 1854 kwam alhier in het hospitaal onder behandeling een Inl. fuselier lijdende aan psoriasis palmaris et plantaris; daarbij had hij een sedert 13 maanden bestaand gezwelletje aan de linker handpalm, door de huid vrij vast omgeven, ter grootte van eene hazelnoot, tusschen het 4de en 5de os metacarpi nabij de gewrichten der vingers vast zittende. Vroeger had patient daarvan geen hinder gehad, doch de thans bestaande vrij hevige pijn noodzaakte hem, zich onder behandeling te stellen; op het aanvoelen was het veerkrachtig hard, zonder merkbare fluctuatie. Men appliceerde eenige dagen pappen, enz. doch daar deze middelen vruchteloos bleven, opende men het door een lancetsteek, waarbij zich eene zeer geringe hoeveelheid dunne, stinkende, melkaardige vloeistof ontlastte, en eene holte te voorschijn kwam, die zeer veel overeenkomst met een gewricht vertoonde, doordien zich als eene bolle en holle geledingsvlakte voordeden. De pijn was thans verdwenen. Eenige dagen later haalde men uit de holte eene kijste te voorschijn (zie onder), terwijl de wand der holte, welke uit kraakbeen scheen te bestaan, werd uitgepeld. Het was nu duidelijk,

hoe men door het openleggen dezer laatste, en het daarin bevat zijn van de uitgetrokkene kijste, aan een gewricht had kunnen denken, aangezien de buitenste bolle wand der kijste bewegelijk tegenover de holle van den uitgepelden zak stond.

De eenigzins *gedroogde* kijste is veêrkrachtig hard, glinsterend, witblaauwachtig, bij doorsnede bestaande uit platen of lagen, welke van ½''' dikte en minder, op het bloote oog en aanvoelen een kraakbeenig voorkomen hebben, concentrisch elkander bedekken, en naar binnen niet duidelijk meer zijn af te zonderen, totdat eindelijk in het middenpunt zich slechts eene kaasachtige massa vertoont. De *buitenste* lagen, waartoe dus ook de zak, die primitief geopend werd, moet gebragt worden, zijn slechts op eene plaats met elkander vereenigd, en wel daar waar het gezwelletje aan de beenderen vastzat, overigens zijn de aanrakingsvlakten dier platen naauwelijks los adhaererende. Hoe meer naar den omtrek gelegen, hoe harder de lagen zijn.

Eigenaardig evenwel is de mikroskopische bouw derzelve. Zij worden gevormd door een zeer regelmatig weefsel, uit langgestrekte, zeszijdige, verhoornde cellen bestaande, welke van 2 tot 6 kernen houden en vetkorreltjes bevatten. Hare lengte bedraagt van $^1/_{60}$ tot $^1/_{100}$''', hare breedte van $^1/_{200}$ tot $^1/_{300}$'''. Ik meen den vorm der cellen en hare onderlinge schikking het best te kunnen vergelijken met die van de algemeen bekende epidermis der bladeren van Iris germanica, wanneer men zich deze cellen wat kleiner en dan minder lang voorstelt. Door azijnzuur geene verandering. De meer naar binnen gelegene lagen verliezen langzaam deze regelmatige schikking en vorm der cellen, en houden meer vet; de bouw der cellen gaat ten laatste verloren, en vond ik in het centrum eene struktuurlooze massa, die korreltjes, kleine celkernen, vet en cholestearine-kristallen bevatte.

Vergis ik mij niet, dan is deze soort van kijsten nog niet

beschreven; de door ROKITANSKY opgegevene vorming van eene kijste in eene moederkijste, waarbij de eerste zich zoodanig vergroot, dat zij tegen den moederwand komt aan te liggen, komt er het naaste bij; of de vorming van buiten naar binnen of omgekeerd heeft plaats gehad is evenwel moeijelijk te beslissen. Het is verder wel waarschijnlijk dat de centrale massa reeds een produkt van atrophie is.

Ik waag het ook niet te bepalen of dit voortbrengsel van ziekelijken groei zich van uit de huid, van uit het beenvlies, enz. òf wel zelfstandig heeft ontwikkeld. De verhoornde cellen zouden op het eerste duiden; de sterke adhaesie aan de beenderen op het tweede; terwijl de vorm en zamenstelling wel op iets eigenaardigs, zelfstandigs heenwijzen.

Batavia, 7 April 1854.

OVER HET GEBRUIK VAN ARSENICUM TEGEN FEBRIS INTERMITTENS

DOOR

E. F. MEIJER.

Officier van gezondheid 3e klasse.

Dat het bij de duurte der chinine, een middel, hetwelk in zoo groote hoeveelheid dagelijks gebruikt wordt, hoogst wenschelijk is, een surrogaat te vinden, behoeft wel geen betoog. Reeds meermalen werden dan ook als zoodanig verschillende stoffen aangewend, zoowel uit het mineraal- als uit het plantenrijk, en mogen sommigen al eens van de aanwending van nauseosa, als keukenzout, braakwijnsteen, enz, of van resolventia en dergelijken, goede uitkomsten gezien hebben, als specifica kunnen ze niet tegen intermittentes te velde trekken. Anders is het met de arsenikverbindingen, van deze kunnen wij eene, op hoogst zeldzame uitzonderingen na, zekere werking verwachten.

Toen ik eenigen tijd geleden bij zeer hardnekkige koortsen arsenicum met opvallend goed resultaat bezigde, (waarbij ik namelijk koortsen, die voor drachma's chinine niet hadden willen wijken, door het gebruik van enkele giften van $^1/_{30}$ gr. acid. arsenicosum dadelijk zag ophouden) kwam de gedachte bij mij op, om dit middel op grootere schaal aan te wenden, alzoo niet als laatste redmiddel, maar in elk voorkomend geval. De uitkomsten toch, welke een BAUDIN, FOWLER, SLEVOGT, JAKOBI en vele anderen verkregen, zijn zoo uitlokkend, dat het

waarlijk te verwonderen is, dat de meeste geneesheeren een' zoo grooten weêrzin tegen dit middel koesteren.

Ware het, dat men den patient eene dosis toxica moest laten innemen om tot het vereischte doel te geraken, niemand zoude, zoo lang er nog chinine te verkrijgen was, een zoo vijandig middel toedienen; daar het mij evenwel gebleken is, dat eene gemiddelde hoeveelheid van $\frac{1}{4}$ gr. acid. arsenicosum (arsenicum album) in de meeste gevallen in staat is, om de koorts te coupeeren, zoo geloof ik, dat de vrees voor eene nadeelige uitwerking van het middel niet zoo groot behoeft te zijn. Kalomel, strijchnine, enz. geneesmiddelen, die dagelijks aangewend worden, zullen toch het organisme wel wat meer aangrijpen.

Ofschoon ik slechts een 70tal koortslijders, allen inlanders, gedurende de maanden Februarij en Maart met arsen. heb kunnen behandelen (aangezien andere bezigheden mij toen beletten, de proefneming verder voort te zetten) ben ik ten hoogste ingenomen met de verkregene resultaten. In elk geval houd ik het er voor, dat het in het belang der patienten is, om, wil men zonder chinine werken, liever dadelijk arsenik te geven, dan eerst de resolverende, walgingverwekkende kuren, enz. te beproeven, daar deze dan toch veelal bij intermittentes hun doel missen.

Ik wendde tot nog toe het arsenik alleen bij laatstgenoemde aan, ofschoon Brown aangeeft, dat het ook bij komplikatie met ontstekingachtige aandoeningen (die van den tractus intestinalis waarschijnlijk uitgezonderd?) zeer goed en zonder eenig nadeelig gevolg werkt.

Het best bevond ik mij bij de toediening van acid. arsenicosum, hetgeen ik misschien gedeeltelijk mag toeschrijven aan de meer zekere giften, waarin men het kan laten innemen. De sol. Fowleri en Pearsonii althans werkten niet zoo spoedig. Van de eerstgenoemde liet ik het volgende voorschrift bereiden:

R. Arsenici alb: gr: I.
Sacch: alb: dr: I.
M: exacte et f: pulv.
Extr: gramin: q. s.
Mf: pilul: No. 30.

Op deze wijze goed verdeelde doses verkregen hebbende, liet ik telkens op de morgen en avondvisite eene pil onder mijn toezigt gebruiken, en bovendien nog ééne voor 's middags en ééne des avonds laat, door een vertrouwd persoon toedienen, waardoor ik overtuigd was, dat het middel werd gebruikt. In den regel waren acht giften voldoende de koorts te overwinnen, soms 4 en 6, in enkele gevallen moesten van 12 tot 16 en 18 gegeven worden; week de koorts nu nog niet dan werd chinine voorgeschreven, of althans met de arsenik eenigen tijd gewacht. Slechts in 5 gevallen was zulk noodig, waaronder er nog voorkwamen die, doordien zij neiging tot dijsenterie vertoonden, het voortgebruiken der arsenik verbinding niet raadzaam maakten. Ook is het opmerkelijk, dat die koortsen alsdan ook door een weinig chinine reeds onderdrukt werden.

In de meeste gevallen, nam ik na de toediening van arsenik, geen paroxijmus meer waar, in enkele gevallen herhaalden zij zich nog eens of tweemaal, doch waren dan in duur en intensiteit zoodanig verminderd, dat de lijders zelve er bijna niets van gevaar werden.

Recidieven telde ik slechts 4; hetgeen als gunstig kan gesteld worden. Bij zamenstelling met hijperaemia of phijsconia lienis, liet ik tevens bloedige koppen, bloedzuigers, of wel vesicatoria in de regio hijpochondr. sin. appliceren, en gaf nadat de koorts geweken was, ijzer, enz. Verder werden de voornaamste verschijnselen gedurende den aanval, naar omstandigheden behandeld; koude stortbaden op het hoofd, bloedzuigers achter de ooren, sinapismi, enz. werden daartoe gebezigd. In een geval ontwikkelde zich een exantheem om

den mond, hetgeen evenwel nog geen gevolg van het arsenik gebruik behoeft geweest te zijn, daar patient slechts $^{12}/_{30}$ gr. had ingenomen. Eene teug dec. aurantae werd steeds gelijktijdig met de pillen gegeven. Volstrekt dieët werd overigens gehouden, en het ligchaam met eene deken gedekt.

Verder moet ik nog opmerken, dat het middel met veel meer graagte genomen wordt dan chinine, tenzij deze in pillenvorm wordt toegediend. Vooral de Inlanders toonen zich weinig geneigd, om zulke onaangenaam smakende medicamenten te nemen, hetgeen bij de arsenik natuurlijk geheel vervalt.

Ik zag in geen geval eenige schadelijke toevallen, welke door het arsenik gebruik konden zijn te weeg gebragt; zelf keel- of maagpijn, schoon ik herhaaldelijk den patienten daarnaar vroeg, nam ik niet waar. Ik meen alzoo te mogen aannemen, dat onder behoorlijke diëtetische maatregelen en voorzigtigheid bij de aanwending, dit middel gerust kan gegeven worden, en de chinine daardoor in zeer vele gevallen vervangen.

Batavia, 8 April 1854.

KOORTSEPIDEMIE

IN HET

CHERIBONSCHE GEDURENDE 1853

DOOR

B. E. J. H. BECKING.

Officier van gezondheid 2e klasse.

Op den 22sten Januarij 1853 in kommissie gesteld ter behandeling der epidemielijders in de residentie Cheribon begaf ik mij met den meesten spoed derwaarts, en begon reeds den 1sten Februarij des morgens mijne werkzaamheden in het regentschap Koeningan.

De ziekte had volgens ingewonnen berigten bereids drie maanden in deze streken bestaan en in dien tijd een groot aantal slagtoffers gemaakt. Voor mijne komst hadden reeds de officier van gezondheid FEIST en de civiele geneesheer VAN DEN BROEK geneeskundige hulp verstrekt. De laatste werd bij mijne komst op een ander gedeelte der residentie met de behandeling van epidemielijders belast, terwijl ik hem in zijne werkzaamheden opvolgde, wat aangaat de distrikten van het regentschap Koeningan en de distrikten Telaga en Madja van het regentschap Madjalengka.

Zoo door de Inlandsche hoofden als voornamelijk door mijnen kollega FEIST, welke gedurende de laatste jaren met de

civiele geneeskundige dienst dezer residentie belast was geweest, vernam ik dat hier nagenoeg ieder jaar omstreeks de maanden Junij en Julij katarrhaal-gastrische koortsen heerschten, welke zich tot eenige dessa's bepalende, gewoonlijk een groot aantal personen aantastten, doch door de spoedig aangebragte hulp, zelden vele slagtoffers maakten.

Dit was wederom het geval in de maand Mei 1852 in de dessa's Kadoe-gede en Darma van het distrikt Kadoe-gede en de dessa Tjiekasso van het distrikt Koeningan (regentschap Koeningan). Weldra echter hielden deze wederom op en men hoorde *voor* de maand November van geene zieken meer.

Alstoen echter braken in verscheidene dessa's van de distrikten Koeningan, Kadoe-gede en Telaga, koortsen uit (of zooals de Inlanders algemeen de ziekte uitdrukken *sakit panas*) welke spoedig algemeen (epidemisch) werden.

Den juisten gang der epidemie te bepalen is voor mij niet mogelijk, daar zooals ik boven reeds vermeldde, ik eerst nadat de koortsen drie maanden geheerscht hadden, in deze streken aankwam. Ik moet mij dus bepalen tot de opgave van hetgeen ik zelf heb waargenomen, kunnende het aan het volledige ten dezen opzigte ontbrekende, alleen aangevuld worden door den heer van den Broek, welke de eerste geneeskundige hulp aan de epidemielijders verstrekt heeft.

Met het distrikt Koeningan eenen aanvang makende vond ik in de zes dessa's Koeningan, Poerwawinangon Antjarem, Goeningkling, Tjigoegoer en Pontjak nog 152 lijders. Het meerendeel dezer lijders was reeds meer dan 14 dagen ziek, bij velen hunner bestonden reeds hijdropische verschijnselen, bij eenige weinigen, bij wie de koorts had opgehouden diarrhoeën, periodische doofheid, gezigtszwakte enz. anderen welke minder lang ziek waren, hadden nog dagelijks de koorts, welke meestal hare verheffing tegen den avond maakte, terwijl de overigen pas sedert een of twee dagen ziek waren. Al deze dessa's zijn op de oostelijke helling van den berg Tjer-

mai gelegen: hunne gemiddelde hoogte is volgens bepaling van den heer JUNGHUHN ongeveer 1800 voeten.

Den 2den, 3den, 4den, 5den en 6den Februarij bezocht ik de dessa's van het distrikt Kadoegedé, alwaar mij in 19 dessa's 400 lijders werden aangewezen: alle deze dessa's zijn op zuidoostelijke helling van genoemden berg gelegen, en onder deze liggen de dessa's Goenoengsira, Sakarta, Siendang-Java en Toendagan het hoogst.

Hoewel ik in deze dessa's denzelfden aard van ziekte als in het Koeninganscha ontmoette, waren het toch bijzonder Sakarta, Kawamanoek, Tji-Erang, welke het zwaarst door de ziekte geteisterd waren en waar ik nog de belangrijkste zieken vond. In de beide eerstgenoemde dessa's baande het van boven afstroomende water zich eenen weg midden door dezelve, bleef op vele plaatsen staan en vormde daar modderpoelen.

De dessa Kawamanoek is sterk met klapperboomen en koffijpaggers beplant, waardoor bij de veelvuldige regens steeds eene koude vochtige lucht onderhouden wordt.

Den 7den Februarij begaf ik mij naar het distrikt Telaga alwaar ik opvolgend, de door de ziekte bezochte dessa's alsmede de dessa Tjihauer van het onmiddelijk aangrenzende distrikt Madja bezocht.

Deze zijn mede op de zuidelijke helling van den Tjermai gelegen. Sommige derzelve op bergruggen, welke zich zuidwaarts van den Tjermai naar het regenschap Galoe of Tjiamis uitstrekken en de grensscheiding tusschen dit en het regentschap Madjalengka uitmaken.

De meeste lijders waren hier reeds meer dan 14 dagen ziek. Meer dan in het regentschap Koeningan trof ik hier, aan uitputtende diarrhoeën lijdenden, aan, terwijl verscheidenen in zulk eenen debilen toestand verkeerden, dat men niet dan eene zeer ongunstige voorspelling voor hun behoud konde stellen. Niet tegenstaande ik in 17 dessa's 250 lijders zag, kon

men toch dit getal zeer gering noemen in verhouding van het aantal nagenoeg allen zonder geneeskundige hulp overledenen. In de dessa's Brogodjol, Weresharie, Malausma, Lebakwangie en Tjimoentjang (langs de grensscheiding van het regentschap Tjiamis) was de sterfte zeer groot geweest. Volgens de mededeeling der dessahoofden waren reeds in ieder dezer door elkander van 60 tot 100 en meer menschen aan de ziekte bezweken.

Den avond van den 13den Februarij kwam ik op de hoofdplaats van het distrikt Pandjaloe, van waar ik den volgenden dag de eenigste in dit distrikt door de ziekte bezochte dessa (Maparah) ging opzoeken.

De ziekte bestond hier nog zeer kort. In de laatste dagen der maand Januarij had men dezelve het eerst bespeurd, doch had zij reeds tot aan mijne komst 38 slagtoffers gemaakt, (volgens ingewonnen berigten allen binnen den tijd van 2 tot 4 dagen). De nog aanwezige lijders vond ik zeer zwaar ziek, bij de meesten bestond de koorts sedert 8 dagen. Twee vond ik er stervende. Vijf hadden aanzwellingen der parotis waarvan er een in abcesvorming was overgegaan: met het lancet dit abces openende, ontlastte er zich eene groote hoeveelheid stinkende ichoreuse etter.

Patient bleef onder toenemende beterschap nog 14 dagen leven: een vernieuwde aanval van koorts echter sleepte hem ten grave.

Van Pandjaloe keerde ik over Telaga naar Koeningan terug. Ik bezocht op reis derwaarts al de dessa's, welke vroeger reeds door mij bezocht waren met uitzondering dergene waar zich geene zieken meer, of, alleen reconvalescesten bevonden.

In het verder verloop der epidemie rigtte ik mijne reizen zoodanig in dat ik daar, waar de meeste zorg vereischt werd, steeds aanwezig was, en bij het uitbreken der ziekte in nieuwe dessa's mij zoo spoedig mogelijk derwaarts begaf.

In een sub No. 1 hierbij te voegen staat, zal ik de distrikten met het aantal, bij den eersten aanval der ziekte aangetaste dessa's aantoonen, benevens het getal aangetaste personen en daaraan bij de eerste kennisgave reeds overledenen.

Bij de bewerking van dit rapport heb ik mij voorgesteld te geven:

1°. Een beknopt topographisch overzigt over dat gedeelte der residentie Cheribon waar ik ben werkzaam geweest.

2°. Eene opgave der tijdens mijn verblijf aldaar geheerscht hebbende weêrsgesteldheid.

3°. Eene opsomming der oorzaken, welke vermoedelijk tot ontwikkeling dezer ziekte hebben bijgedragen.

4°. Eene beschrijving der ziekte zelve, en

5°. De door mij gevolgde behandelingswijze.

Topographie.

De regentschappen Koeningan, Tjiamis (of Galoe) en Madjalengka (voor zooverre de beide distrikten Telaga en Madja betreft) zijn gelegen op de zuidoost- zuid- en zuidwestzijde van den berg Tjermai, welke berg zich ruim 9000 voeten in het noordelijk gedeelte van de residentie Cheribon verheft. Van af dezen berg strekken zich naar alle zijden bergruggen uit, welke grootendeels de grensscheiding tusschen de regentschappen en distrikten onderling daarstellen.

Het regentschap Koeningan is gelegen op de zuidoost- en zuidzijde van den Tjermai, door hetzelve strekken zich oostwaarts bergruggen uit, welke onder zachte hellingen in de residentie Tagal overgaan; meer zuidwaarts, vormen dezelve de grensscheiding tusschen dit en het regentschap Tjiamis.

Hetzelve is verdeeld in de 5 distrikten, Koeningan, Kadoegede, Lebakwangie, Loerahgoeng, en Tjawiegebang. Westwaarts van Koeningan op de zuid- en zuidwestzijde van den Tjermai zijn de distrikten Telaga en Madja van het regentschap Madja-

lengka gelegen. Alleen deze beide distrikten van dit regentschap stonden onder mijne behandeling: dezelve zijn eveneens doorsneden met bergruggen, welke zich zuidwaarts in het regentschap Tjiamis voorzetten.

Het regentschap Tjiamis is het meest zuidelijk gelegene gedeelte der residentie; langs de geheele west- en zuidzijde onmiddelijk door de Preanger-Regentschappen begrensd, zuidoostwaarts in de residentie Banjoemaas overgaande. Noordwaarts grenst het aan de distrikten Telaga en Kadoegede, van deze gescheiden door bergruggen, welke vooral op dit gedeelte hunne hoogste verheffingen maken, welke verheffingen onder den naam van de bergen Tjindane, Sawal en Tjikema bekend staan. Dit regentschap telt vier distrikten als Pandjaloe, Kwalie, Rantja en Tjiamis, waarvan alleen de beide eerstgenoemde zieken hebben opgeleverd. De berg Sawal scheen de zuidelijke grens der ziekte uit te maken, daar ik nimmer van epidemielijders in de zuid- en zuidoostelijk van dezen berg gelegene distrikten Tjiamis en Rantja heb hooren gewagen.

Hoewel de berg Tjermai reeds in verscheidene jaren geene vulkanische werkingen meer geopenbaard heeft (volgens den heer JUNGHUHN in zijne beschrijving over Java, deszelfs gedaante enz. vond de laatste uitbarsting in het jaar 1805 plaats) schijnt echter deszelfs vulkanische werking nog niet geheel uitgedoofd te zijn. Ik vermeen dit te mogen gelooven, omdat 'er in de maand April jl. een geringe aardschok plaats greep, welke zich niet verder dan 1½ à 2 palen in den omtrek deed gevoelen, en er gelijktijdig een op de Z. O. helling van den Tjermai staanden heuvel door twee groote scheuren in 3 stukken gedeeld werd. Later naderden zich deze gedeelten weêr eenigzins en liep er van onder uit deze kloven water.

Den morgen van den 1sten Februarij, ongeveer ten half zes uur, heb ik zelf eene (op- en neêrgaande) aardbeving gevoeld en meerdere menschen op Koeningan verklaarden mij hetzelfde

ontwaard te hebben. Van geringe aardbevingen heb ik dikwijls in deze streken hooren gewagen; de in de distrikten Pandjaloe en Tjiamis wonende Europeanen deelden mij mede, dat zij in 1852 herhaalde malen aardschuddingen ontwaard hadden, waarvan, zoo ver ik heb kunnen vernemen, op Cheribon niets bespeurd werd. De in December 1852 plaats gehad hebbende aardbeving heeft zich ook in deze streken met kracht doen gevoelen.

Op verscheidene punten van deze residentie vindt men warme bronnen. Een der voornaamste is bij de hoofdplaats van het distrikt Koeningan gelegen, waarvan wij eene beschrijving en scheikundige onderzoeking in het Natuurkundig tijdschrift deel IV aflev. III en IV vinden.

In verhouding tot de groote oppervlakte van dit gedeelte der residentie, is de bevolking gering te noemen; men vindt er onafzienbare uitgestrektheden woeste gronden, die wegens hunne heuvelachtige gesteldheid niet in bebouwbare velden te veranderen zijn.

De grond bestaat meerendeels uit kleigrond en schijnt veel ijzererts te vatten.

De bebouwde velden hebben allen een vruchtbaar aanzien. De voornaamste produkten van den grond zijn:

Rijst, indigo, koffij, djagong, weinig sago, klappers, katjang en meerdere Inlandsche voortbrengselen, waaronder een zoogenaamd tweede gewas (aardvruchten) het voornaamste is.

De oogst van 1852 en vooral die van 1853 is zeer voordeelig geweest. Hierdoor was de Inlander ruim van voedsel voorzien.

Het dierlijk voedsel hetwelk hij nuttigt is zeer gering, aangezien hij niet in staat is zich zulks te verschaffen. Nu en dan visch is het eenigste van dien aard wat hij verkrijgt.

De woningen in deze streken zijn allen op bamboezen ongeveer 3 à 4 voeten boven den grond gebouwd. Hoe goed deze inrigting ook zijn moge, heeft zij echter het nadeel, dat

de vuilnis, welke de inlander onder dezelve neerwerpt, spoedig in ontbinding overgaat, en de lucht in den omtrek van de woningen bederft.

Zoo wel dierlijke excreties als plantaardige produkten ziet men hier onderling aan verrotting prijs gegeven, hetwelk meestal eenen ondragelijken stank verspreidt. De hieruit zich ontwikkelende nadeelige gassoorten werken natuurlijk het eerst op de bewoners in.

Hierbij komt nog, dat niet zelden in eene woning 4 tot 8 personen, als tot een gezin behoorende, zamen zijn, terwijl één vertrek gelijktijdig tot woon-, slaap- en kookplaats dient: in sommige wordt daarenboven nog suiker uit het arengsap bereid. Verder heeft de Inlander hoegenaamd geene zorg voor verversching van lucht, want dezelfde weg waarlangs de rook zich eenen uit weg naar buiten baant, dient ook tot binnentreding van versche lucht. Meermalen wanneer ik dusdanige woningen binnen trad, om lijders, die tusschen de overige niet zieke leden van het huisgezin lagen, te bezoeken, konde ik het er niet zoolang uithouden als ik noodig had om de zieken te onderzoeken, maar moest ik de lijders digt aan de deur laten brengen om zelf in de buitenlucht te kunnen staan.

In verscheidene dessa's staan de woningen te digt op elkander; sommige zijn daarbij met zoo vele boomen beplant, dat de zon geene genoegzame toetreding heeft en de wisseling van lucht zeer belemmerd wordt.

Andere zijn zoodanig gelegen dat al het van boven afstroomende water (bij gebrek aan goede waterleidingen) zich eenen weg midden door de dessa's baant, daar op verschillende punten blijft staan en aanleiding geeft tot ontwikkeling van voor de gezondheid nadeelige gassen. Ik heb zelfs dessa's ontmoet welke lager dan de omliggende sawavelden lagen waardoor eveneens het zooeven genoemde nadeel ontstond. De schadelijke werking hiervan viel het duidelijkste in het oog

wanneer men door doelmatige afvoeringskanalen het water wist af te leiden; men zag dan meestal de koortsen afnemen en zelfs spoedig ophouden.

Weersgesteldheid.

Volgens mededeeling van geloofwaardige personen onderscheidde zich het jaar 1851 door bijzonder sterke hitte en langdurige droogte; hierop volgde in 1852 een regentijd zooals slechts weinig menschen heugde; het geheele jaar door waren er bijna geene dagen waarop het niet regende, zoodat men kon zeggen, dat de westmousson van 1851 zich in die an 1852 heeft voortgezet. Voor een groot gedeelte was ik zelf getuige hoe zich ook de laatste westmousson met kracht heeft doen gevoelen. Van af den 1sten Februarij, dat ik in deze streken aankwam, tot in het midden der maand Mei regende het nagenoeg aanhoudend.

De temperatuur was niet overal dezelfde. Op de ten dezen het meest uiteenloopende plaatsen heb ik meermalen met den thermometer waarnemingen gedaan en verkreeg ik

Op Koeningan.

70°—74° Fh. 's morgens (6 uur).
83°—88° » 's middags (1 uur).
75°—78° » 's avonds (8 uur).

In de dessa Doekobadag (distrikt Loerahgoeng) welke O.Z.O. waarts op eenen afstand van 25 palen van Koeningan, doch veel lager dan deze en omringd door bergruggen ligt, was dezelve:

78°—82° Fh. 's morgens.
88°—93° » 's middags.
82°—85° » 's avonds.

Op Pandjaloe dat hooger en zuidelijk van Koeningan ligt, verkreeg ik:

68°—72° Fh. 's morgens.
80°—84° » 's middags.
72°—74° » 's avonds.

De temperatuur van Koeningan en Pandjaloe zoude ons aan een aangenaam klimaat doen gelooven. Dit is echter vooral op Pandjaloe geenszins het geval. De hier voortdurend heerschende nog al sterke winden gepaard aan de vele regens, maken het er koud en vochtig, vooral de nachten zijn er zeer koud. Volgens mededeeling van Europeanen en Inlanders en zelf heb ik er mij van overtuigd, ontstond er gedurende dezen regentijd meestal iederen avond een zware mist, die niet voor 's morgens tegen 9 à 10 uur optrok.

In strijd met hetgeen algemeen wordt waargenomen stond de hevigheid der ziekte in regte rede tot de hoogte, waarop de dessa's lagen en in omgekeerde rede tot de temperatuur. Hoe hooger ligging en hoe lager temperatuur hoe heviger de ziekte, zooals onder anderen in het distrikt Pandjaloe en de dessa Paloentoengang van het distrikt Koeningan. Deze dessa ligt, onder alle de dessa's van genoemd distrikt die door de ziekte werden bezocht, het hoogste,

De voorheerschende winden waren de ZuidW., NoordW. en ZuidO.

Beschouwing der oorzaken.

Te betreuren is het, dat wij ook ditmaal wederom omtrent den waren oorsprong der ziekte geheel in het onzekere zijn gebleven. Dezelfde plaatsen anders zoo hoog geroemd wegens hunne frissche lucht, aangenaam, gematigt klimaat, waar herhaaldelijk het luchtruim door onweren als het ware gezuiverd wordt en die men onder andere omstandigheden voor zieken tot het herkrijgen van goede gezondheid zoude aanraden, ziet men thans in eene bron van ziekte herschapen.

Hiervoor eene *bepaalde* oorzaak aan te wijzen blijft onmogelijk.

Ik zoude hier op eene reeks van punten, vooral uit de weêrsgesteldheid voortvloeijende, kunnen heenwijzen, welke als schadelijke momenten optreden, doch dezelve zijn reeds te dikwijls besproken, zonder dat men omtrent het ware ontstaan van koortsen iets gevorderd is. Ik acht het daarom overbodig hier nogmaals na te gaan in hoeverre het al of niet mogelijk zij, dat de groote droogte en hitte van het jaar 1851, en de vele daarop van het begin van den westmousson 1851 tot aan den oostmousson 1853 gevallen regens, als oorzaken dezer epidemie optreden.

Zooals wij zagen heeft de berg Tjermai sedert 1805 geene vulkanische werking meer naar buiten geopenbaard, zoodat wij ook het ontstaan der ziekte niet op rekening van vulkanische dampen kunnen stellen.

Nog te weinig zijn wij met de uitwerking van aardbevingen op de algemeene gezondheidstoestand bekend om hierin den grond te zoeken tot het ontstaan eener epidemie.

Het schijnt mij toe, dat een zamenloop van omstandigheden hier het zijne heeft bijgebragt tot voortbrenging der onderhavige ziekte. De hier jaarlijks heerschende koortsen, schijnen, begunstigt door atmospherische invloeden en onder den algemeen heerschenden ziektegenius (katarrhaal bilieus) eene epidemische ontwikkeling verkregen te hebben ten gevolge welligt van eenen hoogeren graad van kracht, (Potenzirung v. Canstatt) van het miasma.

Eenmaal de epidemie bestaande, vond de ziekte op verscheidene plaatsen, meer van lokale omstandigheden afhangende, ruime voeding. Reeds in de topographische beschrijving heb ik de hier bedoelde lokale omstandigheden uiteengezet. Gelegenheidgevende oorzaken tot het krijgen der ziekte vinden wij genoegzaam in de gewone leefwijze van de Javanen: dezelve zijn te zeer bekend dan dat het noodig zoude zijn,

hier nog uit te weiden over het nadeelige hetwelk voortvloeit.

1°. Uit hunne wijze van slapen, hetwelk of onmiddelijk op den grond of even boven denzelven verheven plaats vindt, waardoor zij direct zijn blootgesteld aan de nadeelige van den grond opstijgende uitwasemingen.

2°. Uit de ondoelmatige inrigting hunner huizen en dessa's en hunne verregaande onzindelijkheid.

3°. Uit hunne kleeding, welke alleen uit dunne katoenstof bestaat, dag en nacht dezelfde is en hen niet genoeg tegen de vochtige koude van den nacht beschermt.

Ten slotte moet ik hier nog met een woord gewagen over het verblijf op de hoofdplaats Cheribon, als eene gelegenheid om de koorts te krijgen.

Nagenoeg niemand tot welke natie ook behoorende bleef, wanneer hij korteren of langeren tijd op Cheribon vertoefde, van de koorts bevrijd.

Niet zelden was een nacht verblijvens aldaar voldoende om bij terugkeer terstond ziek te worden. Ja, de voorbeelden bestaan er, dat Inlanders welke van Cheribon terugkeerden, onderweg reeds hevig door de koorts werden aangetast, waardoor zij, niet in staat hunne reis voort te zetten, verpligt waren om in het eerst nabijzijnde wachthuisje of warong eene rustplaats te zoeken, en aldaar binnen weinige uren overleden. Ook de meer gegoede Javanen, de hoofden, zag ik zelden ongstraft een uitstapje naar Cheribon maken.

Ik zelf, zoo dikwijls ik van Cheribon na een paar dagen vertoevens aldaar terugkeerde, gevoelde mij zoo spoedig ik weer in de bergstreken was onwel, en alleen aan het onmiddelijke gebruik van sulphas chinini, zoo spoedig ik ietsgevoelde wat mij voor koorts bevreesde, geloof ik het te moeten toeschrijven, aldaar geene koorts gekregen te hebben. Op Cheribon zelve zoude men vele voorbeelden kunnen bijbrengen van personen welke aldaar slechts korten tijd verbleven, b. v.

reizigers, en spoedig daarna ziek werden.

Geen der buiten de hoofdplaats wonende Europeanen waagde het, dan alleen in dringende gevallen, op Cheribon zelve te komen en zouden zij er nimmer éénen nacht verblijven.

Beschrijving der ziekte.

De epidemische koorts, zooals zij heerschte in de regentschappen Koeningan, Tjiamis en Madjalengka, was overal dezelfde ziekte echter in intensiteit bij de verschillende individus verschillende en over het algemeen heviger op de hoogstgelegene punten en bij lagere temperatuur. Dezelve verschoonde stand, leeftijd noch geslacht.

Na korteren of langeren tijd voorafgaand gevoel van onwel zijn (lusteloosheid, zwaarte, pijn in armen en beenen, hoofdpijn, afwisselende koude en warmte) kregen de lijders koorts, welke meestal tegen den morgen remissies maakte, bij velen echter aanhoudend was.

De hevig schuddende koude ging spoedig voorbij (bij het grootste gedeelte ontbrak dezelve) en in het tijdperk van warmte over, welke spoedig tot eene onuitstaanbare brandende hitte steeg (calor mordax) (van hier de benaming der Inlanders van *sakit panas*). De pijn welke gewoonlijk in het achterhoofd zetelde werd allerhevigst en zette zich langs den geheelen wervelkolom voort, zich vooral in het lendengedeelte doende gevoelen. De hersenprikkeling steeg bij velen tot ijling, zelfs tot delirium ferox, zooals ik eenmaal bij eenen jeugdigen Inlander waarnam, welke zijne moeder met een kris eene wond in de borst toebragt, welke wond echter gelukkig weinig te beduiden had. De pols was zeer frequent meestal onderdrukt en niet zelden onregelmatig: de ademhaling bemoeijelijkt, de borstkas als te zamengesnoerd. De tong welke in den beginne zuiver was bedekte zich spoedig, na den 2den of 3den aanval reeds, met

een dik wit beslag; de smaak was bitter of papachtig; de eetlust geheel verloren. Er bestond een gevoel van drukking in de maag met misselijkheid en veelal braking, eerst van het laatst gebruikte, daarna van galachtige stoffen, hetwelk zich bij velen bij elken aanval herhaalde. Hevige dorst. De stoelontlasting was veelal onderdrukt, bij sommigen reeds gedurende eenige dagen; bij anderen bestond wederom van den beginne af aan eene hooge gevoeligheid in den buik met diarrhoea. De urine werd in de koorts spaarzaam geloosd. Ik was niet in de gelegenheid de ontlastingen of de urine te zien.

De huid was op het gevoel droog en zeer heet. Pijn in de lever en miltstreek werd meestal waargenomen.

Het gelaat had als het ware een glinsterend aanzien, angst stond op hetzelve te lezen, de oogen hadden een dof mat voorkomen.

In die gevallen, welke van den beginne af aan eenen duidelijken intermitterenden tijpus aannamen, volgde er nu gewoonlijk een ruim algemeen zweet, waaronder de lijders zich zeer verligt gevoelden. In meer beduidende gevallen was dit zweten nimmer zoo algemeen, de koortsvrije tijd was daarbij zelden vrij van ziekteverschijnselen. Het gevoel van zwaarte en pijn in armen en beenen, de hoofd- en lendenpijn verminderden wel, doch hielden niet geheel op. Het slapen, hetwelk eerder sluimeren genoemd konde worden was zelden verkwikkend.

De exacerbaties hadden meestal na 6 uur des avonds plaats.

De geheele tijd van een koortsaanval duurde gemiddeld van 6—16 à 18 uren.

In die gevallen waar de koorts aanhoudend was bespeurde men ter naauwernood eenige remissie, hetwelk zich te kennen gaf door geringe vermindering in hevigheid der verschijnselen. Aan het hoofd alleen brak eenigzins het zweten door, doch dit strekte zich zelden verder uit. De pols was dan minder snel en meer regelmatig.

Een vernieuwde aanval stond echter voor de deur en niet

zeldzaam zijn de voorbeelden dat de lijders reeds in den tweeden aanval van koorts bezweken.

Na den 2den of 3den aanval bestond er reeds een aanmerkelijk verlies van krachten; het gelaat viel in en kreeg meer en meer eene angstige uitdrukking. Wanneer omstreeks dezen tijd de koorts niet eenen meer zuiveren intermitterenden tijpus aannam, of de lijders niet bezweken, dan werden zij meestal nerveus.

Het verval van krachten nam hand over hand toe; er ontwikkelde zich hardhoorendheid en duisterheid bij het zien. De huid werd slap, de pols werd kleiner en frequenter, het beslag der tong dikker en even als de tanden met eene bruine laag bedekt. Het oogbindvlies kreeg, zoo het al niet gekleurd was, een gele tint. De lijder werd onverschillig omtrent alles was er met en om hem gebeurde.

Traden de genoemde verschijnselen thans op den achtergrond, dan ontwikkelde er zich eene intermittens welke wel langen tijd aanhield, doch meestal in genezing eindigde. Vond dit geen plaats, dan ontwikkelden er zich tijpheuse verschijnselen. De huid werd koud en bedekte zich met een koud kleverig zweet. Er ontwikkelden zich parotitides. Het verval van krachten bereikte zijn toppunt.

De lijders lagen in zacht delirium en prevelden onverstaanbare woorden, de gedilateerde pupillen trokken zich niet meer te zamen en de lijders stierven in comateusen toestand. Meer dan op andere plaatsen vond deze overgang in een tijpheus stadium in de dessa's Telockbangon, Tjikole, Tjicbeurem, Hoedjong-Tiewa, Simpar en Bandjerwaroe van het distrikt Pandjaloe, plaats. De paroxismus was hier zoo hevig, dat de lijders spoedig soporeus werden en aan zichzelven overgelaten, bezweken.

Een geval van haematurie is mij voorgekomen bij eene jeugdige vrouw, welke, volgens hetgeen mij dienaangaande werd medegedeeld, eenige dagen aan nalatende koorst gele-

den had, welke later eenen intermitterenden tijpus had aangenomen. Bij deze ontlasting van bloed ontwikkelde zich zulk eenen stank, dat het niemand in hare onmiddelijke nabijheid konde uithouden. Zij is geheel hersteld.

Als *naziekten* dezer koortsen zag men algemeen eene langdurig nablijvende zwakte. Velen bezweken nog welke het gevaar der ziekte reeds waren te boven gekomen, doordien zij misslagen in de dieët begingen of zich te vroeg aan vermoeijenissen blootstelden, waardoor zij op nieuw koorts kregen en recidiven van koorts waren meestal doodelijk. Verder tusschenpoozende koortsen, welke des te hardnekkiger waren, wanneer de lijders op Cheribon de koorts gekregen hadden, in welk geval zij dan ook het meest aan recidiven onderhevig waren.

Bij velen bleef diarrhoea na, die de herstelling tegenhield of de lijders ten grave sleepte. De zich in het nerveuse stadium ontwikkelende doofheid en gezigtszwakte hield nog geruimen tijd na het ophouden der koorts aan.

Drie gevallen van blijvende krankzinnigheid zijn mij bekend geworden, waarvan er twee bij vrouwen voorkwamen. De eerste derzelve ontvlugte den kring harer famille. Nimmer heb ik gehoord dat zij aldaar is teruggekeerd: de tweede vond ik onmeedoogend opgesloten, voor welke mishandeling het dessahoofd, die haar onder zijne bewaring had, ontslagen werd. Een vernieuwde aanval van koorts sleepte haar ten grave.

Het 3de geval betrof eenen man welke bij mijn vertrek uit die streken nog krankzinnig was.

De *uitgang* der ziekte in den dood vond plaats door zenuwuitputting, door langzaam verval van krachten of door bloedbederf. De *duur* der ziekte was zeer verschillend. Die gevallen welke van den beginne af aan een' intermitterenden tijpus hadden, genazen meestal binnen 6, 8 à 10 dagen; aan zich zelve overgelaten stierven de meer beduidende zieken

in den tijd van 1—3 dagen. De meesten overleden echter tusschen den 5den en 14den dag, terwijl anderen ten gevolge der naziekten bezweken. Het herstellingstijdperk verschilde al naarmate de lijders reeds korteren of langeren tijd ziek geweest waren en de ziekte vorderingen gemaakt had.

Prognose.

Wanneer men het geluk had de lijders tijdig genoeg onder behandeling te krijgen, was de prognose vrij gunstig. Iets anders was het wanneer de ziekte reeds eenige dagen bestaan had en in het nerveuse tijdvak gevorderd was, en *zeer ongunstig* wanneer reeds tijpheuse verschijnselen voorhanden waren.

Het ontstaan van neusbloedingen en koortsuitslag om den mond waren steeds gunstige verschijnselen. Lijders met doofheid en gezigtszwakte, benevens diegene bij wie zich parotitis ontwikkelde, zag ik nagenoeg allen herstellen.

Men kan aannemen dat van de aan hun lot overgelatene lijders van $\frac{1}{3}$ tot de helft bezweken. Lijkopeningen zijn niet verrigt kunnen worden.

Behandeling.

De behandeling der ziekte was gerigt:

1°. Tegen de algemeen bekende schadelijke invloeden.

2°. Tegen de ziekte zelve.

Ad I. Zoolang wij met de oorzaken, welke eene epidemie in het leven roepen, onbekend blijven, is het onmogelijk eene behandeling tegen dezelve in te stellen. Wij moeten ons dan tevreden stellen, met het nemen van algemeene gezondheidsmaatregelen en met het verwijderen van alles wat de bestaande voorbeschiktheid tot ziekte zou kunnen verhoogen.

Zoo veel mogelijk heb ik, gedurende de negen en een

halve maand, welke ik onder en met de epidemielijders doorbragt, getracht de schadelijke momenten op te sporen en uit den weg te ruimen, die het gevolg waren van de woon- en leefwijze van den Inlander.

Ik heb den Inlander immer opmerkzaam gemaakt op het schadelijke, voortvloeijende uit eene ongeregelde leefwijze b. v. het te veel eten, vooral van onrijpe vruchten, op het zich baden wanneer zij zich onwel gevoelden enz. Ik beval hun de meest mogelijke reinheid aan en drukte hun de zorg voor hunne zieke natuurgenooten zeer op het hart. Nogtans zijn mij gevallen bekend van lijders, die zich gedurende het tijdperk van warmte der koorts gingen baden en dit met den dood bekochten.

De dessahoofden hadden in last, zoo spoedig de ziekte zich in hunne dessa's openbaarde, daarvan terstond kennis te geven en iederen dag rapport van de zieken te komen maken.

In den beginne voorzag ik de hoofden van geneesmiddelen, ten einde de zieken bij mijne afwezigheid terstond daarvan te kunnen voorzien. Later heb ik voor een groot deel daarvan moeten afzien, eensdeels omdat ik er een ondoelmatig gebruik van gemaakt zag, anderendeels omdat bij het aanhouden der ziekte de ijver voor de goede zaak verloren ging en er toch lijders zonder geneesmiddelen stierven.

Aan de zorg van den heer LANGE, adsistent-resident van Galoe en den goeden ijver van den heer MASSART, opziener bij de koffij-kultuur, (welke laatste ten allen tijde, zooveel zijne bezigheden zulks toelieten, zulke goede en belangelooze diensten aan de lijders bewezen heeft, dat ik mij verpligt acht, dit openlijk bekend te stellen) was het te danken, dat er in de nabijheid van de hoofdplaats van het distrikt Pandjaloe eene doelmatige loots bij wijze van een hospitaal werd opgerigt, waarin de zieken afgezonderd van de gezonden behandeld werden. Bij mijne afwezigheid droeg de heer MAS-

SART zorg voor de geregelde uitdeeling van de door mij achtergelatene geneesmiddelen.

Nimmer was het noodig dat ik de zieken tot het gebruik van geneesmiddelen overreedde. Eenmaal den goeden uitslag der behandeling ziende, kwamen zij geheel ongedwongen daarom vragen.

Ad II. De eerste aanwijzing bij deze koorsten was het voorkomen van een volgenden aanval; zoodra mogelijk diende ik daarom de sulphas chinini naar omstandigheden met kalomel en rheum verbonden toe; waar de koorts minder duidelijke remissies maakte, was ik wel verpligt ruime giften hiervan gedurende de koorts zelve toe te dienen, ten einde een volgenden paroxismus te voorkomen of duidelijke remissies te verkrijgen; was de koorts meer intermitterende, dan verdeelde ik de geneesmiddelen zoodanig, dat dezelve voor den tijd, waarop de laatste paroxismus eenen aanvang genomen had, gebruikt waren.

De ondervinding leerde mij, dat al bestond er ook sedert eenige dagen obstipatio, het niet immer zaak was deze het eerst te bestrijden. Hiermede wachtte ik daarom tot de hevigheid der koorts verminderd was, of wel ik verbond deze middelen met de sulphas chinini. Hiertoe maakte ik veelal gebruik van kalomel verbonden met rheum of jalapa.

Bij ligteren graad der ziekte diende ik ol. ricini of sulph. sodae toe.

De hoeveelheid sulph. chinini benoodigd tot het bestrijden der koorts verschilde, al naar mate de hevigheid der ziekte, gemiddeld van 6 à 8—30 grein.

Bij verbinding der sulphas chinini met kalomel waren de recidiven minder veelvuldig. Vervangmiddelen der sulphas chinini zooals de kajoe soeren, koffij met zout en andere vermogten niets tegen deze koortsen.

De cortex peruviani in verbinding met aromatische middelen werd bij velen na het ophouden der koorts nog eenigen tijd voortgebruikt.

In tijpheuse en nerveuse gevallen heb ik met voordeel gebruikt gemaak van chloorwater, koude stortbaden op het hoofd eenige malen daags herhaald en wasschingen van azijn over het geheele ligchaam.

In langdurende diarrhoeën diende ik murias morphii toe en raadde emollierende middelen b. v. rijstwater en zachtgekookte rijst aan.

Tot het regelen der dieët vermogt ik niets anders dan het geven van goeden raad.

Een hier achter volgende staat zal het aantal behandelde, herstelde, gestorvene en zonder geneesmiddelen overledene lijders aantoonen.

Den 10den Oktober mijne terugroeping naar Batavia ontvangende, gaf ik op daartoe bekomen last de nog onder behandeling blijvende lijders ten getale van 79 over aan den heer Bakhuis, civiel geneesheer der residentie Cheribon.

Batavia, 21 December 1853.

STAAT *aantoonende de distrikten en dessa's waarin zich na den 15den Februarij de ziekte vertoonde, benevens het aantal aangetaste personen en de daarvan bij de eerste kennisgave reeds overledenen.*

Distrikt.	Aantal bij den eersten aanval der ziekte aangetaste dessa's.	Tijd wanneer de ziekte zich het eerst openbaarde.	Aantal aangetaste lijders. Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Totaal.	Aantal bij de eerste kennisgave reeds overledenen. Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Totaal.
oerahgoeng.	6	In het begin van Maart.	66	27	12	115	25	»	»	25
ebakwangie.	5	In het begin van April.	12	4	»	16	»	5	»	5
jawiegebang.	8	Het midden der maand Junij.	53	51	19	123	4	5	»	9
walie.	6	Het midden der maand April.	93	49	41	183	11	9	7	27
»	6	Het midden der maand Junij.	47	46	44	137	»	20	22	42

Aanmerkingen.

In de distrikten Koenin-an en Kadoe-gede, waar le ziekte reeds aanwezig was, kwamen tot aan den 10den Oktober nagenoeg aanhoudend zieken voor.

Van het distrikt Telaga kwamen van af den 1sten April tot het begin der maand Junij geene ziekenrapporten binnen.

In het distrikt Pandjaloe waar zich de ziekte van het begin van Februarij tot n het midden der maand Maart uitsluitend tot de lessa Maparah bepaalde, kwamen tot in het begin ler maand Mei geene lijders voor, na dien tijd echter tot mijn vertrek waren er immer vele zieken.

Van het begin der maand Mei tot het midden der maand Junij hoorde men n het distrikt Kwalie van

...herstelden en overledenen, benevens derzelver

...10den onder ...ijven—		Verhouding der behandelden tot de sterkte.	Verhouding der herstelden tot de behandelden.	Verhouding der overledenen tot de behandelden.	Procentsgewijze verhouding der overledenen.	*Aanmerkingen.*
	Total.					
2	20	= 1 : 23 , 25	= 1 : 1 , 1	= 1 : 14 , 07	7 , 1 pCt.	Voor zooverre uit de aan mij ingediende rapporten gebleken is, stierven er nog 272 lijders zonder geneeskundige behandeling.
»	4					
»	8					
»	»					
»	»					
»	»					
»	»					
4	47					
»	»					
6	»					

TAAT *aantoonende de distrikten en dessa's waarin zich na den 15den Februarij de ziekte vertoonde, benevens het aantal aangetaste personen en de daarvan bij de eerste kennisgave reeds overledenen.*

Distrikt.	en eer- al der getaste s.		Aantal aangetaste lijders.	Aantal bij de eerste kennisgave reeds overledenen
.oeralıgoeng.				
.ebakwangie.				
'jawiegebang.				
Kwalie.				
»				

ONDERZOEKINGEN NAAR DE GENEESKRACHTEN VAN INLANDSCHE GENEESMIDDELEN.

3. CORTEX UNCARIAE FERRUGINEAE.

(*Nauclea ferruginea, Blume*) (*Cinchonaceae*).

(*Vervolg van bladz.* 444, 2den Jaarg., Aflev. IV, V. en VI).

Het eerst werd de aandacht op dit geneesmiddel gevestigd, door den offic. v. gezondheid 2de klasse SCHWANEFELD, destijds te Solok, S. W. R. Hij deelt daaromtrent mede, dat volgens verscheidene schrijvers de Uncariae op vele eilanden van den O. I. Archipel worden aangetroffen, en het hem uit eigene onderzoekingen gebleken is, dat dezelve het meest voorkomen op lommerige plaatsen bij voorbeeld langs den zoom van bosschen, doch dat hij ze ook op opene plaatsen, in het midden van wouden heeft gevonden.

De anatomische beschrijving der Uncaria ferruginea, vindt men in DECANDOLLE, prodromus sijstematis naturalis regni vegetabilis Dl. IV. pag. 348.

De heer SCHWANEFELD vermeende met de weinige hem ten dienste staande middelen in dezen bast bespeurd te hebben:

1°. Eene bruinroode verwstof, 2°. looijzuur, 3°. eene harsachtige stof, 4°. eene bruinroode extractief stof en 5°. een alkaloïde.

Volgens hare werking zoude zij behooren tot de tonisch roborerende, zacht zamentrekkende middelen.

Hij wendde den bast aan bij febris intermittens, febris gastrica, diarrhoea (op eene vermeerderde vochtafscheiding van

het darmslijmvlies berustende) cholerische affecties en dijsenteria (meer bepaald in de naziekten dezer).

Vooral zag hij van de aanwending van het extract, in pleistervorm op den buik aangewend, zulke goede werking, dat hij de naauwkeurige onderzoekingen, omtrent het geringe opslorpingsvermogen van de opperhuid (bijv. die van Krause) in twijfel trekt.

De destijds dirigerende offic. v. gezondheid 2de kl. op Sumatra's Westkust Voigt deelde in eene missive aan den chef der geneeskundige dienst het volgende mede:

»Ik ben begonnen ook bij het hospitaal hier (te Padang) »proeven te nemen, maar moet mij als nog van een bepaald »oordeel onthouden; volgens den smaak zoude ik het onder de »intensieve bitterstoffen rangschikken, en als de botanische diag- »nose goed is, zoude men eene verwantschap met quinine of »tannine mogen vermoeden. Dit vermoeden wordt bevestigd, »doordien het middel als extract of alkaloïde, gelijk voor- »noemde middelen, hoegenaamd geene vijandige werking op »het ligchaam vertoont. Slechts bij één individu werd gedurende »de aanwending, eene aanmerkelijke polijurese opgemerkt."

»Op grond dezer analogie heb ik het middel bij tusschen- »pozende koortsen, buikloop en tot herstel van krachten bij »reconvalescenten beproefd. Ongunstige uitwerkingen zijn tot »dusverre niet gezien; of de gunstige op rekening van het »middel te stellen zijn, zal eene nadere ondervinding moe- »ten leeren, zooveel schijnt mij alzeker, dat hetzelve in ge- »lijke gift als quinine gegeven, *niet* eene gelijke koortsdrij- »vende kracht bezit, en dus in grootere giften moet toege- »diend worden. In pernicieuse koortsen, zoude ik vooreerst »nog niet op dit middel durven vertrouwen."

Nadere proefnemingen met den bast van de Uncaria ferruginea werden opgedragen aan de officieren van gezondheid 1ste kl. Serlé, Hartzfeld en Blankenburg, bij het groot hospitaal te Batavia.

»Eerstgenoemde berigt, dat hij het *extractum* heeft aan-»gewend bij 3 lijders en wel dr. II op VI unc water. a. u. » 1 spijslepel."

»De eerste lijder die vroeger aan dijsenteria eretica gele-»den had, waarna eene diarrhoea atonica was terug geble-»ven, gebruikte dit voorschrift gedurende 4 dagen, zonder »de minste gunstige uitwerking, integendeel namen de darm-»ontlastingen toe, patient herstelde later onder het gebruik »van succ. catechu."

»De beide overige lijders welke aan diarrhoea chronica en »diarrhoea aphthosa leden, gebruikten het, de eerste gedu-»rende 3 dagen, de tweede gedurende 2 dagen, zonder eenig »gunstig resultaat."

Tijdelijk gebrek van dit middel deden de verdere aanwending staken, tot er weêr eene ruime voorraad zoude voorhanden zijn. Alstoen wendde het de heer Serlé bij 13 lijders aan. Hij wijzigde echter het voorschrift in zoo verre dat hij thans dr. II op unc. IV water meestal met aq. laurocerasi of sijr. morphii voorschreef.

»De lijders bij wie het werd aangewend, waren onderhe-»vig aan de volgende ziekten."

»2 met enterohelcosis.

»4 » diarrhoea haemorrh.

»7 » diarrhoea chronica post dijssenteriam.

» *Enterohelcosis.* — Bij beide lijders werd het slechts gedu-»rende 4 dagen aangewend, en moest ter zijde gesteld wor-»den daar het te irriterend op het ziekelijk slijmvlies inwerk-»te; vooraf waren andere adstringentia, als cortex simarubae, »succ catechu, rad. ratanhiae, vruchteloos beproefd. Bij eenen »lijder was het ulceratief proces zoodanig uitgebreid, dat geene »medicatie in staat was hetzelve te beperken. De andere »verkeerde in eenen toestand van marasmus; het vegetatieve »leven was zoodanig aangegrepen, dat te vergeefs alle hulp »beproefd werd."

» *Diarrhoea haemorrhoidalis.* — Bij vier lijders werd het extract » met vrucht aangewend. Een lijder was reeds geruimen tijd » onder behandeling en waren andere adstringentia vruchteloos » beproefd; na 16 dagen het middel te hebben gebruikt, » was patient volkomen hersteld. De dunne bilieuse bloe- » derige sedes werden spoedig faeculent, namen de kleur van » het extract aan en werden gereduceerd tot de normale » hoeveelheid."

» De overigen gebruikten het extract, één gedurende 21 » dagen, één gedurende 7 dagen, één gedurende 5 dagen: » allen herstelden volkomen."

» *Diarrhoea chronica* berustende op atonie van het slijmvlies » van het darmkanaal. In 7 gevallen werd het extract Un- » cariae aangewend:

Bij	den	1sten	gedurende	19	dagen.
»	»	2den	»	15	»
»	»	3den	»	28	»
»	»	4den	»	31	»
»	»	5den	»	6	»
»	»	6den	»	11	»
»	»	7den	»	30	»

» Bij allen was vroeger of later een dijsenterisch proces » vooraf gegaan, en waren andere geneesmiddelen vruchteloos » beproefd."

» Schoon het middel bij velen gedurende geruimen tijd ge- » bruikt werd, bespeurde men al spoedig eene gunstige uit- » werking met betrekking tot de kwaliteit en kwantiteit der » sedes."

» Alle deze lijders herstelden volkomen onder het gebruik » van het bedoelde extract. Een lijder recidiveerde en bleef » onder behandeling."

» Uit het boven aangevoerde blijkt, dat de Uncaria fer- » ruginea, als een heilzaam geneesmiddel kan worden aange- » nomen, en niet gelijk staat met andere tonica adstringen-

»tia maar deze in bepaalde gevallen overtreft; hare werking »is zeer zacht, en schijnt over het algemeen goed verdragen »te worden, voornamelijk wanneer atonie van het darmka- »naal aanwezig is."

»Over het algemeen komt het mij voor, dat de Uncaria »ferruginea, andere in gebruik zijnde adstringentia o. a. cort. »simarubae, rad. ratanh. zeer goed kan vervangen, en in vele »gevallen zelfs de voorkeur verdient."

De heer BLANKENBURG, welke door de geringe voorraad het middel slechts bij 4 lijders konde toedienen, deelt het volgende mede:

»Ik heb het middel voorgeschreven:

»1°. Bij 2 aan febris intermittens biliosa lijdende Europe- »anen, bij wie de koorts door sulph. chinini en kalomel had »opgehouden, en nog slechts weinige greinen sulph. chinini »noodig waren ter voorkoming van recidiven."

Het voorschrift was:

R. Extr: Uncariae ferrug: dr: II.
Aq: foeniculi unc: V.
Sijr. sacchari unc: I.
Mds. Alle uur één eetlepel.

»Beide zijn na eenige achtereenvolgende dagen van dit »voorschrift gebruik gemaakt te hebben, en nog ruim eene »maand in het hospitaal zonder gebruik van geneesmiddelen »verbleven te zijn, hersteld uit het hospitaal ontslagen"

»2°. In een geval van een vrij asthenisch recidief eener »eenvoudig tusschenpoozende koorts. Hier waren de febrile »verschijnselen, op de aanwending van eenige greinen kalo- »mel met quinine, zoo goed als geweken, toen men de bo- »venstaande mixtuur begon aan te wenden."

» Hoewel nu deze lijder gedurende eenige dagen zonder koorts- »verschijnselen bleef, was men toch den 4den dag reeds weer »genoodzaakt, de kalomel en quinine in verband met plaat- »selijke bloedsontlastingen en andere uitwendige antiphlogistica »en alterantia aan te wenden.

»3°. Bij eenen lijder die pas in het hospitaal was opge-
»nomen op den koortsvrijen dag eener febris intermittens
»tertiana, en bij wien de niet te miskennen koortskleur, aan
»geene simulatie deed denken. Hoewel er onder de aanwending
»van dit middel geene koortsverschijnselen werden waarge-
»nomen en zelfs de mixtuur één drachma sterker werd ge-
»maakt was ik toch genoodzaakt mijne toevlugt, tot betere
»koortsdrijvende middelen te nemen."

»4°. Bij eenen lijder, die na kort te voren aan dijsenterie
»geleden te hebben, met eene met diarrhoea gekompliceer-
»de koorts onder behandeling kwam, welke toestand onder
»het gebruik van sulphas chinini met morphium en muci-
»laginosa zoo ver verbeterde, dat er slechts eene onbedui-
»dende diarrhoea overbleef. Als toen werd het extract Un-
»cariae in verhoogde giften toegediend, doch was men na
»het 9 dagen aangewend te hebben verpligt, hetzelve door
»sulphas chinini en kalomel benevens bloedzuigers ad anum
»en zitbaden te vervangen.

De heer Hartzfeld, verhaalt het volgende:

»Overeenkomstig de opgegevene werking van dezen bast,
»heb ik daarvan bepaaldelijk bij dijsenterie gebruik ge-
»maakt. Tot het bewerkstelligen dezer proefnemingen had
»ik ruimschoots gelegenheid door een aantal lijders, welke,
»aanvankelijk uithoofde van koorts of andere ziekten behan-
»deld wordende, later door dijsenterie werden aangetast.
»Zulke dijsenterien deden mij te meer naar een nieuw ge-
»neesmiddel grijpen, daar de ondervinding mij geleerd heeft
»dat dezelve, hoezeer zich kenmerkende door eenen minde-
»ren graad van snel verloop (acuiteit), in den regel des te
»ongunstiger verloopen. Aan de andere zijde behoefde ik
»niet te vreezen, dat de te verkrijgene uitkomsten de noodige
»zekerheid zouden missen."

»Immers daar het beloop en de voortgang van dijsenteria,
»zich door meer onder het bereik der waarneming vallende

»verschijnselen openbaren, kan de invloed van een. bepaald »geneesmiddel bij een aantal gevallen toegediend, ook minder »twijfelachtig zijn. En inderdaad doet het mij genoegen te »kunnen berigten dat de Uncaria mij dikwijls zeer te stade »kwam. De vorm in welke ik van dit middel heb gebruik »gemaakt was die van het extract. De gift van 2 tot 4 »drachma per dag. De aanwijzing tot het gebruik vermeen- »de ik te vinden in dien toestand, welken men gewoonlijk »met den naam van enterohelcosis bestempelt."

»Uit het vorenstaande blijkt alzoo, dat de aanwijzing tot het »toedienen der Uncaria bij dijsenteria volkomen overeenkomt »met die van het catechu."

»Ook in de werking dezer beide geneesmiddelen heb ik »geen verschil kunnen opmerken. Terwijl de sedes langza- »merhand, in aantal verminderden, namen dezelve eene don- »kergele of bruine kleur aan, verkregen meerder consistentie »en gaven bij het uiterlijk aanzien de verzekering, dat een »gedeelte der Uncaria onveranderd met de sedes verwijderd »werd. Ook de werking van beide geneesmiddelen zal mijns »inziens volgens dezelfde beginselen verklaard kunnen wor- »den, weshalve ik vermeen daarover niet verder te moeten »uitwijden."

---

4. EXTRACTUM COCCULI AQUOSUM

doet niets
Deel IV. 749.

(*Menispermum cocculi*, *Bretowalie*).

Dit middel werd in 1851 door den dirigerenden officier van gez. 2de kl. Hester aan tien schepelingen, welke geruimen tijd aan koortsen geleden hadden met goed gevolg toegediend.

De tijpus dezer koortsen was bij allen tertiaan, bij 3 bleef de 2de, bij 3 de 3de en bij 4 de vierde aanval weg.

Hetzelve werd toegediend in eene mixtuur met aq. foeniculi en 1 — 2 dr. aeth. nitr. alcoh. Na het gebruik der

TAAT *aantoonende de distrikten en dessa's waarin zich na den 15den Februarij de ziekte vertoonde, benevens het aantal aangetaste personen en de daarvan bij de eerste kennisgave reeds overledenen.*

Distrikt.	Aantal bij den eersten aanval der ziekte aangetaste dessa's.	Tijd wanneer de ziekte zich het eerst openbaarde.	Aantal aangetaste lijders.				Aantal bij de eerste kennisgave reeds overledenen				Aanmerkingen.
			Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Totaal.	Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Totaal.	
.oerahgoeng.	6	In het begin van Maart.	66	27	12	115	25	»	»	25	
.ebakwangie.	5	In het begin van April.	12	4	»	16	»	5	»	5	
ʼjawiegebang.	8	Het midden der maand Junij.	53	51	19	123	4	5	»	9	
‹walie.	6	Het midden der maand April.	93	49	41	183	11	9	7	27	
»	6	Het midden der maand Junij.	47	46	44	137	»	20	22	42	

In de distrikten Koeningan en Kadoe-gede, waar le ziekte reeds aanwezig was, kwamen tot aan den 10den Oktober nagenoeg aanhoudend zieken voor.

Van het distrikt Telaga kwamen van af den 1sten April tot het begin der maand Junij geene ziekenrapporten binnen.

In het distrikt Pandjaloe waar zich de ziekte van het begin van Februarij tot n het midden der maand Maart uitsluitend tot de lessa Maparah bepaalde, kwamen tot in het begin der maand Mei geene lijders voor, na dien tijd echter tot mijn vertrek waren er immer vele zieken.

Van het begin der maand Mei tot het midden der maand Junij hoorde men in het distrikt Kwalie van

herstelden en overledenen, benevens derzelver

en 10den g onder blijvenders.		Verhouding der behandelden tot de sterkte.	Verhouding der herstelden tot de behandelden.	Verhouding der overledenen tot de behandelden.	Procentsgewijze verhouding der overledenen.	*Aanmerkingen.*
Kinderen.	Totaal.					
2	20	= 1 : 23 , 25	= 1 : 1 , 1	= 1 : 14 , 07	7 , 1 pCt.	Voor zooverre uit de aan mij ingediende rapporten gebleken is, stierven er nog 272 lijders zonder geneeskundige behandeling.
»	4					
»	8					
»	»					
»	»					
»	»					
»	»					
4	47					
»	»					
6	»					

		goed	niet goed	gift.
Solut. Fowleri.	f. quotidiana	3	3	gr. VI—X.
	» tertiana	1	0	2 m. dgs.
Extract Cedrelae.	» quotidiana	21	6	dr. I—II.
	» tertiana	5	0	op
	» quartana	0	1	unc VI.
Extr. Cocculi.	» quotidiana	8	1	gr. X.
	» tertiana	2	0	tot
	» quartana	0	1	dr. I.

De bovenstaande mededeelingen zoo wel in betrekking tot de geneeskrachten der Uncaria ferruginea als van het menispermum cocculi zijn zeer belangrijk. Het geneeskundig bestuur heeft hierin aanleiding gevonden tot het bevelen van nadere proefnemingen op uitgebreider schaal, met het doel om ook de hierdoor verkregen uitkomsten openbaar te maken.

VERANDERINGEN

IN HET

GENEESKUNDIG PERSONEEL.

VAN 1ste JANUARIJ TOT EN MET 15 APRIL 1854.

MILITAIRE GENEESKUNDIGE DIENST.

Bijgekomen:

De offic. van gez. 3e kl. B. SCHREUDERS, uit Nederland.
» » » » » » J. L. DE JEEGER, » »
» » » » » » W. A. P. F. L. ZIJNEN WARTEL, uit »
» » » » » » F. A. WETHMAR, » »
» » » » » » C. J. DIEPENBROEK, » »
» » » » » » M. H. DE VOGEL, » »
» » » » » » C. F. M. M. M. VAN ELLENRIEDER, uit »
» » » » » » TH. G. EISINGER, » »

Afgegaan:

De offic. van gez. 2e kl. C. LOEFFLER, gepensioneerd.
» » » » 3e » H. R. TH. FONTANES, overleden.
» » » » » » A. E. ROOS, »
» » » » » » C. N. CRUQUS, op non-aktiviteit [gesteld.

Bevorderd :

Tot dirigd. Officier. van gez. 1e kl. C. W. B. Voigt.
» Officier van gez. 1e kl. F. W. F. Scholl.
» » » » » » J. J. Lindgreen.
» » » » » » F. C. Schmitt.
» » » » 2e » B. H. Egberts.

Plaatsingen en Overplaatsingen.

Dirigd. officier van Gezondheid 1e Klasse.

C. W. B. Voigt, in de 1ste militaire afdeeling op Java.

Officieren van Gezondheid 1e Klasse.

J. M. van Leer, bij het groot militair hospitaal te Willem I.
L. Lindman, » de civiele en militaire geneeskundige dienst [te Palembang.
F. Engelken, » » » » » » » Soerakarta.
F. W. F. Scholl, » » » » » » » Salatiga.
J. J. Lindgreen, » » » » » » » Muntok.
F. C. Schmitt, » » » » » » » Kedongkebo.

Officieren van Gezondheid 2e Klasse.

B. H. Egberts, bij de expeditie te Sambas.
C. A. L. Pecqueur, bij de geneeskundige dienst te Ngawie.

Officier van Gezondheid 3e Klasse.

P. L. Bakhuijs, bij het garn. hospitaal te Salatiga.

Civiele geneeskundige dienst.

Uit Nederland aangekomen.

Geene.

Afgegaan.

Geene.

Benoemd.

Geene.

Plaatsingen en Overplaatsingen.

A. SONIUS, in de residentie Japara.

LIJST

DER

H.H. INTEEKENAREN

OP HET

TIJDSCHRIFT TER BEVORDERING DER GENEESKUNDIGE WETENSCHAPPEN IN NEDERLANDSCH INDIE.

AKKENAAR, A. Offic. v. gez. 2de kl.
ASCHENBERG, L. Civiel geneesheer te Modjokerta.
BAKHUIJS, P. L. Offic. v. gez. 3de kl.
BAUER, J. R. A. Offic. v. gez. 2de kl.
BECKING, B. E. J. H. idem.
BERLINER, P. idem.
BERNELOT MOENS, J. G. Th. Offic. v. gez. 3de kl.
BERGMANS, F. P. Offic. v. gez. 2de kl.
BEIJERS VAN DER VLUGT, S. Partikulier geneesheer te Passaroean.
BLANKENBURG, S. L. Offic. v. gez. 1ste kl.
BLEEKER, P. Dirigerend Offic. v. gez. 2de kl.
BOL, P. A. Offic. v. gez. 2de kl.
BOOMSMA, J. idem.
BOSCH, Graaf van den, te Pondok Gedé.
BRINK, C. VAN, Civiel geneesheer te Tagal.
BROEKMEIJER, J. G. X. Offic. v. gez. 2de kl.

BRUIN, C. G. DE, Partikulier geneesheer te Soerakarta.
BRUIJNIS, J. H. Offic. v. gez. 3de kl.
BRUMMER, O. idem, 2de kl.
BUWALDA, K. Partikulier geneesheer te Probolingo.
CHARLIER, G. F. Offic. v. gez. 2de kl.
CORNET, F. Offic. v. gez. 2de kl.
CRUQUE, C. N. Offic. v. gez. 3de kl.
CRINCE LE ROIJ, J. C. Adjunkt-paardenarts.
DOLGE, F. W. Offic. v. gez. 2de kl.
DOIJER, D. Offic. v. gez. 2de kl.
EIJSINGER, G. 1ste Stadsgeneesheer te Batavia.
ENGELKEN, F. Offic. v. gez. 1ste kl.
FEIST, B. Offic. v. gez. 2de kl.
FILET, G. J. Offic. v. gez. 2de kl.
FREIJBURG. A. G. Offic. v. gez. 2de kl.
GÖRING, P. F. W. Civiel apotheker te Batavia.
GÖRING, J. J. Civiel apotheker te Batavia.
GRÖNE, J. F. Apotheker 2de kl.
GIJSBERS, J. F Offic. v. gez. 2de kl.
HAASTERT, J. K. van. Civiel geneesheer te Bandong.
HARLOFF, G. H. G. Civiel geneesheer te Soerakarta.
HELFRICH D. C. Offic v. gez. 2de kl.
HELMKAMPF, E. F. M. Offic. v. gez. 2de kl.
HEIJN, J. C. W. Civiel geneesheer te Soerabaija.
HOLLANDER, H. Dirigerend Offic. v. gez. 2de kl.
HOOGENRAAD, G. A.
HUBERTS VAN ASENRAAD W. Offic v. gez. 2de kl.
HARTZFELD, J. Offic. v. gez. 1ste kl.
JAHN, H. G. A. Offic. v. gez. 3de kl.
JAMES, G. TH. Offic. v. gez 2de kl.
JEEGER, L. J. DE. Offic. v. gez. 3de kl.
JOHNSTON, W. W. Paticulier geneesheer te Batavia.
KAPPEN, E. F. J. VAN. Offic. v. gez. 3de kl.
KERVEL, L. P. Offic. v. gez. 2de kl.

Koot, G. J. 2e Stadsgeneesheer te Soerabaija.
Korndörffer, H. G. Offic. v. gez. 3de kl.
Kreijenberg, E. Th. G. Apotheker 2de kl.
Kunhardt, O. Civiel geneesheer te Poerwakarta.
Künze, A. H. Offic. v. gez. 2de kl.
Lange, E. A. Offic. v. gez. 1ste kl.
Lange, N. Stadsapotheker te Batavia.
Lange, M. M. de. Apotheker 3de kl.
Leeuw, D. J. de. Offic. v. gez. 2de kl.
Lindgreen, J. J. Offic. v. gez. 1ste kl.
Lindman, L. Offic. v. gez. 1ste kl.
Loebell, C. E. Offic. v. gez. 2de kl.
Lüdeking, E. W. A. Offic. v. gez. 3de kl.
Maier, P. J. Apotheker 1ste kl.
Mandt, C. C. W. Offic. v. gez. 2de kl.
Meijer, E. F. Offic. v. gez. 3de kl.
Meijer, K. L. Offic. v. gez. 2de kl.
Muller, E. W. Offic. v. gez. 1ste kl.
Muller, G. F. Civiel geneesheer te Pekalongan.
Nap, P. G. Offic. v. gez. 3de kl.
Neve, C. A. de. Offic. v. gez. 3de kl.
Nies, W. C. de. Offic. v. gez. 3de kl.
Onnen, P. L. 1e Stadsgeneesheer te Soerabaija.
Pabst, J. G. A. van Offic. v. gez. 2de kl.
Peereboom Voller D. 2de Stadgeneesheer te Batavia.
Piller, D. M. Dirigerend Offic. van gez. 2de kl.
Quickbörner, A. Offic. v. gez. 2de kl.
Ravenswaaij, H. Apotheker der 2de kl.
Reiche, M. Th. Offic. v. gez. 1ste kl.
Reif, F. W. Offic. v. gez. 2de kl.
Rohder F. L. Offic. v. gez. 3de kl.
Rosman, A. Offic. v. gez. 2de kl.
Rosemeijer, G. Civiel Apotheker te. Soerabaija.
Rost van Tonningen, D. W. Assistent laborant aan het scheikundig laboratorium te Buitenzorg.

Rothe, F. A. Offic. v. gez. 2de kl.
Rouveroij van Nieuwaal J. P. van. Apotheker der 2de kl.
Schwanefeld, H. W. Offic v. gez. 2de kl.
Scharlée, A. Apotheker 2de kl.
Scheiner, L. Offic. v. gez. 2de kl.
Schmitt; F. C. Offic. v. gez. 1ste kl.
Schmitt, W. J. Offic. v. gez. 2de kl.
Schmitt, F. A. Offic. v. gez. 1ste kl.
Schmitz, F. A. M. Offic. v. gez. 1ste kl.
Scholl, F. W. F. Offic. v. gez. 1ste kl.
Serlé, C. J. Offic. v. gez. 1ste kl.
Schreuder, H. A. Particulier geneesheer te Batavia.
Schröder, J. C. Civiel Apotheker te Batavia.
Sneltjes, C. J. Offic. v. gez. 2de kl.
Sonneman Rebentisch J. H. A. B. Offic. v. gez. 2de kl.
Spoelstra J. J. B. Offic. v. gez. 2de kl.
Steenstra Toussaint A. J. D. Particulier geneesheer te Batavia.
Steinmetz, J. C. R. Majoor der Genie.
Stompedissel, G. Apotheker der 2de kl.
Swart, P. Offic. v. gez. 3de kl.
Swaving, C. 3de Stadsgeneesheer te Batavia.
Sonius, A. Civiel geneesheer te Pattie.
Tall, E. Offic. v. gez. 3de kl.
Terwogt, C. Gepens. Offic. v. gez.
Thienen, G. J. van. Offic. v. gez. 1ste kl.
Thepass, A. H. Civiel geneesheer.
Tijthoff, J. G. Offic. v. gez. 3de kl.
Vogel, M. H. de Offic. van gez. 3de kl.
Voigt, C. W. B. Dirigerend Offic. v. gez. 1ste kl.
Voorsluis van Elk. G. Offic. v. gez. 2de kl.
Vos, A. de. Paardenarts.
Wasklewicz, A. E. Hoofdinspecteur der vaccine.
Wassink, G: Chef over de geneesk. dienst.
Wethmar, F. A. Offic. v. gez. 3de kl.

Wieneke, G. J. Offic. v. gez. 2de kl.
Wrede, J. Offic. v. gez. 2de kl.
Zalm, G. van. Apothcker 3de kl,
Zijnen Wartel W. A. P. F. L. Offic. v. gez. 3de kl.

OMSCHRIJVING.

De afdeeling Amboina en onderhoorigheden bestaat voor zooveel de geneeskundige dienst betreft, uit de garnizoenen Amboina en Wahaaij, (Eiland Ceràm), vermits alleen op genoemde plaatsen officieren van gezondheid gestationeerd zijn.

De gemiddelde sterkte der genoemde garnizoenen bedroeg gedurende het opgegeven tijdvak:

22	Officieren
110	Europeanen
54	Afrikanen
274	Inlanders
147	Inlandsche vrouwen en
58	» kinderen.

1. *Verdeeling van het cijfer der behandelden.*

Het algemeene cijfer der in dit tijdperk behandelde lijders bedroeg 4849.

Over de garnizoenen Amboina en Wahaaij verdeelde zich dit cijfer als volgt:

a. Amboina	4530	of	93,42	pCt. van het geheele
b. Wahaaij	319	»	6,58	getal behandelden.
Totaal	4849			

Hiervan komen voor de:

α. Landmagt	3530	of	72,79	pCt. van het geheele
β. Zeemagt	272	»	5,61	getal behandelden.
Transportere	3802			

Per transport	3802			
γ. Particulieren	198	of	4,08	pCt. van het
ϱ. Vrouwen en				geheele getal
kinderen	849	»	17,51	behandelden.
Totaal	4849			

Ethnographisch (over de landmagt alleen).

a. Europeanen	1208	of	34,22	pCt. van de be-
b. Afrikanen	201		5,67	handelden der land-
c. Inlanders	2121		60,01	magt.
Totaal	3530			

2. *De verhouding van het geheele cijfer der herstelden tot dat der behandelden was:*

4709 : 4849 = 1 : 1,03 = 97 pCt.

Over de garnizoenen Amboina en Wahaaij was deze verhouding als volgt:

	Herstelden.		Behandelden.		Hersteld.	
Amboina	4395	:	4530 = 1 : 1,03	=	97,02	pCt.
Wahaaij	314	:	319 = 1 : 1,02	=	98,43	pCt.
Totaal	4709		4849			

3. *Verdeeling en verhouding van het cijfer der sterfte.*

Het cijfer der sterfte bedroeg 89.

De sterfte-verhouding in de verschillende garnizoenen was als volgt:

	Overleden.	Behandeld.	Sterfte.
Amboina	89	4530	1 : 50,89
Wahaaij	»	319	0 : 319
Totaal	89	4849	

Deze sterfte was over verschillende rangen, standen, enz. verdeeld als volgt:

	Overleden.	Behandeld.	Sterfte.
α. Landmagt	48	3530	1 : 73,54
β. Zeemagt	2	272	1 : 136
γ. Partikulieren	19	198	1 : 10,42
δ. Vrouwen en kinderen	20	849	1 : 42,45
Totaal	89	4849	

Ethnographisch (over de landmagt alleen).

	Overleden.	Behandeld.	Sterfte.
a. Europeanen	11	1208	1 : 109,81
b. Afrikanen	4	201	1 : 50,25
c. Inlanders	33	2121	1 : 64,27
Totaal	48	3530	

4. *Numerieke verdeeling en verhouding van eenige hoofdvormen van ziekte.*

De cijfers dezer ziekten en haar aandeel in het algemeene cijfer der behandelden waren als volgt:

Febris intermittens en remittens	2545	= 1 : 1,91
Hepatitis	12	= 1 : 404,08
Dijsenteria	41	= 1 : 118,27
Diarrhoea	88	= 1 : 55,11

A. *Amboina.*

Ik acht het dienstig — al ware het slechts, om eene algemeene gewoonte te eerbiedigen — mijn geneeskundig verslag met eene algemeene beschrijving der geheerscht hebbende weêrsgesteldheid te openen. Immers a priori, moesten deze waarnemingen onze belangstelling gaande maken, eensdeels omdat de Moluksche eilanden en althans Amboina aangaande

de wisseling der jaargetijden met bijna alle streken van den Indischen Archipel contrasteren, en anderdeels omdat men nog steeds genegen is, voorheerschende ziekte-konstitutiën met de weêrsgesteldheid in verband te brengen.

Men weet dat te Amboina gedurende de Oostmousson de meest hevige en aanhoudende regens vallen, terwijl de Westmousson zich veelal door mooije en heldere dagen kenmerkt. Eveneens is het bekend, dat Amboina sedert geruimen tijd, dan eens in meerderen, dan eens in minderen graad door eene endemische koortsgesteldheid geteisterd wordt, welke den onderzoekenden geest bij gebrek aan andere tastbare oorzaken al ligtelijk tot de weêrsgesteldheid verwijst. En hoezeer ik voor mij zelven de overtuiging koester, dat volgens den tegenwoordigen stand der wetenschap ons streven, om met behulp der bekende phijsische werktuigen den ziektegenius schrede voor schrede te volgen, al zeer précair is, zoo moet ons evenwel onze afhankelijkheid van de buitenwereld de erkentenis afpersen, dat aan de kosmische gesteldheid een aanmerkelijken invloed op den genius der ziekten behoort toegeschreven te worden, al ligt ook het »hoe", voorals nog buiten het bereik van ons doorzigt. Laten wij dus ons bepalen tot een feitelijk verhaal onzer waarnemingen.

Jaar 1851.

De maand Januarij bragt ons tegen verwachting bij westelijke en noordwestelijke winden slecht weder. Hevige en aanhoudende regenbuijen, zwart bewolkte horizon en met waterdampen zeer bezwangerde lucht maakten eerst in den beginne van Februarij plaats voor mooi en helder weêr, hetwelk tot medio April bleef aanhouden en slechts enkele malen werd afgewisseld door zachte en verfrisschende regenbuijen. Ook droegen onweêrsbuijen, nu en dan in den middagstond opkomende, veel tot zuivering van den dampkring bij. Van af de 2de helft van April, zijnde de tijd der

kentering, begon het weder onaangenamer te worden. Ongestadige plotseling veranderende luchtstroomingen, schielijk opkomende rukwinden, bijna dagelijks zich herhalende stortregens, donkere lucht, slechts voorbijgaande met zonneschijn afwisselende, hier en daar matige donderbuijen, ziedaar de hoofdtrekken der weêrsgesteldheid gedurende de maanden Mei, Junij en een gedeelte van Julij.

Eerst in de 2de helft van Julij begonnen oostelijke en zuidoostelijke winden standvastig te worden. Van dit tijdstip tot tegen einde van September was het weêr zeer wisselvallig. Heldere zonneschijn wisselde dikwijls af met betrokkene lucht en stortregens, waardoor niet zeldzaam op het midden van den dag eene aanmerkelijke duisternis ontstond, terwijl de straatwegen het aanzien van rivieren verkregen. Dikwijls merkte men op, dat met het intreden eener nieuwe maanphase het weêr veranderde en als dan, hetzij mooi, hetzij regenachtig, gedurende de geheele phase stand hield. De maand October bragt ons bij steeds voortdurende oostelijke winden de schoonste dagen en het meest aangename en standvastige weêr van het geheele jaar, zoo zelf, dat men eindelijk met verlangen naar eenen verkoelenden regen of eene verkwikkende onweersbui uitzag, hetgeen eerst tegen het einde dezer maand intrad. Tegen het midden van November scheen de west-mousson te zullen doorkomen. Westelijke en Noordwestelijke winden, slechts nu en dan afgebroken door noordelijke en noordoostelijke, veelvuldige ofschoon kortstondige regens met spoedig daarna volgend mooi weêr, matige maar langdurige donderbuijen, waren overigens de hoofdtrekken waardoor de meteorologische grens van dat jaar bepaald werd.

Aardbevingen telden wij gedurende dit tijdvak vijf, en wel op den

4 Februarij
7 } Julij
24 }
18 October en
20 November,

waarvan de laatste de hevigste was. De rigting dezer schokken was meestal horizontaal, slechts éénmaal en wel op den 20sten November vertikaal. Deze aardbevingen hadden plaats zoowel na aanhoudende droogte als na gestadige regens, zoowel bij betrokkene lucht, als bij helderen horizon. Noch windrigting, noch thermometer- of barometerstand schenen daarbij eenigzins betrokken te zijn.

Jaar 1852.

Over het algemeen was de weêrsgesteldheid gedurende dit jaar van den gewonen gang der moussons niet afwijkende In den begin des jaars hadden wij bij eenen veelal bewolkten horizon van tijd tot tijd matig sterke regenbuijen, terwijl de wind uit het noorden of noordwesten woei. Spoedig echter werden deze regenbuijen heviger en talrijker, dikwijls tot storm met onweder zich verheffende. Op matig heete dagen volgden meestal zeer koele nachten. In de maanden April en Mei daarentegen, den tijd der kentering, begon de temperatuur langzamerhand hooger te worden, terwijl de wind uit eene oostelijke rigting zich verhief. De regentijd stelde zich dit jaar eenige weken later dan gewoonlijk in, daarentegen kenmerkte zich deszelfs intrede door grootere intensiteit. Weken achtereen vielen zonder tusschenpoozing de meest hevige regens. De donker bewolkte horizon verduisterde dikwijls het daglicht in zulke mate, dat men op het midden van den dag verpligt was van kunstmatige verlichting gebruik te maken, om eenig werk in de kamer te kunnen verrigten. Hier en daar intercurreerden matige donderbuijen, meestal uit het Oosten optrekkende. Eerst tegen het einde der maand Augustus kwam in deze weêrsgesteldheid eene gunstige verandering. Langzamerhand maakte de duistere horizon voor helderen zonneschijn plaats, de regenbuijen minderden in getal en hevigheid, windstilte en flaauwe westelijke winden wisselden met elkander af. Een nieuw

leven der natuur deed ons gedurende de maanden October en November de ellende van den doorgestanen regentijd vergeten. Vooral kenmerkte zich de maand November door aanhoudende droogte, zoodat gedurende de maand December van tijd tot tijd zich instellende regens inderdaad eene verfrisschende werking op ons uitten.

Alvorens van dit onderwerp af te stappen teeken ik aan, dat er ook gedurende dit jaar verscheidene aardbevingen zijn waargenomen geworden. Zoo wel in hevigheid als in rigting varieerden deze aardbevingen aanmerkelijk en toonden althans geenerlei waarneembare afhankelijkheid van de weêrsgesteldheid.

Eene dezer aardbevingen en wel die van 26 November verdient bijzonder de aandacht.

Op den genoemden dag 's morgens ten 7 ure begon de bodem plotseling in eene golvende beweging te geraken, welke matig sterk zijnde ruim 3½ minuten duurde, welke lange duur volgens de bestaande overleveringen hier uiterst zeldzaam wordt waargenomen. De rigting dezer aardbeving scheen die van het noorden naar het zuiden te zijn.

Op het oogenblik dezer aardbeving wees de drooge thermometer 20,8, de natte 26,4 aan, terwijl de barometerstand tot 759 zich bepaalde.

De wind woei flaauw uit het Noord-Oosten. De wolken waren in den vorm van cirrhus gegroepeerd. Ten 8 uur 35 minuten, terwijl in den tusschentijd de bodem weder tot volmaakte rust gekomen was, begon plotseling ook de zee op hare beurt zich in beweging te stellen.

Er was op dit oogenblik laag water; de peil wees 1,06 Ned. el aan. Plotseling geraakte het water in eene hevige beweging en rees binnen den tijd van één minuut tot 1,80 Ned. el, terwijl 1,60 de hoogste peil is bij springtijden. Nog sneller volgde op deze rijzing, daling van het water, waarbij het ver beneden den laagsten stand werd weggevoerd. Deze rijzing en daling des waters herhaalde zich wel 20 malen tot

's middags 2 uur, als wanneer men de nog bestaande kabbeling slechts als een gevolg der eenmaal in beweging gebragte watermassa beschouwen konde.

Dezelfde verschijnselen hebben zich op hetzelfde tijdstip, met meer of minder hevigheid in deze geheele residentie vertoond. Bovenal werd het, meer oostelijk gelegene Eiland Saparoea verontrust. Ter hoofdplaats Saparoea steeg het water tot op 3 Ned. ellen boven het gewone hoogste peil, breidde zich met eene alles vernielende kracht tot op 405 rhijnl. voeten landwaarts uit en drong de negorijen binnen, eene menigte van visschen medeslepende, die bij den schielijken val des waters op het drooge achter bleven. De daling was even belangrijk, zoo dat men tot 2 malen toe de geheele binnenbaai droog gezien heeft en tot aan den overwal van Papero, een afstand van ruim een half uur, waarin hier en daar 5 à 6 vademen water gepeild wordt droogvoets zou hebben kunnen gaan. Verscheidene huizen aan strand gelegen zijn medegesleept of ingestort, Orembaais en andere kleine vaartuigen zijn ver binnen de negorijen op de erven geslingerd, in hunnen voortgang veel schade berokkenende.

In de afdeeling Saparoea hoorde men in eene zuidoostelijke rigting een naar kanonschoten gelijkend geluid, hetwelk aanvankelijk tot de veronderstelling leidde, dat eene eruptie van den vulkaan te Banda de oorzaak dezer beweging was. Ofschoon dit vermoeden zich niet bevestigde, zoo bleek toch dat Banda het punt van uitgang geweest is.

Tot hiertoe deze korte beschrijving onzer meteorologische waarnemingen.

Hetgeen echter uit een algemeen standpunt mede der aanteekening waardig is, is de tellurische, geographische en ethnographische geaardheid dezer plaats.

Immers, die nasporingen in verband met klimatologie moeten aan de eene zijde de momenten aan de hand geven, die ons

op grond van ondervinding de oorzaken van de endemische ziektekonstitutie doen bepalen, terwijl wij aan de andere zijde langs dien weg de bouwstoffen tot eene natuurkundige plaatsbeschrijving verkrijgen.

En hoezeer men nimmer in staat was aan te toonen, door welke intermediaire schakels, b. v. de hoedanigheid des bodems op den ziektegenius van invloed is, zoo stonden toch zulke plaatsbeschrijvingen van oudsher bij de geneesheeren in groot aanzien en blijven ook thans nog in de reeks der algemeene beschouwingen des geneesheers eene gewigtige rol vervullen. Ik heb het dus dienstig geacht bij dit verslag te voegen eene topographie van Amboina, bearbeid door den officier van gezondheid der 3de klasse Bensen, die mijne wenschen dienaangaande met lofwaardige bereidwilligheid is te gemoet gekomen.

Thans zal ik met betrekking tot den ziektegenius, die gedurende dit tijdvak geheerscht heeft, kortelijk aanstippen, dat de verschijnselen die men onder polijcholie te zamen vatten pleegt, steeds eene hoofdrol gespeeld hebben. A priori reeds is in heete gewesten een andere ziektegenius als de gastrische niet ligt denkbaar, en raadplegen wij onze ervaring, zoo vinden wij deze onderstelling bevestigd.

Dit neemt echter niet weg, dat van tijd tot tijd ook andere sijstemen in den pathischen kring betrokken worden, ja zelfs tijdelijk de bovenhand verkrijgen, in welk geval men welligt van eenen intercurrerenden ziektegenius zoude kunnen spreken.

Zoo dient vermeld te worden, dat gedurende de maanden Mei en Julij 1851 vooral onder Inlanders talrijke gevallen van katarrhale borstaffectie onder behandeling kwamen, terwijl overigens bilieuse koortsen aan de orde van den dag waren. Nog talrijker kwamen zulke gevallen gedurende de maanden Januarij en Februarij 1852 voor, hetgeen in verband staat met de onder de inlandsche bevolking toen vrij algemeen heerschende influenza.

Ik ga nu over tot de beschouwing van eenige hoofdziektevormen, die zich gedurende dit tijdvak aan onze waarneming aanboden. en geef hier de eerste plaats aan de:

Malaria. Amboina kenmerkt zich door eene in het oogvallende extensiteit dezer koortsen.

Ofschoon ook elders in den Indischen Archipel deze ziektetoestand een hoofdrol speelt en vele offers vordert, zoo staat Amboina wat de verspreiding betreft, zeker boven aan. De ziekte verschoont menschenras noch ouderdom; de eene vroeger de andere later, de eene in ligteren, de andere in hevigeren graad, nagenoeg allen worden door dezelve aangetast. Vragen wij echter naar de oorzaak hiervan, zoo valt ons onderzoek niet zeer bevredigend uit. Het moge welligt niet ongegrond zijn uit de plaatselijke luchtgesteldheid en vooral uit den buitengewoon vochtigen dampkring, uit de exhalatiën van hier en daar in de stad verspreid zijnde boschrijke en moerassige streken, uit de ondiepe en modderrijke riviertjes, waarvan de topographie gewag maakt, ziekteverwekkende oorzaken te construeren.

Nog meer zou men genegen zijn ten deze op de vulkaniteit van Amboina heên te wijzen. Slaat men echter aan de eene zijde het oog op de historische overleveringen, volgens welke de ongezondheid van Amboina, ofschoon onder diezelfde omstandigheden verkeerende, eerst van de intrede der bekende hevige aardbeving in 1835 dagteekent, en overweegt men aan de andere zijde, dat ook vulkanische bewegingen, aan de geologische gesteldheid van Amboina beantwoordende, sedert onheugelijke tijden aldaar te huis hoorden, dan voorzeker zal men bij het aanhalen der oorzaken van Amboina's koortsgesteldheid eenen zekeren toon van bescheidenheid, aan onzekerheid grenzende, dienen aan te slaan.

Intusschen is het een feit, vooral gedurende het jaar 1851 een aanzienlijk getal tusschenpoozende en remitterende koortsen onder behandeling kwam, die men onder de algemeene benaming van malaria pleegt zamen te vatten. Een blik

op den navolgenden staat doet intusschen al dadelijk zien,

	In behandeling geweest.		Overleden.		Aanmerkingen.
	I semester 1851.	II semester 1851.	I semester 1851.	II semester 1851.	
Febris intermittens (Malaria).	1089	334	14	7	

dat de gezondheidstoestand van Amboina gedurende het I semester 1851 veel ongunstiger was dan in het 2de halfjaar. Vooral toonden de koortsen gedurende de maanden Mei en Junij eene groote ex- en intensiteit, hetgeen op de ingezetenen eenen des te onaangenamer indruk maakte, daar ook het berigt van het heerschen der cholera op Java dien vijand eerdaags deed vreezen. Hierbij kwam nog, dat de hoogst gebrekkige kommunicatie met de beschaafde wereld weinig stof tot konversatie opleverde en het gesprek bijna uitsluitend tot de heerschende ziekte bepaald was (1).

Veel gunstiger was de gezondheidstoestand van Amboina gedurende het jaar 1852, hetgeen genoegzaam blijkt uit het navolgend vergelijkend schema:

	Onder behandeling gekomen.		Overleden.		Bleven onder behandeling.		Aanmerkingen.
	1851.	1852	1851	1852	1851	1852	
Febris intermittens (Malaria).	1423	831	21	7	26	9	

(1) Van Oktober tot April was men niet in staat van Amboina eenig berigt naar Java over te zenden, terwijl van April tot November in den regel slechts 1 of 2 schepen van Java aankwamen, die gewoonlijk eene reis van 6—8 weken hadden. Door de onderneming van den heer Corës de Vries is gedurende het jaar 1852 hierin eene gunstige verandering gekomen.

De hier ondervolgende staat toont aan het getal koortslijders gedurende de jaren 1851 en 1852, ethnographisch (voor de landmagt afzonderlijk).

	Europeanen.	Afrikanen.	Inlanders.	
Landmagt.	579	30	951	*Aanmerkingen.*

Terwijl eindelijk uit het hiernavolgend schema blijkt het getal koortslijders naar de verschillende korpsen gerangschikt.

	Europeanen.	Afrikanen.	Inlanders.	
Febris intermittens (Malaria).	1560	102	566	*Aanmerkingen.*

In verre weg de meeste gevallen van intermittens hebben wij een geregeld opvolgen der bekende 3 stadiën waargenomen.

Bij fragmentaire vormen ontbrak somtijds het tijdperk der koude, somtijds het tijdperk der koude en hitte te gelijk, zoo dat het intreden der koorts zich alleen door profuus zweet aankondigde. Een koortsparoxismus, die zich alleen door stadium algidum kenmerkte, is door ons niet waargenomen. Doch is ons menigmaal het geval voorgekomen, dat de aanval, met hitte beginnende, door koude gevolgd werd en eerst, nadat andermaal hitte was ingetreden, met transpiratie of wel onder trapsgewijze vermindering der hitte eindigde.

In het algemeen was de tertiaan tijpus de heerschende, doch waren ook vormen van dagelijksche koortsen talrijk,

terwijl quartanae tot de zeldzaamheden behoorden. De pathologische verschijnselen bij intermittens waargenomen, toonden in het algemeen een meer of minder ernstig aanzien, naarmate de paroxismen dagelijks of met grootere tusschenruimten optraden, zoodat wij niet ongenegen waren den tijpus der koorts als de uitdrukking van de hevigheid der ziekte te beschouwen. In den regel traden de paroxismen in de morgenuren in: gevallen van quotidianae echter weken daarvan dikwijls af, vooral dan, wanneer de koorts dreigde den remitterenden vorm aan te nemen. De intrede der koorts in de morgenuren gold dus bij ons steeds als een betrekkelijk gunstig teeken.

Onder de koncomiterende verschijnselen van intermittens behoort vooral gewag te worden gemaakt van de miltaffectien, welke wij, wanneer de lijders reeds eenige paroxismen hadden doorgestaan, en in nog hoogere mate bij hardnekkige en dikwijls recidiverende koortsen tamelijk konstant hebben waargenomen. De lijders klaagden meestal over stekende pijn in het linkerhijpochondrium, welke door drukking verhoogd werd, terwijl de perkussie in meerdere of mindere uitbreiding eenen doffen toon deed waarnemen. Echter is het dikwijls ondoenlijk, uit de resultaten der perkussie eene juiste gevolgtrekking tot den juisten omvang der milt te maken, vermits dit orgaan zich niet altijd op denzelfden afstand van den voorsten buikwand bevindt.

Ook verschijnselen van leveraandoening, vooral van Icterus, behoorden bij intermittens niet tot de zeldzaamheden. Hetgeen echter gedurende de maanden Mei en Junij 1851 onze bijzondere aandacht gaande maakte, was het voorkomen van verscheidene gevallen van cholera nostras. Deels waren het lijders, welke bereids aan intermittens leden, deels waren het te voren gezonde individu's, die in deze kategorie vielen.

Meestal werden de lijders plotseling door hevige buikpijn, gepaard gaande met braking en spoedig volgende diarrhoe aangetast. In enkele gevallen waren de ontlastingen zeer talrijk,

galachtig; somtijds slijmerig, de pols klein, de extremiteiten koud, de gelaatstrekken veranderd, de kuiten krampachtig aangedaan. De lijders konden niets bij zich houden, zoodat men aan cholera asiatica begon te denken; andere gevallen daarentegen kenmerkten zich door meer gemitigeerde verschijnselen. Allen echter toonden een bepaald tijpisch karakter en weken slechts na het gebruik van sulphas chinini, nadat men onder toediening van morphium de lijders gelukkig door den paroxismus had heen gebragt (1).

(1) Niets was natuurlijker, dan dat deze aanvallen van cholera in regelmatige tusschenruimten optredende en in verband beschouwd met de heerschende ziektekonstitutie ons tot het denkbeeld van tijpose moesten leiden, waarin wij door de gunstige uitwerking der chinine nog meer versterkt werden. Men moge nu — alzoo redeneerden wij — de door ons waargenomene gevallen van cholera in tegenoverstelling tot de epidemische eene cholera *nostras* noemen; daaruit echter — vermeenden wij — kan geenzins worden afgeleid, dat beide vormen ook met opzigt tot de pathologische basis van elkander verschillen. De epidemische tijphus moge gewoonlijk een ander karakter van reactie toonen, moge in het algemeen verwoestender zijn dan de sporadische, maar ook deze blijft tijphus, gekenmerkt door alle pathologische verschijnselen, aan den tijphus in het algemeen eigen. Toenmaals echter was ik nog niet in de gelegenheid geweest, echte choleragevallen waar te nemen. Het denkbeeld, dat de cholera niets anders is, dan eene tijpose, schoot alzoo toen bij mij te meer wortel, daar onder de talrijke uiteenloopende meeningen, die sedert de laatste 20 jaren nopens het wezen der cholera geboekt zijn, natuurlijk ook de mijne te vinden was. Mijne plaatsing bij het groote militaire hospitaal te Batavia en de betrekkelijk ruime gelegenheid, die zich mij hier tot waarneming aanbood, bragt echter mijne opgevatte meening langzamerhand aan het wankelen. Het oog slaande op het enorme stofverlies, hetwelk meestal wordt waargenomen, was ik spoedig genegen, het gevoelen van andere ambtgenooten te omhelzen, die de cholera als een hevigen darmcatarrh. beschouwden en in het stofverlies de naaste oorzaak des doods zochten. Toen mij echter niet lang daarna enkele gevallen voorkwamen, die doodelijk afliepen zonder dat aanmerkelijk stofverlies was voorafgegaan, werd ik op nieuw aan het wankelen gebragt. Daarbij komt, dat de pathologisch anatomische onderzoekingen ons nog niet geleerd hebben, hoe men eene voorafgegane cholera op het lijk kan onderkennen. Een bepaald choleraproduct is niet waar te nemen. Een donkergekleurd bloed, een

Welke zonderlinge gedaante overigens de intermittens soms kan aannemen, daarvan moge getuigen het navolgend ziektegeval, hetwelk mij belangrijk genoeg voorkomt, om kortelijk te worden vermeld.

MARTINUS, Inlandsche bediende, ongeveer 20 jaren oud, werd den 15den Februarij 1851 door eene gewone koortsparoxismus aangetast, na afloop waarvan hij over branden en jeuken over het geheele ligchaam klaagde. Bij het onderzoek bleek met uitzondering van het hoofd de geheele oppervlakte der huid gezwollen te zijn; er volgde weldra eene eruptie van blaasjes, waarmede de patient op den volgenden dag in het hospitaal opgenomen werd. De inhoud dezer blaasjes, aanvankelijk uit een helder vocht bestaande veranderde spoedig in etter, na ontlasting waarvan sommige blaasjes zich met donkerbruine rooven bedekten, terwijl andere eenen rooden grond aanboden. Daarmede gingen gastrische en febriele verschijnselen gepaard, doch in zoo ligten graad, dat men zich tot eene expectatieve behandeling bepaalde, met dat gevolg,

---

kleurloos vocht in de maag en dunne darmen, hijperaemie der mucosa van den dunnen darm enz. worden eensdeels niet konstant bij cholera waargenomen en komen anderdeels ook bij andere ziektetoestanden dikwijls voor. Onze hoop, om uit de necropsie meer zekere resultaten aangaande het wezen dezer ziekte te verkrijgen, voor als nog moetende ter zijde stellen, zijn wij alzoo tot de konclusie genaderd, dat het wezen der ziekte nog zeer problematisch is. Het is hier niet de plaats in beschouwingen nopens de waarde der verschillende stellingen te treden. Blootelijk wil ik als het resultaat mijner waarnemingen alhier aanteekenen:

1. Dat de cholera niet contagieus is.

2. Dat er gevallen voorkomen, die zonder aanmerkelijke braking en diarrhoé doodelijk afloopen.

3. Dat daarentegen anurie in verband met het spoedig collaberen der lijders en verminderde temperatuur der peripherie des ligchaams konstante verschijnselen zijn; en eindelijk

4. Dat de overgang der ziekte in het zoogenaamde tijdperk van reactie op zich zelve in geenen deele eene gunstige prognose wettigt.

dat den 16den het uitslag in het tijdperk van exsiccatie verkeerde. Doch reeds den 18den klaagde de lijder over vermeerderde ongesteldheid, die nog dienzelfden avond door eene koortsparoxismus gevolgd werd, andermaal gepaard gaande met eruptie van een blaasvormig exantheem op vroeger gepaard geblevene plaatsen, doch ook dit maal weder maakte de eruptie een zeer spoedig verloop even als vroeger. Thans diende men den lijder nevens verkoelende dranken de chinine toe, waarna geene eruptie noch paroxismus meer intrad. Er ontwikkelde zich echter eene door de dermatostase veroorzaakte waterzucht der huid en der buikholte, welke onder abundante diurese en gestadige diaphorese met volkomen herstel des lijders eindigde.

Een ander ziektegeval, ofschoon in eene minder opvallende betrekking tot de tijpose staande, moge om deszelfs bedriegelijk aanzien hier insgelijks eene plaats vinden.

Mathaei, Europeesch sergeant, oud 38 jaren, kwam den 12den December 1850 onder geneeskundige behandeling.

Tusschenpoozende koorts, met pijn in de leverstreek gekompliceerd waren de hoofdverschijnselen, welke de lijder aanbood en waartegen de gewone middelen gebezigd werden. Terwijl gedurende de behandeling de tijpose spoedig op den achtergrond trad, nam de pijn in de leverstreek toe. Spoedig gaf ons het gevoel van vochtgolving in de linkerleverkwab de overtuiging van het aanwezen van een leverabces, zoodat ik op den 20sten Januarij tot de oncotomie besloot. Er ontlastten zich bij de eerste opening uit de abcesholte ongeveer 3 pond dunne, chocoladekleurige, ichoreuse etter, terwijl ook de volgende dagen eene aanmerkelijke hoeveelheid van dusdanigen etter leverde. Langzamerhand vielen de, het abces dekkende uitwendige bekleêdselen in gangreen, zoodat de abces holte eenen tamelijk diepen trechter vormde, die duidelijk waarneembaar was. Normaalweefsel was echter niet te onderkennen, de wanden der abcesholte hadden een donkerbruin, smerig, bloederig aanzien en verspreidden eene zeer stinkend riekende lucht.

Des lijders krachten namen intusschen van dag tot dag meer af, tot dat hij op den 26sten Februarij, onder de verschijnselen van hectische koorts, den geest gaf. Zelfs toen het lijk reeds op de sectie-tafel lag, hield men de blootliggende abscesholte voor een leverabsces.

De lijkschouwing gaf evenwel het navolgend resultaat.

In de regio epigastrica viel dadelijk in het oog eene aanzienlijke weefselvernietiging, zich in eenen ronden vorm uitstrekkende van den processus ensiformis sterni tot 1 dm. boven den navel. Deze aldus omschrevene kring vertoonde eenen 2 dm. breeden, wankleurigen, grijsbruinen grond, welke in het midden overging in eene trechtervormige zweer van circa 3 dm. diepte, zijnde deze trechter opgevuld met eenen vuilkleurigen, zeer walgelijk riekenden ichor. Na verwijdering dezer vloeistof vertoonden zich de grond en de wanden van dezen trechter onregelmatig, wankleurig en met sphaceleus weefsel bekleed.

Bij het doorsnijden der buikbekleedselen vond men het weefsel derzelve, in den omtrek van boven beschrevene zweer, zeer ontaard. Het normale weefsel was alhier verdrongen door een kakoplastisch produkt, van eene iets minder dan kraakbeenachtige konsistentie, hetwelk het dubbelde volumen besloeg van de buikbekleedselen dezer streek.

Dit pseudoplasma was misschien tot $\frac{2}{3}$ in verweeking overgegaan en vormde van binnen verscheidene holten van verschillende grootte, welke onderling en met de reeds beschreven opene zweer door kanalen kommuniceerden en met eenen vuilkleurigen ichor waren opgevuld. Het peritoneum was mede in het degeneratie proces betrokken en met het onderste gedeelte van den linker leverkwab vergroeid. Eenige kleine verweekingsholten strekten zich van het pseudoplasma oppervlakkig tot in de substantie van den linker leverkwab uit. Het omentum majus was gedeeltelijk aan het peritoneum abdominale adhaererende. De geheele darmbuis vertoonde onder den sereusen rok eene sterke vetophooping. Het slijm-

vlies van den dikken darm liet eenige likteekens van een vroeger dijsenterisch proces, maar ook eenige erosiones van nieuweren oorsprong waarnemen.

Gedurende het jaar 1852 was de verspreiding der intermitterende koortsen veel minder belangrijk. Intusschen heeft het ook gedurende dat tijdvak niet aan gevallen van intermittens ontbroken, welke een allezins ernstig aanzien toonden. Vooral werd in de maand Maart door deze koortsen geteisterd de equipage van het verongelukte Engelsche schip *Emperor of China.*

De schipbreukelingen moesten 10 dagen lang in opene sloepen doorbrengen om te Amboina eene haven te vinden. Ongewoonte aan het tropisch klimaat, het doorstaan van vermoeijenissen en ellende gedurende hunnen togt herwaarts, gepaard aan een losbandig leven gedurende hun verblijf alhier, gaven daartoe zonder twijfel aanleiding. Sommige dezer koortsen gingen vergezeld van parotitis, welke hier en daar in abscesvorming overging.

Alvorens van het onderwerp der *malaria* af te stappen, wil ik nog een woord over de wijze van dezelver behandeling spreken. Immers indien ooit den Indisch geneesheer een ruim veld tot waarneming ten dienste staat, om over de resultaten der verschillende geneesmiddelen een oordeel te kunnen vellen, dan zal Amboina daartoe zeker het meest in aanmerking komen. Bij de groote verspreiding dezer koortsen en uithoofde van den meer of min beperkten voorraad van chinine in den aanvang des jaars, was niets natuurlijker, dan dat wij ons in vele gevallen tot de zoogenaamde surrogaten der chinine wendden. Het extractum wanglii (1), door mijnen voorganger aangeprezen, het decoctum chinae, de pitten van lancium domesticum en vooral de tinctura arsenicalis waren de middelen, die wij dikwijls beproefden, doch telkens onwerkzaam bevonden, zoodra wij het met genuine koortsen te

---

(1) Rhizophora mangle.

doen hadden. Bij mij althans staat de overtuiging vast, door de dagelijksche ondervinding gestaafd, dat opzigtelijk de antitijpische kracht geen der bekende middelen ook slechts in de verte met de chinine wedijveren kan.

Hoe desniettemin een tegenovergesteld gevoelen door een aantal geneesheeren met klem kan verdedigd worden, is mij steeds onbegrijpelijk voorgekomen. De beperking der konsumtie van chinine moge uit een oeconomisch oogpunt wenschelijk geacht worden, daardoor alleen kan echter geenszins de deugdelijkheid der zoogenaamde surrogaten gestaafd worden.

Gelijk ik boven heb aangeduid, verhief zich in de maand Januarij 1852 onder het voorheerschen van gure Noord- en Noordweste winden eene katarrhale epidemie, welke, ofschoon dezelve hare voorwerpen meestal uit de Inlandsche bevolking koos, ook op de militairen en de lijders in het militaire hospitaal zigtbaar invloed uitoefende. Deze epidemie kan gezegd worden, in de 2de helft van Februarij het punt van culminatie bereikt te hebben.

Hare tamelijk algemeene verspreiding, deed ons al dadelijk aan de benaming van influenza denken. Nam men hierbij in aanmerking de buitengewone prostratie en de stoornissen in het algemeen bevinden, waaraan de meeste lijders onderworpen waren, zoo scheen deze benaming te meer geregtvaardigd, daar deze omstandigheden met de epidemische verspreiding zamen vielen.

De ondervinding, dat door katarrhale affektien het zenuwstelsel in hoogere mate wordt aangetast, dan dit dikwijls bij aandoeningen van in de dierlijke huishouding hooger geplaatste organen het geval is, heeft zich ook bij deze epidemie bevestigd, en kan alleen worden verklaard door den beduidenden exitomotorischen invloed, dien de slijmvliezen op ruggemerg en hersenen uiten, iets hetgeen vooral bij kinderen opvallend is, die dikwijls bij onbeduidende affektien der slijmvliezen (maagzuur, wormen) de meest verontrustende verschijnselen aanbieden.

Behalve de febriele verschijnselen en andere sijmptomen, die op rekening der depressie des zenuwstelsels moesten geschreven worden, stonden hoofdpijn, gestoorde ademhaling en hoest op den voorgrond, welke sijmptomen dikwijls hunnen grond vonden in pneumonie, bronchitis en niet zeldzaam, vooral in verwaarloosde gevallen, met den dood eindigden.

De hoofdpijnen gingen dikwijls gepaard met suizingen in het oor, terwijl bij die lijders, die het hevigst door de ziekte aangetast werden, tegen den avond zich veelal ligte delirien instelden. Een gevoel van vermoeidheid en groote zwakte echter, teisterde de meeste lijders gedurende het geheele beloop der ziekte. Wil men den exitomotorischen invloed der aangedane slijmvliezen niet als alleenige oorzaak daarvan beschouwen, zoo is het welligt niet onaannemelijk, tevens eene terugwerking der ziekelijke bloedcrase op de zenuw-middenpunten aan te nemen.

De verschijnselen der gestoorde ademhaling, bereikten hier en daar eene groote intensiteit, terwijl in enkele gevallen gedurende het beloop des ziekteproces, pleuritis met spoedig opvolgende exsudaatvorming intrad en langs dien weg een ongunstig uiteinde of zeer vertraagde rekonvalescentie ten gevolge had.

De sputa waarop wij steeds onze bijzondere aandacht vestigden, waren meestal taai, geel, hier en daar roestbruin gekleurd. In het laatste tijdperk der doodelijk afgeloopene gevallen, waren de lijders, hun bewustzijn verloren hebbende, meestal niet meer in staat de expectoratie te bewerkstelligen.

Het is te betreuren, dat wij in het doen van sektien belemmerd werden door bijgeloof en vooroordeel der Inlandsche bevolking, die daartoe de meeste exemplaren leverde, zoodat wij buiten staat zijn onze beschouwingen over deze epidemie van de ziekte-ontleedkundige zijde toe te lichten.

Wat de behandeling dezer influenza betreft, zoo onthielden wij ons met het oog op de epidemische geaardheid en

de depressie des zenuwstelsels van energieke antiphlogose. Een in den beginne toegediend braakmiddel uit tartarus emeticus mitigeerde in den regel het ziekteproces aanmerkelijk.

Middenzouten, diaphoretica, sedativa, epispastica, waren de middelen, onder wier gebruik de meeste lijders de genezing te gemoet gingen. In zeer zeldzame gevallen, wanneer de inflammatoire verschijnselen gevaar dreigden, werden spaarzame aderlatingen bewerkstelligd.

Langzamerhand begon deze katarrhale epidemie op den achtergrond te treden. In den beginne van Maart konde zij als geëindigd beschouwd worden. Tusschenpoozende koortsen hernamen den scepter en gaven aan Amboina's ziektekonstitutie hare oude gedaante terug.

Aan dijsenteria werden gedurende de jaren 1851 en 1852 slechts 41 lijders behandeld, waarvan er 9 bezweken, hetgeen met andere strandplaatsen van den Indischen Archipel een gunstig contrast vormt. Daarbij komt nog, dat de meeste der aangetaste individu's pas van andere buitenposten of van Java waren aangekomen, zoo dat men veilig aannemen kan, dat Amboina voor de ontwikkeling der dijsenterische krasis geenen gunstigen bodem oplevert.

Diegenen welke de leer der uitsluiting aankleven, mogen door deze wederzijdsche verhouding van dijsenterie en intermittens hun stelsel bevestigd zien, wat mij betreft, ik ben er verre van af, daaruit eenige gevolgtrekking af te leiden en bepaal mij veeleer tot daadzaken. De voorgekomene gevallen van dijsenterie kenmerkten zich meestal door goedaardigheid. Gewoonlijk leden de patienten reeds eenige dagen aan diarrhoe, wanneer zij geneeskundige hulp inriepen, en werden hiertoe gedreven, wanneer ontlastingen en tenesmus hen kwelden.

De ontlastingen pleegden 's nachts veel talrijker te zijn dan

over dag. De afgang van bloed, meestal donker van kleur, scheen de lijders te verligten, ook klom deze bloedafgang in geen enkel geval tot den graad van verbloeding. In de doodelijk afgeloopene gevallen moest de ongunstige uitgang meestal toegeschreven worden aan aanvankelijke verwaarloozing der ziekte, hetzij de lijders hunnen toestand veronachtzaamden, hetzij dat zij op zee zijnde buiten staat waren, hulp in te roepen. Onder steeds toenemende ontlastingen der bekende diphtheritische massa's trad uitputting en verlamming in, waartegen de kunst niets meer vermogt.

In therapeutisch opzigt zij aangestipt, dat over het algemeen eene meer gemitigeerde wijze van behandeling, aan het meestal erethische karakter der ziekte beantwoordende, voldoende was.

Ziekten van den ademhalings-toestel kwamen, gelijk de staat der maandelijksche cijfers aantoont, niet zeldzaam onder behandeling, waren echter gewoonlijk ligt van aard en eindigden meestal met volkomen herstel der lijders. Op het ziekenrapport zijn de meeste der in deze kategorie vallende ziektetoestanden onder »morbi interni" gesubsumeerd. Hoofdzakelijk waren het Inlanders, welke daardoor aangetast werden. Interessant was bij eenen zoodanigen lijder een geval van tuberculosis, met maaglijden gekompliceerd. Patient, aan tuberculosis lijdende, kwam met de verschijnselen eener inflammatoire borstaffektie onder behandeling. Gelijktijdig echter scheen bij hem een ander lijden te bestaan. Volslagen gebrek aan eetlust en daaruit voortvloeijende onthouding van spijzen in verband met van tijd tot tijd zich instellende brakingen maakten den geneesheer op het bestaan tevens van een maaglijden opmerkzaam. Bij de lijkopening vond men de regter long als bezaaid met tuberkels, welke gedeeltelijk reeds in verweeking overgegaan waren, tevens melanotische vlakken in groote uitgebreidheid. De maag, met een waterachtig slijmerig vocht van donkerbruine kleur aangevuld, toonde aan de cardia eene zweer van schijfvormige gedaante, ongeveer 0,25 duim diep met omgekrulde en verharde ran-

den, terwijl de grondvlakte derzelve een vuil spekachtig aanzien aanbood.

Bij eenen Afrikaan, die onder de verschijnselen van longbloeding plotseling bezweken, dood in het hospitaal gebragt werd, gaf de opening der borstholte het navolgend resultaat. Beide longen sterk met den thoraxwand vergroeid. De luchtpijp, linker bronchus en een gedeelte van de bronchia van den bovensten kwab der linker long waren met schuimachtig bloed opgevuld. De linker longen top was van kraakbeenachtige konsistentie en bevatte eene holte van circa 7 kubiek centimeter, welke door eene opening van 6 millimeter middellijn met eenen matig sterken tak van den linker bronchus communiceerde. Deze holte was opgevuld met bloed, gemengd met caverne ichor. De wanden der holte waren hard, ruw en ongelijk, en vertoonden eenige kleine openingen, waaruit bij drukking bloed vloeide. De regter longen top was insgelijks hard, ofschoon minder dan de linker; zij bevatte eene met verweekte tuberkelmassa opgevulde geslotene holte van circa 5 centimeter in 't kubiek. Miliaar tuberkels en ook grootere diskrete tuberkels in verschillende tijdperken even als tuberculeuse infiltratie, kwamen in de beide longen verspreid voor, waardoor misschien $\frac{3}{8}$ van het geheele longenweefsel geoblitereerd was.

Het pericardium bevatte de gewone hoeveelheid liquor pericardii. De regter ventrikel van het hart was eenigzins hijpertrophisch en gedilateerd.

Bij eene inlandsche vrouw namen wij eene zinsverbijstering waar, welke zonder bekende oorzaak ontstaan zijnde, zich door aanhoudend zingen en praten van onzamenhangende woorden uitte. Van tijd tot tijd intercurreerden aanvallen van woede, die zich door zoo enorme krachtsontwikkeling kenmerkten, dat de lijderes van een dwangbuis voorzien zijnde, zich door scheuren daarvan te ontdoen wist. Het vaatstelsel even als de overige organen van het vegetatieve leven schenen aan de ziekte geen deel te nemen. Nadat men

aan de lijderes gedurende 14 dagen tartarus emeticus in walging verwekkende giften toegediend had, waarbij men nu en dan tegen den avond door morphium de zenuwexaltatie trachtte, te bedaren kon de lijderes volkomen hersteld uit het hospitaal ontslagen worden.

In het garnizoen werd eene officiers-vrouw behandeld aan een lijden des ruggemergs, hetwelk doodelijk afgeloopen zijnde, mij genoegzaam belangrijk voorkomt, om hier kortelijk te worden vermeld.

De lijderes, eene Inlandsche dame, 20 jaren oud, sedert 10 maanden gehuwd, een bijzonder zwak voorwerp, was voor 16 dagen van een gezond kind verlost; de verlossing had voorspoedig plaats gehad, alle verschijnselen van het kraambed waren normaal.

Oude vrouwen, welke de kraamvrouwen allerlei ondoelmatige diensten plegen te bewijzen, vonden goed ook haar onder het oog te brengen, dat thans de tijd gekomen was om het geheele ligchaam te kneden (pitjaten), welke kunstbewerking hier in den regel uiterst ruw geschiedt. Ofschoon het, met het oog op de zwakke ligchaamkonstitutie, niet aan ernstige waarschuwingen van andere vrouwen ontbroken heeft, die haar deze manipulatie als pijnlijk en ongeraden voorstelden, konde de ongelukkige vrouw, hoezeer schoorvoetende aan de inblazingen der zich noemende vroedvrouwen, die hoog van hare ondervinding opgaven, niet wederstaan. De kunstbewerking had dan ook plaats op de gewone ruwe wijze. 's Anderen daags verviel de lijderes plotseling in convulsieve kramptrekkingen, welke van de linker hand uitgaande, spoedig ook de spieren des aangezigts bereikten en in hare geheel eenen paroxismus daarstelden, welke veel overeenkomst met epilepsie hebbende, om de 3 à 4 uren zich herhaalde.

Gedurende de paroxismus ging de urine onwillekeurig af, het bewustzijn was gestoord, doch keerde telkens weder spoedig terug, de lijderes verklaarde zelfs, zich tamelijk wel te gevoelen, ofschoon de aanhoudende anomale polsfrequentie

en zeer verhoogde huidtranspiratie de aanwezigheid van koorts buiten twijfel stelden. Bij onderzoek der wervelkolom ontdekte men op de hoogte van den 5 den borstwervel eene gevoelige plaats, alwaar men eene plaatselijke bloedontlasting bewerkstelligde.

Inwendig diende men aan de lijderes chinine en kalomel toe en verordende loogbaden. Toen gedurende 36 uren nadat deze middelen geappliceerd waren, de convulsien weggebleven en de koorts aanmerkelijk geminderd was, vleiden wij ons reeds met eenen gunstigen uitslag, doch zonder dat eene nieuwe aanleiding konde opgespoord worden, traden er op den 4den dag der ziekte andermaal convulsieve paroxismen op, waaana de lijderes in eene aanhoudende comateusen toestand verviel en onder verschijnselen en hersendrukking den geest gaf. De sectie werd niet toegelaten. Ik ben evenwel ven meening, dat de hier zonder twijfel bestaan hebbende affektien van het cerebro-spinaalstelsel tot de voorafgegane kneding des ligchaams in een phijsiopathologisch verband staan.

Aan *syphilis* werden behandeld gedurende het jaar 1851 89, terwijl gedurende het jaar 1852 dat getal 167 bedroeg. De verspreiding der sijphilis was dus toegenomen, hetgeen grootendeels moest worden toegeschreven aan het aanwezige grooter getal schepelingen van Zr. Ms. bodems.

Voor zoo verre de maatregelen onder ons bereik lagen, hebben wij getracht alles aan te wenden, wat tot tegengang dezer ziekte strekken konde. Besmette soldaten werden gedwongen het voorwerp der besmetting op te geven. Ofschoon men a priori zoude veronderstellen, dat de soldaat daarbij met waarheidsliefde te werk ging, hetzij om zijne kameraden voor besmetting te vrijwaren, hetzij om op de veroorzaakster van zijn lijden eene zekere wraak te oefenen, schijnt echter de zaak anders gesteld te zijn. Meestal werden vrouwen beschuldigd, welke uithoofde van haar losbandig gedrag door

de politie waren opgespoord en zich bereids in het hospitaal bevonden.

De blennorrhoeen bij mannen behandelden wij doorgaans met inspuitingen van lapis infernalis. Het acute tijdperk des lijders en in nog hoogere mate het eerste begin der ziekte was voor ons een geschikt oogenblik, om den lapis in gekoncentreerde oplossing te appliceren, om zoo doende door cauterisatie, aan het aangedaan slijmvlies als het ware eene nieuwe oppervlakte te geven. Immers moet men aannemen, dat de blennorrhoe bij het ontstaan nog meer in de oppervlakkige laag van het slijmvlies gezeteld is. Menigmaal hebben wij hierdoor binnen eenige dagen ons doel bereikt. In geen enkel hebben wij daarop inflammatoire verschijnselen zien optreden.

Wat men in de sijmptomatologie dezer ziekte geboekt vindt van epididijmitis, chorda, prostatitis zelfs koorts — niets van al deze accidentele verschijnselen hebben wij bij deze behandeling opgemerkt. Was de blennorrhoe hierdoor niet tot stilstand gebragt, zoo verminderden wij langzamerhand de gift van lapis en zagen zoo doende meestal binnen 10—12 dagen het proces afloopen. Dreigde de druiper chronisch te worden, zoo maakten wij dikwijls met goed succes gebruik van inspuitingen van eene oplossing van sulphas zinci, 2 grein op het ons. Habitueel gewordene blennorrhoeen echter waren somtijds door geen middel te bedwingen, wanneer men niet te voren met sterke injectien van lapis de behandeling geopend had.

Aan deze wijze van behandeling gaven wij buitendien ook nog de voorkeur, omdat wij door de zoogenoemde inwendige behandeling veelal gastrische en bilieuse affektien, ja zelfs koortsen van een adijnamisch karakter ontstaan zagen. Het is bekend, dat aandoeningen der geslachtsorganen vooral op de lijders van den beschaafden stand eenen eigenaardig deprimerenden invloed uiten, welke materieel reflekteert door anomaliteiten in den toestel der digestie, en het kan naauwelijks eenen redelijken twijfel lijden, dat balsamica en andere zooge-

noemde antiblennorrhoica dien toestand nog verergeren moeten.

Ook bij blenorrhoische vrouwen hebben wij eene op gelijke beginselen steunende behandeling in het werk gesteld. En hier kwam ons nog te stade de toegangelijkheid en grootere tolerantie der ziekelijke vlakte. Door middel van het speculum appliceerden wij hier den lapis in substantie en cauteriseerden zoo doende de geheele oppervlakte van het slijmvlies. Éénc cauterisatie was veelal tot heeling voldoende. Inderdaad de toepassing der cauterisatie op blenorrhoische vrouwen, met zooveel succes bekroond, pleit ontegenzeggelijk voor de juistheid van het beginsel.

Bij de behandeling van bubones gingen wij van het beginsel uit, dat de resorptie als de meest gunstige uitgang moet beschouwd worden.

Om dit doel te bereiken, stelden wij of de kompressie of de methode van Regnaud en Malapert in het werk, vermits de deriverend-antiphlogistische methode slechts zeldzaam aan onze verwachtingen beantwoordde.

Er is in der daad geen middel zoo eenvoudig en aanvankelijk zoo zigtbaar beterschap belovende, als de kompressie. Reeds na kortstondige drukking wordt de klier plat en verdwijnt de erijthematische roodheid der huidbekleedselen. Meer echter vermag eene voortdurende drukking niet te doen, de bubo blijft langeren of korteren tijd steeds op dezelfde hoogte. Vleit men zich door inwrijvingen van jodium, kwik of andere resorbentia de heeling te kunnen voltooijen, zoo ziet men zich gewoonlijk teleurgesteld. De bubo begint vroeg of laat andermaal zich te vergrooten en de ettering wordt thans onvermijdelijk. Deze ondervinding heeft mij genoopt, op alle bubonen, die men niet direkt konsensueel of sijmptomatisch kan noemen, de methode van Regnaud toe te passen.

Groote, harde en indolente bubonen, die aan andere methoden reeds wederstand geboden hadden, zijn daarvoor bijzonder geschikte exemplaren. Na verwijdering der door het vesicans ontstane blaas strooiden wij gewoonlijk sublimaat op

en appliceerden, zoodra de korst gevormd was, cataplasmen. Onder deze behandeling begint de klier zeer spoedig geresorbeerd te worden, terwijl de etterende wondvlakte door schielijk opkomende granulatie gewoonlijk binnen korten tijd geheeld is. Men kan wel is waar, aan deze methode het stellig nablijven van zigtbare likteekens ten laste leggen, de militaire geneesheer echter, die uit den aard der zaak in de sijphilitische praktijk meer bedreven is, weet, dat ook onder elke andere behandeling de resorptie meestal mislukt, ja, dat gewoonlijk fistuleuze gangen zich vormen, welke de heeling aanmerkelijk vertragen en likteekens van nog grooteren omvang achterlaten.

Bij eenvoudige zweervormen bepaalden wij ons tot eene plaatselijk cauteriserende en zuiverende behandeling en gingen eerst tot zoogenaamde kuren over, wanneer deze eenvoudige behandeling en de geaardheid der ulceratie ons op het bestaan eener dieper gewortelde dispositie opmerkzaam maakte.

De *Dzondische* sublimaat-kuur, de roode praecipitaat volgens Berg, het decoctum *Zittmanni* waren dan onze geliefkoosde middelen.

Als komplicatie dezer zweren hebben wij eenige malen hardnekkige phimosis waargenomen, die slechts opgeheven werd, nadat door cauteriserende inspuitingen tusschen glans en voorhuid de zweren gereinigd en de zwelling verminderd was. Lastig was dikwijls ook de paraphimose, vooral dan, wanneer door intensieve insnoering zich bereids oedema der voorhuid ontwikkeld had

Ofschoon het niet aan schrijvers ontbreekt die de stelling verdedigen, dat de paraphimose onder alle omstandigheden reponibel is, en hoezeer wij toestemmen, dat de zaak zich meestal aldus verhoudt, hebben wij toch de waarheid dezer stelling niet in dien algemeenen zin bevestigd bevonden. In weêrwil van herhaalde pogingen tot repositie, bekennen wij eenige malen ons doel niet te hebben kunnen bereiken, en wij onthielden ons van den lijder aanhoudend

aan pijnlijke manipulatien te onderwerpen, omdat naar ons inzien de gevreesde gevolgen van paraphimose meer op traditioneele meening dan op ondervinding berusten. Tweemalen zijn wij verpligt geweest de phimosis operatief te behandelen; éénmaal wegens aangeborene vernaauwing door splitsing van het inwendige blad des praeputiums, en éénmaal uithoofde van degeneratie van hetzelve door splitsing en daarop volgende verwijdering der lappen.

De sekundaire sijphilitische vormen die zich voordeden, bestonden meestal in verzweringen der mondholte en exanthematische eruptien, waartegen de gewone middelen steeds met succes in aanwending gebragt werden.

Een Heer van zwakke ligchaamskonstitutie en scrofuleusen habitus, in den lateren tijd meermalen aan sijphilitische infektie onderhevig geweest zijnde, werd zonder eenige voorafgegane mechanische oorzaak plotseling door eene hevige ontsteking des linker voetgewrichts aangetast, welke hem noopte hulp in het hospitaal te zoeken. Zwelling en verhoogde temperatuur stonden niet in evenredigheid tot de hevigheid der subjektieve gewaarwordingen, welke den lijder bittere klagten afpersten, zoodat wij het periostium en den ligamenteusen toestel als den anatomischen zetel des lijdens beschouwden. Daarbij voegden zich nu en dan ook aandoeningen van andere gewrichten, welke ofschoon niet belangrijk zijnde, het bestaan van een dijskratisch lijden als basis van dien toestand buiten twijfel stelden.

Eene energieke antiphlogose aanvankelijk in aanwending gebragt zijnde, en van tijd tot tijd herhaald in verband met zoogenoemde altererende en resolverende kuren (decoctum zittmanni, jodium) later de applikatie van inperspirable tegmenten en het instellen van magtige afleidingen, waarbij zelfs het gloeijend ijzer niet ontbrak, waren in staat, de hevigheid des lijdens te bedaren en suppuratie te voorkomen.

Er bleef echter eene opzwelling des voetgewrichts bestaan, met overwigt der buigspieren over de strekkers, waardoor de

funktien der lijdende extremiteit ten eenenmale belemmerd werden, en deze ziektetoestand in weêrwil van alle daartegen gerigte middelen in statu quo bleef.

Overtuigd, dat van eene langer voortgezette behandeling ter dezer plaatse geene beterschap te wachten was en de meening aanklevende, dat eene dieper ingrijpende resolverende kuur het eenige middel zijn zou, dat in dien toestand eene gunstige verandering zou kunnen te weeg brengen, evacueerde ik den lijder naar Java.

Van *pseudoplasmen* welke onder geneeskundige behandeling kwamen, verdient slechts één geval van tumor cijsticus vermelding, welk gezwel aan den ondersten rand der parotis, doch oppervlakkig, zijnen zetel had. Vermits het bekleedsel van dit gezwel uit een uiterst dun vlies bestond, waardoor eene zuivere uitpelling onmogelijk werd gemaakt, besloot men de operatie te doen bestaan in de incisie met daarop volgende ontlasting van den papachtigen inhoud (meliceris), terwijl men tot vernietiging der ziekelijke holte, zich van inspuitingen van tinctura jodii bediende. Hierdoor werd het doel der kunstbewerking volkomen bereikt.

Andere externe ziekten waren weinig belangrijk. Hier wil ik dus slechts aanteekening houden van 3 ziekte-gevallen, welke eene operatie eischten, te weten 2 gevallen van fistula ani, per incisionem geopereerd, en van 1 geval van hijdrocele, door de in- en excisie geopereerd, welke gevallen met volkomen herstel der lijders eindigden.

De beide gevallen van fistula ani betroffen jonge lieden van ongeveer 25 jaren, eenen officier en eenen scheepsstuurman, bij welke ik de van oudsher aangeprezene applikatie van een fontanel voor of na de operatie niet bewerkstelligd heb. Beide voorwerpen had ik gelegenheid gedurende één jaar na de operatie te observeren, beide bleven eene volmaakte gezondheid genieten; geen spoor der zoo zeer gevreesde ziekteverplaatsing!

Ten slotte dien ik nog gewag te maken van een geval eener schotwonde, door een 12 pd. kanonkogel veroorzaakt, waar-

door de zachte en harde deelen der voorste en zijdelijke vlakte der regterdij tot in de lies en heupstreek zoodanig vermorzeld en verbrijzeld waren, dat zelfs aan de exartikulatie der dij niet te denken viel. De behandeling konde dus slecht des euthanasie ten doel hebben.

B. *Wahagij.*

De van dit garnizoen ingekomen verslagen bevatten geene bijzonderheden, welke uit een wetenschappelijk oogpunt der vermelding waardig zijn.

BAL-KANKROÏD.

DOOR

E. F. MEIJER,
Officier van gezondheid 3de klasse.

G..... oud 45 jaar, sedert 2 jaren in Indië, van matig sterk ontwikkelden ligchaamsbouw, doch zwakke konstitutie en overigens niet zeer gezond uiterlijk (ofschoon hij verklaart vroeger steeds vrij gezond geweest te zijn), werd in de maand Maart 1854 in het hospitaal te Weltevreden opgenomen. Van eenige familie-ziekte is mij niets bekend. Alle funktiën geschieden vrij wel, behalve de stoelgang, die van tijd tot tijd moet bevorderd worden, en de urinelozing, welke in den laatsten tijd, doordien voortdurende aandrang daartoe bestaat, abnormaal is. Voor 13 jaren leed patient aan tijphus, bleef daaruit geruimen tijd verlamd (circa gedurende één jaar), en eerst na zijne herstelling ontwikkelde zich de nader te beschrijvene degeneratie des linker bals, zonder pijn en zonder andere bekende oorzaken. Het gebrek bestaat alzoo sedert 12 jaren; het heeft de grootte van een klein kinderhoofd, is op het aanvoelen vast, niet veêrkrachtig, niet merkbaar knobbelig, ofschoon zich hier en daar weekere plekken bevinden. De huid schijnt niet ziekelijk ontaard te zijn, hare gevoeligheid en warmte niet veel verminderd, de gevoeligheid van het ziekelijk produkt zelf bijna verloren. Sedert den laatsten tijd is het patient zeer moeijelijk om te loopen of te staan, zoodat hij spoedig genoodzaakt wordt eene gemakkelijkere houding

aan te nemen. De zwaarte van het gezwel, alsmede de overige verschijnselen doen geen vocht als inhoud vermoeden; hetzelve naar boven in het lieskanaal vervolgende bemerkt men dat de zaadstreng ook zeer dik en vast is. De blaasstreek is eenigzins gezwollen en hard. Eene met den troikar gedane punktie in het gezwel leverde slechts een bloederig vocht. De regter bal vertoont niets ziekelijks. Overigens vielen geene bijzondere afwijkingen aan eenig deel of in eenige verrigting in het oog.

Patient werd den 18den Maart 1854, des morgens, door den dirigerenden officier van gezondheid 2de kl. Bleeker geopereerd.

Nadat men hem in eene half opgerigte houding, achterover op eene tafel, en met de voeten op twee ter zijde staande stoelen geplaatst, en handen en voeten door helpers behoorlijk bepaald had, liet men hem uit den chloroforme-toestel inhaleren, waardoor echter slechts moeijelijk bedwelming verkregen werd, zoodat hij herhaaldelijk moest geappliceerd worden. Zulks belette echter niet, dat patient telkens hevige krachtsinspanningen deed om zich op te rigten; later vernam men evenwel, dat zulks niet ten gevolge van de pijn was, welke hem de operatie veroorzaakte, daar hij zegt hiervan niets gevoeld te hebben, maar alleen van de groote benaauwheid die hij ondervond.

De operatie komt op het volgende neder:

Eene huidsnede van uit de linker liesplooi over de voorvlakte van het scrotum tot onder gaande, werd door eene tweede in die rigting loopende gevolgd, zoodanig, dat daardoor een ovaal stuk huid vrij werd. Daarop werd de huid, die vrij los met het gezwel verbonden was van dit laatste geheel losgemaakt, en hetzelve uit het scrotum genomen. De steel (zaadstreng), welke circa 3 Ned. duimen dm. had, werd nu blootgelegd, en vond men deze dikte afhankelijk te zijn van pseudomembranen en aanhechtingen welke allen voorzigtig werden doorkliefd, totdat men alleen de vaten en

zenuwen en het vas deferens overhield, welke nu in massa werden onderbonden. De dikte van dezen bundel bedroeg circa $\frac{3}{4}$ Ned. duim. Thans sneed men het gezwel van deszelfs steel af. De operatie was in 15 minuten afgeloopen. Een stuk der overblijvende huid van den balzak moest nog worden weggesneden, aangezien het ziekelijk verhard bleek te zijn, en nadat de bloedige hechting was gedaan, bragt men patient onder irrigatie met koud water.

Na afloop der operatie werd mij het gezwel ter nadere onderzoeking gegeven, en vond ik daar aan de volgende bijzonderheden: het weegt 5 pd. $5\frac{1}{2}$ ons (medic. gewigt), behalve het (uit inwendig bestaande holten afkomstig) uitgevloeide vocht, dat ± 2 ons zal bedragen. Behalve de huid bezit het nog een vezelachtig dun vlies, dat gemakkelijk kan worden afgepraepareerd. De vroeger reeds vermelde weeke punten komen nu duidelijker uit; de verweeking is evenwel nog niet tot aan de oppervlakte van het gezwel doorgedrongen, eene dunne laag vaster weefsel bedekt ze. Op de overige plaatsen is het weefsel vast, zonder veêrkracht of vochtgolving, licht rood van kleur. De vorm van den bal is nog gedeeltelijk bewaard gebleven. Eigenlijk knobbelig kan de oppervlakte niet worden genoemd, zij is eerder golvend. Eene epididijmis is niet meer te onderscheiden, wel vertoont de achterzijde des gezwels de meeste ronding. Het bovenste einde is puntig naar voren gebogen, en achter deze punt bevinden zich de doorsneden der vaten en zenuwen van den zaadstreng. Eene doorsneêvlakte aan het bovendeel, welke noodzakelijk zou moeten aanwezig zijn, wanneer zich het ziekelijke weefsel in den zaadstreng hadde voortgezet, is niet te vinden; alleen die der vaten en zenuwen. Men was dus zoo gelukkig het ziekelijke weefsel geheel weg te nemen.

Het gezwel in deszelfs lengte doormidden gesneden zijn-

de, zoodanig dat er eene linker en regter helft gevormd werd, vertoonde het zich als volgt. De doorsneêvlakte is over het algemeen licht rood gekleurd, op kalfsvleesch gelijkende, vast van weefsel, en doet op meerdere plaatsen bij drukking eene menigte kleine druppeltjes, die dadelijk zamenvloeijen en van eene roomachtige gesteldheid zijn, te voorschijn komen, waaruit een alveolair maaksel van die plekken, ofschoon dit niet duidelijk te *zien* is, kan vermoed worden. Genoemde vloeistof bestaat mikroskopisch uit groote kernhoudende cellen, zeer veel korreltjes, hoekige cellen met één en meer donkere kernen, enkele cholestearine kristallen, benevens vetbolletjes en pigmentcellen, alles zwevende in eene heldere wei.

Aan den achtersten meest bollen rand, ziet men eene de rigting dier rand volgende minder vaste strook, die van even onder het midden des gezwels tot aan de bovenpunt van den bal loopt (vroegere epididijmis?), en tusschen die strook en het meer naar binnen gelegen weefsel, ongeveer aan het midden van den achterrand eene met op pus gelijkende vloeistof gevulde, onregelmatige holte, welker wanden niet vast zijn, zelfs eenigzins vervloeijen en uit het omgevende verwoestte weefsel bestaan. De grootte dier holte is wegens hare onregelmatige gedaante en hare vertakkingen, niet aan te geven; de lengte zal ongeveer 5 Ned. duim bedragen.

Verder vindt men op de doorsneêvlakte:

(a) Op hersenzelfstandigheid gelijkende (echter minder week, maar brozer), onregelmatige plekken van ½—2 vierkante duim, in groote hoeveelheid.

(b) Eene groote, onregelmatig ovale, roodere, zachte plek en

(c) Eene vrij zuiver ronde openstaande holte, ter grootte van een kippenei, met vasten wand, waarin taaije, echter niet moeijelijk te verbreken strengen van 2 à 3 lijn dikte, elkander overkruisen en waarin een geleiachtig bloederig vocht voorkomt.

In deze holte heeft men waarschijnlijk, bij de vooraf gedane punktie, met den troikar gestoken; zij is misschien wel

het gevolg van eenen vroeger ontstanen bloedingshaard.

Mikroskopisch onderzocht blijkt het weefsel des bals geheel te zijn verloren gegaan, zaadvaten zijn niet meer te vinden; het is struktuurloos of bestaat uit bindweefsel bundels, welke echter den alveolairen bouw slechts weinig bezitten; hier en daar ziet men eenige sterk uitgezette, hoog gekleurde haarvaten, en overal korreltjes, cellen, kristallen, enz.

Een weinig van het onder (a) beschrevene onder het mikroskoop gebragt vertoont eene homogene, doorschijnende middenstof, die ook door uitpluizen geene vezels doet zien en groote korrelcellen, benevens cellen met één tot drie blaasjes (dochtercellen?), zeer veel kristallen van cholestearine, enkele staartcellen, eene groote hoeveelheid korreltjes en molekulen, vetcellen en vetkorreltjes.

Het onder (b) opgegevene: een struktuurloos weefsel met dikke, spattige, hoogrood gekleurde mazen van haarvaten. Na uitpluizen zijn hierin evenwel duidelijk draadvezelen te zien. Verder komen er in voor, behalve fijne korreltjes en korrelcellen, pigment en enkele vetcellen.

De holte (c) wordt gevormd door wanden, welke bestaan uit draadvezelen die een alveolair maaksel vertoonen, waarin een zeer veel vetcellen en andere reeds beschrevene korreltjes enz. bevattende vloeistof aanwezig is. De strengen die de holte doorkruisen bestaan uit vet, groote korrelcellen en verbazend veel kristallen van cholestearine, alles door eene vezelstofaardige struktuurlooze massa aan een gehouden. De inhoud der holte vertoont eene pigment en bloedligchaampjes houdende wei.

Daar in dit geval de eigenaardige alveolaire bouw van het weefsel slechts zeer weinig uitkomt, en hetzelve meer uit cellen en korreltjes, dan uit draadweefsel is zamengesteld, zal men dit ziekelijk produkt beter met den naam van *kan-*

kroïd, dan met dien van kanker kunnen bestempelen; waarom ik den eersten verkozen heb (zie onder anderen, hieromtrent FÖRSTER, leerboek der pathol. anatomie, pag. 95 en 91).

Daags na de operatie, was de buik van den lijder opgezet, hard; hij had koorts en voortdurenden aandrang tot pislozen. De irrigatie-toestel moest worden weggenomen en legde men een eenvoudig verband om de wond. Nadat zich nu eenige gangraenense stukken (van de huid en den zaadstreng) hadden afgestooten, begon de wond vrij zuiver te staan en ging in genezing goed vooruit. In den onderbuik, aan de linker zijde, echter ontwikkelde zich meer en meer een vast knoestig gezwel, hetgeen waarschijnlijk in verband moet gebragt worden met eene weldra daarop volgende zwelling van de linker dij; ook de blaasstreek was gezwollen en de urinelozing bemoeijelijkt. Dit alles doet dus vermoeden, dat (niettegenstaande bij het vertrek van den lijder naar eene andere meer gezonde plaats, ter verbetering van zijnen algemeenen toestand, de operatiewond tot op een klein gedeelte na geheel gesloten was, en zeer goed stond), patient slechts tijdelijk van zijne ziekte genezen is geworden.

Batavia, den 24sten Mei 1854.

NICOTIANA TABACUM

MET GUNSTIG GEVOLG AANGEWEND BIJ

TETANUS TRAUMATICUS,

DOOR

C. A. BENSEN,

Officier van gezondheid 2de klasse.

Niets is ontmoedigender, niets werkt bij eene ziekte zoo verlammend op de handelingen van den geneesheer, als het denkbeeld van .ongeneeslijkheid.

De tetanus traumaticus, wiens mortaliteitsverhouding men in Europa gelijk 20 : 1 schat, is stellig een van die wanhopige ziektetoestanden, waaraan dit treurig lot maar al te dikwijls te beurt valt.

Zoodra zich bij eene verwonding die noodlottige complexus van sijmptomen voegt, die wij met den naam van stijfkramp bestempelen, ontvalt aan de meeste geneesheeren moed en hoop, en ofschoon een ieder zich zal beijveren om door alle middelen, welke empirie en rationele scherpzinnigheid aan de hand geven, eenen gunstigen keer aan de zaak te geven, zoo geschiedt dit evenwel meestal onder schouderophalen, en niemand verheelt zich zelven de geringe hoop, om zijne moeite door een gunstigen uitslag bekroond te zien.

Elk geval van genezing eener ziekte, die meestal doodelijk eindigt en de wijze van behandeling, waardoor dit gunstig

resultaat verkregen is, is de aandacht der kunstgenooten waardig. Daarom acht ik het niet overbodig het onderstaand geval mede te deelen.

De Inlander ARBIE, een man van omtrent 50 jaren, goed gespierd en van robuste konstitutie, werd den 12den April jl. zich in de Pontang rivier bij Onderandir badende, door eenen kaaiman (crocodilus biporcatus) aangevallen. De ongelukkige werd door het dier aan den regterarm gevat, maar had tegenwoordigheid van geest genoeg, om zich aan eenen boomwortel aan den rivier oever vast te houden, zich los te rukken en daardoor het monster te beletten hem onder water te trekken en mede te voeren. Den volgenden morgen kwam de lijder in het hospitaal te Serang aan.

De weeke deelen van den regterarm van eene handbreed beneden het schoudergewricht tot even zoo ver beneden het elleboogsgewricht waren sterk gekneusd en verscheurd, zoodanig dat zij gedeeltelijk als flarden nederhingen.

Behalve dat de tanden van den kaaiman eenige streependiep in het olecranon en de twee condijli van het opperarmbeen waren gedrongen, hadden de beenderen niet geleden.

Daar geene belangrijke slagaderen beleedigd waren, zoo had er zich slechts eene geringe bloeding ingesteld.

Eenige agitatie van het zenuwstelsel afgerekend, liet de algemeene toestand niets te wenschen over.

Na behoorlijke reiniging met laauw water werden de flarden en lappen op hare plaats gedrukt, werd de wond met pluksel bedekt, de arm los ingezwachteld en onder eene bestendige irrigatie met koud water gebragt. Er werd een ontstekingwerende behandeling ingesteld en eene mixtuur uit sulphas sodae, nitrum en aq. amijgdal. amar. voorgeschreven.

Onder deze behandeling ging de genezing aanvankelijk goed vooruit. Eenige dagen na zijne inkomst ontwikkelde zich bij den lijder eene erethische wondkoorts met ligte ijlhoofdigheid, welke evenwel niet van langen duur was.

Een gedeelte der losgescheurde flarden van huid en spie-

ren had zich per primam intentionem vereenigd en een andere gedeelte door gangraena afgestooten. De ettering was goed en met vorming van normale vleeschheuveltjes verbonden. De koude irrigatie was vervangen door laauwe fomentaties met een zwak infusum van chamomilla.

Dit gunstig beloop werd plotseling den 1sten Mei, dus 18 dagen na de verwonding afgebroken.

Zonder voorboden en bekende aanleidende oorzaken werd patient door tetanische toevallen aangetast. De neurose trad dadelijk met volle hevigheid op. De kaauw-, nek-, rug- en borstspieren waren de hoofdzetel van den stijfkramp, zonder dat evenwel de spieren der ledematen geheel vrij waren. Gedurende de paroxijsmi lieten de betrokkene spiergroepen zich hard en sterk gespannen aanvoelen. De aanvallen duurden 10—15 minuten en werden gevolgd door intervallen van 25—30 minuten, welke evenwel geene zuivere intermissies daarstelden daar ook gedurende dezen het spierstelsel in eenen toestand van abnorme spanning verkeerde. De aanvallen traden bij wijze van schokken op, die zoo pijnlijk waren, dat patient telkens eenen doordringenden gil gaf. Het ligchaam werd daarbij door de plotselinge kontrakties der spieren met zulk eene kracht om hoog en heên en weêr bewogen, dat het noodig werd den lijder op zijne krib door middel van opgerolde beddelakens vast te binden. De mond was bleek en droog. De oogen stonden diep en onbewegelijk; de pupil was klein, de pols hard maar van normale snelheid, de huid koel en droog, de ademhaling moeijelijk; even zoo het slikken, stoelgang en waterlozing waren onderdrukt.

Zoodra zich de beschrevene verschijnselen bij den lijder openbaarden werden onmiddellijk 40 bloedzuigers langs de wervelzuil gezet, en alle drie uur een lavement geappliceerd uit een infusum van gewone Javaansche sirih tabak en wel telkens van ½ drachmen op 4 oncen colatuur, tevens werd nog tot inwendig gebruik het volgende voorgeschreven:

R. Fol. nicotianae drachm: 1 β.
Infunde cum.
aq. fervid. q. s. ad colat. unc: VI.
tart: pot: stib: gr: II.
Mds. alle uur 1 eetlepel vol te nemen.

De uitwerking dezer behandeling, waarmede 's morgens ten 7½ ure begonnen werd was als volgt: Na het eerste lavement en de eerste 2 lepels mixtuur ontstond misselijkheid en 2 maal braking. Hierop volgde onder het kontinueren van het voorgeschrevene eene aanmerkelijke prostratie zich kenmerkende door een gevoel van weekheid en afgematheid, maar vooral door eene aan verlamming grenzende verslapping en ontspanning van het spierstelsel. De pols zonk daarbij tot op 45 slagen in de minuut en de huid bedekte zich met klam zweet.

De aanvallen van stijfkramp werden ondertusschen zeldzamer, korter van duur en minder hevig. De tetanische schokken werden minder pijnlijk en hevig, zoodat men tegen den avond de lakens wegnam. De spierkontrakties waren slechts kort en flaauw en de hardheid der spieren was daarbij zeer gering en voorbijgaande.

Op deze wijze nam de ziekte hoe langer zoo meer aan intensiteit af, tot dat zij den anderen middag tegen één uur geheel ophield.

Tot dezen tijd had patient 4 lavementen en 2 mixturen, dus 5 drachma nicotiana verbruikt.

Er bleef slechts eene belangrijke uitputting achter die even wel in eenige dagen bij rust, voedzame kost met wijn en China week.

Op dit oogenblik, 15 dagen na het optreden van den Tetanus is bij den patient van dezen aanval geen spoor meer overgebleven.

Ook de huid- en vleeschwonden zijn zoo goed als genezen.

Echter heeft zich aan de condijli van het opperarmbeen en aan het olecranon der ellepijp eene necrotische versterving

van het beenweefsel ontwikkeld, die wanneer men den ouderdom van den lijder en hetgeen hij reeds doorgestaan heeft, in aanmerking neemt, het leven van hem die naauwelijks aan eenen zoo hoogst gevaarlijken toestand ontsnapte, nu van dezen kant bedreigt.

Serang, den 16den Mei 1854.

PHTHISIS RENALIS ET LITHIASIS TOTIUS SIJSTEMATIS UROPOËTICI.

DOOR

J. M. VAN LEER,
Officier van gezondheid 2de klasse.

Historia morbi.

D. M......, fuselier 5de afdeeling, algemeen depôt, geboren den 19den Junij 1810.

Temperament sanguineo-lijmphaticum; middelmatige ligchaamsgrootte, sterke konstitutie, zwarte haren, bruine oogen; geboren te Mons in België, beroep barbier; maakt groote excessen in Baccho et Venere.

Of zijne ouders en broeders nog in leven zijn is hem niet bekend; zooveel hij echter zich herinneren kan, waren zij, zoolang hij in Europa was, steeds gezond. Noch in zijne jeugd, noch op meer gevorderden leeftijd werd zijne gezondheid ooit gestoord, zelfs van ziekten, den kinderlijken leeftijd eigen, bleef hij bevrijd; hij is gevaccineerd, waarvan de likteekens nog zigtbaar zijn.

In 1826 trad hij als volontair in dienst bij de 3de afdeeling infanterie te Mons, ging in 1829 bij het N. O. I. leger over, arriveerde in hetzelfde jaar op Java, alwaar hij circa 3 jaren doorbragt en nimmer door ziekten aangetast werd. Van 1832 tot 1837 vertoefde hij op Padang, (Westkust van Sumatra).

Door zijne uitspattende levenswijze leed hij aldaar herhaalde

keeren aan sijphilitische ziekten, en wel aan chancres en hardnekkige gonorrhoeën, die altijd zeer chronisch werden, en hem bij elke herhaling derzelven, de lozing der urine pijnlijker en moeijelijker maakten.

Rationele geneeskundige hulp heeft hij voor deze gebreken nimmer ingeroepen, maar maakte gebruik van zoogenaamde Inlandsche huismiddelen.

De ten gevolge dezer nalatigheid ontstane strikturen in den pisweg maakten dagelijks de pislozing moeijelijker, welke ten laatste niet dan druppelsgewijze geschiedde.

In 1836 leed hij voor het eerst aan strangurie en dijsurie, gepaard gaande met haematuria.

Nadat deze toestand korteren of langeren tijd geduurd had, en hij zich hiervoor eindelijk te Padang en later in 1840 te Makassar had laten behandelen, keerde dezelve verscheidene jaren achtereen en op onbepaalde tijdstippen, met vermeerderde hevigheid telkens terug.

Ook hier te Maros had hij in het vorige jaar voor hetzelfde gebrek, eenige dagen in de infirmerie, geneeskundige hulp genoten.

Wanneer zijn toestand slechts eenigzins lijdelijk was, ging hij weder tot de uitoefening zijner gewone dienst over, niettegenslaande hij nimmer van zijne ziekte volkomen hersteld was, en dagelijks het ongerief er van ondervond.

Den 20sten September 1845, weder hevig aan zijn verouderd gebrek lijdende, kwam hij in de infirmerie hieronder mijne behandeling.

Status praesens.

Subjective verschijnselen. — De lijder klaagt, thans wederom behebt te zijn met eenen aanval van pijnlijke en moeijelijke lozing der urine met ontlasting van bloed uit de urethra, zoo als hij zulks reeds 9 jaren bij afwisseling ondervonden had; pijn in de lendenstreek en een gevoel van spanning in

de regio pubis; verloren eetlust en slaaploosheid; trage stoelontlasting.

Objective verschijnselen. — Het voorkomen des lijders is afgemat en ter neder gedrukt; pijnlijke trekken in het gelaat.

De exploratio urethrae geeft de overtuiging van het bestaan, eener aanmerkelijke striktuur op de hoogte der fossa navicularis, in welke de dunste bougie of sonde niet kan indringen; urine met bloed gemengd, druppelt gestadig naar buiten; het perinaeum is eenigzins gespannen, doch niet bijzonder gezwollen; de blaas kan men hoewel niet duidelijk boven den schaambeensboog voelen, en is dit onderzoek voor den lijder eenigzins pijnlijk. Het onderzoek met den met olie besmeerden vinger door den anus doet wel vermeerderden omvang der prostata ontwaren, doch is dezelve zacht en niet bijzonder gezwollen: ook dit onderzoek veroorzaakt geringe pijn. De pols is gespannen en frequent; de tong droog, doch zuiver. De warmtegraad der huid is normaal.

Causae, praedisponentes. — De excessen in Baccho et Venere, de veelvuldige herhaling en het lang bestaan der ziekte.

Occasionales. — De door de striktura urethrae veroorzaakte, mechanische verhindering in de ontlasting der urine.

Diagnosis. — Het onderzoek der ziekte in verband met de anamnesis, kenteekent hier haematuria met stranguria en consensuele aandoening der blaas en nieren, waarschijnlijk alles ten gevolge van een mechanisch beletsel in den pisweg — de hooge graad van vernaauwing. (Het bestaan van phthisis renalis en lithiasis liet zich toen nog niet erkennen: ook later gedurende de behandeling, ontbrak het aan de signa pathognomonica dier beide ziekte-processen, zoodat het ontstaan daarvan eerder te vermoeden, dan wel te bepalen was).

Prognosis. — De moeijelijke overwinnelijkheid van de reeds sedert bijna een tiental jaren bestaande, belangrijke striktuur, het gedurige en veelvuldige verlies van bloed, de reeds verzwakte toestand des lijders en de regtmatige vrees voor op-

volgende belangrijke aandoeningen van blaas en nieren maken de voorzegging ongunstig.

Medicatio. — De hoofd-indikatie bestaat hier in de verbloeding uit den pisweg tegen te gaan, de pislozing zoo mogelijk tot den normalen staat terug te brengen, en dan het oog op mogelijk konsensuele aandoeningen van blaas en nieren te vestigen en te bestrijden.

R. Pot. gummos: unc: x.
aq: Laurocer: dr: II.
Mds. a. u. 1 lepel.
Hirudin: No. VIII in reg: lumb: applic.

Den 21sten Sept. — Geene verandering bij gister; de in een glas opgevangene urine was troebel en met veel bloed gemengd; slijm of andere bezinksels waren er niet in te ontdekken; dezelve verspreidde een onverdragelijke dierlijke stank. In de urethra konde de dunste sonde of bougie niet ingevoerd worden. De pijn in de lendenstreek als gister.

Er werden injekties van koudwater in de urethra gemaakt, ung. hijdrarg. in de lendenstreek gewreven en de drank gerepeteerd.

Den 22sten Sept. — De nacht slaaploos; urine met bloed druppelt bij voortduring uit de urethra; de pijn in de lenden is vermeerderd, en daar de pols, hoewel klein, eenigzins hard, gespannen en onderdrukt was en ik voor nieren-ontsteeking vreesde, deed ik eene venae sectio van zes oncen, liet nog acht hirudines in den lendenstreek appliceren, en gaf:

R. Acid: sulph: dil: dr: I.
dec: orijzae: unc: XVI.
Sijr: simpl: q: s: ad grat: sapor.
Mds. Tot drank.

Met de koude injekties werd gecontinueerd:

Vesp: repet: pot: applic: clijsma emoll.

Den 23sten Sept. — Het afgetapte bloed vertoonde veel cruor, geene crusta infl.; de pijn in de lenden iets minder; overigens alles als gister. Eene harde moeijelijke stoelgang.

Repet: pot:, clijsma et inject: frigid.

Den 24sten Sept. — Dezelfde moeijelijke en pijnlijke pislozing, doch weinig of geen bloed er onder gemengd. De stoelontlasting was ruimer; de huid is droog, de tong insgelijks en roodachtig; de pols klein, gespannen en versneld; de pijn in de lenden blijft bestaan.

R. Calomell: gr: XVI.
extr: hijosc: gr: XII.
saceeb: alb: dr: 1 β.
Mf: pulv: div: in VIII p. aq.
Ds. a. 2 u. een p.

R. Dec: orijzae ℔ 1 β.
sijr: simpl: unc: II.
Mds. Tot dran k.

Repet: inject: frigid.

Den 25sten Sept. — Sedert gister avond volkomene opstopping der pis: geen druppel had zich ontlast; de blaas was matig opgezet, een weinig gevoelig, doch niet zeer pijnlijk; de lijder klaagde echter over geweldige pijn in de urethra en de bilnaadstreek, welke aldaar ook opgezet en gespannen was; drooge huid, koudzweet in het gelaat; de pols klein en krampachtig; de tong nog droog en rood.

De lijder werd gedurende $\frac{1}{4}$ uurs in een warmbad van 90° Fahr. geplaatst; hetwelk druppelsgewijze ontlâsting van pis, zonder bloed een ruim zweet en een algemeen welbevinden ten gevolge had.

Repet: pulv: et potio ut heri praescript.

Den 26—28sten Sept. — De urine ontlast zich wederom bij voortduring druppelsgewijze, zonder bloed; in een glas bewaard vertoont ze geen gruis of slijm, is vuil, dik en stinkend; bij derzelver lozing zeer pijnlijk in de urethra;

R. Dec: sem: lini: unc: XII.
laud: liq: sijdenh: gtt: XV.
sijr: liquir: unc: I.
Mds. a. u. 1 lep.

Den 29sten Sept. — Pislozing als gister. Des lijders krachten verminderen dagelijks; de pols is klein, frequent en celer; hektische koorts, profuus zweet, slaaploosheid, stoelontlasting traag.

Repet: med: ut heri praescript.
Clijsma emoll: appl.

Den 30sten Sept. — Niet alleen uit de urethra, maar ook uit het rectum ontlastte zich, met de faeces, bloed. De lijder is zeer verzwakt en pijnlijk; de hektische koorts neemt toe.

Repet: pot: ut 21 praescr. — Inject: frigid.

R. Pulv: doveri gr. xx.
div: in II part: aq.
Ds: 's morg. en 's av. 1 poeder.

Den 1sten Okt. — In het oogvallende verzwakking en toeneming der ziekte-toevallen, waaronder voornamelijk de verbloeding uit de urethra. Met de behandeling van gister werd voortgegaan ....

Tegen den middag nam de uitputting zóó hand over hand toe, dat eindelijk des namiddags ten 3 uur dit ongelukkig lijden met den dood eindigde.

Necroscopie, 16 *uren na den dood.*

Habitus. — Zeer vermagerd. Rigor cadaverosus.

Huid- en spierstelsel. — Ruw en dor; het onderhuids celen vetweefsel geatrophieerd. De spieren bleek en verslapt.

Hersen- en ruggemergholte. — Uit gebrek der daartoe benoodigde instrumenten niet onderzocht.

Borstholte. — Beide longen normaal; de linker eenigzins met de pleura costalis geadhaereerd. Het hart normaal deszelfs regter ventriculus en atrium opgevuld met dun, vloeibaar bloed en polijpeuse massa's, welke zich tot ver in de vena cava en arteria pulmonalis uitstrekten.

Buikholte. — De lever vergroot en verweekt; hijperaemie op de bovenste punt der bolle vlakte van derzelver linkerkwab; het peritoneaal bekleedend vlies was daar ter plaatse vuil, donkerrood kleurig, zeer week en verdund. Bij de doorsnede vertoonde zich het weefsel der lever aldaar licht geelachtig en granuleus. De galblaas met dunne, groenachtig, geele gal gevuld.

De tractus intestinorum alsmede de milt leverden geene afwijkingen van den normalen toestand op.

Nieren. — Bij beiden bestond er slechts eene geringe hoeveelheid van derzelver omgevend capsula adiposa. Derzelver tunica albuginea s. propria was donkerrood, zeer week en ligt van de nieren af te scheiden. Beiden verkeerden, reeds van buiten te zien, in eenen hijperaemischen toestand. Zoowel de substantia corticalis als tubulosa was ontstoken, verweekt en in verettering overgegaan. In de regternier bevond zich een focus, welke van uit de diepte der tubulaire zelfstandigheid tot de buitenvlakten der corticale zich uitstrekte en sanguinolente pus, ter hoeveelheid van p. m. unc: β bevatte: deze pus had zich aan de achtervlakte der bovenste punt onder de tunica propria verzameld en ontlastte zich bij het wegnemen dezer laatste.

De linker bevatte eenen calculus ter zwaarte van negen grein en in gedaante veel overeenkomst hebbende met den malleus der trommelholte, en nog een' kleineren van eene kogelvormige gedaante, wegende ruim twee grein. De zetel dezer beide steenen was in de tubuli uriniferi Belliniani in den omtrek van den hilus, dáár waar de papillae in de calijces overgaan, en waren geheel in de zelfstandigheid ingeklemd.

Beide nieren-bekkens waren verwijd. De ureteres hadden eenen diameter van de dikte eens vinger: het bovenste gedeelte der regter, onmiddelijk beneden het pelvis had deszelfs lumen bijna geheel verloren, en was kraakbeenig hard.

De bijnieren deelden ook in den hijperaemischen toestand.

Bekkenholte. — De vesica urinaria hijperaemisch uitgezet, verdikt en verhard: derzelver tunica mucosa in den fundus sterk geïnjekteerd, en bevonden zich aldaar zeer vele, kleine, in het slijmvlies vast zittende calculi. De holte bevatte eene hoeveelheid van p. m. unc: XII urine, met bloed en pus gemengd.

De vesiculae seminales vergroot en verhard.

De gl. prostata ontstoken, verweékt en in verettering overgegaan.

Urethra. — De pars prostatica en membranacea verwijd met

urine gevuld, en kleine vastzittende calculi bevattende. De pisbuis in zijn geheel vernaauwd en bij de fossa navicularis zoodanig, dat deszelfs lumen bijna geheel vernietigd was: een haar uit een borstel konde men er, zelfs met vele moeite, niet doorbrengen. (Hoogst bewonderenswaardig is het, hoe gedurende het leven, bij dergelijk eene vernaauwing, de urine nog druppelsgewijze is kunnen ontlast worden).

In plaats van het gewone orificium urethrae (dat hier slechts door een bijna oppervlakkig, rond kuiltje vervangen werd), bevond er zich aan de onderzijde van den penis bij het frenulum eene driehoekige opening, waarvan de basis naar het vrije einde des penis en de punt naar den arcus pubis gerigt was (hijpospadias).

(Het hier beschrevene, door pathologische processen zoo belangrijke sijstema uropoëticnm, heb ik voor het grootste gedeelte ter bewaring gepraepareerd en opgezonden).

Phijsiologisch-pathologische beschouwing.

Deze lijkopening heeft, even als meer anderen, wederom getoond, dat er in het organismus werkelijk ziekte-processen kunnen bestaan, die zich niet of zeer onduidelijk aan den waarnemer, door zoogenaamde signa pathognomonica te kennen geven — ik bedoel in het onderhavig geval, de phthisis renalis et lithiasis. Wel is waar, de pijn in den lendenstreek gaf vermoeden op aandoening der nieren; deze verdween echter op de daartegen aangewende antiphlogistische behandeling, en niet plotseling: ook ontwaardde de lijder geene kloppingen daar ter plaatse, noch de bij inwendige veretteringen meestal waarneembare koude rillingen; ook was het aanwezen van etter of gruis niet in de urine, ten minste met het ongewapend oog te ontdekken.

De loop van het pathologisch proces verklaar ik mij op volgende wijze: ik beschouw n. l. de striktura urethrae als causa remota en occasionalis van den reeks dezer verschillende

ziekte-vormen. Deze door vele en verwaarloosde blennorrhaeen veroorzaakte vernaauwing was in een tijdsverloop van 10 jaren zoodanig toegenomen, dat eindelijk de pis slechts met groote inspanning en niet dan droppelsgewijs kon worden geloosd. De daardoor in de blaas opgehoudene pis, per absorbtionem, van hare waterachtige deelen verliezende, verkreeg scherp prikkelende eigenschappen.

De blaas bij voortduring door eene scherpe pis geprikkeld, werkte hier op terug, zij werd ziekelijk aangedaan, — er ontwikkelde zich allengskens een' hijperaemischen toestand, en eene uitzetting der vaten met doorzweeling van bloed (exosmose) — van daar de haematuria.

De blaas, steeds in verhoogde levenswerkdadigheid — of liever gezegd in eenen geprikkelden toestand verkeerende, — deelde zulks, per continuationem, aan de ureteres mede, en deze wederom aan de nieren.

Op grond van een en ander zijn nu de verschillende ziektevormen der blaas, pisleiders en nieren (ontsteking, verettering, steenvorming, verwijding en vernaauwing der ureteres, haematurie enz.), naar mijn inzien, zeer gemakkelijk als gevolgen der gebrekkige urine-exkretie te verklaren.

De prostata heeft vermoedelijk door derzelver anatomische ligging in het ziekte-proces deelgenomen (1).

Maros, den 10den Oktober 1845.

---

(1) Ofschoon het opstel in 1845 geschreven is meenden wij het toch belangrijk genoeg om in ons tijdschrift te worden opgenomen. Red.

TOPOGRAPHISCHE BESCHRIJVING

VAN HET EILAND

AMBOINA.

(*Vervolg van bladz.* 273).

DOOR

C. A. BENSEN.

Officier van gezondheid 3*de klasse.*

Het eiland Amboina is gelegen tusschen 3° 28′ en 3° 50′ Z. B. en tusschen 127° 54′ en 128° 30′ O. L.

Door een' zich van het zuidwesten naar het noordoosten uitstrekkenden inham, de baai van Amboina, wordt dit eiland in tweeën verdeeld. De grootere noordelijke afdeeling draagt den naam van Hitoe, de zuidelijke kleinere wordt Leijtimor genaamd.

Door eene smalle landengte van omtrent één kwart uur gaans, den pas Baguala, worden deze twee gedeelten met elkander verbonden. Een ondiep kanaal maakt de passage dezer landengte slechts voor kleinere praauwen mogelijk.

De grootte van het eiland bedraagt twintig vierkante mijlen.

De breedte der baai van Amboina is niet op alle plaatsen dezelfde. De grootste breedte heeft zij aan haren ingang, bedragende omtrent eene mijl. Vervolgens loopt zij allengs smaller toe, tot tusschen de kampongs Roemah tiga en Galala al-

waar hare breedte door twee uitspringende landhoeken tot 0,1 mijl wordt teruggebragt; van hier af wordt zij wederom breeder en vormt de binnenbaai.

Het eiland is zeer bergachtig. Bijna overal verheffen zich onmiddellijk van het strand af meer of min steile bergen, welke zich tot eene hoogte van drie à negenhonderd voet boven het niveau der zee langs de kust en door het binnenland uitstrekken, daarbij bergtoppen in de gedaante van afgeknotte kegels, bergkammen, bergketenen, golfvormige hooggelegene vlakten, valleijen en ravijnen vormende.

Door aanspoeling der zee, door aardstortingen, door naar beneden gespoelden lossen grond van het gebergte, door afzetting van door talrijke riviertjes medegevoerde steenen, zand en kleigrond hebben zich van lieverlede op verscheidene plaatsen der kustvlakten van meerdere of mindere uitgestrektheids gevormd uit eenen vruchtbaren alluviaal grond bestaande.

Andere gedeelten der kust zijn rotsachtig en door het bestendige aandruischen der branding heeft de zee aldaar uitholingen, kloven en overhangende rotswanden doen ontstaan.

Het strand is op sommige plaatsen bedekt met grootere of kleinere rolsteenen van verschillende soorten; op andere plaatsen is het meer zand — en weder op andere modderachtig.

De rivieren zijn klein en onbeduidend, maar zeer talrijk Bij aanhoudende droogte zijn zij gemakkelijk doorwaadbare beekjes; gedurende den regentijd of na hevige stortregens kunnen zij echter uithoofde van hare oorsprongen in het gebergte tot eene belangrijke hoogte aanwassen en doen het water dan met groote snelheid stroomen. Zij ontspringen somtijds met meerdere takken in het gebergte, loopen alsdan met meer of minder snelheid door afgronden en ravijnen, vallen dikwijls van verschillende hoogten van steile afhangende rotsen in bijna onpeilbaar diepe bassins naar beneden, en worden hier en daar in haren loop door magtige rotsblokken gestuit, zoodat alsdan de door steile rotswanden ingeslotene watermassa zich met geweldig gedruisch op zijde eenen weg baant

en het omgevende gesteente in verschillenden vorm uitholt, met dat gevolg, dat zich op sommige plaatsen overhangende rotsen van ontzettende uitgebreidheid gevormd hebben, die het voorkomen aanbieden als wilden zij elk oogenblik instorten. Op deze wijze worden op onderscheidene plaatsen van het eiland Amboina wildromaneske natuurtooneelen daargesteld, waarvan Batoe gantong het meest bekend is.

Nadat de rivieren hare bergpasachtige bedding hebben verlaten, alwaar zij over rotsachtige grond, over blokken en rolsteenen van graniet, porphijr, trachijt, ijzerbevattende en met kwartzkristallen doortrokken zandsteenen over ingestorte kalksteenrotsen, over blootgelegde, meer of minder vergane koraalformatiën heen gaan, doorstroomen zij met verminderde snelheid veelvuldig gekronkeld het lage land, en loopen tot aan de monding in zee over keisteen-, zand- of kleiachtigen grond, terwijl de beddingen ook hier nog op sommige plaatsen grootere of kleinere rotsblokken vertoonen, die bij hoogen rivierstand, door hevige stortregens verplaatst door den sterken stroom, mede gevoerd worden.

Geologische gesteldheid.

Wat de geologische gesteldheid van het eiland Amboina betreft, zoo vindt men met uitzondering van het aangespoelde vlakke land bijna overal onder eene meer of minder dikke korst van in verschillende verhoudingen met klei, zand en kalk gemengden humus, eene laag roode, veel ijzeroxijde bevattende tertiaire kleiaarde. Deze treedt op vele plaatsen waar de humus afgespoeld is of waar zich berghellingen bevinden, te voorschijn. Deze kleiaarde heeft eene verschillende dikte, op sommige plaatsen bedraagt deze naauwelijks eenen voet, op andere vertoont zij eene diepte van circa twintig vadems en vormt voor zich alleen geheele heuvels, zoo als bij voorbeeld den Batoe mera. Genoemde laag bezit verschillende overgangen en schakeringen. Zoo praedomineert bij Batoe mera de ijzer-

oxijde bevattende kleiaarde, op andere plaatsen heerscht het gehalte aan kwartzzand voor, zoo als bij den Goenong Ormissing in de nabijheid van Batoe gadja, weder op andere plaatsen verdwijnen zand- en ijzeroxijde en de laag stelt alsdan witte of blaauwe kleiaarde daar, welke, gelijk dit in de nabijheid van den berg van Soja plaats heeft, bruinkolen insluit.

Het tweede stratum waarop men komt is grof-kalksteen. Deze komt, waar hij niet door humus of kleiaarde bedekt is, dikwijls te voorschijn. De grof kalksteen gaat hier en daar in kompakte kalksteen over en is over het geheel van vaste konsistentie, ofschoon vol gaten. Fossile schelpen en zeegewassen, welke nog heden voorkomen, worden in dit strikluur aangetroffen. De kalksteenlaag is even als de vorige van zeer verschillende dikte; op enkele plaatsen van het eiland bevinden zich in dezen kalksteen holen of grotten, waarvan de Lian Marsego of vledermuizen grot op het gebergte Ormissing het meest bekend en het merkwaardigst is. Ik zal daarvan eene korte beschrijving geven.

In eene uitstekende kalksteenrots bevindt zich eene omtrent twee Ned. ellen hooge en even breede poortvormige opening als ingang; van hier daalt men langs eene zeer steile en oneffene rotsachtige helling van ± 25 voeten naar beneden; vervolgens komt men in eene bijna horizontaal van het Zuiden-naar het Noorden loopende ruime spelonk van circa 100 voet lengte, op de naauwste plaatsen 8, op de ruimste 25 voet breed; de hoogte varieert tusschen 6 à 12 voeten. In het zakvormig toeloopende uiteinde dezer grot, bevindt zich eene tweede maar naauwere opening, die door eenen lagen en smallen gang in een tweede gelijksoortig vertrek leidt. Op gelijke wijze volgen nog verscheidene afdeelingen, ja men wil beweren, dat eene zich nabij het zeestrand bevindende, drie kwartier uur van boven beschrevenen ingang verwijderde rotskloof met deze grotten in verband zoude staan. Door nog bestendig voortdurende doorsijpelingen van sterk met kalkdeelen ver-

zadligd water hebben zich van lieverlede, door verdamping van hetzelve met achterlating der kalkbestanddeelen, druipsteenen van de meest verschillende en zonderlinge gedaanten gevormd. De van het dak der grot nederhangende stalaktiten zijn holle of solide kegelvormige takken met golf- of knoestvormige oppervlakte. Door verdamping van op den bodem gevallene droppels zijn aldaar de vreemdste figuren ontstaan, waarin men met behulp der phantasie gelijkenis met allerhande voorwerpen, kolommen, pilaren, enz. vinden kan. Het door de zijdelijke wanden der grot gesijpeld water of het van boven daar langs geloopene, heeft insgelijks allerhande palmboomvormige of draperieachtige verhevenheden achtergelaten. De twee boven beschrevene geologische strata, de klei en grof kalksteen, sluiten hier en daar zonder bepaalden regel te voorschijn tredende fragmenten, conglomeraten en rolsteenen in, afkomstig van gebergten, die zeer verschillend van oorsprong, ouderdom en formatie zijn. Zoo vindt men blokken van graniet, verscheidene porphijrachtige gesteenten, kwartzrotsen, vaste zandsteen, kleilei, kompakte kalksteen, wit en grijs marmer, zwavelkies, koraalgesteenten, trachijt, basalt en obsidian; zeer veelvuldig en bijna overal vindt men melaphijr.

Alle deze steenen zijn van eenen ronden vorm en van zeer verschillende grootte; somwijlen ziet men rolsteenen van graniet, die circa 2 vademen middellijn hebben en hier en daar ten gevolge van afspoelingen van den omgevenden zand of kleigrond geheel of gedeeltelijk te voorschijn treden.

Deze neptunische formatien zijn het, waardoor de heuvelrei gevormd wordt, die zich langs de kust uitstrekt. Meer binnenlands stuit men op vulkanische gebergten, voornamelijk uit trachijt en obsidian gevormd.

Wanneer men zijn oog vestigt op de eigenaardig kegelvormige gedaante der bergtoppen, somtijds met kratervormige rudimenten, het veelvuldige voorkomen van zuiver vulkanische voortbrengselen, zoo als trachijt, basalt en obsidian, op het aanwezig zijn van koraalsteenen en andere onderzeesche pro-

dukten op de hoogste bergtoppen; wanneer men in aanmerking neemt de nog in onzen tijd plaats vindende aardbevingen, scheuringen van bergen en verdere verschijnselen van vulkanismus, dan is het boven alle twijfel verheven, dat het eiland Amboina zijnen geologischen oorsprong te danken heeft aan door vulkanische werking langzamerhand plaats gehad hebbende verheffing der aardkorst, die waarschijnlijk vroeger op deze plaats door den oceaan bedekt was.

Flora.

Na het eiland in zijne geographische, phijsische en geologische gesteldheid kort te hebben beschreven, zal ik eenige woorden toewijden aan deszelfs voortbrengselen.

De flora van Amboina wijkt in het algemeen niet bijzonder af van die der meeste eilanden van den Indischen Archipel. Aan den oppervlakkigen beschouwer biedt zich ook hier de tijpus der keerkringsvegetatie aan, en de weelderige habitus der tropische plantenwereld maakt op hem hier dienzelfden imposanten indruk als elders. Bij verdere onderzoeking echter stoot men vaak op eigenaardigheden, die aan de flora hier ter plaatse een bijzonder karakter verleenen.

Beginnen wij met de planten van het strand, zoo ontmoeten wij hier op onderscheidene vooral modderachtige plaatsen het zonderlinge geslacht der Rhizophoren, soms nog in het zeewater staande of aan riviermondingen, soms zich tot op eenigen afstand landwaarts uitstrekkende. De eigenlijke Rhizophora mangle is aan Amboina's stranden zeldzaam; de het meest voorkomende species zijn Rhizophora gijmnorhiza en de struikachtige Rhizophora cijlindrica. Midden tusschen deze gewassen komen voor Avicennia tomentosa, Aegiceras majus en Sonneratia caseolaris. Op kleinen afstand van zee ziet men hier en daar de oevers omzoomd met kokospalmen, die aangenaam uitkomen tusschen het lommerrijke calophijllum inophijllum en de schoone Terminalia moluccana met hare regel-

matige horizontale takken; voorts ziet men hier, ofschoon niet al te veelvuldig, de Erijthrina indica met hare groote vermiljoen roode bloemen prijken. Ook zijn het de Barringtonia littorea, de Soulamea amara, de Stadmannia sideroxijlon, de Excoecaria agallucha, de aardige Quisgualis pubescens en Balanopteris littoralis, welke het strand helpen beschaduwen. Op andere plaatsen vormen doornachtige Pandanëen, vermengd met Cijcadeën, ondoordringbare hekwerken. Onderscheidene species van Ficus, die op den karigsten bodem tieren, bedekken nog de anders onvruchtbare rotsachtige gedeelten der kust.

Gaat men verder landwaarts in, zoo ziet men somtijds zandachtige vlakten, die in groote uitgestrektheid slechts allang-allang voortbrengen. Andere streken van vasteren en vruchtbaarderen bodem zijn meer woudachtig en de statige Metrosideros vera, de Intsia amboinensis, Cerbera lactaria, de Pterocarpus indicus, de Cordia sebestena, de Ficus indica en politoria, verscheidene Artocarpus soorten, Durio zibethinus, Canarium commune, Flindersia amboinensis, Bombax pentandrum, Hibiscus tileaceus, onderscheidene wild opgeschotene notenmuscaatboomen, hier en daar een prachtige tamarindenboom en nog vele anderen, stellen hoofdzakelijk in wilde maar imposante wanorde door elkander geplaatst, het hooge Dicotijledonische geboomte daar. De schilderachtigheid dezer bosschen wordt nog vermeerderd door vele in hun lommer voorkomende Monocotijledonische planten. Hier ziet men eene groep van Sagopalmen, daar wordt het oog getroffen door den bekenden saguer leverenden Gomutus, somtijds ter neêr gebogen onder den last van zware vruchttrossen, terwijl onder zijnen losgescheiden bast het paardenhaarvormige gomoetoe te voorschijn komt, ginds blijft het oog met welgevallen rusten op de schoone Corijpha- en Licualapalm met hunne waaijervormige bladeren. Onder deze boomen is de grond begroeid met de verschillendste kruiden, struiken en heesters, en de beschouwer staat verrast over de schoonheid, rijkheid en menigvuldigheid der vegetatie.

De prachtige plantenfamilie der Scitamineën en Canneën vindt hier hare volkomenste ontwikkeling; zeer veelvuldig zijn Globba marantina, crispa en longa met hunne zonderlinge uit den wortelstok voortkomende bloemen en vruchten; veelvuldig zijn insgelijks Hedijchium coronaria; Canna indica en nog vele anderen.

Afwisselend met deze planten of gezamentlijk met haar treft men boschgedeelten aan, waar de grond bedekt is met hoog en weelderig varenkruid, voornamelijk uit de geslachten Osmunda, Polijpodium, Aspidium en Diplasium. Weder andere plaatsen worden hoofdzakelijk ingenomen door Ananassa sativa, die hier in het wild weelderig tiert. De grasgeslachten Poa, Panicum; Saccharum, Scirpus, Lijperus, Luzula, enz, verscheidene Malvaceën, Convolvulaceën, Labiaten enz. vullen de tusschenruimten aan, zoodat geen plekje grond onbegroeid blijft. Hier en daar verstrooid, ziet men Bambusa arundinacea et verticillata, Salacca edules, Nepenthes phijllamphora met hare merkwaardige bekervormige bladeren, Musa paradisiaca, Acalijpha mappa, Betulina et indica, Croton tiglium, Brijophijllum calijcinum, Asilepias currossavica, eenige wilde soorten van Rubus en nog vele anderen.

Behalve de zoo even opgetelde planten herbergen de boomen nog eene wereld van parasitische gewassen en slingerplanten. Crijptogamische, Monocotijledonische en Dicotijledonische Smarotsers, bedekken het hun tot moederbodem dienende geboomte vaak zoodanig, dat men naauwelijks in staat is ze van elkander te onderscheiden. Het zoude te ver voeren ze op te noemen of te beschrijven. Hier ziet men Orchideën van de zonderlingste vormen met prachtige bloemen van hooge boomen nederhangen, daar loopen slingerplanten van arms- of beensdikte langs de stammen op of kronkelen zich slangsgewijze, diepe sleuven in bast en hout vormende, naar boven; dan eens hangen zij als touwen neder of loopen in grootere of kleinere hoogte van boom tot boom en vormen op deze wijze guirlanden. Vaak ziet men deze smarotserplanten weder met

andere parasiten digt begroeid, zoodat het geheel een verward door elkander gevlochten ondoordringbaar weefsel daarstelt.

Weder op andere plaatsen bieden moerasachtige streken en lage rivieroevers aan de sagopalm eenen vruchtbaren bodem. Uitgestrekte digte bosschen dezer palmen beletten de zon door te dringen, waardoor de grond vochtig blijft en de genera Butomus, Alisma en Sagitaria weelderig opkomen.

Verlaten wij de wildernis en keeren wij ons tot de meer bewoonde en bebouwde gedeelten van het eiland, zoo vinden wij de wilde, ongebondene natuur door 's menschen hand in idijllische streken veranderd. De bosschen zijn hier uitgeroeid of althans gedund, en in de plaats van wilde boomen nuttiger aangeplant. In de nabijheid der negorijen ziet men eene menigte kruidnagelboomen in perkachtige tuinen vereenigd. Regelmatig aangelegde kokosbosschen maken eenen aangenamen indruk op het oog. Hier en daar treft men docssons of landgoederen aan en op eenigen van hen plantages van cacao- en muscaatnootboomen, welke hier zeer goed voortteelen Talrijke soorten van het hier bijzondere veelvuldige geslacht. der jamboes, voornamelijk de species der Eugenia macrophijlla, jambosa? aquea en domestica prijken hier met hunne prachtige bloezems en vruchten. De schoone pijramiedvormige Mijristica moschata, te gelijker tijd beladen met bloezem, onrijpe en rijpe vruchten, waarvan de laatsten gebarsten zijnde de karmozijnen roode foelie doen te voorschijn treden, tiert hier in weelderige pracht. Verscheidene vruchtboomen, de heerlijke Garcinia mangostana, de lommerlijke Mangifera indica, Boccea oppositofolia, Nephelium lappaceum et litihi met hunne verkwikkende vruchttrossen, de Averrhoa carambola en bilimbi, de Cijnometra cauliflora met hunne uit den stam komende rijnsche vruchten; de Artocarpus integrifolia, Pubescens en incisa met digte bladeren en reusachtige vruchten, de geurige familie der Aurantiaceën hoofdzakelijk Citrus decumana (pompelmoes), Citrus medica (varieteit limon soesoe) Citrus tuberosa (djerok swangi), Citrus limonellus (limon nipis), Citrus limo-

nellus auraria (limon mas), Citrus aurantium acida (limon hitam), Citrus aurantium sinensis (limon manis tjina) Citrus aurantium verzucosa (limon manis bezaar), Murraija paniculata, Cookia punctata; Musa paradisiaca in veelvuldige varieteiten, Gnetum gnemon, Aleurites moluccana, Theobroma cacaö; de lekkere Anona mucasa, squammosa en muricata, de saprijke Carica papaija, de trotsche Tamarindus indica, de ranke Areca catechu en nog vele anderen vormen de schilderachtige omgeving der huizen. Het bekoorlijke van dit tafereel wordt nog verrijkt door eene tallooze menigte van gewassen die tot sieraad aangeplant worden, hetzij wegens hunne prachtige gestalte en hun lommerrijk en schoon loofwerk, hetzij wegens hunne heerlijke en geurige bloemen. Hiertoe behooren Costus speciosus, Dracaena terminalis, Pandanus laevis et odoratissimus, Casuriana equisiti folia, Spilanthes ocmella, Mimusops elengi, Morinda bracteata en citrifolia, Plumeria acutifolia, de prachtige Poinciania pulcherrima, de Guettarda speciosa en Gardenia florida met hare schoone, welriekende bloemen; het geliefkoosde Jasminum sambac, Pluchea indica, Mirabilis jalapa, Impatiens balsamina, Ixora coccinea, alba et mutabilis, Lochnera vincoides, Asclepias curassavica, Gomphrena globosa, Amaranthus caudatus en tricolor, Morus indica, Laurus cinnamomum, Cassia fistula, Coffea arabica, Codialum variegatum met zijne geel of rood gevlekte bladeren; Ricinus communis, Jatropha curcas et multifida, Cicca disticha, Agati grandiflora met hare groote kapellenvormige bloemen; Moringa pterijgosperma, Acacia vera, Punica granatum, Gossijpium vitifolium, Hibiscus Abelmoschus, vitifolius, rosa sinensis et festatis (?), de gezochte Michelia champacca, de statige Uvaria odorata, wier welriekende bloemen een hoofdingredient uitmaken van het bekende mienjak Ambon; het Andropogon schoenanthus, uit wiens wortelen men het mienjak siree stookt.

Een groot getal van andere planten zouden wij hier kunnen opnoemen, indien wij niet vreesden, het geduld des lezers daardoor op de proef te stellen; wij zullen dus onze

beschouwingen over de flora van het vlakke land eindigen met de vermelding van die planten, welke als levensmiddelen of als moeskruiden aanwending vinden en of wild groeijen of aangebouwd worden.

Hiertoe behooren Curcuma longa, Zingiber officinale et truncatum, Maranta indica, Allium cepa en sativum, Dioscorea alata, aculeata, nummularia, bulbufera en sativa, aangebouwd wegens hare onder den naam Obie of kombilie bekende knollen; de Momordica trifoliata, luffa en charantia, bucumis satirus en anguria, Cucurbita citrullus en lagenaria, lapsicum annuum en frutescens, Solanum melongena en ferox, Convolvulus batatas; Euxolus polijgamus, Spinacia oleracea, Rumea paticntia, Basella alba en rubra; Phaseolus vulgaris, radiatus en max; Dolichos sinensis, anguiculatus, gladiatus (?) en catiang Portulaca oleracea, Brassica oleraca, (salade) Lactuca sativa, Sinapis nigra. Zoo rijk en weelderig de vegetatie van het lage land is, zoo armoedig is zij, in vergelijking, over het algemeen op het gebergte, althans op het gedeelte Leijtimor, waar zich roode kleiaarde als onderlaag bevindt; de gebergten van Hitoe daarentegen zijn meer boschachtig. Den overgang tot de bergflora maken voornamelijk de Melaleuca's en de bergvoeten zijn hier en daar omzoomd met bosschen van Melaleuca leucodendron. Verder naar boven heeft men somwijlen in groote uitgestrektheid niets anders, dan scherpkantig gras. Voornamelijk kenschetsend voor de bergflora zijn Psidicum pomiferum, Melastoma asperum en malabathricum en Erijthralis polijgrama? In eeuwige herhaling ziet men somtijds in groote streken niets, dan deze armzalige struiken. Eenige variatie wordt in deze eentoonigheid gebragt door hier en daar verstrooid voorkomende Casuarina's, Pinus dammera, Ficus indica en benjamina, Gomutus vulgaris, Carijota urens, Canarium documanum; hier eene verkreupelde Tectonia grandis, daar eene doornachtige Guilandina bonducella, Carissa carandas enz. Weder andere streken zijn bedekt met Labiaten, terwijl de genera Satureia, Stachijtarpheta? enz. hier de lucht met hunnen balsamischen geur vervullen.

Fauua.

Zoo rijk en verkwistend de flora van het eiland Amboina door de natuur is bedeeld; zoo stiefmoederlijk is de Fauna bedacht, althans zoo ver dit de twee hoogste klassen van werveldieren betreft.

De uitgestrekte bosschen en onbewoonde streken zijn slechts schaars met wild en gevogelte bedekt, bijna overal heerscht hier eene doodsche stille. Herten van hetzelfde soort als als overal in den Indischen Archipel, nooit meer dan zes takken aan hunne geweijen hebbende, komen nog al hier en daar voor. Wilde varkens met zwarte borstels en zich van de zoogenoemde tamme varkens door niets dan grootere sluwheid onderscheidende, zijn insgelijks niet zeer zeldzaam. Viervoetige roofdieren treft men behalve de nog zeldzame civetkat en het nietige wezeltje volstrekt niet aan. Uit de familie der Marsupialia of buideldieren ziet men hier slechts eene species, de Phalangista maculata, door de Inlanders Koesoe-Koesoe genoemd. Het geslacht der Chiroptera of vleermuizen is buitengewoon talrijk, en men ziet dezelven hier van de groote Cephalotes en Pteropus tot de kleinste Plecotus. Verscheidene species der rotten en muizen zijn voor de bewoners van dit eiland dikwijls eene groote plaag.

Van viervoetige huiszoogdieren komen de koeijen het meest in aanmerking. Zij zijn afkomstig van het Bengaalsche ras, dat door van tijd tot tijd van Sidnij aangebragte beesten is gewijzigd geworden. Aan de koeteelt besteedt men hier veel zorg, en verscheidene ingezetenen en landeigenaren bezitten aanzienlijke kudden; wat echter het melkgeven betreft, zoo blijven zij ver beneden de koeijen in Europa, aangezien somwijlen eene kudde van twintig beesten, per dag, niet meer dan drie à vier flesschen melk levert.

Paarden worden hier niet voortgeteeld, maar altijd van Macassar, Sumbawa, Sandelhout of Timor aangebragt. De paarden schijnen het op Amboina minder goed te kunnen vol-

houden dan op andere plaatsen in Indië; een groot getal aangebragten wordt door de kwade droes aangetast, waaraan de meesten bezwijken.

Geiten teelen zeer goed voort en worden hoofdzakelijk door Mohamedanen en Chinezen op prijs gesteld.

Met de schapen is het hier niet te best gesteld; zij worden gezegd oorspronkelijk van het Engelsch ras te wezen, door verloop van tijd echter zijn zij zoodanig in hun nadeel ontaard, dat weinig of niets van hunne primitieve deugdzaamheid is overgebleven.

Varkens teelen zeer goed voort, ofschoon men aan hunne teeling hoegenaamd geene moeite besteedt; zij zijn half wild en moeten telkens voor het gebruik worden gevangen. Aan honden is geen gebrek; men treft echter verre weg meer zoogenoemde jakhalsen dan echte racehonden aan.

Ook katten zijn er in overvloed; zij onderscheiden zich gelijk veelal in Indië van de Europesche hoofdzakelijk daardoor, dat zij gewoonlijk met korte staarten ter wereld komen.

Konijnen en marmotjes worden hier en daar aangekweekt.

Het wildgevogelte is nier zeer talrijk. Van roofvogels komen eenige soortèn van valken voor, waarvan sommigen uitsluitend van visch leven en anderen op kleinere landdieren azen. Ook eenige soorten van uilen houden zich hier op. De familie Psittacus levert onderscheidene species kakatoewa's, papagaaijen en loeries op. Van spechtachtige vogels of uit de familie Picus zijn hoofdzakelijk de *Alcedo* en verscheidene species kolibries te noemen.

Met zingvogels is Amboina zeer schaarsch bedeeld. Diegenen, welke men hier nog aantreft, zijn uit het genus Hirundo, Motacilla en Muscicapa. Van het genus Turdus of het lijstergeslacht is mij slechts ééne species bekend, welke de Inlanders boeroeng Siam noemen.

Somtijds ziet men geheele scharen van vogels uit het genus sturnus of het spreeuwengeslacht; de Amboinezen noemen deze vogels, boeroeng mata mata.

Van wilde hoenderachtige vogels ken ik slechts twee soorten; de Arical en de Meleco. Van wilde duiven ziet men tamelijk veelvuldig eene grootere groene en eene kleinere witte soort. Van het genus Buceros treft men den jaarvogel aan.

Moerasvogels zijn niet zeer schaars; verscheidene reigersoorten, groote en kleine snippen met regte of kromme bekken, strandloopers enz. bewonen de kusten en moerassen. Van zwemvogels ziet men somwijlen uit de klasse der longipennes vooral bij stormachtig weer de meeuw aan de kusten verschijnen. Van wilde eendachtige zwemvogels komt eene witte zwartgeteekende grootere en eene bruingrijze kleinere soort voor.

Van tam pluimvee treft men een tamelijken overvloed aan. Kippen teelen hier zeer goed voort; vaak echter worden de erven door epidemische ziekten van dit pluimgedierte beroofd. Hetzelfde is het geval met de tamme eenden, waarvan men hier de gewone en de Manilla eend aantreft. Ganzen zijn insgelijks niet schaars: ook kalkoenen en paarlhoenderen ziet men hier en daar.

Uit het duivengeslacht vindt men de gewone tamme duif, de kropduif, het paauwenstaartje en de tortelduif. Uit de klasse der Reptilien treft men de zee- en landschildpad, ofschoon zeldzaam aan. De kaaiman verontrust de kusten en rivieren van Amboina zeldzaam. Andere tot het geslacht der hagedissen behoorende Amphibien van den grooten Leguaan tot de aardige Lacerta azurea, komen veelvuldig en in verscheidene soorten voor. Kikvorschen en padden zijn insgelijks niet zeldzaam. Verscheidene slangen treft men hier uit het genus Coluber aan; als vergiftige noemt men de Oelar bisa biroe en de Oelar bisa nipis.

De baai van Amboina is zeer rijk aan visschen en levert de verschillendste soorten op; schaars daarentegen zijn zij in de rivieren.

Wervellooze dieren komen alhier in tallooze menigte voor. Torren, springhanen, netvleugelaars en kapellen, Mijriapoden, Arachniden en Crustaceen vinden hier hunne volmaakte ontwikkeling.

Van de Mollusken zijn het hoofdzakelijk de schelpdieren, die wegens hunne schoonheid, rijkheid en menigvuldigheid, Amboina bij alle conchijlienverzamelaars zoo gunstig bekend doen staan. Ook aan straaldieren, kwallen en Polijpen is hier geen gebrek.

Bevolking.

Na alle rijken der natuur vlugtig te hebben doorloopen, zullen wij nog een oogenblik blijven staan bij het hoogste wezen der schepping, den mensch.

Wilden wij den oorspronkelijken inboorling van Amboina onder eene der vijf van Blumenbach aangenomene rassen rangschikken, zoo zouden wij hem tot het Maleische ras moeten brengen. De verdeeling van Blumenbach echter schijnt ons soms te algemeen, aangezien er zich op den aardbol volkeren bevinden, die men onder geene dezer afdeelingen kan brengen; ik noem slechts den volkstam der Papoeas.

Ook de Amboinees wijkt in sommige deelen van de voor het Maleische ras bestaande kenmerken af. Arnold verdeelt de indisch-oceanische volkeren in den Maleischen, Australischen, Oceanischen en Karolinischen stam; tot den laatsten telt hij de oorspronkelijk bewoners der Carolinen, Philippinen en Molukken, dus ook die van Amboina.

Maar ook hier is de gegevene beschrijving niet in overeenstemming met de werkelijkheid. Zonder in verdere onderzoeking te treden, onder welk aangenomen ras of stam de oorspronkelijke bewoner van Amboina behoort, zal ik mij vergenoegen met een beeld van den Amboinees te geven, zoo als men hem aantreft in de het meest onvermengde bevolking der binnenlandsche negorijen.

De schedel is ovaal, ter zijde matig zamen gedrukt; het voorhoofd is breed en matig plat; de neus gebogen of regt en scherp geteekend, zeldzaam plat en ingedrukt; de jukbeenderen weinig vooruitstekend; de mond meestal groot en de lippen dik; de oogen groot en horizontaal liggend; de Iris

donkerbruin, de tandkasrand der kaakbeenderen staat een weinig naar voren gerigt. De aangezigtshoek bedraagt van 76 tot 82 graden. Het haar is zwart, dik, grof en meer gekruld dan sluik. De huid is varierend van kaneelkleurig tot bruinzwart. De ledematen zijn lang en dun. Het geheele voorkomen van den Amboinees is in het algemeen minder bevallig dan dat van den Javaan.

De bevolking der stad Amboina zelve is een gemengd ras, men ziet overgangen tot het Kaukasisch ras in alle mogelijke nuancen. De meesten zijn afstammelingen of van Portugezen of Hollanders.

Verdeeling der Amboinezen.

De Amboinezen zijn verdeeld in negorijmenschen en burgers; de eersten wonen in dorpen, die bijna allen aan het strand liggen; slechts weinigen bevinden zich in het gebergte. De negorijen zijn tamelijk goed aangelegd, hebben redelijke straten, worden vrij zindelijk gehouden, hebben huizen van planken, doch hoofdzakelijk zamengesteld van gabba-gabba (de middelnerf der sagobladeren); bijna in elk dorp bevindt zich een kerk- en een schoolgebouw. In de nabijheid der negorijen vindt men schoone kruidnageltuinen, kokosplantsoenen, sagobosschen en ook vrucht- en groentetuinen. Doorgaans hebben de dorpen eene geringe bevolking die bestuurd wordt door regenten, die wederom hunne orangtoewas onder zich hebben. De burgers wonen in de stad Amboina of in de buitenwijken.

De stad Amboina.

Deze hoofdplaats van het eiland is gelegen in eene bekoorlijke vlakte aan de noordelijke kust van Leijtimor, ongeveer in het midden van den zuidelijken oever der baai. Naar het zuiden van de stad verheft zich in den vorm van eenen halven cirkel een bergketen, die in het Westen digt aan

het zeestrand met den goenong Nonna begint, zich vervolgens, de vlakte halvemaansgewijze insluitende, naar het Oosten uitstrekt en nog twee bergtoppen, den goenong Ormissing en den goenong Soja vormende, met het gebergte van Batoe mera weder in de nabijheid der kust eindigt. Gemelde vlakte heeft langs het strand eene lengte van omtrent 1½ uur, de grootste diepte bedraagt misschien een kwart uur; hare helling van den bergvoet naar het zeestrand is zeer gering.

Vier riviertjes, van het Oosten naar het Westen gerekend, de rivier van Batoe mera, de Waijtomo, de rivieren van Batoe gadja en Batoe gantong doorstroomen het lage land in veelvuldige krommingen. Noordelijk van Amboina heeft men een bevallig gezigt op de baai en het in den achtergrond gelegene schilderachtige gebergte van Hitoe. Westelijk ziet men den ingang der baai en in het Oosten, geheel in de verte, den pas van Baguala. De eigenlijke stad Amboina, omringd van talrijke buitenwijken en dorpen, ligt tusschen de rivieren Batoe gadja en Waijtomo en strekt zich van het zeestrand tot den bergvoet uit. De stad wordt in de rigting van het strand naar het gebergte van vier hoofdstraten doorsneden, die zich met talrijke verbindingstraten kruisen. Er worden hierdoor vierkanten gevormd, waarvan een klein gedeelte in de onmiddelijke nabijheid der huizen eenigzins in orde wordt gehouden. Aan het overige echter wordt de hand niet gehouden; digte sagobosschen bedekken het middelste gedeelte dezer blokken. Onmiddelijk aan het strand, digter bij den Waijtomo dan bij de rivier van Batoe gadja, ligt het fort Victoria. Tusschen fort en stad bevindt zich eene esplanade, omringd van de fraaiste huizen der stad en hier en daar met lommerrijke boomen beplant. Westelijk van het fort strekt zich in twee hoofdstraten langs het zeestrand de chinesche kampong uit. De geheele grootte der stad zonder de buitenwijken bedraagt circa ¼ uur in het vierkant. De plaats zelve levert niet veel beschrijvenswaardigs op. Van de pracht van vroegere tijden, volgens overlevering

alhier bestaan hebbende, vindt men nagenoeg niets meer terug. Eenige rudimentaire overblijfselen, kollossale muren en poorten, in spijt van veelvuldige aardbevingen gespaard gebleven, herinneren flaauw aan vroegere grootheid en contrasteren met den tegenwoordigen bouwtrant. De betrekkelijk weinige steenen huizen, allen slechts van eene verdieping en met pannen of sagobladeren gedekt, zijn wel is waar ruim en luchtig, maar kunnen op sierlijkheid, smaak en stijl geen aanspraak maken. Verre weg de meeste huizen zijn van planken of gabba-gabba met atap gedekt, ja vele huizen van het armere gedeelte der bevolking zijn geheel en al te zamengesteld uit atappen van sagobladeren, die een steun vinden in een geraamte van ruwe in de aarde geslagene boomstammen. De meeste dezer huizen bieden geene genoegzame bescherming tegen weer en wind aan. Zij zijn daarenboven meestal zonder fundament en lager dan de begane grond aangelegd, zoo dat het regenwater gemakkelijk in de woningen dringt.

Als publieke gebouwen zijn het stadhuis, de in de chinesche kampong gelegene gereformeerde kerk, de bazaar, eenige Mahomedaansche tempels, het verblijf van den Gouverneur der Molukken, in een perk aan den bergvoet gelegen, het hospitaal en het bannelingskwartier te noemen. De straten van Amboina zijn regtloopend, breed en tamelijk goed onderhouden.

Op zijde worden zij begrensd door het front der huizen; hier door kolossale muren uit vroegere tijden, daar door paggers van gabba-gabba; dan eens door levende heiningen uit kort gehoudene Pterocarpus indicus, Jatropha curcas en multifida, Hibiscus tileaceus, Dracaen terminalis, Baccharis indica, Croton variegatum en verscheidene andere heesters. Eenige straten zijn versierd met bevallige lanen van Uvaria odorata, Canarium commune, Mangifera indica, Mijristica moschata en Mimusops elengi.

De bewoners der stad Amboina zijn Europeanen en derzelver afstammelingen, inlandsche burgers hebben oorspronkelijk het burgerregt ontvangen als belooning voor bijzondere dien-

sten aan den lande bewezen. Later werd de burgerij ook nog vermeerderd door vrijgegevene slaven, die bij hunne vrijlating den maatschappelijken stand hunner vroegere meesters volgden.

Godsdienst, karakter, levenswijze en industrie der Amboinezen.

De bevolking van het geheele eiland schat men tegenwoordig op circa 20,000 zielen. Bijna allen hooren tot de Christelijke gereformeerde godsdienst. Slechts een gering getal zijn Mohamedanen en Chinezen. De Christelijke leer wordt op de hoofdplaats door predikanten en op de dorpen door Inlandsche schoolmeesters gepredikt. Deze laatsten worden op een instituut te Amboina door een zendelingleeraar gevormd. Verre van dien, dat het Christendom aan de Amboinezen dien zegen zou hebben aangebragt, dien men overal daarvan verwacht, heeft het slechts daartoe gediend om door zeer gebrekkige begrippen en verkeerde opvatting meer kwaad dan goed te stichten. Volstrekt onwetend in de verhevene en diepe zedekunde der Christelijke leer, dragen zij alleen den naam van Christenen en vermeenen met den Europeaan volkomen gelijk te staan. Zij bootsen dikwijls de ondeugden en uitspattingen der Europeanen na en nemen zeldzaam het goede van hen over. Zij zijn niet vrij van vooroordeel en bijgeloof en zelfs tegenwoordig nog ontmoet men bij hen oude, heidensche denkbeelden.

Het werken beschouwen zij als vernederend, en daar dit denkbeeld hunne aangeborene traagheid zeer te stade komt, zoo geven zij zich gaarne aan den lediggang over. Bijzonder veel houden zij daarentegen van feestvieren en vaak genoeg brengen zij dagen en nachten achter elkander met dansen, drinken en kaartspelen door. Zij zijn aanmatigend, hoovaardig, brutaal, strijdzuchtig, klaagziek, lui, onzindelijk, en komen liever van armoede om, dan dat zij hunne handen tot grof werk zouden uitsteken. Dit alles geldt in hoofdzaak van de Ambonsche burgers aan wien zekere praerogativen zijn toe-

gekend. Het gouvernement vergt van hen alleen de schutterdienst, welke hier op eenen meer militairen voet is geschoeid, dan elders in Indië. De levenswijze der Amboinezen is over het algemeen niet benijdenswaardig. Het bijna uitsluitende voedsel is sago en visch. De eerste nuttigen zij als koek of als eene stijfselachtige pap, door hen Papeda genoemd. Zij kunnen zich gemakkelijk dit krachteloos voedsel verschaffen. Door twee dagen in een sagobosch te werken, wint een Amboinees zoo veel sagomeel, als voor eene maand voldoende is. Maar niet alleen levert de sagopalm, hem voedsel, zij voorziet hem als het ware in al zijne behoeften. Uit de armdikke middennerf der bladeren vervaardigen zij huizen, paggers, allerlei huisraad als banken, stoelen, kasten, doozen, enz. De bast dient tot troggen en manden, de bladeren dienen tot atap enz.

Als drank maakt de Amboinees veelvuldig gebruik van het uit de gumutus- of arengpalm getapte en met bitterhout gepraepareerde sap, door hem sagueer genaamd. Zij houden echter ook veel van arak, jenever en andere sterke dranken. Ten gevolge van ondoelmatige levenswijze, slecht voedsel, ellendige, ongezonde huisvesting, aanhoudende uitspattingen van verschillenden aard, zedebederf enz.; hebben de Amboinezen doorgaans ziekelijke en ondermijnde gestellen. De sterfte onder hen is belangrijk. Ten gevolge van gebrek aan energie en verzwakte constitutie worden bij de hier zoo veelvuldig voorkomende epidemien, verre weg de meeste Amboinezen ten grave gesleept, en door de groote mortaliteit neemt de bevolking van dit eiland van jaar tot jaar af.

Handel en nijverheid bestaat onder de Amboinezen nagenoeg niet. De negorijvolken worden door het Gouvernement tot werkzaamheid genoodzaakt. Zij moeten de Gouvernements kruidnageltuinen in orde houden, de nagelen plukken, droogen en naar de stapelplaatsen vervoeren; er bestaan voor hen verpligte leverantien van hout, gabba-gabba, atap, kalk, enz., welke artikelen door hen tegen betaling moeten worden

geleverd. Een zeker gedeelte der negorijmenschen wordt voor gouvernementswerk gebezigd, men noemt deze menschen kwarto's.

De eenige tak van industrie door mannen uitgeoefend is de vischvangst door middel van zeeroos, trek- en werpnetten en ook door hengelen. De vrouwen daarentegen zijn naarstiger, zij maken klapperolie, sagokoekjes en vele andere soorten van weinig smakelijk gebak; — deze artikelen en de vruchten, die op hunne erven groeijen, worden door de vrouwen ter markt gebragt of rondgevent.

De kleinhandel is bijna alleen in handen der Chinezen. Onder de Ambonsche burgers zijn wel enkele ambachtslieden, als schoen- en kleedermakers, goudsmeden, zeeroos- en vischnetmakers, echter oefenen deze menschen hun ambacht zeer nalatig uit; ook treft men onder hen vele muzijkanten, verre weg de meesten zijn echter zonder middel van bestaan. Er heerscht hier meer armoede dan op andere plaatsen van den Archipel.

De landbouw wordt door den Amboinees nagenoeg in het geheel niet beoefend, het is een droevig gezigt zoo vele en zulke uitgestrekte vruchtbare streken onbebouwd en woest te zien. Het is te betreuren, dat een in menig opzigt door de natuur mild bedeeld land zoo zeer aan beteekenis heeft verloren. Met ter zijdelating van andere omstandigheden heeft zonder twijfel ook de na de moorddadige epidemie van 1838 teruggeblevene ongezondheid van deze plaats het hare hiertoe bijgedragen.

Wij eindigen met den wensch, dat Amboina, hetwelk ook ons langer dan vier jaren tot verblijf diende, eene meer blijde en heldere toekomst te gemoet moge zien!

KLINISCHE WAARNEMINGEN.

CONTUSIO ORGANORUM ABDOMINALIUM, PERITONITIS CUM EXSUDATIONE.

DOOR

E. A. LANGE,

Officier van gezondheid 2de klasse.

Op den 17den Julij 1848 kwam onder behandeling de kapitein der infanterie H. Deze had het ongeluk gehad uit een kabriolet te vallen en hierdoor overreden te worden, zoodanig dat de ijzeren kap van het rijtuig hoofdzakelijk de buikbekleedselen raakte. Waarschijnlijk vond dit ongeval zijne oorzaak in onvoorzigtigheid, daar des lijders toestand nog het gebruik van spiritualia verraadde. De sijmptomen die zich bij den patient voordeden waren: onrustige houding, met inéééngezakte ligging; drukkende benaauwdheid op de borst met moeijelijke pijnlijke ademhaling; hevige pijn in het scrobiculum cordis, in de beide hijpochondria en regio umbilicalis; drukking in het hoofd en oorsuizingen.

'sLijders gelaat opgezet; pupillen verwijd en gevoelig voor het licht; bloedvloeijing uit neus en mond; aan het voorhoofd en de neus eene kleine ontvelling. De buik ter hoogte der linia alba gespannen en opgezet. De extremiteiten koud en met een klam zweet bedekt. De pols hard, klein en frequent.

Deze verschijnselen duiden dus op eene beginnende peritonitis en inwendige verbloeding.

Daar de belangrijke graad dezer aandoening gevaarlijke ge-

volgziekten na zich kon slepen en men nog niet bepaald zeggen kon waar de beleediging het meest had ingewerkt, zoo werd de prognose vooreerst als onzeker gesteld. De robuste konstitutie van den patient kan bij eene doelmatige behandeling de voorzegging echter zeer gunstig wijzigen.

Sijmptomatisch ging men hier te werk door het toedienen der volgende middelen: aderlating ten einde het evenwigt der bloedcirkulatie zoo veel mogelijk te herstellen; plaatselijke bloedontlastingen op de meest aangedane plaatsen; inwendig eene mixtuur c nitrat potassae c. extr. hijoscijam.; een clijsma met het doel om de in den tractus intestinorum aanwezige stoffen te verwijderen. Voor het overige onderwierp men den patient aan een' gepasten leefregel.

's Avonds ten 7 ure. Ontlasting van het lavement met eene geringe hoeveelheid goede faeces. Hevige spanning en volheid in den buik vergezeld met misselijkheid, opgevolgd door meerdere brakingen van roode wijn, vermengd met water en succus gastricus. Daar de misselijkheid aan de mixtuur werd toegeschreven, zoo liet men deze niet voort gebruiken.

Na vier uren vermeerderde spanning en volheid in den buik, vooral onder de navelstreek. Nog geene ontlasting van faeces en geene pislozing, niettegenstaande de groote aandrang tot beiden. Warmer, zachtere turgescerende huid. Toediening van een clijsma ex. ol. ricini; hierna geringe darmsekretie.

Twee uren daarna vermeerderde spanning in de blaasstreek, duidelijke waarneming der gevulde blaas en bij aanraking groote pijnlijkheid van dit ingewand. Nu eens in het linker dan weder in het regter hijpochondrium gezetelde pijn; van tijd tot tijd pijnlijke gewaarwordingen in den regterschouder. Leniger huid; hoogst moeijelijke en alleen met opgetrokkene beenen mogelijke ligging.

Nog geene pislozing; dit is waarschijnlijk afhankelijk van den geirriteerden toestand der buikbekleedselen en ingewanden, die eene spasmodische sluiting van den sphincter vesicae urinae te weeg brengt. Inwrijvingen der blaasstreek met een

een linimentum uit camphor, ung. hijdrarg. en ol. cocos.

Den 18den Julij 4½ uur des morgens. Hevige pijn en spanning in den buik; hardere pols; matig warme en zacht evaporerende huid; groote dorst bij vochtige tong, die met een ligt wit beslag bedekt is.

Drie uren later bragt men den katheter in, waardoor zich een bierglas vol heldere, ligt gele, later door bijgemengd slijm troebel wordende pis ontlastte. Hierna gevoelde hij zich zeer verligt; de houding rustiger, verminderde spanning in den buik. Toediening eener mixtuur c tart. emetic. c. extr. hijoscijam. om de toenemende inflammatorische gesteldheid des buiks te verminderen. Een toegediend clijsma gaf een vrij ruime, goede faeculente ontlasting.

Om 11 ure. Spanning en gevoeligheid in de praecordia, die der hijpochondriën en regio umbilicalis verminderd. Op het gevoel eene zachte buikwand. Matig turgescerende huid, opgezetheid van het gelaat heeft plaats gemaakt voor een ingevallen Hippocratisch gelaat. Aanhoudende dorst bij nog steeds vochtige, met een wit beslag bedekte tong. Harde, kleine, frequente pols. Men gaat met dezelfde middelen voort.

'sAvonds ten 5 ure, Nagenoeg dezelfde toestand; de pijnlijke spanning in de blaasstreek teruggekeerd. Na aanwending van den katheter, geringe pislozing, van dezelfde hoedanigheid als vroeger. Nog geene stoelgang, mogelijk wordt deze, door eene krampachtige terughouding van het colon transversum belemmerd. De weinig ontlastte goede faeces schijnen uit het rectum gekomen te zijn, terwijl het overige darmkanaal buiten werking blijft.

Na verloop van eenige uren ruime ontlasting van keutelachtige goede faeces met bijgemengd slijm, geringe urienlozing. Er had zich weder braakneiging ingesteld, zoodat men de mixtuur c tart. emetic. niet liet voortgebruiken. Men gaf in plaats hiervan calomel met extr. hijoscijam. Om 12 ure des nachts. Gevoeligheid der maagstreek met vergezellende oprispingen, waarschijnlijk ontstaan door het vatten van koude

door het gedurig zich blootwoelen van den lijder; men appliceerde op de opgezette plaats een weinig warme asch en de lastige sijmptomen lieten na.

Den 19den Julij des morgens ten 9 ure. Zeer ingevallen gelaatstrekken. Groote dorst; hoofd, hals en borst met een warm zweet bedekt, buik op het gevoel deegachtig en bij drukking pijnlijk. Men nam eenige febriele reaktie waar; frequenten naauwelijks voelbaren pols; moeijelijke pijnlijke ademhaling. Toediening van calomel in groote hoeveelheid en ol. ricini, dit laatste middel werd uitgebraakt, zoodat men hier van afzag en een laxans, tamarind. met sulph. sodae, voorschreef. De toestand van den patient had in den loop van den dag geene veranderingen ondergaan. Den 20sten Julij. Groote afgematheid; meer en meer maakt het ziekteproces, snelle vorderingen. Tegen den middag een weinig rust, met stille ijling. Tegen den avond groote collapsus, waarschijnlijk heeft zich reeds gangreen ingesteld. De pijn is verdwenen, houding inééngezakt, tusschenbeide herkent hij vroeger bekende personen niet meer.

In den nacht volgde er stoelgang, die eene cadavereuse reuk van zich gaf en waarin men geheele stukken der mucosa met bloederige coagulaties waarneemt. Hierna begon zich nu en dan hik in te stellen. Voortdurende sopor, waaruit patient niet dan met de grootste moeite kon wakker gemaakt worden.

Den 21sten Julij. Patient blijft soporeus; snorkende, hijgende ademhaling; bijna onvoelbare pols; beginnende paralijse der tong; tusschenbeide nog stille ijling. In dezen toestand bleef patient tot den 22sten Julij. Des nachts ten 2 ure. Volkomen paralijsis der tong; de ademhaling werd paralijtisch; snorkende, afgebrokene korte ademhalingen; hartslag naauwelijks voelbaar, evenzoo de pols. In den gespannen buik nam men duidelijke fluctuatie waar. De verzwakking nam nu hand over hand toe; sterk Hippocratisch uitgedrukt gelaat, korte, moeijelijke ademhaling; in dezen toestand overleed de patient des nachts om $4\frac{1}{2}$ uur.

Sectio cadaveris, horas III *post mortem.*

Daar de lijder te huis was gestorven en er slechts een korte tijd tot het verrigten der sectie overbleef, zoo is alleen de buikholte geopend.

Uitwendig bood deze geene kwetsuren aan, was gespannen en bij perkussie nam men fluctuatie waar.

Inwendig. Bij opening uitstrooming van 4½ ons ligt geel serum.

Omentum majus. Naar de linkerzijde opgeschoven, blaauwe, grijsachtige kleur, de bloedvaten sterk geinfiltreerd, liet zich over het geheel verdikt aanvoelen.

Peritoneum met het S. Romanum vergroeid, de vaten sterk geinjiceerd.

Tractus intestinorum. Gangraeneus voorkomen, duodenum jejunum, colon transversum en S. Romanum tijmpanitisch opgezet.

Pancreas. gehijpertrophieerd, gehijperaemieerd op het gevoel vast en hard.

Lien. Klein en anaemisch.

Hepar. Vetlever, zeer anaemisch; bijna ledige galblaas en galbuis; de aanwezige gal slijmig, groen en taai.

Renes. Extravasaat in het omringende celweefsel; nieren zelve gehijpertrophieerd, gehijperaemieerd; de zelfstandigheid hard en broos; noch in het pelvis, noch in de ureteres bevond zich urine.

Vesica urina. Voorkomen van eene langwerpige peer, klein zamengetrokken en als een koord aan te voelen. De fundus hard en verdikt. Het orificium vernaauwd en gehijperaemieerd.

Epicrisis.

De verschijnselen, die zich onmiddelijk na den val voordeden, bewezen dat de buiksingewanden met derzelver bekleedselen het meest geleden hadden.

Wegens de uitgestrektheid der pijn was het in het begin onmogelijk bepaald de plaats aan te geven, waar de beleediging het grootst was.

De commotie van het sensorium was hoogst gering, daar er geene blijvende sijmptomen aanwezig waren; de opvolgende toevallen van deze schudding zouden mogelijk ook minder te vreezen zijn, daar de in het begin van het ziekteproces zich instellende bloeding uit de neus als eene weldadige afleiding te beschouwen was. Langzamerhand werd de zetel der ziekte duidelijker, daar door de afleidende middelen de ongelijke bloedsverdeeling en stasis sanguinis verminderde, van daar toch verdween de verhoogde gévoeligheid in de praecordiën, en vestigde zich meer op het voornaamste punt der aandoening de regio umbilicalis en daar waar het S. Romanum een aanvang neemt.

Wanneer wij de beleedigde deelen met den vorm van het werktuig vergelijken, zoo vormt het ijzer van den neêrgeslagen kap juist eene schuinsche zigzag, waarvan het middenstuk de praecordien trof, terwijl de knop op de blaasstreek moet zijn teregt gekomen. Uitwendig zag men geene contusie verschijnselen, en kon dus niet veronderstellen, dat de vesica urinae zoo hevig gelaideerd was, als bij de sectie gebleken is. Men schreef eerder de terughouding der urien toe aan den spasmus van den sphincter vesicae, ten gevolge van de irritatie der buikorganen. De sectie echter helderde dit anders op. De knop van het ijzer heeft waarschijnlijk de blaas gedrukt, althans dit orgaan was door het een of ander beleedigd, dit was duidelijk genoeg aan den verdikten en verharden fundus.

Ook de nieren waren post mortem, zigtbaar beleedigd en bijna geheel gedestrueerd, zoodat zij hunne funktie niet naar behooren konden volbrengen en dien ten gevolge verminderde pisafscheiding het natuurlijk gevolg was.

Dat de verrigting van het darmkanaal gestoord was, dit wordt genoegzaam opgehelderd door de gangraena van het colon transversum en S. Romanum, dat wel een bewijs is dat ook

deze deelen primitief zeer hevig gekneusd zijn.

De vetlever bewijst dat patient zich van tijd tot tijd aan het gebruik van spiritualia overgaf.

Intusschen verwekt het tot onze verwondering, dat onder deze omstandigheden, door de contusie, die alle blijken van hevigheid draagt er geene grootere sensoriele stoornissen ontstonden.

Onder het hierboven opgenoemde zijn mogelijk de volgende momenten, oorzaak van den dood.

1°. Het gewigt der aangedane deelen, en de snelle vorderingen die het ziekteproces maakte, daar er reeds versterving van het colon en S. Romanum te zien was, en

2°. Kan hierbij gevoegd worden, dat de toestand des lijders door het exces in Baccho niet zeer gunstig voor het toedienen van geneesmiddelen was, welke bij een dusdanig geval den meest mogelijken spoed vereischt.

Dat de lijder al niet vroeger succombeerde is grootendeels te danken aan zijne robuste konstitutie en aan slechts geringe commotie, die zich opvolgend aan de contusie paarde.

Padang, Augustus 1848.

KLINISCHE WAARNEMINGEN.

GANGRAENA SENILIS.

DOOR

E. W. A. LUDEKING,
Officier van gezondheid 3de klasse.

Onder de ziekten, welke wij niet dagelijks aan het ziekbed aantreffen en wier voorkomen zeldzaam mag genoemd worden behoort de gangraena senilis s. spontanea. In de gelegenheid geweest zijnde *twee* gevallen van deze ziekte waar te nemen, acht ik het niet onbelangrijk deze waarnemingen kortelijk bekend te stellen.

Het eerse geval kwam voor, op de afdeeling van den dirigerende officier van gezondheid 2de klasse VOIGT, bij een gepensioneerd Eur. soldaat, die den 5den Januarij in het hospitaal alhier werd opgenomen.

Lijder was van middelbaren leeftijd, zeer zwak, vermagerd, en van een leuco-phlegmatisch voorkomen, dat de kenmerken van armoede en ontbering droeg. De pols zwak, klein en versneld; de huid koel, droog en dor: de tong scherp rood, de adem vuilriekend, de dorst vermeerderd, de eetlust verloren, de voeten in ligten graad oedemateus opgezet. De urine werd spaarzaam geloosd, de sedes waren vermeerderd, waterachtig, met slechte faecesvorming.

De geestvermogens helder; de slaap weinig met ligte murmurerende delirien.

Tegen den avond trad koortsreaktie in: de huid werd warmer en met kleverig zweet bedekt, onrust, stoornis

in het denkvermogen met klagten over slapeloosheid, ofschoon de lijder van tijd tot tijd kalm sliep.

Uit het anamnetisch onderzoek bleek, dat patient vroeger aan het misbruik van spirituosa verslaafd was, en nu sedert langen tijd in hulpbehoevende omstandigheden had verkeerd. Niet alleen behoorlijk voedsel, maar ook beschutting voor regen en guur weder hadden hem ontbroken, en daarboven was de plaats tot zijn verblijf uitgekozen zeer ongezond (moerassige streek) daar én hij én meerdere van zijn gezin altijd, voornamelijk echter aan koortsen, lijdende waren. Geruimen tijd had hij reeds aan deze geleden, opgevolgd door intense verzwakking, toen hij eindelijk alhier werd opgenomen.

Er werd een palliatief sijmptom. behandeling ingesteld, namelijk toediening van chinine, ligte adstringentia, rust, afzondering en zoo mogelijk goede voeding.

De prognosis werd zeer infausta gesteld.

Den tweeden morgen na zijne opname bestond er koortsreaktie: de huid was droog en heet; de tong bruin beslagen, de geestvermogens eenigzins gestoord. Bij het onderzoek viel de regtervoet in het oog; de groote teen, tot aan den overgang in den voorvoet, was livide verkleurd, ijskoud en geheel gevoelloos. De verkleuring had onregelmatige, en onmerkbaar vervloeijende grenzen en nuances. De voet tot aan het gewricht, even koud, de huid droog en glanzend, met lang nabehouden der vinger indrukken.

Voor deze gangraena spontanea (s. senilis) werd dadelijk eene opwekkende vlug prikkelende behandeling, met camphora, ingesteld; inwendig met chinine verbonden, verder uitwendig, als smeersel voor het been, en met farina lini op den voet aangewend. Ook werd den lijder eene mixtura oxijmuriatica toegdiend.

Deze behandeling echter werd door zeer geringe reaktie opgevolgd. De toestand bleef behoudens toenemende zwakte, ongeveer dezelfde, terwijl de koude zich tot op het onderst derde gedeelte van het been, en het verstervingsproces zich

verder en verder op den voet uitbreidden, en spoedig de geheele bovenste helft van dezen hadden ingenomen. Gedachtig aan de vermoedelijke, althans veronderstelde oorzaak dezer ziekte werd het onderzoek van hart en slagaderen geregeld ingesteld, waarbij het kloppen der art. tibial. antica, op de voorbovenvlakte van het gewricht ontbrak, ten minste niet werd waargenomen.

Een paar dagen later werd eerst op eene, later op meerdere plaatsen aan de bovenvlakte van den voet, de opperhuid door ichoreus serum in wankleurige blazen van ½ tot 1 amst. dm. grootte opgeligt. Deze werden met het lancet geopend, en van haren waterachtigen vuilriekenden inhoud ontlast. Opvolgend kwamen deze blazen in meerder aantal, soms ten getale van vier, voor, tot eindelijk de opperhuid in met ichor doortrokkene livide gekleurde lappen afgestooten werd, en bij den voet nederhing.

Intusschen was de uitputting toegenomen zonder eenige merkwaardige verandering in het algemeen lijden. De prognosis werd als exitus lethalis gesteld, en nu dec. peruv. met sijr. morphii toegediend, tot de lijder den 12den Januarij dus 8 dagen na deszelfs opname bezweek.

Een dag echter voor den dood, was ook de linkervoet belangrijk in temperatuur gedaald, en ontwikkelde zich op de groote teen, eveneens eene duit-groote verstervingsblaas.

Bij de sectio cadaveris, 12 uren na den dood verrigt, vond ik een belangrijk exsudaat onder de arachnoidea; pijmelosis hepatis, hijpertrophia lienis en tubercula obsoleta der regterlong. Bij het naauwkeurig onderzoek, dat ik naar hart en groote vaten in stelde kon ik geene afwijkingen aantoonen, dan alleen dat de art. tibial. antic. dextra, mij voorkwam te zijn vaster, en naauwer dan in den normalen toestand, (atheromateus proces van den middelsten rok)?

———

Den 8sten Januarij nam ik op de afdeeling van den offic. gez. der 1ste klasse REICHE, het tweede geval waar, bij eenen behoeftigen Bengalees, die in hoogst uitgeputten toestand werd opgenomen, en eveneens sedert lang, armoede en gebrek geleden had.

Hier deed zich de gangraena spontanea onder dezelfde verschijnselen voor als in het voorgaande geval, doch aan de voorscheenbeensvlakte van het regterbeen, op $\frac{1}{3}$ gedeelte van onderen, later aan de binnenvoorvlakte van den regtervoorarm, kort beneden het elleboogsgewricht.

De dood volgde hier reeds den 4den dag, en bij de sectio cadaveris, 10 uren na den dood door mij verrigt, konde ik evenmin, eenige afwijking in het stelsel van den bloedsomloop aantoonen, terwijl de gevondene afwijkingen geheel van ondergeschikt belang waren te achten.

Padang, 1 April 1854.

ONDERZOEKINGEN NAAR DE GENEESKRACHTEN VAN INLANDSCHE GENEESMIDDELEN.

5. KAROEÏNGOM.

(*Vervolg van bladz.* 234, 3de Jaarg., afl. I, II en III).

In het Natuurkundig Tijdschrift, (Nieuwe Serie) Dl. I afl. V en VI, pag. 639 vinden wij onderstaand onderzoek der *karoeïngom* van den heer P. Maier, Apotheker 1ste kl., 1ste laborant aan het scheikundig laboratorium.

» De heer Jucht, kapitein der infanterie, heeft onlangs eene » hoeveelheid in de Lampongs vergaderde karoeïngom der Na- » tuurkundige Vereeniging alhier aangeboden, met welker on- » derzoek ik mij gaarne belast heb. De uitkomsten van dit on- » derzoek waren de volgende."

» De karoeïngom of beter karoeïnbalsem vormt eene gelijk- » vormige eenigzins korrelige, met weinig planteñdeelen (stukjes » van hout, bast) doormengde massa, van dikke boterachtige » konsistentie, etherischen eenigzins kopaivaächtigen reuk en » smaak. — In een platinalepeltje verhit smelt de balsem, onder » ontwikkeling van waterdamp en etherische oliedampen, tot » eene waterheldere vloeistof, ontvlamt later, brandt met eene » sterk licht en roetgevende vlam en laat weinig kool achter, » na de geheele verbranding naauwelijks zigtbare sporen van » asch bevattende."

» In dunne lagen gezien, vertoont zich de balsem doorschij- » nend wit; in grootere hoeveelheden echter geelachtig wit en » ondoorschijnend. — In alkohol is de balsem bijna geheel op- » losbaar; de neutraal reagerende oplossing, in water gegoten,

» vormt daarin een wit vlokkig precipitaat. De oplossing op » eene glazen plaat verdeeld, droogt na eenigen tijd op. Dit » bekleedsel, van eene witachtige eenigzins doorschijnende kleur, » hecht zich vast op de plaat zonder zelf kleverig te zijn. — » In terpentijnolie is de balsem voor het grootste gedeelte op- » losbaar. — Eene glazen plaat met dit vernis overtrokken, ver- » eischt eenen langen tijd om geheel op te droogen. Met ge- » destilleerd water gekookt, ontwikkelt de balsem met etherische » oliedampen bezwangerde waterdampen. Zij neemt sterk in om- » vang toe en krijgt eene zuivere witte kleur. — Na verdam- » ping van al het water bleef eene hars terug, 65,5 ten hon- » derd in den natuurlijken balsem aanwezig. — Deze hars ver- » toont in dunne lagen eene lichtgele kleur en is geheel door- » schijnend; dikke stukken zijn bruin van kleur en slechts aan » de kanten doorschijnend. — Zij bezit glasglans en eene effene » schelpachtige breuk; haar soortelijk gewigt bij 27° C. warmte » is 1,077, gemiddeld uit twee bepalingen met den areometer » van NICHOLSON genomen. De hars is gemakkelijk fijn te wrij- » ven tot een grijsachtig wit, weinig zamenhangend poeder en » smelt bij hooge hitte. Bij 220° C. is zij geheel vloeibaar.— » In alkohol is zij oplosbaar. — 3,49 grm.* alkohol van 0,800 » soortelijk gewigt lossen 1,280 grm. hars op. De oplossing is » geel, kleverig, van zwak zure reaktie, wordt door water wit » gepreeipiteerd. Vrijwillig verdampt, liet zij de hars als een » wit kleverig residuum achter, hetwelk na eenigen tijd geheel » droog werd zonder meer te kleven."

» Met ammonia geschud, zwelt de tot poeder gewrevene hars » op. Na eenigen tijd lost zich een klein gedeelte er van op, » wanneer men genoegzaam ammonia heeft aangewend. — Na » de vrijwillige verdamping der overvloedige ammonia, reageerde » de vloeistof zwak alkalisch, ontwikkelde bij koking ammonia- » gas, werd met zoutzuur in overmaat behandeld, kristalachtig » gepreeipiteerd. De oplossing, in een waterbad bij zachte » warmte uitgedampt, scheidde de hars als een witgeel poeder » af, waaraan echter geen duidelijke kristalvorm kon worden

» waargenomen. — In terpentijnolie is de hars oplosbaar, een zeer » bruikbaar, spoedig opdroogend vernis daarstellende. Op hout, » leder, glas of metaal aangewend, liet dit vernis niets te wen- » schen over. — De etherische olie, in de karoeïngom bevat, » bedraagt 8,86 ten honderd; — van 3598 grm. balsem verkreeg » ik 301 grm. etherische olie van 0,9008 soortelijk gewigt bij » 27° C. warmte. De olie is helder, van eene eenigzins dikke » olieachtige konsistentie, riekt aangenaam specerijachtig; over- » eenkomende met den reuk van kubebe en kopaivabalsem, be- » zit een sterk lichtbrekend vermogen en brandt, in een' pla- » tinalepel verhit, met eene bijzonder lichtende en sterk roet- » gevende vlam zonder eenig residuum achter te laten. — Zij » is oplosbaar in 2,5 tot 3 deelen alkohol, laat zich voorts men- » gen met terpentijnolie en is bijzonder geschikt ter oplossing » van getah pertja en van gomelastiek. — 15,8 grm. olie lost » 1,25 grm. getah pertja op, doch deze verhouding zal afhan- » kelijk blijven van de soort van getah pertja. — De oplossing » is waterhelder en kan dienen om stoffen met getah pertja te » bekleeden. 1 grm. gomelastiek wordt opgelost in 26 grm. olie. » Deze twee oplossingen laten zich voorts met elkander mengen, » waardoor men getah pertja met gomelastiek kan mengen. — » Deze twee oplossingen laten zich, door ze voorzigtig te ver- » dampen, tot eene zeer dikke vloeistof koncentreren. De op- » lossing der getah pertja droogt spoediger op dan die der gom- » elastiek, welk laatste het geval is met alle oplossingen van » gomelastiek, die allen, in vorm van vernis aangewend, een » zeer langen tijd kleverig blijven.”

Een gering gedeelte der aetherische olie en hars verkregen uit de karoeïngom werd door den heer Maier tot het nemen van geneeskundige proeven afgestaan.

De officier van gezondheid 2de klasse D. Doijer bij het hospitaal te Weltevreden werd met het nemen dier proeven belast. Volgens zijn berigt wendde hij genoemde middelen aan bij acute blennorrhoeae urethrae in het laatste tijdperk, zijnde er geene slepende blennorrhoeae in zijne dienst voorgekomen.

Om tot een zuiver resultaat te komen heeft hij bij geringe slijmvloeijing uit de urethra alleen als geneesmiddel karoeïnolie of karoeïnhars toegediend en gelijktijdig bij andere lijders onder gelijke omstandigheden kopaivabalsem voorgeschreven.

Als uitkomst dier proeven deelt de heer Doijer mede:

1°. »Dat de uit de karoeïngom verkregene etherische olie »nagenoeg onwerkzaam is tegen blennorrhoeae urethrae, zoo »dat men om genezing te verkrijgen tot de toediening van »andere middelen overging."

2°. »Dat de uit de karoeïngom verkregene hars gelijke »werking uitoefent als de kopaivabalsem, dat is de slijmvloeijing »doet verdwijnen, soms ook diarrhoea en gastricismus voort»brengt; doch dat in gunstige gevallen de genezing niet zoo »spoedig volgt als bij de toediening van kopaivabalsem."

De wd. dirigerende offic. van gezondheid 1ste kl. Bleeker merkt hierbij het volgende aan:

»De karoeïnhars schijnt derhalve waardig te zijn in de ma»teries medica te worden opgenomen als een vrij goed surro»gaat van kopaivabalsem, waar die mogt ontbreken. Slechts »komt het mij voor wenschelijk te zijn, dat de proeven met »deze hars ook aan andere hospitalen worden genomen, ten »einde eene ruimere ondervinding aan de werkelijke invoe»ring van dit middel in onze reeds zoo zeer overladene ma»teries medica, ten grondslag kunne worden gelegd."

Bij ontvangst der op nieuw ontbodene karoeïngom zullen deze proefnemingen worden voortgezet.

DESINFECTING FLUID.

Door den partikulieren geneesheer ASCHERBERG te Modjokerto werd mij het navolgende medegedeeld:

»Daar ik bij toeval het »*Desinfecting Fluid*" van Sir W. »BURNETT heb leeren kennen en herhaaldelijk gelegenheid had »deszelfs uitstekende eigenschappen waar te nemen, zoo meende »ik niet in gebreke te mogen blijven u daarvan kennis te »geven, enz."

»Ik heb het beproefd bij een geval waar een stuk, denkelijk »van het omentum ter grootte eens mans vuist, in eene kleine »buikwonde was ingekneld, en dat ik zonder groote dilitatie »der wond niet kon reponeren, hetwelk mij in het gegeven »geval niet doelmatig voorkwam."

»Onder het gebruik van bovengenoemd vocht is er niet de »minste onaangename lucht ontwikkeld, en is het voorgeval- »lene en beknelde deel mummieachtig opgedroogd."

»Ik had door het aanleggen eener ligatuur digt aan de »buikwond eenen hals gevormd, en kon na tien dagen het »gansche stuk zonder bloeding door het mes wegnemen.

»Ik verheug mij in het denkbeeld hoe misschien door mijn »toedoen vele collega's het werken op het cadaver zal wor- »den veraangenaamd. Ik bied u hiernevens een' flesch van »het bedoelde vocht aan; het is bij de H. H.... tegen ƒ 50 »het dozijn te bekomen."

Ofschoon over het geheel weinig vertrouwen stellende in soortgelijke middelen, meende ik toch in bovenstaande mededeeling van den heer ASCHERBERG aanleiding genoeg te vinden tot het doen bewerkstellingen van een scheikundig onder-

zoek naar de bestanddeelen van het Desinfecting Fluid.

Het onderzoek werd dientengevolge opgedragen aan den apotheker der 3de kl. J. J. ALTHEER. W.

Batavia, den 3den April 1854.

Scheikundig onderzoek van het zoogenoemde: Sir WILLIAM BURNETT's patent »Desinfecting Fluid."

De vloeistof is kleurloos, waterhelder; aan de wanden der flesch en op den bodem is een wit poedervormig ligchaam afgezonderd, intusschen slechts in geringe hoeveelheid. Zij is bijna reukeloos, verspreidt echter eenigermate eenen zeer zwakken reuk, die eenigzins overeenkomt met dien van chlozure de soude. — De smaak is scherp zamentrekkend; reaktie zwak zuur. De areometer van de Pharmacopoea Belgica teekent in de vloeistof 54,°5 onder 0° bij 28° C., hetgeen overkomt met een soortgewigt van 1,609.

Kwalitatief onderzoek.

De vloeistof is afgefiltreerd; verschillende gedeelten van het filtraat zijn met de volgende reagentia onderzocht.

Zeezoutzuur doet geen neêrslag ontstaan.

Zwavelwaterstofzuur geeft, in overvloed toegevoegd, na koking geen neêrslag.

Een ander gedeelte is behandeld met ammonia liquida, waardoor al aanstonds een wit volumineus, snel zamenpakkend neêrslag ontstaat, dat door verdere toevoeging van amm. gemakkelijk wordt opgelost (duidt op het zink). Door toevoeging van hijdro-sulphas sulphuretum amm. ontstaat mede een wit neêrslag in de alkalische oplossing.

Ook carbonas potassae en carb. ammoniae, benevens potasch geven witte neêrslagen, waarvan die door de beide laatste reagentia gevormd, in overmaat daarvan gemakkelijk en volkomen worden opgelost.

Het neêrslag, door carb. potassae verkregen, afgefiltreerd en gedroogd, geeft met carb. sodae voor de blaasbuis op kool verhit, op deze laatste een beslag, dat gedurende de warmte geel, na bekoeling wit is, terwijl het door nitras cobalti eene schoon groene kleur verkrijgt. — Aanwezigheid van *zink*.

In een ander gedeelte der vloeistof, dat met ammonia behandeld is tot dat het gevormde neêrslag van zinkoxijdehijdraat volkomen is opgelost, ontstaat door oxalas amm. en phosphas sodae hoogst geringe troebeling. — Sporen van kalk en magnesia.

Een ander gedeelte wordt bij een zachte warmte verdampt; er scheidt zich langzamerhand eene witte zelfstandigheid af in den vorm van kristalwratjes. De heldere vloeistof wordt afgeschonken en het residuum met aether afgespoeld, daarna op een filtrum gebragt en met water uitgewasschen, waarin het onoplosbaar bleek te zijn. Door amm. liq. wordt deze zelfstandigheid, zeer gemakkelijk en volkomen opgelost, waaruit blijkt dat zij bestaat uit zinkoxijde of eene zeer basische chloorzink-verbinding. Het afzetsel in de flesch, boven vermeld, verhield zich eveneens, zoodat ook dit is zinkoxijde of eene basische verbinding daarvan met chloorzink.

De heldere vloeistof, bij eene hoogere temperatuur verder verdampt en gegloeid in eenen porseleinen kroes, ontwikkelt dikke witte dampen, die prikkelend zijn bij de inademing; zij blijft overigens zeer langen tijd vloeibaar, waardoor eene aanwijzing is gegeven op chloorzink.

Een gedeelte dier stroopachtge vloeistof op een platinaschaaltje hevig gegloeid voor de blaasbuis, en het residuum, grootendeels bestaande uit zinkoxijde, met warm water uitgewasschen en dit laatste verdampt, laat een hoogst gering residuum achter. — Uit dit een en ander blijkt dat er in de vloeistof aan bases slechts uiterst geringe sporen aanwezig zijn van kalk, magnesia, *potasch* en *soda?*, die daarom niet in rekening zijn te brengen, terwijl er eene aanmerkelijke hoeveelheid zink in voorhanden is.

Door chloruretum barij ontstaat verder in eene gedeelte der heldere vloeistof eenige troebeling, waardoor zij een opaliserend aanzien verkrijgt. — Sporen van zwavelzuur.

Nitras argenti doet in een ander deel der vloeistof een overvloedig witkaasachtig neêrslag ontstaan, dat in amm. gemakkelijk wordt opgelost. — *Chlorium.*

Hieruit blijkt in verband met het voorgaande, dat er aan zuren in de vloeistof wordt aangetroffen eene ruime hoeveelheid chlorium, benevens sporen van zwavelzuur, welk laatste ook om die reden niet is in aanmerking te nemen bij de

Kwantitatieve analijse.

1. *Zinkbepaling.*

11,092 gram. der vloeistof worden in een bekerglas met water verdund en kokend neêrslagen met carbonas sodae, het gevormde neêrslag afgefiltreerd, met kokend water uitgewasschen, gedroogd, gegloeid en gewogen.

Zn O = 3,441 gram.

2. *Chloorbepaling*

9,386 gram. der vloeistof worden mede met water verdund, en kokend neêrgeslagen met nitras argenti; na volkomen afzondering van het neêrslag wordt dit laatste op het filtrum gebragt, met kokend water uitgewasschen en gedroogd bij 120°—125° C.

Cl. Ag = 9,98 gram.

Volgens de uitkomst der analijse bestaat alzoo de vloeistof uit 24,89% zink en 26,324% chlorium, terwijl het overige, zijnde water, bedraagt met het verlies 48,786%.

Berekenen wij voor elke dezer bepalingen de hoeveelheid neutraal chloorzink, Zn Cl. dan is die voor het eene geval 52%, voor het andere 50,43%, zoodat de gemiddelde hoeveelheid Cl Zn. bedraagt 51,215%.

De zamenstelling der vloeistof is hiernaar alzoo:

Chloorzink = 51,215%.
Water = 48,785%.

Dit water is overigens geen scheikundig zuiver water, maar zooals de sporen van zwavelzuur, kalk en magnesia in het kwalitatief onderzoek aanduiden, gewoon huishoudelijk water; het kan regenwater zijn of rivierwater, minder waarschijnlijk wel- of putwater, te oordeelen naar de hoogste geringe hoeveelheid kalk.

Batavia, 22 Mei 1854.

VERANDERINGEN

IN HET

GENEESKUNDIG PERSONEEL.

VAN 15 APRIL TOT EN MET 15 JULIJ 1854.

MILITAIRE GENEESKUNDIGE DIENST.

Bijgekomen:

Geene.

In aktiviteit hersteld de Offic. van gezondheid 3de klasse, C. N. CRUQUE.

Afgegaan:

Geene.

Een tweejarig verlof naar Nederland tot herstel van gezondheid, toegestaan aan den Officier van gezondheid 3de klasse, H. G. KORNDÖRFFER.

Bevorderd:

Tot Dirigd. Offic. van gez. 2de kl. G. J. VAN THIENEN.
» Offic. van gez. 1ste kl. F. L. W. VOGLER.

Plaatsingen en Overplaatsingen.

DIRIGD. OFFICIER VAN GEZONDHEID 2e KLASSE.

G. J. VAN THIENEN, bij de civiele en militaire geneeskundige dienst ter Westkust van Sumatra.

OFFICIER VAN GEZONDHEID 1e KLASSE.

F. L. W. VOGLER, bij het groot militair hospitaal te Samarang.

OFFICIEREN VAN GEZONDHEID 2e KLASSE.

P. A. BOL, bij het groot militair hospitaal te Soerabaija.
J. C. J. HELLMUTH, » » » » » Willem I.

OFFICIEREN VAN GEZONDHEID 3e KLASSE.

C. F. DIEPENBROEK, bij de geneesk. dienst ter Sumatra's Westk.
W. A. P. F. L. ZIJNEN WARTEL, bij de geneeskundige dienst [ter Sumatra's Westkust.
M. H. DE VOGEL, bij de geneesk. dienst te Makasser.
J. L. DE JEEGER, bij het groot milit. hospit. te Soerab.
C. A. M. M. M. VON ELLENRIEDER, » » » » » Willem I.
B. SCHREUDERS, » » » » » » »
F. A. WETHMAR, » » » » » Samarang.
C. N. CRUQUE, » » garniz. » » Tjilatjap.
J. C. SPITZAR, bij de civiele en militaire geneeskundige dienst [te Bezoekie.
J. G. TH. BERNELOT MOENS, bij de civiele en milit. geneesk. dienst op het eiland Batjan (residentie Ternate).

APOTHEKERS 3e KLASSE.

P. G. WIJERS, bij het groot militair hospitaal te Weltevreden.
S. A. BLEEKRODE, » » » » » » Soerabaija.

Civiele geneeskundige dienst.

Uit Nederland aangekomen.

Geene.

Afgegaan:

J. GERDENIER, overleden.

Benoemd:

Geene.

Plaatsingen en Overplaatsingen.

C. A. THEPASS, in de residentie Rembang (Toeban).

Akten van toelating werden uitgereikt aan:

Dr. W. F. STEENSTRA TOUSSAINT, tot het uitoefenen der genees-, heel- en verlosk. praktijk te Samarang.
C. A. THEPASS, tot het uitoefenen der genees-, heel- en verlosk. praktijk in de afdeeling Toeban (Rembang).
A. M. ARENDS, tot het uitoefenen der genees- en heelkundige praktijk in de afd. Panaroekan en Bondowosso (residentie Bezoekie).

PERSONALIËN.

Sedert het verschijnen der laatste Afleveringen van dit Tijdschrift zijn nog de volgende Inteekenaren bijgekomen.

ADRIAANS, J. J. Offic. van gez. 3de kl.
Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.
BENSEN, C. A. Offic. van gez. 2de kl.
BOSMANS, J. TH. Offic. van gez. 3de kl.
FELDMAN, A. Offic. van gez. 3de kl.
GREINER, C. G. C. F. Offic. van gez. 3de kl.
HATTUM, Dr. D. VAN. Partik. te Kadiepatten, (Cheribon).
KOCK, H. A. BARON DE, Resident van Batavia.
LEER, J. M. VAN Offic. van gez. 1ste kl.
MOHNIKE, O. G. J. Offic. van gez. 2de kl.
NEEB, P. G. Offic. van gez. 3de kl.
SMIT, W. H. Dirigerend offic. van gez. 2de kl. bij Zr. Ms. Marine.
SPITZAR, J. C. Offic. van gez. 3de kl.
VOGLER, Offic. van gez. 1ste kl.

Afgegaan:

H. A. SCHREUDER, Partikulier geneesheer te Batavia, wegens vertrek naar elders.

KLINISCHE WAARNEMINGEN.

PERITONITIS CUM STRANGULATIONE ILEI ATQUE JEJUNI INTESTINORUM, RUPTURA MEMBRANAE JEJUNI ET COLI SEROSAE.

DOOR

E. W. A. LUDEKING,

Officier van gezondheid 3de klasse.

Het hiervolgend en door mij waargenomen geval deel ik uit een oogpunt van pathologo-anatomische waarde mede.

Den 26sten Maart 1854 werd in het hospitaal alhier opgenomen Sikom, Javaansche militaire vrouw, van gevorderden leeftijd, en hoogst uitgeput, bijna stervende. Zij was van tengeren ligchaamsbouw, middelbare lengte en hoogst vermagerd. De buik buitengewoon opgezet en gespannen, zoodanig, dat iedere manupulatie om den toestand der ingewanden te onderzoeken, onmogelijk was. De betasting was pijnlijk voor de lijderes, de warmte niet verhoogd, de perkussietoon overal vol en helder langs de geheele boven- en zijvlakten: in de regio utero-vesicalis bij sterk aanslaan mat, bij ligte slagen helderklinkend, gaande de matte toon de normale uitgestrektheid niet te boven. De wederstand bij de perkussie belangrijk vermeerderd. De urine werd geregeld, en in normale hoeveelheid geloosd, was donkerbruin gekleurd, bevatte een sedimentum purulentum in matige hoeveelheid, en ging spoedig in ontbinding over.

De ademhaling beklemd, de pols draadvormig en gespannen,

de tong scherp rood en droog, de dorst vermeerderd, de eetlust verloren, de ledematen kouder dan de omgevende temperatuur.

Uit de beantwoording der aan de lijderes gedane vragen, bleek alleen, dat zij vroeger deze ziekte nog eens gehad had. Wanneer echter en wat zij onder deze ziekte verstond, wist zij niet, zij verhaalde verder, dat zij nu in 12 dagen geene sedes had gehad, zeer onrustig was, en zich onuitstaanbaar benaauwd gevoelde.

Ons eerst vermoeden was hernia incarcerata (met peritonitis), doch dit was uitwendig niet waar te nemen; de onmiddelijk toegediende clijsmata en purgantia werden door hevige brakingen van eene groengekleurde, vuilriekende vloeistof in matige hoeveelheid opgevolgd, zonder echter de minste sedes te bewerken.

Tegen den avond namen de brakingen toe; de ademhaling werd meer en meer beklemd, het gelaat uitermate angstig van uitdrukking, de pols daalde meer en meer, toen volgde bewusteloosheid, en den volgenden morgen ten 7 uur was de lijderes bezweken.

Sectio cadaveris, (5 *uren na den dood*).

Uitwendig voorkomen. — Vrouwelijk, vermagerd lijk van gevorderden leeftijd, met sterk opgezetten buik, zonder cicatrices; zwelling der labia majora. Uit den anus vloeit eene purulente, slijmachtige vloeistof.

Hersenholte. — Hijperaemie in hoogen graad der bekleedende vliezen; sub-arachnoidaal exsudaat in matige hoeveelheid.

Borstholte. — Hijperaemia pulmonum; tubercula obsoleta en melanosis in de regterlongtop, vermeerderd weivocht in het hartezakje. Het hart met fibrineuse polijpen gevuld. Hijpertrophia ventriculi sinistri *concentrica.* Atheromateuse depositiën boven den sinus Valsalvae aortae. Dilatatio ventr. dextri met buitengewone verslapping der wanden. Pleurae en pericardium normaal.

Buikholte. — Het peritoneum troebel en verdikt. Het omentum majus donker violet met purulent exsudaat geinfiltreerd en ligt verscheurbaar. Tusschen de pariëtaal- en visceraalplaat van het buikvlies overvloed van vuilriekend, dun vloeibaar geelachtig purulent exsudaat, dat langs alle oppervlakten aanwezig, vooral in de gijri intestinales, als meer kompakte massa's aanwezig is. Het mesenterium verdikt, hier vuil rood, dáár wit geinfiltreerd, door de vingers gemakkelijk verscheurbaar. De darmen buitengewoon door gas opgezet.

Op de verdikte en troebele buikvliesplaat, waar deze den buikwand 3 rh. dm. beneden den buitenvoorrand der lever, en 1 dm. buiten den binnenrand van den musc. transv. abdom. bekleedt, bestaan meerdere strengvormige, vliesachtige uitbreidingen, die zeer ontwikkeld en sterk, eene hoogst opmerkelijke verhouding tot de nabijliggende darmgedeelten vertoonen.

1°. Hebben zij knievormig (geknikt) een gedeelte van het jejunum vast gesnoerd, en een ander gedeelte, zoodanig ingeklemd, dat de overgang in het ileum bijna volkomen is afgesloten. Het eerste gedeelte is zeer verdikt en vast, zonder waarneembaren inhoud, en van minderen omvang dan in den normaaltoestand. Het tweede eveneens verdikt en zamengedrukt gaat met eene ringvormige insnoering, zooals de hals van een zandlooper, in het ileum over.

2°. Het ileum is zeer verwijd, donkerpaarsch gekleurd, en vóór het colon transversum aan de ondervlakte der lever innig vereenigd. Deze verhouding willende nagaan, scheurde een gedeelte van den wand van het ileum af, en trad eene vuilriekende, donker gekleurde, vloeibare massa naar buiten. De wand dun en broos. De mucosa gelijkmatig vuil rood gekleurd. Ter plaatse der glandulae Peijerianae komen uithollingen voor, die matig diep, scherp gerand en van verschillende grootte zijn (ulceratio glandul. Peijerian. ?)

Het ileum vertoont eene bogt, wier bolle vlakte naar regts gekeerd is; het is aan het einde dezer bogt weder in de pseudomembranae vastgehecht, om zijne lengteas gedraaid en naar

beneden gekronkeld met bijna geheele afsluiting van het lumen.

3°. Het gedeelte van het jejunum vóór den aanvang der strangulatie, vertoont ongelijke uitzettingen met enge vernaauwingen. Ter plaatse der uitzettingen komen op korten afstand van elkander in schuinsche rigting twee *rupturae membranae serosae* voor, de eene ter grootte van een duivenei, de tweede van minderen omvang. Door deze rupturae dringt de spierrok en mucosa naar buiten, die uitgezet en met harde massa's gevuld zijn. Deze massa's waren zeer harde ligchamen, — die bij doorsnede meerdere koncentrische lagen vertoonden,— namelijk faeces, waaraan voortdurende resorptie het vochtgehalte had onttrokken en die door gal groen gekleurd waren. Tusschen het middenrif en de bovenlevervlakte bestaan menigvuldige pseudo-membranen, veel teerder echter, dan de beschrevene, en gemakkelijk verscheurbaar. De lever-ondervlakte, vooral daar waar het ileum vergroeid was, met eene vaste, aanmerkelijk dikke exsudaatlaag bedekt.

De galblaas zeer uitgezet en gevuld. De maag uitgezet, de dunne darmen overtreffen tot aan de insnoering het normaallumen van den dikken darm. Beiden zijn hier en daar geinjecteerd, en bevatten eene groenachtige pap. Het vlokkig en plooivormig aanzien is bijna geheel verloren gegaan.

Coecum en colon ascendens vernaauwd, op het aanvoelen verdikt; de mucosa bleek, opgezet, geplooid, en bedekt met eene taaije, etterachtige slijm (enteritis mucosa), hier en daar afgewisseld met kleine hoeveelheden faecaalmassa's.

Het colon transversum vertoont eene hoogst opmerkelijke afwijking, namelijk eene $\frac{3}{4}$ van zijne ronde afmeting innemende *ruptura membranae serosae*, die aan hare uitgangspunten duidelijke sporen van cikatrisatie draagt.

Dit gedeelte van het colon was door gas uitgezet, bogtig van vorm, doch vrij, zonder vliezig aanhangsel, noch door exsudaat aan andere deelen vastgekleefd. Het mesenterium, tegenover de ruptuur, verdikt, met exsudaat geinfiltreerd, en bleek van kleur. Aan den vrijen rand des kolons, tegenover

het mesenterium, had de ruptuur hare grootste gaping, en waren hare randen van de onderliggende, ongeschondene en den bodem uitmakende lagen, losgeworden en eenigzins opgekruld. De verscheurde membrana serosa is vast, zeer verdikt en bruinrood gekleurd. Het darmlumen bevat slechts sporen van faeces, overigens gas.

Het rectum verdikt en zoodanig vernaauwd, dat in het bovenste gedeelte met moeite de wijsvinger wordt ingebragt, de mucosa in dikke plooijen geschrompeld, waartusschen de in het colon en coecum vermelde purulente slijm.

De uterus normaal, de milt buitengewoon klein, doch bloedrijk. Hijperaemia renum. De urineblaas bijna ledig.

Epicrisis pathologo-anatomica.

Duidelijk is het, dat wij hier met eene sekundaire peritonitis chronica te doen hebben, welker exsudaat eenerzijds in vorming van pseudo-membranen (bovenlevervlakte), anderzijds in die van etter is overgegaan. De pseudo-membranen echter, die de beschrevene strangulatio daarstellen, getuigen zeer zeker door stevigheid en hoogen graad van ontwikkeling voor een ouder bestaan. Ook de overvloed van nog vloeibaar exsudaat, tegenover deze laatste pseudo-membranae, maakt het vermoeden aannemelijk van eene op nieuw ingetreden peritonitis, die het vloeibaar exsudaat voortbragt, terwijl de vroegere de pseudo-membranen deed ontstaan. Welligt, dat de verklaring der vrouw, deze ziekte nog eens gehad te hebben, hierop van toepassing is.

Het vormen van pseudo-membranen aan den buikwand is zeldzaam, even als de strangulatio zeker niet eene gewone kan genoemd worden.

De verwijding van het ileum is verklaarbaar uit overmatige gasontwikkeling, afkomstig van de in hetzelve voorhanden brei; de roode kleur uit sterke bloedovervulling der vaten ten gevolge der beklemming. Zonderling echter, dat dit darmge-

deelte als duidelijk het meest in ziekelijken toestand verkeerende, en zulke brooze wanden bezittende, *geene* rupturen bezit. De ulceratio gland. Peijeri (?) is aan de enteritis mucosa toe te schrijven.

De scheuring der weivliesplaat en de hierdoor naar buitentreding van het slijmvlies van het jejunum, zijn uit de aanwezigheid der harde faekaal massa's in verband met den ziekelijken toestand der weivliesplaat, de strangulatio en versterkte pogingen tot defaecatio verklaarbaar.

Duister is de verscheuring der weivliesplaat des colons, welk darmgedeelte slechts gas en sporen van faeces bevatte. Zonder aanhechtingen toch, die aan de uitzetting door gas een tegenstand kunnen bieden — daarbij de gelijkmatige drukking van gas, over het geheel lumen, waar het voorhanden is — is zij in den gevonden toestand niet goed te verklaren. En onverklaarbaar is mij haar voorkomen *beneden* de strangulatio; al willen wij met betrachting der ingetredene cikatrisatie haar ontstaan toe schrijven aan de aanzameling van harde faeces, (even als in het jejunum), waartegen echter het verschil in de omstandigheden van *vrijen doorgang* en van *beklemming* zich opwerpt. De enteritis mucosa, de verwijding en de vernaauwing der darmen, komen allen bij peritonitis meermalen voor.

Echter heb ik in de mij ten dienste staande pathol. anatom. schrijvers FÖRSTER, ANDRAL, BOCK, enz. de *ruptura membranae serosae intestinorum*, *niet* vermeld gevonden, en zoover ik kon nagaan, zijn deze ziektevormen op het gebied der pathol. anatomie *nog niet waargenomen* (1).

Padang, 10 April 1854.

---

(1) De praeparaten van de strangulatio et rupturae membranae serosae jejuni, alsmede de rupt. m. s. coli — het ileum, het cor en het rectum zijn door mij naar het pathol. anat. kabinet te Batavia verzonden.

OMSCHRIJVING

VAN HET

CIVIELE SUMMIER ZIEKENRAPPORT

OVER DE

CIVIELE GENEESKUNDIGE DIENST OP JAVA, MADURA EN DE BUITEN-ETABLISSEMENTEN.

OVER HET JAAR 1853.

JAVA EN MADURA.

NUMERIEK EN STATISTIEK OVERZIGT.

A. *Verdeeling van het cijfer der behandelden.*

1°. Het algemeene cijfer der in dit jaar behandelde lijders bedroeg 24715.

2°. Over de verschillende residentiën verdeelde zich dit cijfer als volgt:

			pCt. v. h. aantal behand.
1.	Batavia	4486 :	18,15.
2.	Cheribon . . .	3163 :	12,79.
3.	Soerabaija . . .	2813 :	11,38.
	Transportere	10462	

		pCt. v. h. aantal behand.
Per transport	10462	
4. Tagal	2550 :	10,31
5. Willem I . . .	1551 :	6,27
6. Samarang . . .	1527 :	6,17
7. Bangkallang . . .	1217 :	4,92
8. Tjilatjap . . .	698 :	2,78
9. Passoeroeang . . .	662 :	2,67
10. Pekalongan . . .	574 :	2,32
11. Djokjokarta . . .	566 :	2,29
12. Banjoewangie . . .	562 :	2,27
13. Buitenzorg . . .	366 :	1,48
14. Soerakarta . . .	337 :	1,36
15. Madioen . . .	322 :	1,30
16. Banjoemaas . . .	298 :	1,20
17. Salatiga	294 :	1,11
18. Kadoe	265 :	1,07
19. Bezoekie . . .	247 :	1,00
20. Rembang . . .	244 :	0,98
21. Pelatoengan . . .	194 :	0,78
22. Kedong-kebo . . .	190 :	0,76
23. Bantam	173 :	0,70
24. Bawean . . .	157 :	0,63
25. Sumanap . . .	152 :	0,61
26. Tjandjoer . . .	132 :	0,53
27. Indramaijoe . . .	129 :	0,51
28. Kedirie	122 :	0,49
29. Probolingo . . .	118 :	0,47
30. Ngawie	113 :	0,45
31. Bandong . . .	112 :	0,45
32. Japara	95 :	0,38
33. Patjitan	57 :	0,23
34. Gombong . . .	56 :	0,23
Transportere	24542	

			pCt. v h. aantal behand.
	Per transport	24542	
35.	Krawang . . .	43 :	0,17
36.	Oenarang . . .	39 :	0,15
37.	Wonosobo . . .	35 :	0,14
38.	Klatten	33 :	0,13
39.	Werklieden aan de Solo-rivier	12 :	0,048
40.	Grissee	11 :	0,044
	Totaal	24715	

Hiervan zijn:		Eur.	Inl.
Mannen	15194	1251	13943
Vrouwen	5538	647	4891
Kinderen	3983	1519	2464
	24715	3417	21298

B. Het geheele getal der herstelden bedroeg 21559; de verhouding van dit tot dat der behandelden levert:

21559 : 24715 = 1 : 1,14 of 87,2 percent.

Over de verschillende residentiën was deze verhouding als volgt:

	Herstelden.		Behandelden.	Verhouding.		pCt.
Pelatoengan	126	:	194	= 1 : 1,54	of	65
Batavia	3288	:	4486	= 1 : 1,36	»	73,3
Werkl. a. d. Solo-riv.	9	:	12	= 1 : 1,33	»	75
Cheribon	2534	:	3163	= 1 : 1,25	»	80,1
Samarang	1239	:	1527	= 1 : 1,23	»	81,1
Probolingo	100	:	118	= 1 : 1,18	»	84,7
Japara	82	:	95	= 1 : 1,16	»	86,3
Pekalongan	494	:	574	= 1 : 1,16	»	86,7
Soerabaija	2488	:	2813	= 1 : 1,13	»	88,4
Ngawie	100	:	113	= 1 : 1,13	»	88,5
Tjilatjap	622	:	698	= 1 : 1,12	»	89,1
Soerakarta	303	:	337	= 1 : 1,11	»	89,9

	Hersteldcn.		Behandeldcn.	Verhouding.		pCt.
Bezockie	225	:	247	= 1 : 1,10	of	90,3
Klatten	31	:	33	= 1 : 1,06	»	90,4
Bangkallang	1195	:	1217	= 1 : 1,01	»	90,7
Banjoemaas	271	:	298	= 1 : 1,09	»	90,9
Kedong kebo	173	:	190	= 1 : 1,09	»	91,0
Wonosobo	32	:	35	= 1 : 1,09	»	91,4
Kadoe	246	:	265	= 1 : 1,07	»	92,07
Kediric	114	:	122	= 1 : 1,07	»	93,4
Banjoewangie	527	:	562	= 1 : 1,06	»	93,7
Buitenzorg	343	:	366	= 1 : 1,07	»	94,6
Willem I.	1468	:	1551	= 1 : 1,05	»	94,7
Sumanap	144	:	152	= 1 : 1,05	»	94,8
Oenarang	37	:	39	= 1 : 1,05	»	94,8
Passoeroean	629	:	662	= 1 : 1,05	»	95,3
Djokjokarta	540	:	566	= 1 : 1,04	»	95,4
Madiocn	308	:	322	= 1 : 1,04	»	95,7
Gombong	54	:	56	= 1 : 1,03	»	96,4
Salatiga	284	:	294	= 1 : 1,04	»	96,5
Patjitan	55	:	57	= 1 : 1,03	»	96,4
Preanger Regents	236	:	244	= 1 : 1,03	»	96,7
Bantam	168	:	173	= 1 : 1,03	»	97,1
Bawean	153	:	157	= 1 : 1,02	»	97,4
Krawang	42	:	43	= 1 : 1,02	»	97,6
Tagal	2501	:	2550	= 1 : 1,01	»	98,07
Indramaijoe	127	:	129	= 1 : 1,01	»	98,6
Rembang	243	:	244	= 1 : 1,00	»	99,6
Grissee	11	:	11	= 1 : 1	»	100

C. Van de gedurende 1833 behandelde 24715 personen, overleden er 1617 = 1 : 15,2 of 6,5 pCt. en alzoo 0,2 pCt. minder dan in 1852.

Voor de verschillende plaatsen de sterfte in betrekking tot het getal lijders beschouwende verkrijgt men voor:

	Overleden:		Behandeld:			
Batavia	750	van	4486	of	16,7	pCt.
Bantam	3	»	173	»	1,7	»
Buitenzorg	17	»	366	»	4,6	»
Krawang	0	»	43	»	0	»
Tjandjoer	2	»	132	»	1,5	»
Bandong	5	»	112	»	4,4	»
Cheribon	277	»	3163	»	8,7	»
Indramaijoe	2	»	129	»	1,5	»
Samarang	97	»	1527	»	6,3	»
Oenarang	2	»	39	»	5,13	»
Salatiga	6	»	294	»	2,04	»
Willem I	51	»	1551	»	3,2	»
Pelantoengan	11	»	194	»	5,6	»
Gombong	2	»	56	»	3,6	»
Kedong Kebo	5	»	190	»	2,06	»
Wonosobo	2	»	35	»	5,7	»
Banjoemaas	16	»	298	»	5,3	»
Tjilatjap	17	»	698	»	2,4	»
Djokjokarta	12	»	566	»	2,12	»
Japara	6	»	95	»	6,3	»
Kadoe	2	»	265	»	0,75	»
Madioen	14	»	322	»	4,3	»
Ngawie	5	»	113	»	4,5	»
Patjitan	2	»	57	»	3,5	»
Rembang	1	»	244	»	0,4	»
Pekalongan	14	»	574	»	2,4	»
Soerakarta	20	»	337	»	5,9	»
Klatten	0	»	33	»	0	»
Tagal	34	»	2550	»	1,3	»
Soerabaija	135	»	2813	»	4,8	»
Passoeroeang	33	»	662	»	5	»
Bezoekie	6	»	247	»	2,4	»
Kedirie	8	»	122	»	6,5	»
Banjoewangie	11	»	562	»	1,9	»

	Overleden:		Behandeld:			
Probolingo	15	van	118	of	12,7	pCt.
Sumanap	8	»	152	»	5,2	»
Werkl. a. d. Solo-rivier	0	»	12	»	0	»
Bawean	4	»	157	»	2,5	»
Grissee	0	»	11	»	0	»
Bangkallang	22	»	1217	»	1,8	»

D. Numerieke verdeeling en verhouding der verschillende ziekten.

De cijfers der verschillende ziekten en ieders aandeel in het algemeene cijfer der behandelden was als volgt:

Behandeld aan:

Febris intermittens	9161
Febris remittens	1611
Diarrhoea	1280
Dijsenteria	819
Aphthae . . . , ...	18
Cholera	151
Catarrhi	677
Apoplexia	15
Encephalitis	7
Pleuritis. Pneumonia	103
Phthisis pulmonalis	60
Hijdrothorax	6
Vitia cordis	11
Gastritis. Enteritis	71
Hepatitis et abscessus hepatis . . .	84
Morbi lienis	104
Peritonitis	9
Haemorrhoïdes	83
Rheumatismus	640
Paralijsis	66
Transportere	14976

Per transport	14976
Tetanus	3
Epilepsia	5
Mania	448
Hijdrops	138
Scrophulosis	75
Scorbutus	7
Marasmus	157
Helminthiasis	615
Variolae	256
Lepra	141
Scabies	1194
Exanthemata varia	469
Morbi sijphilitici primarii	1633
Morbi sijphilitici secundarii	541
Herniae	7
Haemorrhagiae	20
Vulnera	578
Contusiones	305
Luxationes	13
Fracturae	39
Abscessus	113
Ulcera	1821
Morbi oculorum	924
Morbi varii ext.	82
» » int.	155
	24715

De volgende hoofdverdeeling der ziekten wordt hier herhaald:

I. Krankzinnigen (zonder delirium tremens)	448
II. Geïnfecteerden (zonder de sijphilis) .	1591
III. Oogzieken	924

Transporteren 2[illegible]3

	Per transport	2963
IV. Dijsenteristen	. . . .	819
V. Aan diarrhoea lijdenden	. . . . .	1280
IV. Venerischen	. . . .	2174
VII. Externisten	. . . .	4170
VIII. Internisten	. . . .	13309
	Totaal	24715

De diagnostische verdeeling van het ziekencijfer over mannen, vrouwen en kinderen was als volgt:

Namen der ziekten.	Mannen.			Vrouwen.			Kinderen.		
	Totaal	Eur.	Inl.	Tot.	Eur.	Inl.	Tot.	Eur.	Inl.
Febris intermit.	5752	307	5445	2029	201	1828	1330	305	1025
» remittens.	1110	159	951	267	136	131	284	161	123
Diarrhoea.	920	57	863	165	41	124	195	131	64
Dijsenteria.	645	59	586	91	15	76	83	61	22
Aphthae.	4	4	»	6	6	»	8	6	2
Cholera.	88	7	81	28	6	22	35	35	»
Catarrhi.	400	59	341	87	35	52	190	171	19
Apoplexia.	9	2	7	2	1	1	4	4	»
Encephalitis.	»	»	»	»	»	»	7	4	3
Pleur. Pneum.	63	21	42	30	21	9	10	9	1
Phthisis pulm.	41	12	29	18	11	7	1	1	»
Hijdrothorax.	5	»	5	1	»	1	»	»	»
Vitia cordis.	7	»	7	4	4	»	»	»	»
Gastritis.Enterit.	49	9	40	16	7	9	6	4	2
Hepat.Absc.hep.	67	42	25	17	13	4	»	»	»
Morbi lienis.	40	12	28	10	4	6	54	7	47
Peritonitis.	6	»	6	2	»	2	1	1	»
Haemorrhoïdes.	76	48	28	7	5	2	»	»	»
Rheumatismus.	558	40	518	77	10	67	5	1	4
Paralijsis.	54	18	36	11	2	9	1	1	»
Tetanus.	2	»	2	1	1	»	»	»	»
Epilepsia.	3	»	3	1	1	»	1	1	»
Mania.	301	43	258	147	19	128	»	»	»
Transportere	10200	899	9301	3017	539	2478	2215	903	1312

Namen der ziekten.	Mannen. Totaal	Eur.	Inl.	Vrouwen. Tot.	Eur.	Inl.	Kinderen. Tot.	Eur.	Inl.
Per transport.	10200	889	9301	5017	539	2478	2215	903	1312
Hijdrops.	106	3	103	21	5	16	11	10	1
Scrophulosis.	24	»	24	3	3	»	48	38	10
Scorbutus.	3	2	1	3	2	1	1	»	1
Marasmus.	124	11	113	25	4	21	8	7	1
Helminthiasis.	16	»	16	12	2	10	587	179	408
Variolae.	101	3	98	26	2	24	129	16	113
Lepra.	66	7	59	61	1	60	14	»	14
Scabies.	840	9	831	75	4	71	279	55	224
Exanthem. var.	171	14	157	61	10	51	237	68	169
Morbi siјph. prim.	210	102	108	1423	2	1421	»	»	»
» » sec.	178	63	115	360	8	352	3	»	3
Herniae.	3	3	»	»	»	»	4	4	»
Haemorrhagiae.	4	3	1	16	11	5	»	»	»
Vulnera.	451	5	446	90	2	88	37	4	33
Contusiones.	276	9	267	16	»	16	13	10	3
Luxationes.	8	2	6	2	»	2	3	2	1
Fracturae.	24	3	21	6	»	6	9	2	7
Abscessus.	91	2	89	10	4	6	12	11	1
Ulcera.	1669	57	1612	106	5	101	46	22	24
Morbi oculorum.	468	31	437	165	18	147	291	157	134
» varii ext.	63	2	61	9	1	8	10	8	2
» » int.	98	21	77	31	27	4	26	23	3
Totaal generaal.	15194	1251	13943	5538	647	4891	3983	1519	2464

E. Nosographische en ethnographische verdeeling van het sterfte-cijfer.

Overleden:

Ziekten.	Totaal.	Europ. M.	V.	K.	Inlanders. M.	V.	K.
Febris intermittens.	486	8	2	6	333	94	43
» remittens.	126	3	2	2	101	17	1
Diarrhoea.	120	11	»	»	100	6	3
Transportere	732	22	4	8	534	117	47

Ziekten.	Totaal.	Europ. M.	Europ. V.	Europ. K.	Inlanders. M.	Inlanders. V.	Inlanders. K.
Per transport.	752	22	4	8	534	117	47
Dijsenteria.	271	11	»	7	225	23	5
Aphthae.	3	1	»	2	»	»	»
Cholera.	58	2	»	7	41	8	»
Catarrhi.	7	»	»	4	3	»	»
Apoplexia.	9	1	»	2	5	1	»
Encephalitis.	3	»	»	1	»	»	2
Pleuritis. Pneumonia.	7	»	»	»	6	»	1
Phthisis pulmonalis.	27	5	3	1	13	5	»
Gastritis. Enteritis.	3	1	»	1	1	»	»
Hepatitis. Abscessus hepatis.	7	3	1	»	3	»	»
Morbi lienis.	1	»	1	»	»	»	»
Peritonitis.	2	»	»	1	1	»	»
Haemorrhoïdes.	1	»	»	»	1	»	»
Rheumatismus.	35	»	1	»	33	1	»
Paralijsis.	25	4	»	»	17	4	»
Tetanus.	1	»	»	»	1	»	»
Mania.	68	8	6	»	36	18	»
Hijdrops.	43	2	»	3	32	6	»
Scrophulosis.	2	»	»	1	1	»	»
Marasmus.	92	3	2	4	67	15	1
Helminthiasis.	3	»	»	1	»	»	2
Variolae.	42	»	»	1	16	1	24
Lepra.	18	2	»	»	10	4	2
Scabies.	9	»	»	»	9	»	»
Exanthemata varia.	3	»	»	»	1	»	2
Sijphilis primaria.	4	»	»	»	1	3	»
» secundaria.	22	4	»	»	8	10	»
Haemorrhagiae.	3	»	1	»	»	2	»
Vulnera.	28	1	»	»	20	7	»
Contusiones.	1	»	»	»	1	»	»
Tracturae.	4	»	»	»	4	»	»
Abscessus.	1	1	»	»	»	»	»
Ulcera.	67	6	»	»	53	7	1
Morbi oculorum.	5	1	»	»	4	»	»
» varii externii.	1	»	»	»	»	1	»
» » interni.	8	»	»	1	5	»	2
1ste Totaal.	1617	78	19	45	1152	233	90
2de Totaal.		142			1475		

De sterkte der bevolking van Java en Madura (met uitzondering van de residentie Soerakarta, van welke het cijfer der bevolking nog niet ontvangen is) was in 1853, 8,232076 en wel 16651 Europeanen en 8,215425 Inlanders, Maleijers, Boeginezen en Slaven, terwijl de Mooren, Arabieren en Chinezen, die zelden onder behandeling komen, niet zijn medegerekend. Genoemde sterkte nu in verhouding tot het aantal behandelde zieken beschouwd, staat als 337,6 : 1 en tot het aantal overledenen als 5154,7 : 1.

Voor de Inlanders alleen staat het aantal behandelden tot de volkssterkte als 1 : 391,6; en der overledenen als 1 : 5632,5.

Voor Europeanen staan die verhoudingen voor de behandelden als 1 : 4,89, voor de overledenen als 1 : 117,2.

Het spreekt van zelf, dat deze verhoudingen (wat de Inlanders aangaat) slechts van betrekkelijke waarde zijn, omdat hier alleen de zieken, die onder Europesche behandeling kwamen, kunnen vermeld worden. Evenwel blijkt hieruit dat 0,25 % der bevolking behandeld werd, en dat derhalve het vertrouwen op de Europesche geneeswijze meer en meer begint toe te nemen.

Batavia.

Alleen deze plaats gaf voor dit jaar een cijfer van 4486 zieken met 750 dooden = 5,98 : 1, alzoo iets meer dan een vijfde gedeelte der op Java behandelde lijders en circa de helft der dooden.

Deze cijfers verdeelden zich als volgt:

Specifikatie.	Beh.		Overl.		Sterfte.	
	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.
Partikul. en behoeftigen.	881	244	16	19	1:55,06	1:12,8
Nieuwe stadsgevangenis.	»	146	»	8		1:18,2
Chinesche hospitaal.	198	368	54	81	1:3,6	1: 4,5
Diakonie armenhuis.	157	»	1	»	1:157	»
Stadsverband en kettinggang.	»	2492	»	571	»	1: 4,3
1ste Totaal.	1256	3250	71	879		
2de »	4486		750			1: 5,8

	Behandeld.	Percent.
Chinesche hospitaal	566	12,61
Nieuwe stadsgevangenis	146	3,25
Stadsverband	1010	22,51
Kettinggangers	1482	33,03
Diakonie armenhuis	157	3,49
Partik. armen praktijk	1125	25,08
Totaal	4486	100

De sterfte-evenredigheden waren:

	Overleden.	Behandeld.
Chinesche hospitaal	135	556 = 1 : 4,26.
Nieuwe stadsgevangenis	8	146 = 1 : 18,25.
Stadsverband	251	1010 = 1 : 4,02.
Kettinggangers	320	1482 = 1 : 4,63.
Diakonie armenhuis	1	157 = 1 : 157.
Partik. armen praktijk	35	1125 = 1 : 32,15.
Totaal	750	4486 = 1 : 5,98.

Verdeeling van het ziektecijfer.

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld en geëvacueerd.
Febris intermittens.	1093	146	896
» remittens.	790	94	610
Diarrhoea.	223	57	245
Dijsenteria.	307	151	138
Aphthae.	8	2	6
Cholera.	37	15	22
Catarrhi.	70	2	64
Apoplexia.	11	6	5
Pleuritis. Pneumonia.	60	3	56
Phthisis pulmonalis.	21	11	9
Vitia cordis.	2	»	2
Transportere	2623	487	2051

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld en geëvacueerd.
Per transport.	2622	487	2051
Hepatitis. Abscessus hepatis.	36	3	32
Morbi lienis.	22	1	21
Haemorrhoïdes.	20	»	20
Rheumatismus.	100	31	62
Paralijsis.	47	23	17
Tetanus.	1	»	1
Mania.	196	60	66
Hijdrops.	33	20	11
Scrophulosis.	18	»	18
Scorbutus.	4	»	4
Marasmus.	19	12	7
Helminthiasis.	36	»	36
Variolae.	98	18	80
Lepra.	26	3	4
Scabies.	147	4	126
Exanthemata varia.	71	1	68
Morbi sijphilit. primarii.	158	3	150
» » secundarii.	254	17	189
Herniae.	6	»	6
Haemorrhagiae.	8	2	6
Vulnera.	89	14	70
Contusiones.	28	1	26
Luxationes.	2	»	1
Fracturae.	10	1	8
Abscessus.	26	1	25
Ulcera.	335	53	229
Morbi oculorum.	71	6	49
» varii externi.	3	»	3
Totaal.	4486	760	3288

De grootste sterfte kwam voor in de maanden Augustus en December, de geringste in Januarij en Februarij. Met *febris remittens* en *intermittens* werden behandeld 1883 lijders, waarvan er 240 overleden zijn, waardoor de verhouding der behandelden tot die der overledenen is = 7,84 : 1.

De aard dezer tijposen was in Januarij zeer goedaardig, katarrhaal, even als in Februarij; in het laatst dezer maand

echter gastrisch. In het laatst van April en in Mei kwamen bilieuse koortsen meer op den voorgrond met pernicieuse komplikatiën; hevige kongestiën naar de hersenen, dijsenteriën, enz. vergezelden dezelve. In Junij kwamen spastisch-bilieuse toevallen vooral uit, en maakten in Julij, Augustus en September de koortsen soms tot ware febres Bataviae, tegen welke eene ingrijpende behandeling zeer noodig was. Veelal stelde zich na eene gewone intermittens, soms remittens, plotselings duizeligheid in, waardoor de lijders zich moeijelijk op de beenen konden houden, zij werden misselijk of braakten, de pols was klein, naauwelijks voelbaar, er bestond groote onmagt en doodelijke bleekheid.

Stortbaden van koud water op het hoofd, wrijving van het geheele ligchaam met geestrijke middelen, prikkelende afleidingen, en het toedienen van ammonia met aether werden in den beginne, en daarna lavementen, verkoelende purgantia en chinine c. kalomel aangewend.

Ook in de drie laatste maanden des jaars, eischten de pas vermelde hevige koortsen nog vele offers, en heerschte de Bataviasche koorts in December epidemisch.

Aan *diarrhoea* en *dijsenteria* werden behandeld in het geheel 530 lijders, hiervan zijn overleden 208. Zij vertoonden veelal een torpied karakter. De verhouding der behandelden tot die der overleden is als 2,54 : 1.

Van *cholera* kwamen 37 gevallen voor, waarvan 15 met den dood eindigen.

Sijphilitische lijders kwamen ten getale van 412 onder behandeling, waarvan 254 aan sekundaire en tertiaire vormen. Overleden zijn aan primaire sijphilis 3, aan sekundaire en tertaire vormen 17 personen.

De weêrgesteldheid van het jaar 1853 kenmerkte zich door eene korte en weinige regenachtige westmousson, door langdurige droogte en hoogen thermometerstand. De groote hitte verminderde eerst met het begin der westewinden, tegen het het laatst van November.

Deze weêrsgesteldheid wordt als hoofdfaktor beschouwd van het gastrisch-bilieuse ziektekarakter, hetwelk van het einde der maand April tot tegen het laatst van het jaar heerschende was.

De grootste intensiteit vertoonde dit ziektekarakter van af Mei tot September; spastisch-bilieuse aandoeningen, kolijken, diarrhoeën en bilieuse dijsenterien, eindelijk ook gevallen van cholera van een bijzonder kwaadaardig karakter en akuut verloop waren in dezen tijd menigvuldig onder behandeling.

Tegen het laatst van het jaar verkregen de koortsen de overhand, welke meestal een bilieus karakter en den remitterenden tijpus hadden.

Als interkurrerende ziekten worden hoofdzakelijk vermeld variolae, scarlatina en morbilli, welke dikwijls een boosaardig karakter vertoonden.

Opmerkelijk was ook, dat in de maand Januarij meerdere lijders gelijktijdig door orchitis werden bezocht, die zoowel idiopathisch als sijmpathisch zich vertoonde, en eene variatie van *mumps* scheen te zijn; zelfs kinderen waren niet uitgezonderd.

Stadsverband en kettinggangers hospitaal.

Beide inrigtingen hebben door vermeerdering van het personeel der oppassers verbeteringen ondergaan, en is ook door het gouvernement eene som toegestaan voor betere kleeding der zieken. Weldra zullen ook de in aanmaak zijnde nieuwe bijgebouwen voltooid zijn; alsdan zal dit hospitaal, wat de doelmatigheid der inrigting betreft, met het beste kunnen vergeleken worden.

De ziekenbehandeling in deze twee gestichten was toevertrouwd aan den 2den en 3den stadsgeneesheer.

De eerstgenoemde maakt gewag van febris biliosa remittens, welke in den loop des jaars het menigvuldigst in beide gestichten, maar vooral onder de kettinggangers waargenomen werd. Bijzondere plaatselijke oorzaken voor het veelvuldig voorkomen dezer ziekte schijnen niet te hebben bestaan, en

is het grooter cijfer der koortslijders hoofdzakelijk toe te schrijven aan het grooter getal kettinggangers, welke in den loop van het jaar eene vermeerdering van 80 à 100 hebben ondergaan, welligt ook kan de beperkte ruimte in het kwartier als oorzakelijk moment aangenomen worden.

Vele der remitterende vormen van koorts verkregen spoedig een tijpheus karakter, en eindigden dan dikwerf met den dood.

Ongunstig ook moest de prognose gesteld worden bij de meeste lijders (vrije koelies), die van de eilanden Onrust en Kuijper toegezonden werden. Zij verkeerden meestal bij hunne opname reeds in een' uitgeputten en kachektischen toestand, die zich bij velen door gangraeneuse voetzweren te kennen gaf.

De lijkopeningen leverden dit jaar weinig vermeldingwaardigs op. Bij een aan hepatitis met abcesvorming overleden chinees vond men eene enorme abscesholte, door tusschenschotten verdeeld in de regter leverkwab en buitendien nog verscheidene kleinere holten, die met de groote in gemeenschap stonden; tot in de regter heupstreek strekten zich etterkanalen uit; het overige weefsel der lever was tot eene kankerachtige massa ontaard.

De 2de stadsgeneesheer maakt verder gewag van talrijke gevallen van rheumatismus, welke met aandoening van het ruggemerg gepaard gingen en door atrophie en paralijse der onderste ledematen gevolgd werden, waarna de dood meestal een einde aan het lijden maakte.

Bij de autopsie van eenige paralijtici werd hijperaemie der hersenen, uitstorting van bloederig vocht op de basis cranii, sereus bloed in de hersenholten, en bij één ook vergrooting van het regterhart gevonden; bij een ander werd eene uitzweeting van 12 oncen bloederig vocht in de borstholte en drie galsteenen in den galblaas aangetroffen. Van sijphilis werden de meest verschillende vormen waargenomen. Overleden daaraan is eene Inlandsche vrouw, die aan eene karcinomateus gewordene ozaena en caries der aangezigtsbeenderen lijdende was. De overige lijders aan sijphilis, welke op het numeriek rap-

port als overleden voorkomen, stierven aan dijsenterie of kachexie.

Van de vele belangrijke gevallen van verwonding, verdienen de volgende nadere vermelding.

Bij den Inlander Djatisa was door een kogel het regter opperarmbeen in eene belangrijke lengte verbrijzeld, zoodat men de exartikulatie voor aangewezen hield. Evenwel werd met de operatie gewacht, dewijl geen periculum in mora scheen te zijn. Er verscheen eerst hevige koortsreaktie, die echter den 6den dag met het verschijnen eener abundante ettering ophield; de afgescheidene etter verkreeg spoedig een ongunstig aanzien, werd ichoreus en de wond gangraeneus. Den 8sten dag na opname van den lijder werd de exartikulatie door den heer Peereboom Voller verrigt, nadat de patient door chloroforme genarkotiseerd was geworden. De vrees voor etterabsorbtie en verzakking, waaruit hektische koortsen en kollikwatie te wachten stonden, deden daartoe besluiten. De operatie werd volgens de regelen der kunst volvoerd, doch patient overleed kort daarna onder hevige stuiptrekkingen. De heer Voller is van oordeel, dat deze ongelukkige afloop der operatie te wijten is aan de inhalatie van chloroforme. Vooraf was aether gebezigd, doch door deze konde men geene narcosis te weeg brengen, en daar patient voortdurend er op aandringen bleef, om gevoelloos gemaakt te worden, ging men toen eerst, ofschoon met weêrzin, tot het laten inhaleren van chloroforme over.

De slavin Ledia, oud 20 jaar, kwam den 20sten Mei in het stadsverband, lijdende aan droog gangreen of mummifikatie van het linkeronderbeen en den linkervoet, zoo het scheen ontstaan na het gebruik van abortiva. Er bestond dringende aanwijzing tot afzetting van het been, welke operatie door den heer Voller op het $\frac{1}{3}$ bovenste gedeelte van de dij onder den invloed van aether uitgevoerd werd. De kunstbewerking liep naar wensch af, terwijl de patiente volkomen gevoelloos was. Maar reeds den volgenden dag deden zich verschijnselen voor van trismus, waarop spoedig tetanus en de dood volg-

de. Aangezien men in dit geval alle voorzorgen had genomen, om zoowel gedurende als na de operatie iedere nadeelige inwerking te vermijden, en men ook de slagaderen goed geïsoleerd onderbonden had, bleef volgens het gevoelen van den heer Voller niets anders over, als de schuld aan den aether te geven. »Ik voor mij" vervolgt de heer Voller »heb de overtuiging zoo zeer, dat chloroform en aether na- »deelig, ja zelfs vijandig voor eene belangrijke operatie zijn, »dat ik mij voorgenomen heb, beiden niet meer dan in de »hoogste noodzakelijkheid te zullen gebruiken. Twee ampu- »tatien en eene exartikulatie, heb ik in dit jaar verrigt en »de dood heeft mij telkens pijnlijk te leur gesteld."

Den 15den September kwam onder behandeling de chinees Lay Angong, die zich de penis en de beide testikels met het scrotum, digt aan den buik totaal had afgesneden. De bloeding werd tot staan gebragt, en twee maanden na de opname verliet patient hersteld, echter zonder teeldeelen, het hospitaal. Eene verandering van stem was bij die persoon volgens verzekering van den heer Voller duidelijk waar te nemen, verkrijgende zij den klank eener vrouwenstem. Ook in zijne handelingen was deze chinees onbepaald, besluiteloos en angstig. Indien deze waarneming juist is (zegt de dirig. offic. van gez. in de 1ste milit. afd.) dan wordt hierdoor de opmerking van eenige schrijvers bevestigd, dat na kastratie, ook als zij na afloop der puberteit plaats heeft, evenwel de bekende veranderingen in het stemorgaan zich openbaren, — opmerkelijk is het, dat in het onderhavige geval de stemverandering zoo spoedig zich ontwikkeld heeft (namelijk in den loop van twee maanden).

In den loop van het jaar kwamen nog vele andere belangrijke verwondingen, gepaard gaande met beleediging van hersenen, borst- of buiksingewanden onder behandeling, waarvan de meeste met den dood der lijders eindigden.

Bij een Inlander met indringende geschoten buikwond had tevens kwetsing der darmen plaats, zoodat er gedurende ge-

ruimen tijd darmcontenta uit de wond ontlast werden. Na eene behandeling van zes weken stierf patiënt aan hektische koorts, en bleek het bij de autopsie dat de darmwond zich volkomen gesloten had, maar in de psoasstreek was een groot absces, hetwelk de oorzaak van den dood scheen geweest te zijn.

Een Inlander, bij wien het grootste gedeelte der luchtpijp was doorgesneden, is hersteld.

Van frakturen kwamen onder behandeling:

Vier gevallen van fraktuur des voorarms, allen hersteld.

Eene fraktuur van den hals des dijbeens, hersteld.

Eene fraktuur der tibia, hersteld.

Eene komminutieve fraktuur van den arm had eene amputatie ten gevolge, welke 6 dagen na de amputatie onder verschijnselen van tetanus met den dood eindigde. Ook in dit geval had men aether-inhalatie doen voorafgaan. Eene komminutieve fraktuur van het dijbeen, gepaard met fraktuur der ulna en der maxilla inferior, benevens luxatio radii eindigde met den dood des lijders.

Nieuwe stadsgevangenis.

Voortdurend voldoet dit gebouw zeer goed; de voeding der gevangenen is toereikend en goed.

Chinesche hospitaal.

De ongunstige algemeene sterfte-verhouding van dit jaar (1 : 4,26) wordt door den 1sten stadsgeneesheer toegeschreven aan het menigvuldig en gedeeltelijk epidemisch voorkomen van koortsen, diarrhoeën, dijsenterie en cholera.

Het hospitaal heeft dit jaar eene verbetering ondergaan door de opening van 3 nieuwe ziekenzalen, elk voor 16 zieken, waardoor thans de besmettelijke zieken afzonderlijk kunnen behandeld worden. Ook de voeding en kleeding der zieken was naar behooren.

Diakonie armenhuis.

Ook hier valt op de voeding en kleeding niets aan te merken; het toezigt en de zindelijkheid van het gebouw zijn te prijzen. Het eenigste wat hier belangrijks voorkwam, was eene febris apoplectica, die zich uit eene epilepsie ontwikkelde, en den dood des jongen lijders ten gevolge had.

In de *partikuliere armenpraktijk* kwam niets opmerkenswaardigs voor.

Verloskundige praktijk.

Gedurende het jaar 1853 werden door de twee stadsvroedmeesteressen 133 verlossingen gedaan, waaronder 8 ontijdige en 4 miskramen, terwijl met de tang moesten verlost worden 7 vrouwen, te weten: 2 Europesche, 1 Kreoolsche, 2 Armenische en 3 Chinesche. De overige verlossingen hadden op natuurlijke wijze plaats. Twee Kreoolsche vrouwen bevielen van tweelingen; de eene bragt 2 voldragen kinderen (meisjes) ter wereld, terwijl bij de andere de kunstmatige vroeggeboorte moest bewerkt worden, aangezien het vruchtwater zoodanig in 4 dagen tijds was toegenomen, dat de kunstbewerking niet langer mogt uitgesteld worden. 10 uren na het breken der vliezen beviel de vrouw van twee vijf maanden oude vruchten.

In alle gevallen was de kruin het voorliggend deel, behalve in een, waar de billen voorlagen. Eene Kreoolsche vrouw overleed aan dijsenterie en aphthae 4 dagen na de verlossing, en eene andere, 3 dagen nadien, aan de gevolgen van koorts, terwijl eene 3de Kreoolsche vrouw, reeds gedurende de zwangerschap aan spruw lijdende, in de 7de maand beviel en 24 uren daarna overleed; het kind leefde. Ten gevolge eener moeijelijke tangverlossing bij eene conjugata van 2½ duim, overleed eene Europesche vrouw.

Alzoo overleden in het geheel 4, waaruit eene sterfteverhouding volgt van 1 : 33,25.

Geneeskundig personeel.

De civiele geneeskundige dienst werd dit jaar waargenomen door:

3 stadsgeneesheeren,
2 stadsvroedvrouwen en
1 stadsapotheker.

De alhier bestaande 4 apotheken zijn in de maand Maart jl. door eene kommissie onderzocht, en in een' gewenschten toestand bevonden.

De *geneeskundige school voor de Javanen* en het *verloskundig gesticht* ter opleiding van Inlandsche vrouwen tot verloskundigen, beide in het groot militair hospitaal te Weltevreden, voldoen bij voortduring aan de bedoeling.

Op de eerste hebben in het geheel, gedurende 1853, onderwijs genoten 31 jonge lieden, waaronder 1 Chinees. Van die 31 zijn in het voorjaar 11 geëxamineerd, hebbende 10 daarvan de school verlaten, en is er één op zijn verzoek ter verdere opleiding nog aan de school gebleven. 4 jongelieden hebben in 1853, zonder veel gevorderd te zijn, de school verlaten; een derzelve is wegens slecht gedrag terug gezonden, een wegens ziekte door zijne familie terug verzocht, twee zijn vrijwillig afgegaan, waaronder de Chinesche élève, die buiten bezwaar van 's lands kas onderwijs genoot. Bij het einde van 1853 genoten nog 17 élèves onderwijs.

Dit onderwijs was onder toezigt van den dirig. offic. van gez. 1ste kl. W. opgedragen aan den offic. van gez. 1ste kl., later dirig. offic. van gez. 2de kl. Bleeker en aan de officieren van gez. 2de kl. Filet en Doijer.

In het verloskundig gesticht hebben in 1853, twintig Inlandsche vrouwen praktisch en theoretisch onderwijs in de verloskunde genoten; 10 daarvan zijn geëxamineerd geworden en reeds in het praktische leven getreden; 10 bleven op het einde van het jaar zich voor het examen bekwamen. Het onderwijs werd onder toezigt van den dirig. offic. van gez.

1ste kl., gegeven door de 2de stadsvroedmeesteresse ZEMBSCH. In het etablissement werden, in 1853, 45 zwangere vrouwen verpleegd, 44 Inlandsche en 1 Amboinesche; daarvan zijn 39 vrouwen in het gesticht bevallen. Geene enkele overleed, echter wel 4 kinderen, terwijl er een dood geboren werd.

Bantam.

Overzigt der behandelde lijders.

Specifikatie.	Behand. Eur.	Behand. Inl.	Overl. Eur.	Overl. Inl.	Sterfte. Eur.	Sterfte. Inl.
Partikulieren	73	53	»	2	»	1 : 26,5.
Gevangenen	»	31	»	»	»	»
Djaijang Sekars	7	9	»	1	»	1 : 9.
	80	93	»	3		
	173		3		1 : 57,6	

Ziekten.	Behandeld.	Overl.	Hersteld en geëvacueerd.
Febris intermittens.	25	»	25
» remittens.	7	»	7
Diarrhoea.	4	»	4
Dijsenteria.	12	»	12
Aphthae.	2	»	2
Cholera.	13	»	13
Catarrhi.	14	»	14
Encephalitis.	1	1	»
Pleuritis. Pneumonia.	3	1	2
Phthisis pulmonalis.	3	1	2
Vitia cordis.	1	»	1
Gastritis. Enteritis.	9	»	9
Peritonitis.	1	»	1
Transportere.	95	3	92

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld.
Per transport.	95	3	92
Haemorrhoïdes.	3	»	3
Rheumatismus.	1	»	1
Epilepsia.	2	»	2
Mania.	7	»	7
Helminthiasis.	18	»	18
Scabies.	4	»	4
Exanthemata varia.	5	»	5
Morbi sijphilit. primarii.	9	»	9
» » secundaria.	1	»	1
Vulnera.	1	»	1
Contusiones.	1	»	1
Abscessus.	1	»	1
Ulcera.	4	»	4
Morbi oculorum.	11	»	11
» varii.	10	»	10
Totaal.	173	3	170

De weêrsgesteldheid leverde het volgende bijzonders op. In de maanden Februarij eu Maart was het weder guur en regenachtig, en in de laatste kwamen stortregens en hevige windbuijen veelvuldig voor, terwijl van Junij tot en met het begin van Augustus westelijke winden, met guur, regenachtig weder en hevige onweêrsbuijen gezien werden. Het groote aantal cholera-gevallen van af 23 Maart tot 25 Augustus waargenomen, konde hieraan wel niet vreemd zijn. Van de 3021 menschen daardoor aangetast, stierven er 1073 = 2,82 : 1.

De verhouding van het aantal zieken tot de sterkte der bevolking was = 1 : 81,82.

De civiele geneeskundige dienst was opgedragen aan den offic. van gez. 2de kl. C. A. Bensen. Deze zag goede resultaten bij de behandeling van cholera van het gebruik van kalomel c. chinin. et opio, benevens aether c. ol. cajeputi inwendig, terwijl uitwendig sinap. ad scrob. cordis, linim.

stimul. etc. werden aangewend. In Julij bereikte de ziekte hare hoogste in- en extensiteit. Zij hield geenen geregelden loop, doch kwam nu hier en dan daar het hevigst voor.

In de maand Mei kwamen in de afdeeling Lebak, gedurende de paddie-oogst, tusschenpoozende en remitterende koortsen epidemisch voor. Der bevolking werd hiertegen met het beste gevolg chinine gegeven, waardoor het vertrouwen op Europesche geneesmiddelen zeer verhoogd werd. Numerieke opgaven van ijders of dooden zijn niet voorhanden.

Sijphilis kwam in verschillende vormen menigvuldig voor. De *framboesia* komt menigvuldig voor, doch wordt daartegen geene geneeskundige hulp verzocht, echter maken de Inlanders soms met vrucht gebruik van de warme bronnen te Tjibeok.

In gewone gevallen bezigen zij de sulphas cupri in poeder- of zalfvorm, waardoor het exantheem echter zeer langzaam verdwijnt. De heer BENSEN zegt met het beste gevolg de kauterisatie met nitras hijdrargijri oxijdat. liquid. te hebben aangewend; 8 à 14 dagen waren voldoende ter genezing, en nooit zag hij kwade gevolgen ontstaan.

Lepra bsstaat, voor zoo verre bekend is, in de residentie bij 40 personen, welke niet afgescheiden leven; evenwel komen er geene nieuwe gevallen van voor, hetgeen tegen de besmettelijkheid pleit. Scabies, impetigo, rupia, elephantiasis der onderste ledematen zijn bij het armere gedeelte der bevolking geene zeldzaamheden. Opmerkelijk is het, dat de meeste pas te Serang aangekomene Enropeanen na eenigen tijd door *Pitijriasis rubra* worden aangetast. Dit komt het meest in de oksels, liezen, op de mons veneris, het bovenste gedeelte van de binnenvlakte der dijen, en om de schaamdeelen voor, jeukt en brandt hevig, en scheidt na krabben of wrijven eene groote hoeveelheid kleverige vloeistof af, die eigenaardig zoetachtig riekt, en in het linnengoed gele vlekken nalaat. Wasschingen met sol. sulphuret. potass. doen hetzelve het spoedigst verdwijnen.

De verloskunde wordt op eene erbarmelijke wijze door de doekons uitgeoefend.

Buitenzorg.

De civiele geneeskundige dienst was hier opgedragen aan den offic. van gez. 3de kl. P. SWART. Deze deelt mede, dat in de maand September op het instituut te Herwijnen de kinkhoest heerschte, waaraan eene zuigeling van 3 maanden overleed. Op de hoofdplaats heerschten alstoen ook mazelen, ofschoon zij van een zeer goedaardig karakter waren. Intermittentes kwamen dit jaar menigvuldiger, buikziekten minder dan in het vorige jaar voor. Onder de koortsen nam men 5 gevallen van febris nervosa lenta waar, waarvan 4 doodelijk eindigden. Overigens was de gezondheidstoestand der bevolking zeer goed.

Overzigt der te Buitenzorg behandelde lijders.

Specifikatie.	Behand. Eur.	Behand. Inl.	Overl. Eur.	Overl. Inl.	Sterfte. Eur.	Sterfte. Inl.
Partikulieren	111	202	7	7	1 : 15,3	1 : 28,8.
Gevangenen	»	46	»	3	»	1 : 15,3.
Publieke vrouwen	»	7	»	»	»	»
	111	255	7	10	24,5 : 1	
	366		17			

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld.
Febris intermittens.	1	»	1
» remittens.	119	5	111
Transportere.	120	5	112

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld.
Per transport.	120	5	112
Diarrhoea.	8	»	7
Dijsenteria.	11	1	10
Aphthae.	3	1	2
Catarrhi.	7	»	7
Pleuritis. Pneumonia.	3	»	3
Hepatitis. Abscessus hepatis.	6	1	4
Haemorrhoïdes.	2	»	2
Rheumatismus.	4	»	4
Scrophulosis.	4	»	4
Marasmus.	2	2	»
Helminthiasis.	45	»	45
Scabies.	46	»	46
Exanthemata varia.	5	»	5
Morbi sijphil. prim.	16	»	16
» » secund.	4	»	4
Herniae.	1	»	1
Vulnera.	31	4	26
Contusiones.	1	»	1
Luxationes.	2	»	2
Fracturae.	3	»	3
Ulcera.	10	1	9
Morbi oculorum.	7	»	7
» » int.	24	1	23
» varii ext.	1	1	»
Totaal.	366	17	343

Krawang.

De civiele geneesheer A. C. Vogler kon wegens zijn kort verblijf aldaar geen verslag inzenden.

Overzigt der behandelde lijders te Krawang.

Specifikatie.	Behand.		Overl.		Sterfte.	
	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.
Bevolking	»	1	»	»	»	»
Ambtenaren	1	»	»	»	»	»

Specifikatie.	Behand. Eur.	Inl.	Overl. Eur.	Inl.	Sterfte. Eur.	Inl.
Per transport	1	»	»	»	»	»
Pradjoerits	1	»	»	»	»	»
Bannelingen	»	21	»	»	»	»
Gevangenen	»	19	»	»	»	»
	2	41				
	43					

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld.
Febris intermittens.	7	»	7
» remittens.	2	»	2
Diarrhoea.	4	»	4
Catarrhi.	1	»	1
Haemorrhoïdes.	1	»	»
Rheumatismus.	3	»	3
Scabies.	2	»	2
Exanthemata varia.	1	»	1
Morbi sijphil. prim.	2	»	2
Haemorrhagiae.	3	»	3
Ulcera.	3	»	3
Morbi oculorum.	4	»	4
Morbi varii interni.	10	»	10
Totaal.	43	»	42

Tjandjoer.

De civiele geneesheer H. Haagsma heeft zich bepaald bij het indienen van een numeriek rapport.

Behandeld te Tjandjoer.

Specifikatie.	Behand. Eur.	Inl.	Overl. Eur.	Inl.	Sterfte. Eur.	Inl.
Partikulieren	56	»	1	»	1 : 56	»
Ziekenhuis	»	2	»	»	»	»
Bevolking	»	74	»	1	»	1 : 74.
	56	76	1	1		
	132		2		1 : 66	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld.
Febris intermittens.	53	»	53
Diarrhoea.	7	»	7
Dijsenteria.	2	»	2
Catarrhi.	10	»	10
Phthisis pulmonalis.	1	1	»
Gastritis. Enteritis.	24	»	24
Hepatitis.	1	»	1
Helminthiasis.	6	2	4
Exanthemata varia.	6	»	6
Morbi sijphil. primar.	2	»	2
» » secund.	8	»	8
Vulnera.	6	»	6
Contusiones.	4	»	4
Fracturae.	2	»	2
Totaal.	132	3	129

Bandong.

De hier geplaatste civiele geneesheer J. IJLSTRA vermeldt het heerschen van eene goedaardige pokkenepidemie, waardoor 23 personen werden aangetast en 1 overleed. Overigens was de algemeene gezondheidstoestand der bevolking alhier vrij gunstig.

Behandeld te Bandong.

	Behand.		Overl.		Sterfte.	
Specifikatie	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.
Behoeftigen	»	90	»	5	»	1 : 18.
Gevangenen	»	21	»	»	»	»
Kettinggangers	1	»	»	»	»	»
	1	111	»	5		
	112		5		1 : 22,4	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld.
Febris intermittens.	7	»	7
Diarrhoea.	3	»	3
Dijsenteria.	4	»	4
Apoplexia.	1	1	»
Hepatitis. Abscessus hepatis.	3	»	3
Haemorrhoïdes.	32	1	31
Rheumatismus.	4	»	4
Hijdrops.	1	»	1
Scrophulosis.	1	»	»
Marasmus.	1	1	»
Helminthiasis.	3	1	2
Variolae.	23	1	22
Scabies.	6	»	6
Morbi sijphil. prim.	1	»	1
Vulnera.	18	»	18
Fracturae.	2	»	2
Morbi oculorum.	2	»	2
Totaal.	112	5	106

Cheribon.

Alhier was geplaatst de civiele geneesheer W. Bakhuis. De gezondheidstoestand liet er veel te wenschen over; de reeds sedert lang algemeen heerschende koortsen woeden steeds voort, en gaan gepaard met bilieuse en nerveuse komplikatiën; tevens hebben zij veel neiging tot overgang in continua remittens. Chinine was er het hoofdmiddel tegen. Wat de sijphilis aangaat, zoo meldt de heer Bakhuis, dat deze nog al sterk schijnt verbreid te zijn, ofschoon hij door zijn nog te kort verblijf te Cheribon weinig bepaalds daarover zeggen kan. De gevangenis alhier laat niets te wenschen overig.

Behandeld te Cheribon.

	Behand.		Overl.		Sterfte.	
Specifikatie.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.
Inl. bevolking	»	3110	»	267	»	1:11,61.

Specifikatie.	Behand. Eur.	Behand. Inl.	Overl. Eur.	Overl. Inl.	Sterfte. Eur.	Sterfte. Inl.
Per transport.	»	3110	»	267	»	1:11,61.
Bannelingen	»	53	»	10	»	1:53.
	»	3163	»	10		
	3163		277		1:11,42.	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld.
Febris intermittens.	3110	267	2491
Diarrhoea.	29	10	19
Scabies.	16	»	16
Ulcera.	8	»	8
Totaal.	3163	277	2534

Indramaijoe.

Te Indramaijoe was met de burgerlijke praktijk belast de offic. van gez. 3de kl. H. BLOCH. De gezondheidstoestand wordt als zeer gunstig opgegeven en de welvaart der bevolking zeer geroemd. De intermitterende koortsen waren eenvoudig en verliepen spoedig. Dikwijls waren niet eens geneesmiddelen noodig, was dit echter het geval, dan waren diaphoretica, resolventia of kleine giften chinine voldoende. Twee gevallen van cholera werden waargenomen, zij liepen doodelijk af.

Behandeld te Indramaijoe.

Specifikatie.	Behand. Eur.	Behand. Inl.	Overl. Eur.	Overl. Inl.	Sterfte. Eur.	Sterfte. Inl.
Gevangenen	»	20	»	»	»	»
Partikulieren	5	»	2	»	1 : 2,5	»
Inlandsche bevolking	»	104	»	»	»	»
	5	124	2	»		
	129		2		1 : 64,5	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld en geëvacueerd.
Febris intermittens.	32	»	32
» remittens.	14	»	14
Diarrhoea.	19	»	19
Cholera.	2	2	»
Catarrhi.	31	»	31
Helminthiasis.	1	»	1
Scabies.	21	»	21
Morbi oculorum.	9	»	9
Totaal.	129	2	127

Samarang.

De 1ste stadsgeneesheer van Samarang P. W. B. DE WILDE berigt, dat de gezondheidstoestand der bevolking dit jaar weinig te wenschen overliet. Een in Januarij plaats gehad hebbende vrij hooge waterstand had niet de minste nadeelige gevolgen. Van de 1341 aldaar voorgekomene ziektegevallen waren er slechts 302 interne (103 krankzinnigen echter niet daaronder gerekend).

De weêrsgesteldheid leverde dit jaar niets bijzonders, tenzij groote droogte en hitte ten tijde van het gewoonlijk intreden van den regenmousson. De voeding der Javaansche bevolking in de residentie was goed en gemakkelijk verkrijgbaar. Welvaart onder hen is niet te miskennen.

De *koortsen* hadden een bilieus, gastrisch of katarrhaal karakter, en waren overigens zeer goedaardig. Zij genazen bijna allen onder eenvoudige behandeling, pot. acidul., dec. tamarind. met of zonder middenzouten, mixt. c. mur. ammoniae, sol. sulphat. chinin., enz. naar omstandigheden. Van de 187 stierven 4.

Diarrhoea kwam vooral onder de kettinggangers voor, personen, die tot het uitdiepen van grachten enz. gebezigd werden; in de meeste gevallen genazen zij onder het gebruik

van sol. maranth. c. laudan. Voor oude amfioenschuivers was de ziekte echter veelal noodlottig.

Dijsenteria 27 malen behandeld leverde 16 dooden. De behandeling bestond in de toediening van kleine giften morphine, kleine bloedsontlastingen, geringe giften kalomel, verzachtende en verdoovende inspuitingen.

Cholera nam men van April tot November sporadisch waar. Te Samarang zelf 38 gevallen; te Damak echter zouden 126 gevallen zijn voorgekomen met 39 dooden. Van de mixt. anticholerica werd met goed gevolg ten behoeve van de inlandsche bevolking gebruik gemaakt.

Mazelen deden zich in de maand April, bij eene katarrhale ziektegeaardheid, in de beide weeshuizen voor. Zij waren evenwel zeer goedaardig; van de 83 aangetasten overleden er 6.

Twee gevallen van apoplexia ten gevolge van het misbruik van opium liepen doodelijk af.

Het aantal maniaci en idioten nam dit jaar bijzonder toe. Van de 138 behandelden zijn er 68 als hersteld opgegeven en 11 overleden. Het aantal lepreuzen nam dit jaar niet toe. Sijphilitische lijders werden in het stadsverband ten getale van 389 verpleegd, waaronder slechts 7 mannen.

Onder de verwondingen waren de volgende belangrijk:

Eene vrouw bekwam 13 wonden, toegebragt door een wild varken, en wel in de dij en bil, met groot verlies van huid en onderliggende spieren. Zij genas spoedig.

Eene doorklieving van het strottenhoofd bij een Javaan genas zonder verdere toevallen.

Bij een Javaan, die met een grasmes eene houw ontving, waardoor het oor en de geheele regterwang tot digt aan den mondhoek, tot op het kaakbeen doorkliefd werd, werd door hechting (per primam intensionem) spoedige genezing verkregen. Oogziekten kwamen veelvuldig in de weeshuizen voor, in de maanden Junij, Julij en Augustus. Alleen in de maand Junij 67 gevallen; deze waren van katarrhalen aard en genazen spoedig. 15 verlossingen werden door de stadsvroed-

vrouw met goed gevolg verrigt. Lijkopeningen werden niet gedaan, aangezien daartoe de gelegenheid ontbrak.

Behandelden te Samarang.

Specifikatie.	Beh.		Overl.		Sterfte.	
	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.
Stadsverband.	»	812	»	57	»	1:14,3
Protestantsch weeshuis.	270	»	8	»	1:33,75	»
R. K. weeshuis.	269	»	13	»	1:20,7	»
Bedelaars gesticht.	»	96	»	12	»	1 : 8
Krankzinnigen gesticht en Chinesche hospitaal.	»	80	»	7	»	1:11,4
1ste Totaal.	539	988	21	76		
2de »	1527		97			1:15,7

Ziekten.	Behandeld.	Overl.	Hersteld en geëvacueerd.
Febris intermittens.	171	3	167
» remittens.	77	1	15
Diarrhoea.	67	4	62
Dijsenteria.	27	16	11
Cholera.	31	8	23
Catarrhi.	83	5	77
Apoplexia.	2	2	»
Phthisis pulmonalis.	8	2	6
Gastritis. Enteritis.	2	»	2
Hepatitis. Abscessus hepatis.	1	»	1
Peritonitis.	1	1	»
Rheumatismus.	19	1	17
Mania.	138	11	60
Hijdrops.	18	9	9
Scrophulosis.	6	»	4
Scorbutus.	1	»	1
Transportere.	652	63	455

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld en geëvacueerd.
Per transport.	652	63	455
Marasmus.	14	13	1
Helminthiasis.	10	»	10
Variolae.	12	1	11
Lepra.	97	12	32
Scabies.	68	1	60
Exanthemata varia.	17	»	14
Morbi sijphilit. primarii.	308	1	288
» » secundarii.	81	2	67
Vulnera.	40	»	37
Contusiones.	29	»	26
Luxationes.	1	»	1
Fracturae.	5	1	3
Abscessus.	11	»	11
Ulcera.	85	3	69
Morbi oculorum.	131	»	128
» varii interni.	16	»	16
» » externi.	10	»	10
Totaal.	1527	97	1239

Oenarang.

Te Oenarang kwamen 39 lijders onder behandeling, waaronder 36 Europeanen; twee Europeanen overleden.

De offic. van gez. 2de kl. A. Rosman, alhier de civiele geneesk. dienst uitoefenende meldt, dat de gezondheidstoestand zoowel der bevolking als der ingezetenen zeer goed is en dat welvaart alom heerscht. In den goeden moesson bestaat hier een temperatuursverschil van 16°, hetgeen, gevoegd bij de vochtigheid des dampkrings, al ligt ten gevolge zou kunnen hebben, dat men hier veel katarrhale en rheumatische affektiën zocht. Evenwel zag de heer Rosman, gedurende een verblijf van 8 maanden aldaar, slechts 4 malen catarrhus bronch., 3 malen febris intermittens en eene ophthalmia catarrh., zoodat van een ziektegenius wel naauwelijks sprake kan zijn.

De behandeling in het algemeen is gewoonlijk expcktatief. In enkele gevallen vinden vooral het morphium, de catechu en chinine hunne toepassing.

Gedurende dit jaar werden 39 zieken, tot herstel van gezondheid van elders naar hier gezonden, behandeld, waarvan 13 aan verouderde febris intermittens leden, 4 aan diarrhoea (na dijsenterie), 7 aan dijsenterie (waaronder 5 enterohelcosis en 2 dijsenteria recidiva), 2 aan phthisis. De koortsen genazen alle, ofschoon de lijders soms zeer lang ter plaatse moesten vertoeven om recidieven te voorkomen. De behandeling bepaalde zich in vele gevallen tot diëtetische voorschriften. Bij ter plaatse ontstane hevige koorts echter, werd dezelve dadelijk door chinine gekoepeerd. Bij komplikatie met phijsconia lienis, toonde zich chinine en daarna chinine met tart. ferri, en ook succus citri, zeer dienstig.

Van de met diarrhoea behebte personen, genazen er slechts 2; voor dijsenterie was het klima gunstig, de 2 phthisici zijn niet genezen. Een geval van encephalomijelitis bij een 3jarig kind, ten gevolge van het loopen met het ontbloote hoofd in de zon, werd gelukkig genezen.

Behandeld te Oenarang.

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld.
Febris intermittens.	17	»	17
Diarrhoea.	4	»	4
Dijsenteria.	7	1	6
Catarrhi.	3	»	3
Apoplexia.	1	»	1
Phthisis pulmonalis.	2	»	2
Scrophulosis.	3	1	2
Morbi oculorum.	2	»	2
Totaal.	39	2	37

Salatiga.

De civiele geneesk. dienst was opgedragen aan den offic. v. gez. 1ste kl. PILLER. De afdeeling Salatiga wordt opgegeven als zeer gezond, volkrijk en vruchtbaar, dit laatste met uitzondering van het zandige terrein zuidwaarts van Salatiga. Behandeld werden 294 lijders, waarvan er 6 overleden. Rheumatische en katarrhale aandoeningen kwamen het veelvuldigst voor, misschien ten gevolge van de heerschende vochtige, veranderlijke weêrsgesteldheid, met koude nachten. Ook dikwijls colica. De tijposen waren veelvuldig met bilieuse katarrhale affektiën zamengesteld, en gingen dikwijls bij Inlanders met tijpheuse sijmptomen gepaard. De behandeling der koortsen was eenvoudig. Ol. ricini, extr. protowalie, soms kleine dosis chinine behoefden slechts één of twee malen en naar omstandigheden te worden gegeven, om de ziekte te genezen. De geregelde tijposen hadden een alle- of andere daags verloop.

Met goed gevolg, zegt de heer PILLER, werden de volgende *inlandsche* geneesmidden aangewend: protowalie, emulsie van versche kanariepitten, daun gardaroesa, daun sago, alang-alang, daun kamado, rad. et fol. stramon, psijdii pijriferi, quassia, cort. rad. granator.

De gedane operatiën waren; die der hazenlip; de exstirpatie van 4 vingers bij een' Chinees; de hechting van eene bijna doorsnedene larijnx bij eene Inlandsche vrouw.

Verder kwam een Inl. kind van circa $5\frac{1}{2}$ jaar oud onder behandeling, hetwelk met atresia ani en ankijlosis der handgewrichten geboren was; het ontlastte de faeces per urethram. De ouders wilden hetzelve echter niet laten opereren.

De onder de bevolking veel voorkomende framboesia weten zij zelve door het gebruik van sulphas cupri te genezen.

Behandelden te Salatiga.

Specifikatie.	Behand.		Overl.		Sterfte.	
	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.
Europesche ingezetenen	77	»	5	»	1:25,6	»

Specifikatie.	Behand. Eur.	Behand. Inl.	Overl. Eur.	Overl. Inl.	Sterfte. Eur.	Sterfte. Inl.
Per transport	77	»	3	»	1:25,6	
Behoeftige Inlanders	»	106	»	3	»	1 : 35,3.
Kettinggangers	»	60	»	»	»	»
Gevangenen	»	16	»	»	»	»
Publieke vrouwen	»	35	»	»	»	»
	77	217	3	3		
	294		6		1 : 49.	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld.
Eebris intermittens.	28	»	28
» remittens.	5	3	2
Diarrhoea.	20	»	20
Dijsenteria.	15	1	14
Catarrhi.	28	»	28
Phthisis pulmonalis.	1	1	»
Haemorrhoïdes.	8	»	8
Rheumatismus.	11	»	11
Paralijsis.	2	»	1
Mania.	4	»	4
Scrophulosis.	6	»	5
Marasmus.	1	1	»
Helminthiasis.	41	»	41
Exanthemata varia.	17	»	17
Morbi sijphilit. primarii.	40	»	38
» » secundarii.	6	»	6
Scabies.	14	»	14
Haemorrhagiae.	4	»	4
Vulnera.	14	»	14
Contusiones.	8	»	8
Abscessus.	7	»	7
Ulcera.	7	»	7
Morbi oculorum.	7	»	7
Totaal.	294	6	284

Willem I.

Hier werd de civiele dienst, voor zoover deze betrekking heeft op de behandeling der kettinggangers, waargenomen door den offic. van gez. der 3de kl. A. E. Roos. Er werden 1551 zieken verpleegd, waarvan er 51 stierven, hetgeen bij het vorige jaar (107 dooden op 1280 behandelden) een gelukkig verschil oplevert, en behalve aan het niet voorkomen van epidemische ziekten, misschien aan de sedert eenigen tijd in acht genomene wekelijksche gezondheidsvisitatie van alle kettinggangers moet worden toegeschreven, waardoor het verleenen van tijdige hulp in geval van noodzakelijkheid en het vrijstellen van dienstverrigtingen uithoofde van ligte ongesteldheden mogelijk was.

Koortsen kwamen veelvuldig voor, doch waren van een goedaardig karakter; de zuivere intermittentes werden genezen door chinine, en in enkele hardnekkige gevallen door sol. Fowleri.

Van de 73 dijsenteristen overleden er 29; de ziekte verliep meestal slepend, torpied, zonder pijnen. In het 4de tijdperk werden goede resultaten gezien van het gebruik van catechu in verbinding met simaruba, morphine, enz.

Bij de autopsie vond men in 7 gevallen perforatie van het coecum.

Van cholera kwamen 15 gevallen sporadisch voor, waarvan 4 doodelijk afliepen. Bij de behandeling toonden zich laudan. c. ammon. et ol. menth., sinap., vesicantia ad scrob. cordis, en wrijvingen en prikkeling der huid zeer dienstig.

De gevallen van sijphilis zijn gering geweest en leverden geene bijzonderheden.

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld.
Febris intermittens.	313	4	307
Diarrhoea.	204	3	198
Transportere.	517	7	505

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld.
Per transport.	517	7	505
Dijsenteria.	77	29	47
Cholera.	15	4	11
Catarrhi.	107	»	107
Pleuritis. Pneumonia.	2	1	1
Phthisis pulmonalis.	2	1	»
Gastritis. Enteritis.	6	1	5
Hepatitis. Abscessus hepatis.	4	»	4
Morbi lienis.	7	»	7
Haemorrhoïdes.	12	»	12
Rheumatismus.	201	»	198
Paralijsis.	1	1	»
Hijdrops.	4	»	4
Scrophulosis.	3	»	3
Marasmus.	8	6	1
Helminthiasis.	9	»	9
Variolae.	9	»	9
Exanthemata varia.	13	»	13
Scabies.	107	»	106
Morbi sijphil. prim.	14	»	14
» » secund.	2	»	»
Vulnera.	30	1	28
Contusiones.	113	»	110
Abscessus.	13	»	13
Ulcera.	186	»	178
Morbi oculorum.	32	»	29
» varii intern.	24	»	24
» » extern.	33	»	30
Totaal.	1551	51	1468

Pelatoengan.

De offic. van gez. 2de kl. C. C. W. Mandt. Tusschenpoozende koortsen kwamen in de maanden Julij tot Oktober veelvuldig onder behandeling, en genazen spoedig na eene voldoende toediening van chinine. Tegen asthma spasmodicum bewezen jodiuminhalatiën goede diensten.

Sijphilis, vooral verouderde, kwam veelvuldig onder behandeling; het meest condijlomata, ozaena, exostoses, caries en

exanthemata. Jodium was het hoofdmiddel tegen deze ziektevormen; verder wordt melding gemaakt van een geval van vulnus venenatum toegebragt door den beet eener slang, in den wijsvinger der regterhand. Ofschoon de wond naauwelijks zigtbaar was, zwol de geheele linkerligchaamshelft binnen korten tijd monstrueus op, en vertoonden zich brandblazen op den linkerarm. Men kauteriseerde de wond met acid. muriat. en schreef den lijder chinine, tot intoxicatie toe, voor met het gevolg dat hij geheel herstelde.

Eene spontane afzetting van den linkervoorarm was het gevolg van sijphilitische verzwering en eindigde met de vorming van een volmaakten stomp.

Een lijder met steatoma in de linkeroksel, dat de grootte had van eene opgeblazen karbouwblaas werd ter behandeling opgenomen.

Behandeld te Pelatoengan.

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld.
Febris intermittens.	1	»	1
Dijsenteria.	6	2	2
Hijdrothorax.	2	»	1
Hepatitis. Abscesssus hepatis.	2	»	2
Rheumatismus.	8	1	6
Paralijsis.	4	»	3
Epilepsia.	1	»	1
Mania.	2	»	1
Hijdrops.	4	»	4
Scrophulosis.	1	1	»
Lepra.	3	2	»
Exanthemata varia.	38	»	29
Morbi sijphil. secund.	37	3	17
Vulnera.	6	»	3
Fracturae.	1	»	1
Ulcera.	66	2	43
Morbi oculorum.	13	»	12
Totaal.	194	11	126

Bagelen.

Kedong-kebo (1). De offic. van gez. 2de kl. F. W. DOLCHE meldt, dat in het regentschap Koetoardjo in September de pokken epidemisch zijn uitgebroken en 178 personen hebben aangetast, waarvan er 18 zijn overleden. De ziekte was aan het einde des jaars nog niet verdwenen.

Enkele gevallen van ligte tusschenpoozende koorts genazen onder het gebruik van sulph. chinini.

Een geval van dijsenteria putrida liep doodelijk af.

Sijphilitische ziekten zijn onder de publieke vrouwen, meer dan vroeger, geobserveerd, echter van primairen aard; sekundaire vormen komen zelden voor.

De voeding, kleeding en huisvesting der bevolking is naar wensch.

Overigens viel hier niets bijzonders voor, tenzij de exstirpatie van eene gedegenereerde, zeer vergroote clitoris.

Behandeld te Kedong-kebo.

	Behand.		Overl.		Sterfte.	
Specifikatie	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.
Djaijang Sekars	»	10	»	»	»	»
Kettinggangers	»	10	»	»	»	»
Behoeftigen	»	33	»	3	»	1 : 11.
Publ. vrouwen en rongengs	»	107	»	»	»	»
Partik. en civ. ambtenaren	30	»	2	»	1 : 15.	
	30	160	2	3		
	190		5		1 : 38.	

(1) De levenswijze der bevolking is zeer rustig en vreedzaam. De tabakkultuur en het maken van klapperolie, maken gewigtige takken van nijverheid uit; op de hoofdplaats worden ook allerlei ambachten uitgeoefend. De voeding is over het algemeen goed. Opmerking verdient in deze residentie nog een in de nabijheid van Salatiga op het Prahoe-gebergte gelegen plateau (Diëng genaamd), dat eenige palen in omtrek heeft, en 6,600 voeten boven de oppervlakte der zee zich verheft. Het wordt bewoond. De temperatuur is aldaar 's morgens 36° F. en des middags 50°.

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld.
Febris intermittens.	19	»	19
Diarrhoea.	5	»	4
Dijsenteria.	1	1	»
Aphthae.	2	»	2
Catarrhi.	10	»	10
Pleuritis. Pneumonia.	1	»	1
Phthisis pulmonalis.	3	3	»
Hepatitis. Abscessus hepatis.	1	»	1
Peritonitis.	2	»	2
Rheumatismus.	1	»	1
Scrophulosis.	1	»	»
Marasmus.	1	1	»
Helminthiasis.	9	»	9
Variolae.	1	»	1
Scabies.	1	»	1
Morbi sijphil. prim.	114	»	110
» » sekund.	2	»	2
Haemorrhagiae.	1	»	1
Vulnera.	3	»	»
Contusiones.	4	»	3
Abscessus.	2	»	2
Ulcera.	4	»	2
Morbi oculorum.	2	»	2
Totaal.	190	5	173

Gombong.

De offic. van gez. 2de kl. SONNEMANN REBENTISCH. De gezondheidstoestand der bevolking was naar wensch; de oogst overvloedig, de levensmiddelen genoegzaam. De voornaamste daar voorgekomene ziektegevallen zijn de volgende. Door het eten van bedorven garnalen ontstond bij 3 personen eene gastritis ex intoxicatione. Het totaal beeld dezer ziekte geleek op cholera, de ontlastingen echter deden de ware oorzaak niet miskennen. De volkomene evacuatie, die bij den eenen van zelf zich instelde, echter bij de anderen moest geprovoceerd worden, bragt weldra geheele genezing aan.

Eene atresia ani met ontlasting der drekstoffen uit de vagina, waarbij zich peritonitis had ingesteld, werd bij een meisje van 40 dagen oud waargenomen. De kommunikatie tusschen vagina en rectum kon niet worden opgespoord, zelfs na doorklieving van het hijmen. De faeces werden als zeer dunne draden ontlast door de scheede. Eene twee duim diepe insnijding in het perinaeum deed geen rectum ontdekken. De ouders weigerden de vorming van een anus artificialis. Het kind stierf aan peritonitis. De sektie werd niet toegestaan.

Een geval van haemorrhagia post partum c. prolapsu uteri, door trekken aan den navelstreng te weeg gebragt, en waarbij de placenta nog sterk met den uteruswand vereenigd was, werd door terugbrengen van den uterus en daarna lospellen der placenta gestild. De vrouw echter overleed spoedig aan uitputting. Bij eene andere vrouw bestond, insgelijks ten gevolge van trekkingen aan den navelstreng ter verwijdering der secundinae, hevige bloeding en prolapsus vaginae. Ook hier werden eerst de deelen terug gebragt, daarna werd de placenta los gepeld, en de bloeding hierdoor gestuit. Reeds den volgenden dag zat deze vrouw weder op.

Behandeld te Gombong.

Specifikatie.	Behand. Eur.	Behand. Inl.	Overl. Eur.	Overl. Inl.	Sterfte. Eur.	Sterfte.
Partikulieren.	24	9	1	1	1 : 24	1 : 9.
Behoeftigen.	»	23	»	»	»	»
	24	32	1	1		
	56		2		1 : 28.	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld.
Febris intermittens.	4	»	4
» remittens.	1	»	1
Transportere.	5	»	5

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld.
Per transport.	5	»	5
Diarrhoea.	2	»	2
Catarrhi.	6	»	6
Pleuritis. Pneumonia.	1	»	1
Phthisis pulmonalis.	1	»	1
Gastritis. Enteritis.	3	»	3
Hepatitis. Abscessus hepatis.	1	»	1
Peritonitis.	1	1	»
Haemorrhoïdes.	2	»	2
Scrophulosis.	1	»	1
Marasmus.	1	»	1
Helminthiasis.	12	»	12
Morbi sijphil. prim.	3	»	3
Haemorrhagiae.	2	1	1
Contusiones.	1	»	1
Abscessus.	2	»	2
Ulcera.	4	»	4
Morbi oculorum.	8	»	8
Totaal.	56	2	54

Wonosobo.

De offic. van gez. 3de kl. J. Feldmann. Het vochtige klimaat, met sterke temperatuursveranderingen, deed deszelfs invloed op het ziektekarakter niet miskennen; febres catarrhales gastricae en biliosae kwamen dikwijls voor. Eene oplossing van keukenzout (½—1 ons op 8 ons water, kort voor den aanval genomen) deed goede diensten, en werd ook door de bevolking gezocht. Overigens was chinine het hoofdmiddel. Verder wordt door den heer Feldmann vermeld een geval van hijdrops ovarii, bij eene Eur. vrouw, die reeds meermalen gebaard had, en zich toen verbeeldde weder zwanger te zijn, zelfs de bewegingen van het kind te hebben gevoeld. Daar elke maand evenwel de menstruatie intrad, zoo hield men dit voor een verschijnsel van placenta praevia. Zij bepaalde

hare zwangerschap reeds op 9 maanden. Daar zij evenwel herhaaldelijk klaagde over pijnen in de regio inguinalis et hijpogastrica werd bij een naauwkeurig onderzoek genoemde hijdrops gevonden. Deze werd onder het gebruik van joduretum potassii genezen.

Behandeld te Wonosobo.

Specifikatie.	Behand.		Overl.		Sterfte.	
	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.
Partikulieren	9	»	1	»	1 : 9	»
Pradjoerits	»	12	»	»	»	»
Behoeftigen	»	5	»	1	»	1 : 5.
Gevangenen	»	9	»	»	»	»
	9	26	1	1		
	35		2		1 : 17,5	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld.
Febris intermittens.	5	»	5
Diarrhoea.	2	»	2
Dijsenteria.	1	»	1
Cholera.	1	1	»
Catarrhi.	6	»	5
Haemorrhoïdes.	2	»	2
Rheumatismus.	1	»	1
Hijdrops.	1	»	1
Scabies.	1	»	1
Morbi sijphil. prim.	2	»	2
Haemorrhagiae.	1	»	1
Vulnera.	5	1	4
Contusiones.	2	»	2
Morbi oculorum.	3	»	3
Totaal.	35	2	32

Banjoemaas.

De offic. van gez. 3de kl. P. L. Rodder meldt, dat de gezondheidstoestand der bevolking bevredigend is, en middelen

van bestaan haar niet ontbreken. Aan febris intermittens leden 71 personen, waarvan een aan pernicosa. Zij waren meerendeels quotidianae, zelden tertianae. Chinine alleen, of wel met tart. emetic., of met opium, of kalomel en opium verbonden werd daartegen aangewend.

Van 15 gevallen van dijsenterie eindigden er 7 doodelijk. Deze namen een tijpheus karakter aan. Men diende mur. ferri, opium, opium c. ipecacuanh., extr. nucis vomicae, mur. morphii, kalomel naar omstandigheden toe.

Sijphilis primaria werd waargenomen bij 51 publieke vrouwen, en 3 mannen. Blennorrhoea kwam daaronder 45 malen en ulcera sijphil. 9 keeren voor. De behandeling was de gewone.

Sijphilis secund. werd 6 keeren geobserveerd; ook hierbij was in de behandeling niets bijzonders.

Drie doordringende buikwonden werden genezen onder eenvoudige behandeling.

Een Europeaan werd door eene slang in den regtervoet gebeten, waarna hij dadelijk als een elektrischen schok door het ligchaam gevoelde, en de voet spoedig sterk opzwol. Daar hij 15 palen van Banjoemaas verwijderd was, nam de nog jeugdige persoon (25 jaar oud) een pennemes en maakte in de nabijheid der wond lange insnijdingen, waaruit een donker bloed vloot; de beetwond waschte hij met water uit. Toen hij nu zag, dat de zwelling zich tot aan de dij begon uit te strekken, legde hij boven de knie een drukkend verband aan, waardoor de voortgang dan ook gestuit werd. Hij liet zich naar Banjoemaas brengen, waar hij 14 uren na de verwonding onder behandeling kwam. De beetwond was zeer klein, door de zwelling naauwelijks te zien. De wond werd nu met ammonia liquida uitgewasschen, verder werden bloedige koppen daaromheen geappliceerd, het drukkend verband werd op zijne plaats gelaten en eindelijk een stuk lood op de wond gelegd. Verder gaf men inwendig ammon. liquida. Reeds des avonds was patient wel en gevoelde alleen eene prikkeling in de wond.

Na acht dagen verdween de zwelling, terwijl uit de gemaakte scarifikatiën nog een geelachtig vocht vloeide; deze werden door kompressen met koud water nat gehouden en na 14 dagen kon patient hersteld naar zijne woonplaats terugkeeren.

Behandeld te Banjoemaas.

Specifikatie	Behand. Eur.	Behand. Inl.	Overl. Eur.	Overl. Inl.	Sterfte Eur.	Sterfte Inl.
Civiele personen	36	36	»	»	»	»
Djaijang Sekars en pradj.	»	23	»	»	»	»
Gevangenen en kettinggang.	»	152	»	16	»	1 : 9,5.
Publieke vrouwen.	»	51	»	»	»	»
	36	262	»	16		
	298		16		1 : 17,5.	

Ziekten.	Behandeld.	Overl.	Hersteld en geëvacueerd.
Febris intermittens.	71	1	69
Diarrhoea.	25	5	19
Dijsenteria.	15	7	8
Catarrhi.	33	»	33
Pleuritis. Pneumonia.	6	»	6
Hepatitis. Abscessus hepatis.	5	1	4
Haemorrhoïdes.	1	»	1
Rheumatismus.	5	»	4
Paralijsis.	1	»	»
Mania.	6	»	6
Hijdrops.	4	1	2
Scrophulosis.	1	»	1
Marasmus.	1	1	»
Transportere.	174	16	153

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld en geëvacueerd.
Per transport.	174	16	153
Helminthiasis.	1	»	1
Scabies.	16	»	16
Exanthemata varia.	8	»	8
Morbi sijphilit. primarii.	54	»	51
» » secundarii.	6	»	6
Haemorrhagiae.	1	»	1
Vulnera.	11	»	10
Contusiones.	5	»	5
Luxationes.	1	»	1
Abscessus.	5	»	5
Ulcera.	8	»	7
Morbi oculorum.	8	»	7
Totaal.	298	16	271

Tjilatjap.

De offic. van gez. 2de kl. Reif meldt, dat aldaar nog steeds vele miltziekten, het gevolg van intermittens voorkomen, vooral in de nabijheid der rawa's, zoowel onder volwassenen als kinderen, zoowel onder de gegoeden als onder de minderen. Zij gaan veelal gepaard met eene eigenaardige huidskleur, oedema pedum, enz. De milt is hard en vergroot, dikwijls zijn de lijders ook nog aan koorts onderhevig. De aanwending van chinine deed daartegen veel goeds. Wat de welvaart der bevolking aangaat, zoo kan aangemerkt worden, dat deze in het distrikt Adiredja groot is, en dat voor het overige de rondom het distrikt Tjilatjap gelegene onbebouwde landen nu meer en meer voor den landbouw worden geschikt gemaakt.

Aangebragt door de bemanning der op de reede van Tjilatjap komende schepen, wordt de sijphilis, niettegenstaande eene zorgvuldige kontrôle over de publieke vrouwen, nog al veelvuldig waargenomen.

Overigens viel alhier niets opmerkenswaardigs voor.

Behandelden te Tjilatjap.

Specikatie.	Behand. Eur.	Behand. Inl.	Overl. Eur.	Overl. Inl.	Sterfte. Eur.	Sterfte. Inl.
Civiele personen	53	158	»	»	»	»
Gevang. en ketting.	»	487	»	17	»	1 : 28,64.
	53	645	»	17	»	»
	698		17		1:41,05.	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld.
Febris intermittens.	115	4	107
Diarrhoea.	13	»	9
Dijsenteria.	11	2	8
Catarrhi.	19	»	17
Pleuritis. Pneumonia.	6	»	6
Gastritis. Enteritis.	5	»	5
Hepatitis. Abscessus hepatis.	1	»	1
Morbi lienis.	64	»	64
Rheumatismus.	18	»	17
Hijdrops.	19	2	11
Scrophulosis.	2	»	1
Marasmus.	11	5	6
Helminthiasis.	28	»	28
Scabies.	95	4	83
Exanthemata varia.	11	»	11
Morbi sijphil. prim.	2	»	2
» » secund.	10	»	6
Vulnera.	14	»	14
Contusiones.	21	»	21
Luxationes.	1	»	1
Abscessus.	14	»	14
Ulcera.	192	»	182
Morbi oculorum.	26	»	18
Totaal.	698	17	632

Djokjokarta.

De offic. van gez. 2de kl. Cornet, belast met de civ. gen.

dienst, berigt dat de gezondheidstoestand der bevolking over het algemeen zeer gunstig was te noemen. Huisvesting, kleeding en voeding, benevens welvaart der bevolking laten niets te wenschen overig.

In de maand Mei, en wel den 8sten en 12den, werden aardbevingen gevoeld. De maand Augustus was rijk aan groote temperatuursafwisselingen, waardoor katarrhale koortsen alstoen veelvuldig werden waargenomen. Overigens was het ziektekarakter doorgaans katarrhaal-gastrisch met neiging tot het bilieuse. De intermitterende koortsen waren quotidianae, enkele tertianae. Perniciosa deed zich zeldzaam voor; evenwel bezweek hieraan eene Kreoolsche vrouw in den 2den paroxijsmus bij komplikatie met peritonitis.

In de eerste helft des jaars heerschte eene goedaardige soort van mazelen. Cholera vertoonde zich in enkele sporadische gevallen.

Bij eenige voorgekomene ophthalmiae blennorrh. nam men een' intermitterenden vorm waar. Al de aangetasten herstelden.

Het getal onder behandeling gekomene sijphilitische vrouwen bedroeg 60; de vereeniging der publieke vrouwen in eene kampong en het houden eener geneeskundige visitatie deed dit getal zoo gering zijn.

Behandeld te Djokjokarta.

	Behand.		Overl.		Sterfte.	
Specifikatie.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.
Partikulieren	184	120	6	1	1:30,6	1:120.
Sultans lijfwacht	17	5	»	»	»	»
Gevangenen	»	240	»	5	»	1:48.
	201	365	6	6		
	566		12		1 : 47,12.	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld.
Febris intermittens.	163	1	157
» remittens.	18	»	18
Diarrhoea.	25	»	25
Dijsenteria.	19	2	17
Cholera.	4	1	3
Catarrhi.	31	»	31
Encephalitis.	5	2	3
Phthisis pulmonalis.	4	2	2
Vitia cordis.	1	»	1
Gastritis. Enteritis.	1	1	»
Hepatitis. Abscessus hepatis.	9	»	9
Haemorrhoïdes.	8	»	8
Rheumatismus.	17	»	17
Mania.	2	1	»
Hijdrops.	1	»	1
Scrophulosis.	5	»	5
Marasmus.	1	1	»
Helminthiasis.	71	»	71
Scabies.	26	»	22
Exanthemata varia.	12	»	12
Morbi sijphil. prim.	69	»	69
Vulnera.	13	1	12
Contusiones.	6	»	6
Fracturae.	1	»	1
Abscessus.	5	»	5
Ulcera.	5	»	5
Morbi oculorum.	44	»	40
Totaal.	566	12	540

Japara.

Pattie. De civiele geneesheer H. HIJMANS berigt, dat in de maanden Augustus, September en Oktober, in de afd. Djowana eene intermittens epidemica onder de Javanen heeft geheerscht, welke echter zoo goedaardig was, dat niet een lijder daaraan overleed, zelfs was het in de meeste gevallen voldoende eene dosis ol. ricini toe te dienen, om de ziekte te

genezen. Verder was de algemeene gezondheidstoestand het geheele jaar door zeer naar wensch, en neemt de welvaart der bevolking aanmerkelijk toe. Helminthiasis komt veelvuldig voor onder de Inlandsche kinderen; de bevolking neemt er met graagte de Eur. geneesmiddelen (sem. santonic.) tegen. Framboesia kan hier de ziekte der kinderen bij uitnemendheid genoemd worden, daar het eene bijzonderheid is een Javaansch huisgezin te vinden, waar zij niet voorkomt. Alleen in de afd. Pattie komen er 721 kinderen, daaraan lijdende, voor. Europesche geneeskundige hulp wordt door de bevolking niet gewenscht, zelfs geweigerd.

Behandeld te Japara.

	Behand.		Overl.		Sterfte.	
Specifikatie	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.
Civiele personen	37	43	4	2	1:9,25	1:21,5.
Pradjoerits	»	9	»	»	»	»
Gevangenen	»	6	»	»	»	»
	37	58	4	2		
	95		6		1 : 15,8	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld.
Febris intermittens.	1	»	1
» remittens.	1	»	1
Diarrhoea.	1	»	1
Dijsenteria.	1	»	1
Aphthae.	2	»	2
Catarrhi.	5	»	5
Pleuritis. Pneumonia.	2	»	2
Phthisis pulmonalis.	2	2	»
Vitia cordis.	1	»	»
Gastritis. Enteritis.	2	1	1
Hepatitis. Abscessus hepatis.	1	1	»
Transportere	19	4	14

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld.
Per transport.	19	4	14
Haemorrhoïdes.	2	»	1
Rheumatismus.	1	1	»
Paralijsis.	1	»	»
Epilepsia.	1	»	1
Hijdrops.	1	»	1
Scorbutus.	1	»	»
Helminthiasis.	31	»	31
Variolae.	1	»	1
Lepra.	1	»	1
Scabies.	4	»	4
Exanthemata varia.	7	»	7
Morbi sijphil. primar.	3	»	3
» » secund.	2	»	»
Vulnera.	10	1	9
Contusiones.	1	»	1
Fracturae.	3	»	3
Ulcera.	2	»	1
Morbi oculorum.	4	»	4
Totaal.	95	6	82

Kadoe.

Magelang. De offic. van gez. 2de kl. C. Voorsluijs van Elk vermeldt den gezondsheidstoestand der bevolking als gunstig en zegt, dat welvaart heerscht in de residentie, en het land sterk bebouwd wordt.

Epidemische ziekten kwamen niet voor. Slechts katarrhale ziekten, opgewekt door de felle, hier dikwijls heerschende winden, worden waargenomen. Overigens wordt berigt, dat maniaci dit jaar bijzonder veel (40) zijn voorgekomen. Het waren meestal krachtige mannen, en leden zij in den beginne aan eene ware mania ferox. Oorzaken konden niet opgespoord worden. 2 zijn er van aan marasmus overleden, 5 als ongeneeslijk opgezonden, terwijl er nog 13 onder behandeling blijven; de overigen zijn hersteld, welk resultaat dus zeer

gunstig kan genoemd worden, en aan een' somatopathischen grondslag denken doet. De behandeling bestond in het appliceren van stortbaden, en de toediening van tart. emet., bij sommigen van chinine.

Verder maakt de heer VAN ELK gewag van eene chinesche vrouw, bij welke de geheele keelholte en een gedeelte der luchtpijp door ééne sijphil. zweer was aangetast. Inwendige toediening van sublimaat, inwrijvingen van ung. hijdrarg. en het gebruik van dec. sarsaparill., opgevolgd door dat van jodium, bragten geheele herstelling aan. Overigens komen sijphilis, benevens scabies hier zelden voor.

Eene doordringende buikwond met eene voorvalling van het net, dat niet konde teruggebragt worden, en afgestooten werd, genas gelukkig.

Behandeld te Kadoe.

Specifikatie.	Beh. Eur.	Beh. Inl.	Overl. Eur.	Overl. Inl.	Sterfte. Eur.	Sterfte. Inl.
Civiele personen.	59	108	»	»	»	»
Djaijang Sekars en Pradj.	8	37	»	»	»	»
Gevangenen en Kettingg.	»	53	»	2	»	26,5
	67	198	»	2		
	265		2		1:132,5.	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld.
Febris intermittens.	53	»	49
» remittens.	36	»	36
Diarrhoea.	26	»	26
Dijsenteria.	6	»	6
Catarrhi.	34	»	34
Haemorrhoïdes.	2	»	2
Mania.	40	2	25
Scabies.	17	»	17
Transportere.	214	2	195

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld en geëvacueerd.
Per transport.	214	2	195
Helminthiasis.	14	»	14
Morbi sijphil. prim.	2	»	2
» » secund.	1	»	1
Vulnera.	19	»	19
Fracturae.	1	»	1
Ulcera.	8	»	8
Morbi oculorum.	6	»	6
Totaal.	265	2	246

Madioen.

Deze residentie vormt eene vallei, die ten Westen door den berg Lawoe, ten Noorden door den goenong Pandang, ten Zuidoosten en Oosten door den berg Wilis en ten Zuiden door het zuidergebergte van Patjitan wordt ingesloten. De voornaamste rivier is de Madioensche rivier, eene groot bergstroom, die van de Lawoe en het zuidergebergte zijnen oorsprong neemt, en zich te Ngawie in de Solosche rivier uitstort. Sawavelden en bosschen wisselen zich onderling af, er bestaan hier geene moerassen. De civiele geneesheer M. de Groot berigt van hier, dat hem uit een speciaal onderzoek is gebleken, dat het getal lepreuzen van 80—100 zoude zijn, van welke echter eenige aan sijphilis lijdende waren. De voorgekomene gevallen van koorts vertoonden meestal een' tertianen tijpus, en lieten spoedig eene aanmerkelijke zwakte na. Bij velen werden hevige congestien naar het hoofd waargenomen, welker herhaling met zorg werd tegengegaan; zij vereischten groote giften chinine. Sterfgevallen kwamen er niet onder voor.

Omtrent deze residentie wordt de volgende topographische beschrijving gegeven. De Madioensche rivier doorstroomt een bebouwd en talrijk bewoond land. Langs de oevers van de Solo-rivier ontmoet men soms op 10 en meer palen afstand geene dessa, en het terrein is prijs gegeven aan de in het wild groeijende Djattie bosschen (1). De Solo-rivier heeft zich

(1) Djattie. — Tectonia grandis L. fil.

eenen doortogt gebaand door eene laag kalksteen, welke naar het Noorden het meest schijnt af te spoelen. Zij verlaat de kalklaag weder in de residentie Rembang, in de nabijheid van Podangon, waar zij eene oostelijke rigting aanneemt. Verreweg het grootste gedeelte dezer kalkformatie ligt aan den westelijken oever, en op deze verheffen zich de groote Djattie bosschen van Ngawie, Grobogan, Blora en Bodjonegoro. Aan den oostelijken oever is de formatie slechts omtrent 10 palen breed. Alleen aan den voet van den Lawoe, loopt zij eenigen tijd als eene smalle streep voort, en vormt de grensscheiding der distrikten Sineh en Sepreh. Daar waar de kalklaag ophoudt, verdwijnen ook de Djattieboomen. Aan den grens dezer kalklaag verheft de Lawoe plotseling zijne basaltmassa's; zeldzaam echter ontdekt men rotswanden, alleen de top van den berg en het begin zijner ribben schijnt uit eene soliede massa te bestaan. Het grootste gedeelte der naar alle rigtingen uitloopende ribben bestaat uit meer of minder groote basaltstukken, of wel uit onregelmatige blokken, òf uit zoogenaamde kogelbasalt, òf uit rolsteenen. Deze rotsblokken zijn door tusschen gevallene kleiaarde aan een gehecht en vormen een konglomeraat van groote hardheid.

Even verschillend als de opgegevene geologische formatie is de alluviale grond, die dezelve bedekt. Op den kalk bevindt zich namelijk overal een zwarte ligte grond, die spoedig zijn water door verdamping verliest, en eene brooze, brokkelige, met veel scheuren en spleten voorziene laag vormt. Het basalt echter wordt overdekt door eene meer of min bruine, vette kleiaarde. De zwarte grond wordt hoogstens voor den rijstbouw geschikt geacht, in de kleiaarde echter groeijen koffij, kaneel, suiker en indigo weelderig, zoo ook djeroek (1), katjang, kapas, enz. Het is dan ook om deze

(1) Djeroek. — Citrus L. Spec. plurim.
Katjang. — Papilionaceae Endl. Gen. diversa.
Kapas. — Gossijpium L. Spec.

reden, dat de bevolking zich meer van de kalkstreken heeft teruggetrokken. In de distrikten Sineh en Djorogo, waar de kalkformatie eene streek van verschillende breedte inneemt, heeft zich de bevolking op de hellingen van den berg gekoncentreerd.

De dessa's van deze distrikten liggen alle meer of min hoog op de ribben van den Lawoe, en zijn van elkander door ravijnen, van soms eenige honderde voeten diepte, gescheiden. Door deze ravijnen loopen wegen, die de dessa's met elkander in verbinding stellen, en langs welke de Inlander zijne waren naar huis of naar de markt moet brengen. Deze kalkstreken zijn vrij van struma.

De woningen van de bevolking hebben den meer algemeenen tijpe. Zij worden kleiner en onaanzienlijker, naar mate zij hooger gelegen zijn. De residentie bezit uitgestrekte sawavelden aan het stroomgebied van de Madioensche rivier. Turksch koren wordt weinig geplant; van amijlum houdende aardvruchten, twee soorten van oebie's, t. w. oebie kaijoe (1) en oebie tanah (2). De peulvrucht kedeleh (3) wordt hier even als elders tot eenen koek bereid, tempeh genaamd, ook de katjang (4) en terong (5) worden genuttigd, doch wordt er weinig werk van hunne aanplanting gemaakt. De groenten zoekt men het liefst in het wild, zooals de wangan, dawon kombol, enz. De aanbouw van het zoogenaamde tweede gewas, paddie (6) vindt men in het gebergte zelden, omdat ze 2 à 3 maanden langer behoeft om tot rijpheid te komen. Daarentegen zijn deze streken ruimer voorzien van eetbare planten, die in het wild groeijen, en bij mislukten oogst de eenigste toevlugt der bevolking uitmaken; zij zijn de volgende: *Wortelen:* oebie ga-

---

(1) Oebie kaijoe. — Manihot utilissima Pohl.
(2) Oebie tanah. — Convulvulus batatas L.
(3) Kedeleh. — Soija hispida Mnch. (variet).
(4) Katjang. — Arachis hijpogaea L.
(5) Terong. — Solanum L. Spec. divers.
(6) Paddie. — Orijza sativa L.

doeng (1), oebie, wiloes, walloor, nangon, soedo, kata kallas, lampoeijang (2), temo koentjie (Kaempferia rotunda L.) *Bladeren:* krebet, ipik, karok (Piper diffusum Vhl.), ketjombie (3), poelaut, angrong (Celtis orientalis), gempol, popusson, toereen (4), willodo, kupirutie, patjing (5), kateppong (6). *Boomvruchten* ziet men bijna niet, uitgezonderd minder geurige soorten van pisang (7).

Vleesch schijnen de inlanders, althans in de omstreken van Ngawie, dagelijks te eten, ten minste vindt men aldaar karbouwenvleesch elken dag op den bazaar, tegen den prijs van 10 duiten per pond verkrijgbaar. (De militairen zijn bij aanneming voorzien). Zelfs het bloed en de darmen van de slagtdieren wordt gebraden en gegeten. Ook nuttigen zij gaarne wild, uitgezonderd wilde varkens, die er veel voorkomen.

Evenwel moet het wild geschoten of geslagt zijn en niet met lansen afgemaakt, en aangezien zij geene vuurwapenen hebben, zoo trekken zij weinig voordeel uit de jagt, niettegenstaande herten, kidangs, en pluimgedierte, zoo als boschhanen, verschillende soorten van duiven, paauwen, enz. in grooten getale aanwezig zijn. Rijkdom aan visch bestaat er niet, en vergenoegt de Inlander zich daarom ook wel met larven van insekten, welke in den rotting of bamboes voorkomen, en met de larongs.

De voornaamste middelen van bestaan vinden zij, als overal, in den landbouw. Ambachten worden er weinig uitgeoefend. Op enkele plaatsen echter vindt men smederijen, waar ploegijzers, grasmessen, golloks, krissen en lansen vervaardigd worden. Zeer algemeen is het verwerken van kapas, doch alleen

---

(1) Oebie gadoeng. — Dioscorea hirsuta Bl.
(2) Lampoeijang. — Zingiber Cassumunar Rxb.
(3) Celtis orientalis Endl. — Koeraij Sund.
(4) Mogelijk Toeri. — Agati grandiflora Dsv.
(5) Patjing. — Costus speciosa Sm.
(6) Kateppeng. — Cassia torosa Cav.
(7) Pisang. — Musa paradisiaca L.

tot eigen gebruik, en behalve nog eenige pottebakkerijen, is den berigtgever geen andere tak van nijverheid bekend.

De boedjangs, welke van dagloon leven, zijn in de residentie niet talrijk. De geniewerken van Ngawie hebben naar die plaats timmerlieden, metselaars enz. heen gelokt.

De droefgeestigheid der omringende natuur schijnt zich ook aan de bevolking te hebben medegedeeld, en slechts zeldzaam hoort men eene ronggeng hare kunst voor de bewonderende kenners ten toon spreiden.

Behandeld te Madioen.

Specifikatie.	Behand.		Overl.		Sterfte.	
	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.
Civiele personen	70	»	1	»	1 : 70	»
Djajang Sek. en Pradj.	»	114	»	3	»	1 : 38.
Gevang. en Kettingg.	»	138	»	3	»	1 : 46.
	70	252	1	6		
	322		7		1 : 46	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld.
Febris intermittens.	117	»	117
» remittens.	34	»	34
Diarrhoea.	25	»	25
Dijsenteria.	9	4	5
Cholera.	5	2	3
Catarrhi.	15	»	15
Pleuritis. Pneumonia.	2	»	2
Phthisis pulmonalis.	3	2	1
Gastritis. Enteritis.	1	»	1
Hepatitis. Abscessus hepatis.	2	1	1
Rheumatismus.	2	»	2
Epilepsia.	1	»	1
Mania.	1	»	1
Scrophulosis.	9	»	9
Marasmus.	5	5	»
Transportere.	231	14	217

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld.
Per transport.	231	14	217
Helminthiasis.	16	»	16
Variolae.	3	»	3
Lepra.	1	»	1
Scabies.	17	»	17
Exanthemata varia.	9	»	9
Morbi sijphil. prim.	10	»	10
» » secund.	5	»	5
Vulnera.	8	»	8
Contusiones.	8	»	8
Fracturae.	1	»	1
Abscessus.	1	»	1
Ulcera.	5	»	5
Morbi oculorum.	7	»	7
Totaal.	322	14	308

Ngawie.

De offic. van gez. 2de kl. F. L. W. Vogler. De gezondheidstoestand en welvaart der bevolking zijn naar wensch. In de maanden Junij, Julij en Augustus heerschten op de hoofdplaats, even als in vele andere streken der residentie, *tusschenpoozende koortsen.* Bij eene aanhoudende droogte, woeijen in dien tijd dikwijls hevige oostewinden.

De koortsen vertoonden zich in alle graden, van den eenvoudigen tot den perniciceusen. Sommige waren ook remitterende en ware galkoortsen. De bevolking gebruikte daartegen slechts zeldzaam inwendige middelen, waarom de heer Vogler hen op de Poetrowalie (inf. of dec.) en andere febrifuga opmerkzaam maakte.

Verder wordt gewag gemaakt, dat alhier onder de Inlanders zeer veel gevallen van *hemeralopie* worden waargenomen, waarvan de oorzaak in het sterke licht wordt gezocht.

Behandeld te Ngawie.

Specifikatie.	Behand. Eur.	Behand. Inl.	Overl. Eur.	Overl. Inl.	Sterfte. Eur.	Sterfte. Inl.
Civiele personen	11	32	»	»	»	»
Kettinggangers	»	»	»	»	»	»
Gevangenen	»	66	»	5	»	1:13,2.
Pradjoerits	1	3	»	»	»	»
	12	101	»	5		
	113		5		1 : 22.6	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld.
Febris intermittens.	19	»	19
Diarrhoea.	7	»	7
Dijsenteria.	10	3	6
Catarrhi.	16	»	16
Pleuritis. Pneumonia.	2	1	»
Phthisis pulmonalis.	1	»	1
Peritonitis.	1	»	1
Haemorrhoïdes.	2	»	1
Rheumatismus.	1	»	1
Paralijsis.	1	»	1
Mania.	1	»	»
Hijdrops.	3	1	2
Helminthiasis.	1	»	1
Lepra.	2	»	2
Scabies.	8	»	8
Exanthemata varia.	4	»	4
Morbi sijphilit. primarii.	10	»	10
» » secundarii.	1	»	1
Vulnera.	11	»	8
Contusiones.	1	»	1
Luxationes.	1	»	1
Abscessus.	3	»	2
Ulcera.	7	»	7
Totaal.	113	5	100

Patjitan.

De civ. gen. dienst werd uitgeoefend door den offic. van gez. 3de kl. O. G. NAP. Deze spreekt van eene cholera epidemie, welke van 16 Junij tot 15 Augustus zoude geheerscht en 385 zieken aangetast hebben met 109 dooden. De heer NAP meent echter te mogen aannemen, dat die getallen, welke door Inl. hoofden werden gegeven, volstrekt niet te vertrouwen zijn, aangezien hij meermalen gevallen, welke men voor cholera hield, en die hij gelegenheid had te zien, als niet zoodanig herkende; hij gelooft, dat cholera sporadica en cholerine wel de hoofdzaak zijn geweest.

De voeding, leefwijze, bezigheden, enz. der bevolking waren als elders over het algemeen gezien wordt. De gezondheidstoestand gunstig.

De koortsen waren van katarrhalen aard en kwotidianen tijpus. Diaphoretica en resolventia werden eerst, en daarna chinine aangewend, welk laatste ook tegen de recidieven zeer goed werkte. Overigens wordt van hier niets bijzonders berigt, tenzij van eene belangrijke verwonding. Een man namelijk ontving met een' gollok drie gehouwene wonden: eene van 8 Ned. duim, die den schedel en zelfs de dura mater doorkliefde, eene tweede van 10 Ned. duim lengte, welke het regterschoudergewricht opengelegd, de drie opligtende spieren doorkliefd, en luxatio humeri deorsum te weeg gebragt had, benevens een derde verwonding, die twee vingers, tot op eenige spierbundeltjes toe, in de nabijheid van den metacarpus, van de hand gescheiden had.

Noch wond, noch etterkoorts zag men opkomen, en kon de man reeds na 2 maanden als genezen beschouwd worden. Alleen waren de vingers stijf gebleven en kon de arm niet volkomen worden opgeligt. De behandeling was zeer eenvoudig.

Behandeld te Patjitan.

Specifikatie.	Behand. Eur.	Behand. Inl.	Overl. Eur.	Overl. Inl.	Sterfte. Eur.	Sterfte. Inl.
Civiele personen	1	19	»	»	»	»
Pradjoerits	»	10	»	1	»	1:10.
Gevangenen	»	27	»	1	»	1:27.
	1	56	»	2		
	57		2		1:28,5.	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld.
Febris intermittens.	9	»	9
» remittens.	4	»	4
Diarrhoea.	4	»	4
Cholera.	1	1	»
Catarrhi.	4	»	4
Pleuritis. Pneumonia.	1	1	»
Phthisis pulmonalis.	1	»	1
Gastritis. Enteritis.	4	»	4
Haemorrhoïdes.	1	»	1
Scrophulosis.	2	»	2
Helminthiasis.	4	»	4
Scabies.	9	»	9
Morb. sijphil. prim.	1	»	1
Vulnera.	2	»	2
Contusiones.	4	»	4
Abscessus.	1	»	1
Ulcera.	3	»	3
Morbi oculorum.	2	»	2
Totaal.	57	2	55

Rembang.

De civiele geneesheer A. Feldmann heeft van hier geene der aandacht waardige bijzonderheden vermeld.

Behandeld te Rembang.

Specifikatie.	Behand. Eur.	Behand. Inl.	Overl. Eur.	Overl. Inl.	Sterfte. Eur.	Sterfte. Inl.
Civiele personen	46	»	»	»	»	»
Pradjoerits	»	21	»	»	»	»
Gevang. en Veroord.	»	177	»	1	»	1 : 177.
	46	198	»	1		
	244		1		1 : 244.	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld.
Febris intermittens.	61	»	61
Diarrhoea.	35	1	34
Dijsenteria.	4	»	4
Aphthae.	1	»	1
Catarrhi.	12	»	12
Haemorrhoïdes.	4	»	4
Rheumatismus.	4	»	4
Mania.	1	»	1
Scrophulosis.	2	»	2
Helminthiasis.	2	»	2
Scabies.	20	»	20
Exanthemata varia.	6	»	6
Morbi sijphil. prim.	8	»	8
Vulnera.	6	»	6
Contusiones.	2	»	2
Abscessus.	3	»	3
Ulcera.	60	»	60
Morbi oculorum.	13	»	13
Totaal.	244	1	243

Pekalongan.

De heer G. H. Muller vermeldt, dat diarrhoe en dijsenterie in de maanden Mei, Junij en Julij, zich bij eene zeer ongestadige weêrsgesteldheid, meestal onder katarrhalen of bilieu-

sen aard, vertoonden. Het verloop was echter goedaardig, en alleen voor inlanders, die aan opiumgebruik verslaafd waren, noodlottig. In de dessa's Lollong en Ampel heerschten epidemisch galkoortsen, welke 55 personen aantastten. Spoedig aangebragte geneeskundige hulp deed de ziekte een' gunstigen afloop nemen. Slechts 3 lijders stierven.

Gevallen van cholera en cholerine deden zich met lange tusschenpoozen voor, bij een twaalftal menschen.

Katarrhen en rheumen predomineerden in de eerste helft van het jaar, en goedaardige mazelen zag men van April tot het einde van Augustus. De veelvuldig voorkomende scabies werd met gunstig gevolg door eene oplossing van sulphas cupri, benevens loogbaden, behandeld. Sijphilis komt door de geheele residentie menigvuldig voor, doch wordt daartegen geene geneeskundige hulp ingeroepen. Voor zoo verre men kan nagaan, komen er slechts 7 lepreuzen voor; zij worden door hunne familie onderhouden. Onder de wonden was de volgende belangrijk door opvolgenden tetanus. Een Inlander traple op een puntig stuk bamboe, hetwelk hem tusschen de voorvoetsbeenderen van den 4den en 5den teen in de zachte deelen drong, en eerst na eenigen tijd op den rug van den voet werd uitgetrokken, nadat aldaar eene tegenopening was gemaakt, hetgeen eene voorspoedige genezing van de wond ten gevolge had. Doch 4 dagen na de verwonding, en nadat deze bijna genezen scheen, ontstond plotselijk trismus en tetanus (opisthotonos). De lijder werd nu behandeld met groote, opklimmende giften chinine c. mur. morphii. Beginnende met $\frac{1}{2}$ drachma chinine per dag, werden dagelijks 5 gr. bijgevoegd, tot dat men tot 50 gr. was geklommen, van welke gift vervolgens weder werd gedaald. Eene volkomene herstelling volgde, nadat lijder in 22 dagen $10\frac{1}{3}$ drachma chinine had gebruikt.

Belangrijk is ook een geval van spontane ontlasting van eenen blaassteen bij een Jav. meisje van elf jaren, welke steen de grootte van een hoenderei had en 2 ons $1\frac{1}{3}$ dr. woog. Het

kind was zeer weinig ontwikkeld, sterk vermagerd; reeds op anderhalfjarigen leeftijd had zij bezwaren bij de urineloozing, en soms uitvloed van bloederigen etter. Geneeskundige hulp werd niet ingeroepen, en leefde zij tot tien of elfjarigen leeftijd onder afwisselende verbetering en verergering voort. Toen echter bemerkte de moeder, dat zich meer bloed en etterachtig vocht ontlastte dan vroeger, en dat de pijn bijzonder hevig was, en vond zij bij een plaatselijk onderzoek genoemden steen half beklemd, tusschen den reeds van een gescheurden en zeer gedilateerden pisweg, en nam zij denzelven door middel harer vingers, onder eenige krachtsinspanning, weg. Hiervan zijn geene andere gevolgen nagebleven dan inscheuring van de monding der urethra en gedeeltelijke verlamming van de sluitspier der blaas, waarvan alzoo onwillekeurige urineafvloed het gevolg was.

Behandeld te Pekalongan.

	Behand.		Overl.		Sterfte.	
Specifikatie.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.
Civiele personen	81	111	»	2	»	1:55,5.
Behoeftigen	71	129	»	4	»	1:32,25.
Pradjoerits	4	35	»	»	»	»
Gevangenen	»	143	»	8	»	1:18.
	156	418	»	14		
	574		14		1 : 41	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld.
Febris intermittens.	30	»	28
» remittens.	141	»	120
Diarrhoea.	98	2	81
Dysenteria.	85	7	70
Transportere.	354	9	299

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld.
Per transport.	354	9	299
Cholera.	12	3	9
Catarrhi.	48	»	48
Pleuritis. Pneumonia.	2	»	2
Haemorrhoïdes.	4	»	4
Rheumatismus.	30	»	30
Tetanus.	1	»	1
Mania.	2	»	2
Hijdrops.	3	1	1
Helminthiasis.	32	»	21
Scabies.	21	»	19
Exanthemata varia.	20	»	17
Morbi sijphil. primar.	3	»	3
» » secund.	14	»	13
Vulnera.	17	1	14
Contusiones.	1	»	1
Ulcera.	5	»	5
Morbi oculorum.	4	»	4
Fracturae.	1	»	1
Totaal.	574	14	494

Soerakarta.

De offic. van gez. der 2de kl. P. A. W. A. Philippi heeft, uithoofde van zijn kort verblijf aldaar, geene bijzonderheden medegedeeld.

Behandeld te Soerakartà.

	Behand.		Overl.		Sterfte.	
Specikatie.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.
Partikulieren	14	»	»	»	»	»
Behoeftigen	»	9	»	»	»	»
Javaansche school	»	5	»	»	»	»
Gevangenis	»	148	»	5	»	1:29,6.
Leprozen gesticht	»	161	»	15	»	1 : 10,7.
	14	323	»	20	»	»
	337		20		1:16,85.	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld.
Febris intermittens.	22	1	21
» remittens.	9	2	6
Diarrhoea.	21	»	21
Dijsenteria.	17	6	11
Cholera.	5	4	1
Catarrhi.	19	»	19
Pleuritis. Pneumonia.	2	»	2
Hepatitis. Abscessus hepatis.	1	»	1
Rheumatismus.	7	»	7
Hijdrops.	5	2	3
Scrophulosis.	7	»	6
Marasmus.	4	3	»
Helminthiasis.	24	»	24
Lepra.	10	1	1
Scabies.	50	»	50
Exanthemata varia.	3	»	3
Morbi sijphil. prim.	12	»	10
» » secund.	2	»	2
Haemorrhagiae.	1	»	1
Vulnera.	5	1	4
Contusiones.	12	»	12
Fracturae.	1	»	1
Abscessus.	7	»	7
Ulcera.	41	»	41
Morbi oculorum.	12	»	11
» varii intern.	30	»	30
» » externi.	8	»	8
Totaal.	337	20	303

Klatten.

De offic. van gez. 3de kl. P. Pluijgers bepaalde zich tot de mededeeling, dat de gezondheidstoestand der bevolking goed was.

Behandeld te Klatten.

Hier werden behandeld 33 partikuliere personen, waarvan 25 Europeanen en 8 Inlanders. Een Europeaan en 1 Inlander bleven onder behandeling. De overige 31 herstelden.

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld.
Febris intermittens.	9	»	8
Diarrhoea.	2	»	2
Catarrhi.	4	»	4
Haemorrhoïdes.	2	»	2
Scrophulosis.	1	»	1
Helminthiasis.	5	»	5
Exanthemata varia.	2	»	2
Vulnera.	1	»	1
Contusiones.	1	»	1
Ulcera.	6	»	5
Totaal.	33	»	31

Tagal.

De civ. geneesheer C. Brink berigt van hier, dat de intermittenten meestal kwotidianae waren, echter ontbraken tertianae ook niet, waren zelfs menigvuldiger dan het vorige jaar. Zij waren katarrhaal-gastrisch in de 1ste, 2de, 3de, 4de, 5de, 9de en 10de maand, bilieus in de 6de, 7de en 8ste. In Oktober en November nam men ook koortsen waar, die met aan cholera gelijkende toevallen gepaard gingen. Recidieven waren menigvuldig. De behandeling der koortsen kwam op het volgende neder. In ligte gevallen gaf men eenvoudig een laxans (sulphas magnesiae of ol. ricini), en had dit de gewenschte uitwerking niet, dan werd twee malen daags een wijnglas met sol. sulphat. magnes. c. chinine toegediend, hetgeen dan ook meestal voldoende was. In hevige gevallen gaf men chinine c. rheo, etc. en maakte sterke derivantia op de huid, en lokale bloedontlastingen. De zich veelvuldig voordoende *oogziekten* zijn van katarrhalen inflammatorischen aard. Zij komen vooral in de drooge maanden, als wanneer drooge zuidwestelijke winden heerschen, die over het Kombang-gebergte strijken, voor, en worden perturberend behandeld (sol. nitrat. arg., laxantia, hirudines, vesicatoria).

Cholera nam men slechts in een geval, in de maand Oktober, met doodelijken afloop, waar.

Scabies komt veelvuldig, zoowel onder de armen als meer gegoeden voor, en is dikwijls oorzaak van belangrijke verzweringen.

Framboesia ziet men ook veel. Zij wordt door den heer BRINK met sulphas cupri, in- en uitwendig, behandeld.

Omtrent de overige ziektevormen valt niets bijzonders te vermelden. Onder de verwondingen zijn de volgende belangrijk geweest:

Bij een' Javaan werden de beide handen, voorarmen en gedeeltelijk de opperarmen verbrijzeld; de amputatie werd toegestaan, en ging patient na 10 weken verblijf te Tagal, hersteld naar zijne dessa terug, zonder dat zich belangrijke wondkoorts, of eenig andere toevallen hadden vertoond.

Eene doordringende buikwond werd bij een' anderen Javaan geobserveerd. Het kwetsend werktuig (kris) was drie duimen links van den navel ingedrongen en aan de linkerzijde van en digt bij den ruggegraat weder uitgekomen. Eene dunne, bloederig-etterachtige stof ontlastte zich uit de eerste opening, terwijl de uitvloed vermeerderde bij drukking van onderen naar boven op den buikwand. Met het stilet drong men schuins naar achteren en boven in de buikholte. De exkretiën hadden behoorlijk plaats; de buik was eenigzins gespannen en opgezet, en nam men in den beginne eene geringe koortsachtige aandoening waar. De wonden werden eenvoudig, 2 à 3 malen daags verbonden, en genas patient zonder dat zich nog iets opmerkelijks voordeed in den tijd van 4 weken.

Eene schuinsche breuk van den opperarm, en eene van het kuitbeen, werden onder aanwending van het stijfselverband genezen.

Eene gekompliceerde breuk der regter tibia en fibula, met lapvormige afscheuring der huid tot over het kniegewricht, eindigde doodelijk, doordien zich gangreen instelde. Patient had geweigerd de amputatie te ondergaan.

Behandeld te Tagal.

Specifikatie.	Behand. Eur.	Behand. Inl.	Overl. Eur.	Overl. Inl.	Sterfte. Eur.	Sterfte. Inl.
Partikulieren	143	»	3	»	1:47,6	»
Bevolking	»	2265	»	29	»	1 : 78.
Pradjoerits	»	52	»	1	»	1 : 52.
Gevangenen	»	90	»	1	»	1 : 90.
	143	2407	3	31		
	2550		34		1 : 75.	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld.
Febris intermittens.	1692	19	1673
» remittens.	164	8	156
Diarrhoea.	58	»	58
Dijsenteria.	6	»	5
Cholera.	1	1	»
Hepatitis. Abscessus hepatis.	2	»	2
Hijdrops.	8	»	8
Marasmus.	6	5	1
Helminthiasis.	115	»	115
Scabies.	203	»	194
Exanthemata varia.	3	»	3
Morbi sijphil. prim.	18	»	18
» » secund.	2	»	2
Vulnera.	18	»	17
Fracturae.	4	1	3
Morbi oculorum.	250	»	246
Totaal.	2550	34	2501

Soerabaija.

De 1ste stadsgeneesheer P. L. Onnen geeft op, dat de gezondheidstoestand der bewoners van Soerabaija even als de beide voorgaande jaren, gunstig is. Slechts in het distrikt Lingkir nam men dit jaar, gedurende de paddie-oogst, (in de maand Junij)

eene epidemische rheumatisch-bilieuse koorts waar, welke 532 personen aantastte en waarvan er 13 overleden. De spoedig aangebragte geneeskundige hulp heeft verdere sterfgevallen verhoed. Wat de hoofdplaats zelve aangaat is de gezondheidstoestand der bevolking in het algemeen gunstig te noemen. Het dempen van moerassen in en nabij de stad wordt steeds voortgezet, en het groote afwateringskanaal, ter vervanging van de riviertak Krambangan, nadert deszelfs voltooijing.

Het ziektekarakter was in de westmoesson en in de kentering tot de oostmoesson katarrhaal-rheumatisch; verder was het bilieuse karakter met intermitterenden en remitterenden tijpus in de overige jaargetijden op te merken. Eene groote uitzondering echter maakte het ziektekarakter in de maand Augustus bij het personeel der gedetineerden, waar 12 choleragevallen, met zeer akuut verloop, werden waargenomen. Slechts 4 personen herstelden daarvan. Ook in de overige civiele praktijk kwamen toen enkele gevallen voor.

Groote doses chinine, opgelost in acid. sulphur. dil. vermogten tegen de ziekte niets.

In November nam men ook nog 15 gevallen van morbilli waar, welke, met hevige koortsen en buikloop vergezeld gaande, echter alle gelukkig afliepen. De sijphilis is op de hoofdplaats door aanhoudende zorg der policie en de geregelde visitatiën sterk verminderd; in de verder afgelegene omstreken, waar geene kontrôle bestond, nam zij op eene schrikbarende wijze toe. Te Soerabaija namelijk zag men van de geregeld gevisiteerden slechts 3% besmet, terwijl van de van andere plaatsen pas aangekomene prostituée's 83% aangetast waren; hetgeen dus de verwachting, die men zoude koesteren, dat onder de dessabewoonsters de sijphilis niet zoo hevig zoude woeden, als op eene plaats, waar zoo groote mutatie van personen is, zeer teleurstelt. $\frac{3}{4}$ gedeelte der aangetasten leed aan blennorrhoeën; de overigen aan ulcera, bubones, etc. Kauterisatiën en adstringerende injektiën waren veelal voldoende tot herstelling der blennorrhoeën, en de Dzondi-kuur

bij ulceratiën aangewend, werd goed verdragen. Ofschoon het reeds uit het bovenstaande is af te leiden, meen ik toch niet overbodig aan te teekenen, dat door de toepassing van meer algemeene visitatie, zoo als aanvankelijk geschiedt, de sijphilis ook in de buiten Soerabaija gelegene plaatsen weldra zal verminderen. Koortsen van intermitterenden of remitterenden tijpus kwamen 295 malen voor, dus minder dan het vorige jaar.

Dijsenterie en chronische diarrhoe, 204 malen geobserveerd, leverden geene bijzonberheden, tenzij de opmerking dat het getal derzelve ruim de helft minder was dan het vorige jaar. De heer Onnen vermeldt verder nog, dat het gebruik van het mineraal water van Molong, volstrekt niet aan het doel beantwoordt, en daarom zelden of niet meer gegeven wordt.

Onder de gevallen van verwonding kwamen de volgende belangrijke voor:

Bij een' man werd de linker hand, een duim boven het handgewricht afgekapt; nadat 2 beensplinters waren weggenomen, is de stomp genezen en verliet patient na 2 maanden verblijfs het hospitaal.

Een ander ontving eene lanssteek in de miltstreek, en kwam 8 dagen daarna in het hospitaal. Een gedeelte der milt was naar buiten getreden (ter grootte van een ganzenei) en kon niet weder binnengebragt worden, en daar het ziekelijk ontaard was werd het met de bistouri weggenomen, met dat gevolg, dat de lijder na veertien dagen, zonder dat zich koortsreaktie had ingesteld, hersteld vertrok.

Een derde werd door een tjrenkeng (soort van harpoen) in den rug, zes duim van de ruggestreng verwijderd, verwond, waarbij dit werktuig zoodanig vastgeklemd was, dat het niet konde bewogen worden. Na aanwending van chloroforme werd het met zeer veel inspanning, en na de rugspieren een span breed te hebben doorkliefd, weggenomen. Acht dagen later volgden hevige koortsen, welke thans echter geweken zijn, en voedt men de meeste hoop, dat de lijder zal herstellen.

Behandeld te Soerabaija.

Specifikatie	Behand. Eur.	Behand. Inl.	Overl. Eur.	Overl. Inl.	Sterfte. Eur.	Sterfte. Inl.
Behoeftigen	66	»	10	»	1 : 6,6	»
Stadsverband	»	1703	»	109	»	1 : 15,7.
Publieke vrouwen	»	1034	»	16	»	1 : 64,6.
	66	2737	10	125		
	2803		135		1 : 20,7.	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld.
Febris intermittens.	162	18	139
» remittens.	174	8	154
Diarrhoea.	120	29	86
Dijsenteria.	118	33	74
Cholera.	12	8	4
Catarrhi.	30	»	26
Pleuritis. Pneumonia.	6	»	6
Phthisis pulmonalis.	4	»	4
Hijdrothorax.	4	»	4
Vitia cordis.	6	»	6
Gastritis. Enteritis.	8	»	8
Hepatitis. Abscessus hepatis.	6	»	6
Morbi lienis.	3	»	3
Peritonitis.	1	»	»
Haemorrhoïdes.	2	1	1
Rheumatismus.	80	»	77
Paralijsis.	5	»	5
Mania.	21	1	14
Hijdrops.	8	»	8
Scrophulosis.	2	»	2
Marasmus.	63	29	27
Variolae.	15	»	15
Lepra.	1	»	1
Scabies.	155	»	151
Exanthemata varia.	79	»	72
Morbi sijphil. prim.	730	»	678
» » secund.	97	»	85
Transportere.	1932	127	1656

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld en geëvakueerd.
Per transport.	1932	127	1656
Vulnera.	40	»	35
Contusiones.	37	»	34
Abscessus.	6	»	1
Ulcera.	735	8	700
Morbi oculorum.	63	»	62
Totaal.	2813	135	2488

Passoeroeang.

De offic. van gez. 2de kl. J. G. X. Broekmeijer vermeldt, dat de gezondheidstoestand der bevolking, hare huisvesting, voeding, enz. over het algemeen voldoende te noemen zijn. De ziektegenius was dit jaar over het algemeen katarrhaal-bilicus.

In het begin dezes jaars kwamen in enkele kampongs morbilli voor, waaraan eenige kinderen overleden. Cholera kwam, zoo verre bekend is, slechts 11 malen voor, en overleden daaraan 8 personen. Zij werd met choleramixtuur en linim. stimul. behandeld. Intermittens heerschte epidemisch in Junij, tijdens het paddiesnijden en de Javaansche poassa. Alleen in het distrikt Kotta zouden 600 menschen daaraan geleden hebben. Door den geneesheer werden hijgienische raad, en geneesmiddelen (ol. ricini, pulv. cort. peruv. c. rheo en chinine) naar omstandigheden aan de bevolking gegeven. Ook maakte hij van Inlandsche geneesmiddelen gebruik, welke hij aan de bevolking aanraadde. Deze bestonden uit:

Een laxans, zamengesteld uit tamarindemoes, rhabarbar en areng-suiker.

Een koortsmiddel, uit:

Cedrela febrifuga, laurus malatium, cortex alijxiae en rheum; volgens mededeeling der hoofden zouden deze middelen door vele Inlanders met vrucht gebruikt zijn. Tien gevallen van

febris remittens kwamen onder behandeling. Bij 6 daarvan toonden zich kalomel met chinine heilzaam. De overige kwamen te laat onder behandeling. Variolae kwamen, het geheele jaar door, verspreid voor, in het geheel 228 gevallen, met 44 dooden.

Framboesia, lepra en scabies komen vrij menigvuldig voor; sijphilis minder. De bevolking vraagt daartegen geene geneeskundige hulp. Eene apoplexia cerebralis, niettegenstaande eene krachtig ingestelde behandeling, eindigde met paralijsis van de linkerhelft des aangezigts en van de tong, voor zoo verre deze tot spreken noodig is. Deze toestanden zijn evenwel onder het appliceren van koude stortbaden, het aanzetten van bloedzuigers, enz. sedert veel verbeterd.

Een geval van tetanus kwam voor bij eenen Inlander met fractura communitiva complicata tibiae et fibulae. De amputatie, welke niet werd toegestaan, zoude de tetanus mogelijk kunnen verhoed hebben.

Een chinees lijdende aan mania furibunda (waarvoor geene oorzaken konden opgespoord worden), werd na eene vruchtelooze behandeling met venaesectio, stortbaden, derivantia, purgantia, emetica, enz. naar een krankzinnigengesticht opgezonden.

Een aan hijdrops lijdende Arabier, die wegens schulden in de gevangenis zat, en daar steeds verergerde, werd op verzoek van den geneesheer op vrije voeten gesteld, en genas alstoen onder eene diuretische behandeling binnen den tijd van drie weken. Ascarides lumbricoïdes komen bijna zonder uitzondering bij alle kinderen voor, hetgeen de heer Broekmeijer meent, misschien te kunnen toeschrijven aan het gebruik van aan de warongs gekochte spijzen. Deze namelijk zijn overdekt met vliegen en andere insekten, welke dus daarop hunne eijeren zullen leggen, enz. waaruit dan mogelijk zich wormen ontwikkelen.

Meermalen vragen de Inlanders hulp hiertegen en wordt hun dan de sem. santonic. of santonine verstrekt.

De verwondingen en beenbreuken, (behalve de reeds vermelde kommunitieve) leveren geene vermeldingswaardige bijzonderheden op.

Veelvuldig komt hier labium leporinum onder de Inlandsche vrouwen voor. Zij willen zich echter niet laten opereren.

Ook verdient nog opmerking een geval van treffen door den bliksem bij een krachtvollen Inlander, die in eene praauw gezeten was, en slechts eene sarong aan had, welke hij om de heupen droeg. Hij stortte onmiddelijk bewusteloos neder; zijne kameraden waschten hem, volgens Inlandsche gewoonte met urine, en gaven hem ook hiervan te drinken. Drie uren later kwam hij aan wal, en zag hem de heer Broekmeijer. Hij was weder tot bewustzijn gekomen, klaagde over hoofdpijn, opgewektheid en tevens lust tot slapen; ook over opgezetheid in den buik, en pijn in de door den bliksem veroorzaakte brandwonden. Deze laatste vertoonden zich op den rug, de borst en de regter arm, als verbranding in den 2den graad. De blazen waren afgescheurd. De wondvlakten werden met kapas bedekt, dat met een camphorhoudend goulardwater dagelijks losgeweekt, weder met schoon, droog kapas werd verwisseld. Hij genas in 22 dagen. De nieuwe opperhuid was echter niet van onderliggend pigment voorzien.

Eene amputatie van het linkerbeen bij een' Inlander, onder aanwending van chloroforme, werd door den alhier praktiserenden geneesheer J. B. Quartero met gelukkig gevolg volbragt.

De Inlandsche geneesmiddelen van welke de heer Broekmeijer met goed gevolg gebruik maakte, zijn:

Folia ocimi gratissimi, als vervangmiddel der fl. chamonill.

Semina ocimi gratissimi en *folia et flores hibisci*, als mucilaginosa.

Cort. rad. granator, tegen lintworm.

Cedrela febrifuga (soeren) en *cortex lauri culilaban* (sintok) bij koortsen en diarrhoea.

Catechu (gambier) bij diarrhoea.

Pip. cubeb. (koemoekoes) bij gonorrhoea.

Behandeld te Passarocang.

Specifikatie.	Behand. Eur.	Behand. Inl.	Overl. Eur.	Overl. Inl.	Sterfte. Eur.	Sterfte. Inl.
Partikulieren	1	»	»	»	»	»
Pradjoerits	2	9	»	»	»	»
Behoeftige ambt.	12	»	1	»	1:12	»
Inlanders	»	609	»	29	»	1:21.
Gevangenen	»	29	»	3	»	1:9,7.
	15	647	1	32		
	662		33		1 : 20	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld en geëvakueerd.
Febris intermittens.	111	»	111
» remittens.	10	3	7
Diarrhoea.	76	»	76
Apoplexia.	1	»	1
Morbi lienis.	1	»	1
Rheumatismus.	50	»	50
Tetanus.	1	1	»
Mania.	10	3	7
Hijdrops.	1	»	1
Helminthiasis.	63	»	63
Variolae.	92	22	70
Scabies.	45	»	45
Vulnera.	51	2	49
Fracturae.	3	1	2
Morbi oculorum.	143	»	143
Morbi varii intern.	1	1	»
» » extern.	3	»	3
Totaal.	662	33	629

Bezoekie.

Door den offic. van gez. 2de kl. P. A. Bol wordt medegedeeld, dat de gezondheidstoestand der bevolking naar wensch is.

Op de hoofdplaats, te Panaroekan (waar moeraskoortsen heerschen), en te Prodjekan (waar febris biliosa en cholera veelvuldig voorkomen), laat zij veel te wenschen overig; evenwel is men bezig van lieverlede de aldaar gelegene moerassen en poelen te dempen en op te hoogen, hetgeen zeker veel tot vermindering dezer ziekte zal kunnen bijdragen. Over het algemeen wordt de heerschende ziektegenius bilieus of wel katarrhaal genoemd.

Te Waringin heerschte in het begin des jaars epidemisch cholera; van 90 aangetaste lijders overleden er 24. Aanhoudende zware regens en vochtige luchtgesteldheid, benevens veelvuldig gebruik van de samangkavruchten mogen als oorzaken gelden. Goede dietetische raad en geneesmiddelen (choleramixtuur) aan het volk uitgedeeld, deden de ziekte tot staan komen.

In de maanden Maart, April en Mei kwamen 50 gevallen van beri-beri voor te Bondowosso, van welke er 20 geneeskundig werden behandeld, en allen genazen, terwijl van de 30 overige, niet behandelden 10 stierven. Bijzondere oorzaken konden niet worden opgespoord, tenzij de lang aanhoudende regenmoesson, welke er het hare heeft toe kunnen bijdragen.

De plaats is overigens steeds zeer gezond. Ook werden niet alleen de minder, maar ook de meer gegoeden aangetast.

De behandeling bestond in de toediening van ol. ricini, daarna chinine, vervolgens dec. rad. calam. arom. c. aether nitr. et dec. cort. peruv., enz. Van lepra zouden 66 gevallen voorkomen.

Febris interm. zag men 101 malen.

Febris remitt. 43 keer.

De eerste werd hoofdzakelijk met calom. c. chinin. behandeld. Vooral bij kinderen hebben deze koortsen veel neiging om te recidiveren. De remittentes waren biliosae of gastricae en goedaardig.

Een geval van febris apoplectica perniciosa liep doodelijk

af, doordien patient de hem gegevene voorschriften niet wilde nakomen.

Verdere vermeldingswaardige bijzonderheden worden in het verslag niet aangetroffen.

Behandeld te Bezoekie.

Specifikatie.	Behand. Eur.	Behand. Inl.	Overl. Eur.	Overl. Inl.	Sterfte. Eur.	Sterfte. Inl.
Behoeftigen.	73	97	1	»	1:73	»
Pradjoerits.	»	14	»	»	»	»
Gevangenen.	»	63	»	5	»	1:12,6.
	73	174	1	5		
	247		6		1:41,1.	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld.
Febris intermittens.	101	1	100
» remittens.	43	»	42
Diarrhoea.	9	1	8
Catarrhi.	3	»	3
Phthisis pulmonalis.	4	»	4
Morbi lienis.	2	»	2
Rheumatismus.	2	»	2
Paralijsis.	1	»	»
Epilepsia.	1	»	1
Mania.	4	»	4
Hijdrops.	2	»	2
Marasmus.	11	3	7
Helminthiasis.	1	»	1
Scabies.	35	»	35
Exanthemata varia.	3	»	3
Morbi sijphilit. primarii.	5	»	5
» » secundarii.	4	1	3
Vulnera.	9	»	7
Contusiones.	1	»	1
Fracturae.	1	»	»
Ulcera.	3	»	2
Morbi oculorum.	2	»	1
Totaal.	247	6	233

Kedirie.

De offic. van gez. 2de kl. O. BRUMMER geeft de gezondheidstoestand der bevolking over het algemeen als bevredigend op, evenwel waren de lage moerassige streken en het zuiderzeestrand bij voortduring ongezond, nu eens meer dan eens wat minder. Alle langs de rivier gelegene plaatsen zijn in sommige tijden, door de overstroomingen der lage rivieroevers ongezond; hetzelfde geldt voor de pas ontgonnen boschgronden, en de plaatsen in de nabijheid der suikerrietvelden. Het geheele jaar door hebben in de residentie epidemisch koortsen gewoed, meestal met katarrhale, zelden bilieuse geaardheid, met kwotidianen of tertianen tijpus. De zware regens, overstrooming van rivieren, slecht voedsel en ongenoegzame kleeding worden, benevens de hier en daar voorkomende moerassige uitwasemingen, als oorzaken opgegeven. Zoogenaamde Europesche geneesmiddelen werden door de bevolking ongaarne gebruikt. Zij bezigde rheum, nux moscata, rad. zingiberis, etc. In drie gevallen waar geneeskundige hulp werd ingeroepen gaf men cort. peruv. fusc. zelden chinine. De beste resultaten zag men van eene verandering van huisvesting, enz. Het cijfer der zieken is, benevens dat der overledenen, niet op te geven; kwaadaardig was de koorts echter niet, zoodat de sterfte niet bijzonder groot kan genoemd worden. De meeste sterfgevallen zag men in het begin des jaars; van den 20sten November tot 20sten December zouden op 799 lijders aan het zuider zeestrand geene dooden meer voorgekomen zijn. Voor het overige wordt van hier niets bijzonders vermeld, tenzij twee gevallen van verwonding en een van vergiftiging.

AMA KASSIE, behoeftig Inlander van middelbaren leeftijd en ranke gestalte, kwam met eene doordringende buikwond, een duim regts van den navel, welke hem drie dagen te voren met eene kris was toegebragt, onder behandeling. Slechts een weinig bloederig vocht ontlastte zich uit de wond, de buik was niet bijzonder gevoelig, behalve op de plaats der verwonding,

doch opgezet; patient verhaalde veel bloed verloren te hebben, was slapeloos, dorstig, had eene roode, drooge tong, heele drooge huid en kleinen, harden, frekwenten pols; er bestond constipatio alvi, de urine was donkerrood gekleurd. Nadat de wond met kleefpleister gesloten was, werd een clijsma geappliceerd, een aantal bloedzuigers in den omtrek der wond gezet, en antiphlogistische dieët voorgeschreven. Later bragt men de wond onder irrigatie met koud water, en gaf men tegen de groote onrust van den patient opium, waarop hij tot slapen kwam. Spoedig daarna hadden kopieuse ontlastingen van gestold bloed plaats, welke eene verwonding van den darm deden herkennen; de febriele verschijnselen echter bleven thans uit, en was de buik minder opgezet en weeker. Den 5den dag echter wist patient verbodene spijzen te bemagtigen, na welker gebruik de buik zich sterk opzette, en hij aan hevige benaauwdheid leed, tegen welke toestanden kalomel inwendig, en warme aromatische fomentatiën met vrucht werden aangewend.

De bloederige sedes verminderden langzamerhand, en zonder dat verder nog andere medikamenten dan nu en dan een clijsma behoefden gegeven te worden, verliet patient, na eene behandeling van eene maand, genezen het hospitaal.

Een tweede behoeftige Javaan werd door een wild varken aangevallen, dat hem de hand verwondde. Twee dagen later kwam hij in het hospitaal, en vond men den duim en vierden vinger totaal in de gewrichten van den metacarpus afgebeten en van den wijsvinger al de zachte deelen afgestroopt, de pink was ongeschonden. De exartikulatie van den wijsvinger wilde patient niet toestaan, waarom slechts een eenvoudig verband en aromatische fomentiën werden geappliceerd. De leden van dien vinger vielen stuk voor stuk van zelf af, en verliet patient met eenen eenigzins stijven pink genezen het hospitaal. Reaktie was in het verloop der ziekte volstrekt niet waarneembaar.

Bij de schouwing van het reeds 4 dagen begraven lijk eener Javaansche vrouw, welke men meende dat vergiftigd was, werden groote stukken auripigment in de maag gevonden, welke

laatste nog duidelijke sporen van ontsteking droeg, zoodat dus het vergif tijdens het leven was gebruikt. Ook de darmen vertoonden sporen van ontsteking; het hart was zeer slap en verweekt; de longen droog en bleek. De lever en milt reeds verrot. Overigens kwamen geene bijzondere afwijkingen voor.

Behandeld te Kedirie.

Specifikatie.	Beh.		Overl.		Sterfte.	
	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.
Behoeftigen.	15	38	»	»	»	»
Djaijang Sekars en Pradj.	1	28	»	1	»	1 : 28.
Gekomdemneerden.	»	40	»	7	»	1 : 5,7.
	16	106	»	8		
	122		8		1:15,25.	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld.
Febris intermittens.	56	»	56
Diarrhoea.	5	»	5
Dijsenteria.	5	2	3
Cholera.	3	1	2
Phthisis pulmonalis.	1	1	»
Hepatitis. Abscessus hepatis.	1	»	1
Mania.	3	»	3
Hijdrops.	2	2	»
Marasmus.	2	2	»
Helminthiasis.	3	»	3
Morbi sijphil. prim.	1	»	1
Vulnera.	9	»	9
Contusiones.	4	»	4
Abscessus.	1	»	1
Ulcera.	3	»	3
Morbi oculorum.	13	»	13
» varii interni.	10	»	10
Totaal.	122	8	114

Banjoewangie.

De offic. van gez. 2de kl. LINDGREEN, die tot op den 11den December 1853, de civiele geneeskundige dienst waarnam en alstoen vervangen werd door den offic. van gez. 3de kl. BRUIJNIS, deelde het volgende mede. De gezondheidstoestand der bevolking is gunstig, er heerscht geluk en welvaart in deze residentie.

Gedurende het jaar werden behandeld 562 lijders, waarvan 229 met febris intermittens, 18 met febris remittens, 86 met diarrhoea, 44 met dijsenteria, enz. De gezondheidstoestand der bevolking was evenwel over het algemeen gunstig te noemen.

De *febres intermittentes* werden meestal eenvoudig behandeld; bij gastrische komplikatien, werden deze zoo mogelijk eerst bezijdigd; in hevige gevallen werd chinine gebezigd; bij katarrhale komplikatiën resolventia, en bij torpieden toestand van het darmkanaal tartar. emet.

In 56 gevallen van intermittens quotidiana werd het dec. menispermi ℥ I tot ℥ IV, alle 2 uren 1 lepel vóór den koortsaanval aangewend, en met dat gevolg, dat op den 3den dag 26, op den 4den dag 18, geene koorts meer kregen, terwijl er 12 chinine moesten gebruiken.

Bij 83 febres quotid. gastrico-catarrhales deed menispermum in verband met resolventia de koorts op den 3den dag bij 44, op den 4den bij 27 en op den 5den bij 1 afbreken, terwijl bij de overigen chinine moest worden gegeven.

Bij 16 lijders aan intermittens tertiana werd de koorts op den 6den dag bij 4 en op den 8sten bij 9 weggenomen.

Bij 13 aan intermitt. tert. gastrico-catarrhalis deed het menispermum in verband met extr. graminis of taraxac., mur. ammoniae en tart. emet. voortreffelijke diensten, daar 4 na den 2den en 6 na den 3den aanval vrij bleven; de overige weken voor rust en streng dieët.

Na afloop der koorts werd dit middel nog eenige dagen, als

tonicum amarum voortgegeven. De chinine werd in poedervorm in giften van twee grein pro dosi toegediend. Deze kleine giften werken beter dan groote doses in eens, welke al te plotselijk en te sterk het organisme aangrijpen, en niet zoo gemakkelijk en van lieverlede opgeslorpt worden.

Diarrhoea kwam meestal voor als gevolg vau intermittentes of remittentes, en dan in den vorm van diarrhoea colliquativa.

De katarrhale diarrhoeën gingen allen onder eene eenvoudige behandeling in genezing over.

Bij chronische diarrhoea werd met vrucht gebruik gemaakt van menispermum in verband met kleine giften rheum, ipecacuanha, opium; het acetas plumbi deed ook dikwijls goede diensten èn inwendig èn in clijsmata.

Dijsenteria, ofschoon veelvuldig voorgekomen, was dit jaar niet kwaadaardig; onder de gewone behandeling (kalomel en opium, bloedsontlastingen of wel mucilaginosa met opium), herstelde zij spoedig.

Ook bij dijsenterie werd de Poetrowalie (menispermum) bij 42 Inl. lijders aangewend, waarvan 19 met dijsenteria erethica, die allen genazen en bij 23 met dijsenteria chronica, waarvan 20 herstelden en 3 overleden.

Bij dijsenteria erethica, als, na voorafgaande aanwending van emollientia en soms plaatselijke bloedsontlastingen, de sedes menigvuldig bleven, doch de buikpijnen en persingen geweken waren, gaf men een dec. stip. menisperm., unc β ad col. unc IV c. dec. maranth. et vin. opii arom., en was meestal genezing in 8—14 dagen daar; in enkele gevallen moest het gebruik daarvan worden gestaakt, aangezien hetzelve niet verdragen werd, en de lijders in plaats van te genezen, verergerden; alsdan deed rheum. c. acet. plumb. et ipecacuanh. goede diensten.

Bij dijsenteria chronica werd menispermum in verband met opium of tinct. rhei aquos. of met acetas plumbi, of met aq. calcis gegeven; doch somtijds zag men niettegenstaande reeds verbetering in de drekstoffen werd waargenomen, en de sedes

zeldzamer werden, de lijders voortdurend vermageren en aan marasmus sterven.

Dit middel alzoo werd bij de meeste dijsenteriën goed verdragen; de bestaande bloederige, zwarte, groene, aardachtige, chokolaadkleurige, schuimende, waterige sedes, werden van lieverlede geelachtig, meer gebonden, minder in hoeveelheid en menigvuldigheid, en kregen na 8—14 dagen hare normale eigenschappen terug.

Als gevolg van de langdurige koortsen en dikwijls ook zonder dat deze voorafgaan, ontwikkelt zich ter plaatse, bij velen (en bijzonder bij vreemdelingen) een eigenaardig ziekteproces, hetwelk door den geneesheer alhier wordt toegeschreven aan hetzelfde moeras-miasma, dat als oorzaak der koorts zoude werken, doch waarvan de inwerking hetzij in graad, hetzij in aard verschilt.

Bij dien toestand (kachexie) neemt men in sommige gevallen koorts waar, in andere slechts ligte koortsbeweging, welke ongeregeld opkomt, en waarvan de tijdperken of niet allen te voorschijn treden, of niet te onderscheiden zijn; daarbij slapheid der huid en van het spierstelsel, anaemie, zich kenmerkende door bleekheid van het tandvleesch, der conjunctiva, en algemeene zwakte, verder gebrek aan eetlust, waterzuchtige zwellingen onder de huid of in groote holten, soms bloedvloeijingen uit het tandvleesch en het darmkanaal; deze benevens hektische koortsen maken veelal een einde aan het leven dier lijders.

De behandeling der ziekte kan alleen nog gunstige resultaren leveren, wanneer de lijders nog niet te ver gekomen zijn; wanneer diarrhoea of hektische koorts nog niet bestaan, en alsdan zijn chinine, ijzer, wijn, goede voeding in sommige gevallen in staat hun het leven te redden.

Rheumatismus, waarvan 26 gevallen voorkwamen, genas 15 malen onder het gebruik van Euphorbia articulata; de overige moesten op de gewone wijze behandeld worden. Sijphilis is onder de Inlandsche bevolking van Banjoewangie onbekend.

Publieke vrouwen treft men er niet onder aan. Onder de geregtelijk geneeskundige voorvallen, waren de volgende belangrijk.

De Inlander SALIAN, die sedert eenigen tijd allerlei zonderlinge daden vertoonde, zonder echter eene poging tot misdaad te doen, en zich soms verbeeldde, dat boosdoeners of wilde dieren in zijne nabijheid waren, doorboorde, op zekeren nacht, zijne vrouw, die naast hem sliep, en zonder dat hij met haar het minste huiselijk ongenoegen gehad had, het hart. Hij werd door den heer LINDGREEN onder observatie genomen. Uit het onderzoek volgde, dat genoemde persoon aan vlagen van krankzinnigheid lijdende was, waardoor zijne afzondering noodzakelijk werd.

Verder een geval van amok, waarbij een jong, gehuwd Inlander, nadat hij 's avonds bedaard te huis was gekomen en toen weder op wacht moest trekken, waartoe hij door zijne vrouw werd aangemaand, plotselijk op deze aanviel en haar en de ter harer hulp toesnellende persoon verwondde, naar buiten ging, nog brand stichtte, meerdere hem onbekende menschen wonden toebragt, en eindelijk zich niet willende overgeven, zelf werd gedood. Hij had gedurende die woede aan 3 personen het leven benomen.

Behandeld te Banjoewangie.

	Behand.		Overl.		Sterfte.	
Specifikatie.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.
Behoeftigen	3	67	»	»	»	»
Gevangenen	»	22	»	»	»	»
Etablissem. van landbouw te Soekawassie	»	470	»	11	»	1:42,7.
	3	559	»	11		
	562		11		1 : 51.	

zonder caries, doch met gedeeltelijke verstijving der hand. Eene doordringende buikwond, toegebragt met eene dunne lans, met verwonding der darmen, blijkbaar uit de bloederige sedes, genas zonder opmerkelijke toevallen. Een ander kreeg een dikke bamboe in de linkerzijde, en hetzij door eene scheur in de milt, hetzij door kwetsing van een harer bloedvaten, stortte zich eene zoo groote hoeveelheid bloeds in de buikholte uit, dat de vaten bijna bloedledig waren. Niettegenstaande men geene hoop op herstel koesterde, bleef de man leven, de zwelling van den buik verminderde langzamerhand, en bleef er slechts eene harde plek in den buik over, toen de lijder naar zijne dessa wederkeerde.

Behandeld te Probolingo.

Specifikatie.	Behand. Eur.	Behand. Inl.	Overl. Eur.	Overl. Inl.	Sterfte. Eur.	Sterfte. Inl.
Gevangenen	»	95	»	15	»	1:6,3.
Pradjoerits	»	19	»	»	»	»
Publieke vrouwen	»	4	»	»	»	»
	»	118	»	15		
	118		15		1 : 7,8.	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld of geëvakueerd.
Febris intermittens.	23	2	21
» remittens.	4	2	2
Diarrhoea.	11	4	7
Cholera.	2	2	»
Rheumatismus.	1	»	1
Paralijsis.	1	»	1
Helminthiasis.	1	»	1
Transportere.	43	10	33

Ziekten.	Behandeld.	Overl.	Hersteld en geëvakueerd.
Per transport.	43	10	33
Scabies.	37	»	36
Morbi sijphil. prim.	3	»	3
» » secund.	7	»	7
Vulnera.	10	»	10
Ulcera.	1	»	1
Morbi oculorum.	3	»	3
» varii interni.	14	5	7
Totaal.	118	15	100

Sumanap.

De offic. van gez. 2de kl. A. H. Thepass geeft de gezondheidstoestand en de welvaart der bevolking over het algemeen genomen als gunstig op. Het geheele getal zieken in 1853 bedroeg slechts 152, waarvan 144 herstelden en 8 overleden.

De voorheerschende ziekte was febris interm. quot. et tertian. Epidemische ziekten werden niet waargenomen.

In het geheel kwamen voor 79 gevallen van koorts. Deze waren steeds goedaardig; evenwel kwamen enkele hardnekkige recidieven onder behandeling. Sulphas chinini werd in 64 gevallen, menisperm. coccul. in 5 aangewend, terwijl 4 anderen opvolgend met chinine moesten behandeld worden, en eindelijk 6 onder hijgienische regelen herstelden. De menispermum bevond men alleen voldoende in ligte gevallen, daar in hevigere, na 5 tot 6 dagen proefneming, toch chinine moest gegeven worden.

Helminthiasis, eene bijna alle kinderen plagende ziekte, komt hier ook veel bij oudere individuën, vooral vrouwen, voor. Het zijn over het algemeen de ascarides lumbricoïdes. Als eene der hoofdoorzaken meent de heer Thepass het onmatig gebruik van gebak, waarvan daar ter plaatse niet als versnapering, maar als hoofdvoedsel gebruik wordt gemaakt,

te moeten aannemen. Sem. santonici c. jalap. of wel santonine bragten steeds genezing aan.

Cholera werd ééns waargenomen, en wel met doodelijken afloop, bij eene hoogst (8½ maand) zwangere vrouw. Den 3den dag, nadat zij was aangetast, en toen de ziekte reeds eenigzins beter begon te staan, verloste zij van een dood kind, waarna zij evenwel spoedig in collapsus verviel en overleed. Het verloskundig onderzoek had bereids, met betrekking tot het leven des kinds, in het begin der ziekte, negatieve resultaten geleverd.

Eerst bestond de behandeling in warme baden, liniment. stimul., inwendig mixt. antichol., daarna werd eene mixtuur met chinine gegeven en ging met met de uitwendige prikkels voort, terwijl toen zich barensweeën vertoonden, verder nog aether sulph. alcoh. werd toegediend.

Framboesia werd, vooral bij kinderen, dikwijls waargenomen.

Lepra zag de heer THEPASS slechts in een geval, ofschoon er aldaar meerdere voorkomen. Eene ingestelde kwikkuur bragt weinig of geene verbetering aan.

Door de Sumanappers wordt met vrucht gebruik gemaakt van de menispermum cocculus tegen intermittens, en de datura virosa tegen asthma.

Behandeld te Sumanap.

	Behand.		Overl.		Sterfte.	
Specifikatie	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.
Behoeftigen	113	15	2	»	1 : 56,5	»
Gevangenen	14	10	»	»	»	»
	127	25	2	»		
	152		2		1 : 76.	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld.
Febris intermittens.	79	1	78
Diarrhoea.	5	1	4
Cholera.	5	4	1
Phthisis pulmonalis.	1	»	1
Hepatitis. Abscesssus hepatis.	1	»	1
Rheumatismus.	4	»	4
Mania.	1	»	1
Helminthiasis.	11	»	11
Vulnera.	1	1	»
Abscessus.	1	»	1
Ulcera.	1	»	1
Morbi oculorum.	2	»	2
» varii interni.	3	»	3
» » externi.	37	1	36
Totaal.	152	8	144

Madura.

De offic. van gez. 2de kl. J. G. A. PABST alhier met de civ. gen. dienst belast, deelt onder meerdere minder interessante zaken mede, dat sijphilis ter plaatse veel voorkomt.

Lepra komt bij enkele individuën, onder verschillende vormen, voor.

Framboesia komt niet voor, daarentegen *scabies* menigvuldig.

Overigens is de gezondheidstoestand der bevolking goed. De te Bangkallang aanwezige gevangenis is ruim en goed en laat niets te wenschen overig. Er is in dezelve eene kamer afgestaan tot behandeling der zieken.

Behandeld te Madura.

	Behànd.		Overl.		Sterfte.	
Specifikatie	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.
Behoeftigen	38	947	2	1	1:19	1:947.
Gevangenen	»	232	»	19	»	1:12,2.
	38	1179	2	20		
	1217		22		1 : 55,3.	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld of geëvakueerd.
Febris intermittens.	1133	18	1115
Diarrhoea.	20	2	18
Cholera.	2	1	1
Mania.	6	»	6
Vulnera.	56	1	55
Totaal.	1217	22	1195

Eiland Bawean.

De offic. van gez. 3de kl. J. C. SPITZAR geeft het volgend overzigt. Het eiland, ook Lubeck genaamd, ligt 1° Z. B. hooger dan Java, beslaat eene oppervlakte van 3,6 vierkante geogr. mijlen, en is zeer bergachtig; het is met uitzondering van het strand geheel uit een gebergte, met circa 900 toppen, gevormd. Die toppen zijn meestal kegelvormig, verheffen zich met zeer spitse uiteinden en doen al dadelijk aan den vulkanischen oorsprong van het eiland denken. Het gebergte is slechts middelmatig hoog boven de zee gelegen; zijne twee hoogste toppen (goenong Tingi en goenong Radja) slechts circa 2000 voet. Er worden hier steenkolen en kalksteen gevonden, doch de geringe hoeveelheid daarvan kan de kosten der delving niet bestrijden. Op verschillende punten van het gebergte bevinden zich warme bronnen, die koolzuur houden. Zij hebben een' warmtegraad van 120° Fahr.; enkele leveren drinkbaar water, en dit laatste, nog warm aan de bron gedronken, heeft eenen zwak prikkelenden, zuurachtigen smaak, die eenigzins op seltzerwater gelijkt. Is het water koud geworden, dan gaat de smaak verloren, zelfs al wordt het dadelijk in goed sluitende vaten bewaard; het wordt dan flaauw van smaak, en riekt eenigzins naar hijdrothion. Eene der warme bronnen in de nabijheid van Sankapoera zet een precipitaat van koolzuren kalk af; haar water is bij de bevolking tegen huidziekten, zoowel uit- als inwendig in gebruik. Ove-

rigens vindt men in het gebergte meerdere grotten, welke rijkelijk met stalagmieten en stalaktieten zijn versierd.

Het gebergte, zoowel als het geheele eiland hebben hunne langste uitbreiding van het oosten naar het westen, en op vele plaatsen loopen de bergen in zee uit, waardoor baaijen gevormd worden, die als reede voor de Inlandsche praauwen dienen.

Groote rivieren heeft het eiland niet, het water vloeit in beeken van de bergen af en vormt op verscheidene plaatsen watervallen. Midden op het gebergte, omtrent 1000 voet boven de oppervlakte der zee, bevindt zich een meer van groote diepte en omtrent 1½ paal in omtrek, dat zoet water houdt. Behalve een' geheimzinnigen oorsprong, kent men het nog onjuiste natuurkundige eigenschappen toe, zoo als eene kommunikatie met de zee, waardoor sijnchronisch met de ebbe en vloed ook de spiegel van hetzelve zoude dalen en rijzen.

Langs het zeestrand is geen drinkwater te bekomen, het moet uit het gebergte gehaald worden, waarna het, voordat men het nuttigen kan, eerst moet bezinken.

De grond is over het algemeen vruchtbaar; van af den voet der bergen tot aan het strand vindt men sawa's; de bergen zelve worden met bergrijst beplant. Het eiland is rijk aan buffels, ossen en kleine, doch deugdzame paarden, en in het wild vindt men er vele varkens en herten. De zee rondom het eiland levert veel visch, en het plantenrijk vele klappers, sageweer en koffij. Rondom hetzelve parallel met het strand loopt een groote weg, waaraan de meeste dessa's gelegen zijn. Door het gebergte gaat men langs voetpaden, die naauw en moeijelijk te passeren zijn. Het strandgedeelte van het eiland is hoofdzakelijk bewoond, en vindt men hier de groote dessa's, in het gebergte slechts enkele kleine gehuchten. Het eiland is verdeeld in de distrikten Sankapoera (zuidelijk gedeelte) Wettan-negarie (het oostelijk gedeelte) en Koelon-negarie (het westelijk gedeelte). In het eerste vindt men 17 kampongs, met 4957 zielen, en de hoofdplaats van het eiland, Sanka-

poera genaamd, waar zich de zetel van den assistent-resident, van den regent, enz. bevindt, benevens de garnizoensplaats der bezetting, die in het fort Frederik's stad gehuisvest is. De huizen zijn in dit distrikt gedeeltelijk uit planken, gedeeltelijk uit bamboe vervaardigd, en met atap gedekt. Het is én in uitgebreidheid èn in het aantal bewoners het kleinste der distrikten; de meeste van deszelfs kampongs liggen digt bij elkander, in eene zuidelijke vallei van het hoofdgebergte goenong Tingi, en vormen een' halven cirkel langs den voet van hetzelve, op omstreeks ½ paal afstand van het genoemde fort.

Dit distrikt bezit de grootste baai van het eiland, en wordt door eene reeks van klippen tegen de zee beschermd. Slechts enkele toegangen tot dezelve zijn bevaarbaar, en levert zij eene tamelijk goede reede; het verval van water in de baai is echter zeer aanzienlijk, zoodat bij de ebbe het grootste gedeelte droog loopt en rijkelijk miasmen levert. In de maand Junij dezes jaars had men, tijdens de nieuwe maan, een zoo buitengewoon hooge vloed, dat de baai op meerdere plaatsen door de zee overstroomd en grootendeels vernield werd, en eenige boomen werden ontworteld. Een hevige storm uit het zuidoosten bevorderde de verwoesting nog. Deze vloed herhaalde zich gedurende 4 etmalen en was het sterkst in het eerste. Sedert 30 jaren had men iets dergelijks niet gezien.

Het distrikt Koelon-negarie met de hoofdplaats Sewarie is zoowel het sterkst bevolkte, als het grootste, is zeer bergachtig, heeft eenige druk bezochte reeden en 12559 inwoners.

Het distrikt Wettan-negarie, met de hoofdplaats Daon, is even als het vorige zeer bergachtig en telt 10789 zielen.

De temperatuur was in het afgeloopen jaar op de hoofdplaats gemiddeld: 's morgens 75,8° Fahr., 's middags 87,49° Fahr. en 's avonds 79° Fahr. De hoogste temperatuur nam men in Oktober waar (92°). In de 3 eerste maanden des jaars had men westelijke winden, in April en Mei veranderlijke, van Junij tot en met November oostelijke winden, en in December weder westelijke. Regen viel er weinig, alleen

in de maanden Februarij, Mei, Junij en December was het regenachtig, en in de maanden Mei en Junij kwamen zware misten voor.

De voornaamste stam der bevolking is die der Baweanen, behoorende tot het Maleische ras met den brachijcephalisch-progtognatischen schedelvorm. Zij hebben een' ranken ligchaamsbouw, lang zwart haar en zijn van middelmatige lengte; bij vergelijking van de Baweanen met de Javanen schijnt het protognatisme bij de eersten minder te zijn, aangezien de gezigtshoek bij hen grooter en het maxillair stelsel minder ontwikkeld is; om deze reden ziet men hier ook veel regelmatige aangezigten. De stam der Baweanen schijnt geen oorspronkelijke te zijn, maar door vermenging van Javanen en Madurezen ontstaan te wezen; zoowel de zaâmgesmoltene taal der Baweanen, die uit de Javaansche en Maduresche schijnt gevormd, als de verschillende geschiedkundige verhalen, doen deze meening grond vinden. Hunne godsdienst is de Mahomedaansche, welke zij streng opvolgen; ouderdom noch ziekte ontslaan van hare voorschriften. Hun karakter is stil, vredelievend, eerlijk; nog nooit is hier een diefstal door een Baweaan gepleegd; verder zijn zij spaarzaam, tot gierigheid overhellend, en zeer bloohartig. Het grootste gedeelte der bevolking is zeevarend en drijft handel, en vinden zij hierin hun bestaan. Er bevinden zich hier circa 300 groote handelspraauwen, die, meestal met de beginnende oostmoesson, het eiland verlaten en een groot gedeelte van den Indischen Archipel bezoeken. Na één jaar of langer afwezigheid, komen zij, meestal van Sinkapoera met kontante winst en eenige handelsartikelen voor het eiland beladen, weder terug. Aan deze praauwenvaart evenwel nemen alleen de gegoeden deel, aangezien ieder opvarende, van een kapitaal voorzien, niet voor loon, maar tot het gemeenschappelijk deelen in winst of verlies, de reis mede maakt. Het minder gegoede gedeelte der jonge mannen verlaat het eiland, om in eenig ander land, door dagloon, eenig geld te verdienen, en keeren zij na eenige jaren afwezigheid

met hunne spaarpenningen terug, om later weder op nieuw deze gewoonte te volgen. De oude mannen, die het eiland niet meer verlaten kunnen, benevens de vrouwen en kinderen, zorgen voor den veldbouw en de huishouding, en maken meerdere soorten van stroomatjes, het eenigste noemenswaardige manufaktuur en uitvoerartikel van Bawean.

De voeding der Baweanen is zeer eenvoudig en gelijkvormig; rijst of kladdie en visch zijn, voor het grootste gedeelte der bevolking, de eenigste voedsels, daar de meeste individuën volstrekt geen ossen-, buffel-, ja zelfs geen hoendervleesch gebruiken willen; groenten zijn hier geheel onbekend, en onrijpe vruchten met peper en zout zijn de eenigste specerijen, welke als prikkels na den maaltijd genuttigd worden. Als lekkernij wordt hoogstens bij de rijken koffij en thee gedronken, en verder is ook warm suikerwater eene algemeen gebruikt wordende versnapering.

Het eiland zelf kan in zijne levensbehoeften niet voorzien, en een groot gedeelte der benoodigde rijst wordt van Java en Madura aangevoerd. De huisvesting der Baweanen verschilt niet van die der overige oostersche volken. De huizen zijn over het algemeen van bamboe en met atap gedekt; enkele rijken bezitten huizen die ook gedeeltelijk uit planken bestaan. Zij zijn ruim en zindelijk. Het lievelingsverblijf der bevolking is echter de kleine pandoppe, die naast de huizen gebouwd is. De volksvermaken bepalen zich tot familiefeesten, die bestaan uit een eenvoudigen maaltijd, opgevolgd door het zingen van godsdienstige gezangen, en die meestal zonder kaartspel afloopen. Uit dit alles is ligt op te maken, dat de bevolking van Bawean welvarende is. Armoede wordt er dan ook zeer zeldzaam aangetroffen.

De gezondheidstoestand laat weinig te wenschen overig; alleen het veelvuldig voorkomen van helminthiasis en scabies (het eerste als gevolg van de voeding, die van de geboorte af reeds, behalve de moedermelk, uit rijst en pisang bestaat, en de scabies door gebrek aan gelegenheid tot behoorlijk baden) werpt hier eenige schaduw op.

Het ziektekarakter was dit jaar gedurende de eerste 5 maannen katarrhaal, helde in de maand Junij tot het bilieuse over, bleef in Julij, Augustus en September katarrhaal bilieus, met neiging tot het rheumatische en was in de overige maanden wederom katarrhaal-bilieus.

Morbilli heerschten epidemisch, van 14 Mei tot 30 Junij, zij waren zeer goedaardig. Van de 131 lijders, die niet onder behandeling kwamen, stierven er 3, en van de 128 geneeskundig behandelden 2. Het algemeen heerschende ziektekarakter was alstoen katarrhaal, neigende het in het laatst van Junij tot het bilieuse over. De behandeling zelve leverde niets bijzonders op. De oorzaken der sterfgevallen waren in 4 gevallen het vatten van koude, en in 1 voorafgegane ziekte. Eene weinig beteekende epidemie van tertiane koortsen, met bilieus karakter, nam men in het laatste gedeelte des jaars waar.

Van *lepra* zijn hier 18 gevallen bekend, de lijders worden afgezonderd; uitbreiding der ziekte neemt men niet waar.

Scabies en *helminthiasis* komt bijna bij alle kinderen, de eerste ziektevorm ook veel bij andere individuën voor.

De *sijphilis* komt er veel voor, zelfs in hevigen graad, zoodat men dikwijls menschen ontmoet, welke er hunne neuzen door verloren hebben, of andere vreesselijke vormen van de ziekte vertoonen.

In de maand Julij zag men bij 12 personen, en wel te gelijker tijd, gastro-intestinaal katarrhen ontstaan, die zoo hevig waren, dat zij het voorkomen van cholera hadden. Zij begonnen met brakingen, welke eerst de genotene spijzen, daarna slijm, maagsap en gal, en eindelijk slechts eene dunne lichtgroene, of, in enkele gevallen, eene bleekroode met vlokjes voorziene vloeistof uit de maag ontlastten. De sedes waren in het begin normaal, week, daarna slijmerig, en eindelijk zeer kopieus en waterig. Deze brakingen en ontlastingen herhaalden zich in de 24 uren van 20 tot 60 maal.

De maagstreek en onderbuik waren pijnlijk, soms meteoris-

tisch opgezet, in andere gevallen krampachtig ingetrokken. De lijders vervielen spoedig in een' staat van groote zwakte. De huid werd bleek, koud, verloor haren tonus; het bleeke, later blaauwe aangezigt vertoonde diep in hunne holten teruggetrokkene oogen, en een' vertrokken mond, waardoor de tanden zigtbaar werden. Draadvormige, frekwente pols, onderdrukte willekeurige spierbeweging; krampen werden echter niet waargenomen. De pisafscheiding was zeer gering, de dorst hevig, het bewustzijn ongestoord, doch werden de lijders door grooten angst bevangen. Deze toestand hield ongeveer 2 à 3 dagen aan. Op den 2den dag kwamen zij onder behandeling, welke bestond in de toediening van vin. opii arom. of de mixt. anticholerica, terwijl uitwendig afleidingen op de huid werden aangebragt. Reeds den 3den dag der ziekte werden de sedes meer gebonden, de huidwarmte keerde terug enz. en bleef er slechts eene ligte gastrische koorts terug, welke door murias ammoniac of tart. emet. werd bestreden. Allen herstelden. *Oorzaken* meent de heer SPITZAR te vinden, in de toen over dag heerschende groote hitte, opgevolgd door koude nachten.

Een geval van enterohaemorrhagia uit den dunnen darm, waarbij groote hoeveelheden bloed werden ontlast, genas onder het doen van eene venaesectio, en het gebruik van opium en minerale zuren. De oorzaak dezer darmbloeding kon niet opgespoord worden. Veneuse stasis in den dunnen darm meent berigtgever daar voor te moeten houden.

Behandeld op het eiland Bawean.

Specifikatie.	Behand.		Overl.		Sterfte.	
	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.
Pradjoerits	5	4	»	»	»	»
Gevangenen	»	7	»	1	»	1:7.
Behoeftigen	5	136	»	3	»	1:45,3.
	10	147	»	4		
	157		4		1:39,2.	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld of geëvakueerd.
Febris intermittens.	5	»	5
Diarrhoea.	4	»	4
Catarrhi.	12	»	12
Phthisis pulmonalis.	1	1	»
Rheumatismus.	1	»	1
Paralijsis.	2	1	1
Helminthiasis.	1	»	1
Morbi sijphil. prim.	128	2	126
Haemorrhagiae.	1	»	1
Morbi oculorum.	2	»	2
Totaal.	157	4	153

BUITEN-ÉTABLISSEMENTEN.

Telok-betong (Sumatra's zuidkust).

De offic. van gez. G. F. WIENECKE berigt, dat aldaar het ziektekarakter gedurende het geheele jaar bilieus was. Onder behandeling kwamen dit jaar 452 lijders; bleven van het vorige 20

te zamen 472, hiervan zijn
hersteld 365

blijft 107, welke allen zijn overleden, zoodat er op ultimo December geene lijders onder behandeling bleven. De gezondheidstoestand was in deze streken niet gunstig; intermittentes, dijsenteriën en cholera kwamen menigvuldig voor.

Febris intermittens. De hiervan waargenomene gevallen waren meestal met gastrisch bilieuse verschijnselen gekompliceerd, hadden eenen tijpus quotidianus en vertoonden groote neiging tot recidieven.

De lijders klaagden over hevige pijn in de regio epigastrica en leverstreek, opzetting van den buik, obstructio alvi, hevigen dorst, bitteren smaak en misselijkheid, terwijl veelal geelachtige brakingen plaats hadden. Het tijdperk van koude was meestal van korten duur en niet hevig; dat der hitte daarentegen hevig en van langen duur, en hadden de zieken sterke kongestiën naar hoofd en borst. De uitgang in de alhier endemisch heerschende febris biliosa nervosa was niet zeldzaam.

De behandeling bestond veelal in de toediening van enkele giften sulphas chinini; bij gastrisch-bilieuse komplikatien verbonden met kalomel c. rheo aut mur. ammon., hevige kongestiën werden door plaatselijke bloedsontlastingen bestreden.

Dijsenteria kwam met een bilieus karakter voor, en leverde overigens niet bijzonders op.

Cholera werd in de Lampongsche distrikten bij 1751 individuën epidemisch waargenomen, waarvan er 758 stierven = 2,31 : 1.

Door den heer Wienecke zelven werden over de 200 gevallen geobserveerd; een stadium prodromorum werd bijna niet gezien; de zieken werden plotselijk misselijk en kregen aandrang tot stoelgang, waarna deze benevens braking spoedig volgde. Braking en stoelgang waren aanhoudend en krampachtig, en bragten weldra grooten collapsus te weeg.

Bij velen, waar in het stadium reactionis hevige kongestiën plaats hadden, stelde zich een tijpheuse toestand in, die meestal doodelijk was.

De behandeling was in den regel exciterend: warme aromatische baden, fricties met linim. ammon. camphorat, ol. cajeputi, etc., aanwending van ol. menth. piper, aether sulphur. alc., vin. opii aromat., castoreum, ol. chamom. aether, enz. waren van veel nut. Van de aanwending der altererende geneesmidde-

len, als ipecacuanh., zincum oxijd. alb. enz. zag men maar in weinige gevallen goede resultaten.

Kalomel was bijzonder van nut bij den aanvang der reaktieperiode, en werd zoolang toegediend, totdat de sedes geelachtig werden. Tegen de in het stadium reconvalescentiae dikwijls voorkomende diarrhoea, gaf men een infus. cort. radic. ipecacuanh. met mucilaginosa en een weinig laudan. met goed gevolg.

Framboesia, werd behandeld met decoct. lignor., en uitwendig sublimaat met mur. ammoniae. Enkele zeer hardnekkige gevallen vereischten de inwendige toediening van sublimaat.

Sijphilis kwam 3 malen voor en wel in den sekundairen vorm: ozaena, tophi en condijlomata. De herstelling werd verkregen door de Dzondische kuur.

Onder de *verwondingen* waren de volgende van belang:

Een Inlander had in de regio umbilicalis, 3 duimen boven den navel, digt aan de witte lijn, eene 1½ duim groote wond bekomen; zij was driehoekig van vorm en verleende doorgang aan een stuk van het net; patient vertoonde dezelfde sijmptomen als iemand met eene beklemde breuk. Het voorgevallene net werd voorzigtig terug gebragt. Men diende den lijder de gebruikelijke geneesmiddelen toe, waarop hij na eene behandeling van 14 dagen hersteld konde ontslagen worden. Een ander sneed zich in eene vlaag van ijverzucht met een' klewang in den hals, waarbij hij zich eene 3 duim lange, gapende wond in de regio subhijoïdea toebragt; de musculi sterno-, omo en thijreo-hijoïdei waren gekwetst en het os hijoïdeum van de larijnx afgesneden. De musc. sterno-cleido-mastoïdei en de groote vaten en zenuwen waren niet beleedigd. De bloeding was gering; uit de wond drong lucht en slijm, de spraak was zeer bemoeijelijkt. Nadat de wond door eenen bloedigen naad was vereenigd, en het hoofd door een verband naar voren en beneden was bevestigd, de strengste dieët en rust voorgeschreven, genas de wond per primam intentionem, zonder stoornissen na te laten.

Een Inlander ontving eene schotwond in het bovenste derde gedeelte der dij aan de buitenzijde. De kogel was schuins naar beneden en binnen gedrongen, had het been gefraktueerd en was aan het einde van het tweede derde gedeelte der dij, onder den musc. sartorius blijven zitten. Eenige dagen daarna zag hem de heer WIENECHE. De zieke had hevige koorts, met bitteren smaak, sterke hoofdpijn en deliriën. De dij was zeer gezwollen, en kon niet vrijwillig bewogen worden; deformiteit ter plaatse van de breuk, verkorting en naar buitenkanteling van het lid. Uit de onregelmatig ronde, 1½ dm. in omtrek hebbende wond, vloeide een stinkende etter. Daar patient niet wilde toestaan, dat de kogel werd uitgesneden, of dat men hem naar de ziekeninrigting te Telok-betong vervoerde, werd hij te zijnent zoo goed mogelijk behandeld. Na zuivering der wond, en repositie der breuk werd een uitrekkingstoestel aangelegd. De wond werd met aromatische pappen bedekt en met chloorkalk schoon gehouden, inwendig een decoct. chinae c. acid. phosphor. toegediend. Later vernam de heer WIENECKE dat patient hersteld was, echter met nablijvende verrigtingsstoornissen van het been, zoodat hij met krukken moest loopen.

Behandeld te Telok-betong.

	Behand.		Overl.		Sterfte.	
Specifikatie.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.
Ambtenaren.	1	»	»	»	»	»
Behoeftigen.	»	465	»	106	of 1:4,5	»
Arrestanten.	»	6	»	1	» 1:6	»
	1	471	»	107		
	472		107		1 : 4,4.	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld.
Febris intermittens.	47	»	47
» remittens.	24	1	23
Transportere.	71	1	70

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld of geëvakueerd.
Per transport.	71	1	70
Diarrhoea.	2	»	2
Dijsenteria.	5	»	5
Cholera.	327	106	221
Catarrhi.	15	»	15
Hijdratorax.	1	»	1
Rheumatismus.	3	»	3
Helminthiasis.	3	»	3
Scabies.	1	»	1
Morbi sijphil. prim.	3	»	3
Haemorrhagiae.	1	»	1
Vulnera.	6	»	6
Contusiones.	4	»	4
Ulcera.	12	»	12
Morbi oculorum.	18	»	18
Totaal.	472	107	365

Benkoelen (Sumatra's Z. W. kust.)

De offic. van gez. 2de kl. W. C. K. H. DE RUIJTER zegt, dat de ongestadige weêrsgesteldheid en de eigenaardige ligging van Benkoelen veelal oorzaak is van de katarrhale en rheumatische affektien, welke hier heerschen. In het geheel werden dit jaar behandeld 676 lijders. Gedurende de kentering predomineerde het gastrisch en bilieus ziektekarakter, in de overige tijden het katarrhale.

Febres intermittentes, welke veelal het grootste gedeelte der ziekten uitmaken, namen van Januarij tot April in aantal toe, en bereikten in de laatstgenoemde maand het hoogste cijfer, terwijl van Mei tot December het getal voortdurend afnam. In het geheel zijn hiermede behandeld 287 personen, en is hiervan slechts één overleden. Sulphas chinini was er het hoofdmiddel tegen. Recidieven werden het best verhoed door eenigen tijd voortgezet gebruik van een inf. ligni quassiae frigide paratum en bij gevoelige personen de tinct. nervina Bestuscheffii.

Van 27 personen met dijsenteria behandeld, stierf er slechts één. De ziekte werd het geheele jaar door zonder regel waargenomen; zij kwam veelal in het 1ste stadium onder behandeling, zich kenmerkende door febriele reaktie, helder slijmige sedes, met bloedstreepjes gemengd, meestal zonder faeces; de vorm was doorgaans erethisch. Het doodelijk afgeloopen geval (bij een kind) kwam in het 3de stadium onder behandeling.

Wat de behandeling zelve betreft, zoo rigtte men haar naar den aard der dijsenterie. Emollientia en narcotica (voornamelijk murias morphii), kalomel, soms bij febriele reaktie met kleine chinini verbonden, hirudines ad anum; bij bilieuse en septische toestanden aq. oxijmuriatica; wijders inwrijvingen van ung. mercur. op den buik, cataplasmata en warme zitbaden waren de hoofdmiddelen. Eigenlijke roborantia en adstringentia werden zelden, zelfs bij chronische dijsenterie, goed verdragen; van deze soort van middelen nog het best de cort. alixiae, welke dikwijls goede diensten deed. Wat het gebruik van den kalomel aangaat wordt opgemerkt, dat deze het best voldeed in giften van 6—12, en hoogstens 15 gr. pro die. Tegen *scrophulosis* wordt met goed gevolg de Berger-levertraan gegeven. *Sijphilis* komt hoogst zelden onder behandeling, en zeer weinig voor. Met *helminthiasis* werden 56 lijders behandeld; met exanthemata varia 113, van welke het grootste gedeelte *framboesia* was.

Inlandsche geneesmiddelen. Van deze werden slechts met vrucht gebruikt: *Cortex alixiae aromaticae* (poelossarie) en wel in het tijdperk van dijsenterie, waarin het eigenlijke dijsenterische proces geweken zijnde, eene tonische, zacht adstringerende behandeling is aangewezen, in die gevallen, waar andere tonica en adstringentia niet goed verdragen werden. Vroeger werd het als decoct. toegediend, doch later als infus., hetgeen veel beter werkte, waarschijnlijk ten gevolge der vlugtige aromatische bestanddeelen.

De *waroebladeren en bloemen*, (*hibiscus tiliaceus*), althans

die der gele varieteit worden met althaea en zoethout tot het daarstellen van mucilagineuse borstdranken voorgeschreven en hebben bijna dezelfde werking als onze species pectorales.

Behandeld te Benkoelen.

Specifikatie.	Behand.		Overl.		Sterfte.	
	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.
Familie van Alie Bassa	»	119	»	»	»	»
Behoeftigen	46	385	»	3	»	1:128,3.
Policie-oppassers	»	50	»	»	»	»
Bannelingen	»	67	»	»	»	»
Gevangenen	»	9	»	»	»	»
	46	630	»	3		
	676		3		1:225,3.	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld of geëvakueerd.
Febris intermittens.	287	1	282
» remittens.	20	»	20
Diarrhoea.	14	»	14
Dijsenteria.	27	1	26
Aphthae.	21	»	21
Catarrhi.	43	»	43
Phthisis pulmonalis.	3	»	3
Haemorrhoïdes.	2	»	2
Rheumatismus.	13	»	12
Scrophulosis.	5	»	4
Helminthiasis.	56	»	56
Lepra.	3	1	2
Scabies.	25	»	25
Exanthemata varia.	113	»	103
Vulnera.	6	»	6
Contusiones.	2	»	2
Ulcera.	26	»	26
Morbi oculorum.	10	»	10
Totaal.	676	3	657

Palembang (Sumatra's O. kust.)

De offic. van gez. 1ste kl. J. M. VAN LEER berigt, dat omtrent den gezondheidstoestand der bevolking geene bepaalde opgaven kunnen gedaan worden, aangezien zij slechts zelden de hulp van Europesche geneesheeren inroept. Alleen gedurende de cholera epidemie, welke dit jaar van den 20sten Mei tot 7 November heerschte, zag men eenige patienten hulp vragen. Evenwel wordt van de hoofdplaats zelve gezegd, dat zij eene der gezondste plaatsen is van den Indischen Archipel. Bijzondere ziekteverwekkende invloeden nam men niet waar. De onder behandeling gekomene koortsen hadden een goedaardig karakter, en genazen spoedig onder eene eenvoudige behandeling. Hetzelfde geldt voor 2 gevallen van dijsenterie bij kinderen.

Cholera epidemica tastte voor zoo verre bekend is 748 personen aan, en overleden daaraan 277. Zoo veel mogelijk werd in de verschillende kampongs daartegen hulp verleend. De opgaven zijn echter niet al te zeer te vertrouwen, en is het ook niet zeker, of al die gevallen wel echte cholera zijn geweest. De hijgienische en prophijlaktische voorschriften, bij Gouvernements besluit gegeven, werden zoo goed mogelijk opgevolgd. De noodige geneesmiddelen (choleramixtuur), met behoorlijke instruktiën, werden naar de binnenlanden gezonden.

Ter hoofdplaatse werden een paar gevallen met gelukkig gevolg door kalomel met chinine bestreden. Een geval van *beri-beri* bij een Inlandsch vakcinateur genas onder behandeling met diuretica, antiparalijtica et roborantia in eenen tijd van 5 maanden.

Een rheumatismus acutus bij een jong voornaam Inlander, met overgang in pericarditis, overwon men door sulphas chinini in hooge doses, vesicantia, later depletiones topicae, kalomel c. h. digitalis, etc.

Catarrhi van de spijsverterings- en ademhalingswerktuigen kwamen in het laatste trimester epidemisch, vooral bij kinde-

ren, voor. Eene bijzondere behandeling was niet noodig.

Een geval van scarlatina, bij een 4 maanden oud Europeesch kind, liep door plotselijke afkoeling in het stadium desquamationis doodelijk af, doordien zich metastasis naar de hersenen en sereuse exsudatie instelde.

Muntok (eiland Banka).

De offic. van gez. 1ste kl. L. Lindmann is in geene bijzonderheden getreden. Uit het door hem ingezonden summier rapport blijkt echter, dat er op 270 behandelde lijders, slechts 2 dooden zijn geweest, en verder, dat de meeste voorgekomene ziekten intermittens (80) en ulcera (63) waren.

Behandeld te Muntok.

	Behand.		Overl.		Sterfte.	
Specifikatie.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.
Bannelingen	»	234	»	2	»	1:117.
Gevangenhuis	»	36	»	»	»	»
	»	270	»	2		
	270		2		1 : 135.	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld of geëvakueerd.
Febris intermittens.	80	»	75
Diarrhoea.	20	»	18
Dijsenteria.	1	1	»
Rheumatismus.	19	»	19
Paralijsis.	1	»	1
Scrophulosis.	2	»	1
Marasmus.	1	»	»
Abscessus.	31	»	27
Exanthemata varia.	5	»	5
Transportere.	160	1	146

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld of geëvakueerd.
Per transport.	160	1	146
Morbi sijphil. prim.	7	»	6
Vulnera.	22	»	22
Contusiones.	2	1	1
Abscessus.	7	»	7
Ulcera.	72	»	65
Totaal.	270	2	247

Eiland *Riouw*.

De offic. van gez. 2de kl. C. F. W. Weber geeft op, dat de gezondheidstoestand der bevolking bevredigend was; evenwel is deze opgave niet door dien geneesheer zelven gekonstateerd, aangezien hij weinig gelegenheid heeft, om de bevolking, die een' grooten afkeer voor onze behandeling koestert, te zien, maar heeft hij zulks uit dienaangaande genomene informatiën opgemaakt.

Het weder was, behalve in de maanden Julij en Augustus, (toen het buitengewoon heet en droog was) zeer variabel, en het ziektekarakter rheumatisch-katarrhaal. Epidemische ziekten werden niet waargenomen.

De intermittentes hadden eene kwotidiane of tertiane verlooporde, sommigen waren met gastricismus zamengesteld. Rheumatismus was niet hevig en genas spoedig na applikatie van vesicatoria.

Eene anasarca, gevolg van rheumatismus der extremiteiten, herstelde spoedig onder het gebruik van diaphoretica en spiritueuse inwrijvingen.

De *sijphilis* schijnt niet toe te nemen.

Lepra komt bij 50 Chinezen voor. Zij worden afgezonderd in een steenen gebouw op het eiland Lingarang onderhouden.

Onder de gedane operatiën wordt vermeld: exarticul. manus sinistr. bij een chinees, die eene schotwond kreeg, waardoor

de ossa metacarpi, enz. verbrijzeld werden. Lijder bleef na de operatie vrij van koorts en herstelde zeer spoedig.

Verder wordt vermeld een geval van commotio medullae spinalis. Een gekondemneerd persoon namelijk viel uit eenen boom van tamelijke hoogte, waarbij vooral de regio lumbalis et sacralis het meest gekneusd werden, en hij ten gevolge van commotio medullae spinalis eene verlamming der onderste ledematen en der pisblaas vertoonde, welke laatste zich als incontinentia urinae openbaarde. Na eene behandeling (?) van eenige maanden was de lijder volkomen genezen.

Van Inlandsche geneesmiddelen werden met vrucht gebruikt de bladeren van Psidium pijriferum tegen atonische diarrhoeën, de herb. phijllanthi urinariae in het 2de stadium van urethritis, en als diureticum de folia hibisci tiliaceï tegen katarrhale aandoeningen der respiratie-organen.

Behandeld op het eiland Riouw.

Specifikatie.	Beh.		Overl.		Sterfte.	
	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.
Gekondemneerd	»	89	»	1	»	1 : 89.
Civiele kruisbooten	»	1	»	»	»	»
Behoeftigen	»	17	»	»	»	»
	»	107	»	1		
	107		1		1 : 107.	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld of geëvakueerd.
Febris intermittens.	13	»	12
Diarrhoea.	6	»	6
Dijsenteria.	3	1	2
Catarrhi.	11	»	11
Transporterc.	33	1	31

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld of geëvakueerd.
Per transport.	33	1	31
Rheumatismus.	19	»	17
Mania.	1	»	1
Hijdrops.	1	»	1
Exanthemata varia.	5	»	5
Morbi sijphil. secund.	6	»	6
Vulnera.	9	»	8
Contusiones.	3	»	3
Abscessus.	2	»	2
Ulcera.	12	»	11
Morbi oculorum.	4	»	4
» varii interni.	12	»	12
Totaal.	107	1	101

Bandjermassin (Z. kust van Borneo.)

De offic. van gez. der 2de kl. HELFRICH kon wegens zijn te kort verblijf aldaar geene bijzonderheden mededeelen.

De gezondheidstoestand schijnt evenwel zeer gunstig genoemd te mogen worden; in dit jaar zijn geene opmerkenswaardige gevallen onder geneeskundige behandeling gekomen, tenzij een geval van hevige bloeding uit de genitaliën bij eene ruim 5 maanden zwangere vrouw, met dreigenden abortus, genezen door rust, horizontale ligging, toediening van opium en aether en koude fomentatiën op den buik. Een ander geval van bloeding zag men bij eene dame, 2 maanden zwanger, die sterk gedanst had, welke bloeding telkens terugkeerde, totdat eindelijk de eivliezen werden ontlast, waarna zij herstelde. Bij de eerste bloeding was hier het embrijo zonder de vliezen, ongemerkt, afgedreven. In een derde geval hadden dagelijks bij eene kraamvrouw vrij hevige bloedingen uit den uterus plaats, gepaard met koortsverschijnselen; de toediening van chinine deed hier de genezing verkrijgen.

Behandeld te Bandjermassin.

Specikatie.	Behand. Eur.	Behand. Inl.	Overl. Eur.	Overl. Inl.	Sterfte. Eur.	Sterfte. Inl.
Ambtenaren	22	»	1	»	»	1 : 22.
Partikulieren	13	»	»	»	»	»
Behoeftigen	»	9	»	1	»	1 : 9.
Bannel. en Gevang.	»	166	»	5	»	1 : 33,2.
	35	175	1	6		
	210		7		1:30.	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld of geëvakueerd.
Febris intermittens.	53	»	53
Diarrhoea.	16	»	16
Dijsenteria.	6	2	4
Catarrhi.	12	1	11
Encephalitis.	1	»	1
Pleuritis. Pneumonia.	3	3	»
Phthisis pulmonalis.	2	»	2
Gastritis. Enteritis.	2	»	2
Hepatitis. Abscessus hepatis.	1	»	1
Morbi lienis.	2	»	2
Peritonitis.	1	»	1
Haemorrhoïdes.	2	»	2
Rheumatismus.	5	»	5
Mania.	1	»	1
Hijdrops.	4	»	4
Scrophulosis.	1	»	1
Marasmus.	4	1	3
Helminthiasis.	2	»	2
Scabies.	8	»	8
Exanthemata varia.	2	»	1
Morbi sijphil. prim.	1	»	1
Haemorrhagiae.	4	»	4
Vulnera.	20	»	19
Abscessus.	6	»	4
Ulcera.	37	»	35
Morbi oculorum.	3	»	3
» varii intern.	11	»	11
Totaal.	210	7	195

Pangaron (Z. O. kust van Borneo).

Steenkolen etablissement Oranje Nassau.

De offic. van gez. 3de kl. C. G. C. F. Greiner berigt omtrent de weêrsgesteldheid en den genius epidemicus het volgende:

Het ziektekarakter was gastrisch bilicus, met uitzondering van een korten tijd, als wanneer het zich katarrhaal voordeed. Eerstgenoemde genius bereikte deszelfs toppunt in Julij en Augustus, tijdens de grootste droogte en warmte (tot 100° Fahr.) en het waaijen van N.O., N. en N.W. winden; terwijl het verblijf in de ongezonde, slecht geventileerde mijngangen, het zijne daartoe bijbragt. Van het midden van September tot het midden van Oktober werden nu en dan katarrhale aandoeningen van de respiratie-organen opgemerkt, vooral na onweders, waarbij snelle temperatuursverschillen werden waargenomen. Op den 18den en 19den Oktober geschiedde zulks in een' buitengewonen graad; de thermometer zonk des middags tusschen 12 tot 2 ure van 100 op 70° en bleef deze temperatuur gedurende den nacht behouden. Onmiddellijk daarop ontstonden katarrhale koortsen, met lokalisatie op het slijmvlies der ademhalings-werktuigen, in grooten getale, en ging de ziekte in eene epidemie over (influenza). Alle aanwezige Javanen en enkele Europeanen werden aangetast. Tusschen 20 Oktober en 10 November lag dan ook het hospitaal opgepropt vol. Eindelijk werd ook het hospitaalpersoneel aangetast. Den 28sten Oktober had de ziekte haar hoogste standpunt bereikt, en den 10den November waren alle sporen er van weder verdwenen. Gedurende dezen tijd werden de gastrisch bilieuse sijmptomen verdrongen, en kwamen zij eerst den 10den November weder te voorschijn.

Febris intermittens kwam hier bijzonder veel (400) malen voor, en veelal met gastrisch-bilieuse verschijnselen gekompliceerd. Eenvoudige tijposen vindt men hier niet, evenmin goed te onderscheidene paroxijsmen en apijrexiën, of aktieve

reaktie. Perniciosa werd zeldzaam waargenomen.

In het algemeen werd de tartar. potass. stibiat. toegediend, hetzij als emeticum en laxans, hetzij als alterans of solvens, en zag men daarvan de heerlijkste resultaten tot het verdrijven der gastrisch bilieuse sijmptomen, waarna men door febrifuga spoedige herstelling verkreeg. Als febrifuga werden gebezigd chinine en Proetowalie. Dit laatste, zegt de heer Greiner, kan in de meeste gevallen, vooral nadat vooraf tartar. emetic. gegeven is, de chinine en het dec. cort. peruv. vervangen. Hij gaf een goed gekoncentreerd decoctum van de Proetowalie met akar goening *āā* p. aeq. pro die unc XII—XVIII met unc *β* chlorur. sodii. Gedurende het gebruik bleven de lijders onder warme dekens liggen, tot de transspiratie, die op de toediening volgt, weder geweken was. Gewoonlijk volgden verscheidene brijige sedes, en na 3 à 4 dagen met het middel te hebben voortgegaan, was de koorts verdwenen. Ook als roborans kan die Proetowalie met de akar goening aangeprezen worden, en in vele gevallen het dec. cort. peruv. overbodig maken. Daar waar genoemde geneesmiddelen onvoldoende waren de koortsen te genezen, werd de chinine met vrucht aangewend.

Dijsenterie kwam veelvuldig voor, doch eindigde meestal in herstelling. De behandeling bestond in het toedienen van kalomel en ol. ricini (in den beginne) als laxans, strenge dieët en rust, vervolgens sulphas cupri c. opio, plaatselijke behandeling, enz.

Overigens valt van hier niets opmerkenswaardig te zeggen, tenzij dat hier lieden gevonden worden, die ten gevolge van het *eten van koolschiefer* aan uittering sterven, en veelal door eene oogziekte worden aangedaan, welke spoedig door bersting der oogrokken blindheid doet ontstaan. (Zie hieromtrent 1ste, 2de en 3de aflevering van den derden jaargang van het geneeskundig tijdschrift).

Behandeld te Pangaron.

Specifikatie.	Behand.	Overl.	Sterfte.
Geëmploijeerde Eur.	40	1	1 : 40.
Vrije geëmpl. Inl.	65	3	1 : 21,7.
Rivier-matrozen.	56	3	1 : 18,6.
Gekondem. en gedetin.	704	24	1 : 29,3.
	865	31	1 : 27,9.

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld of geëvakueerd.
Febris intermittens.	412	8	396
» remittens.	67	2	65
Diarrhoea.	55	4	48
Dijsenteria.	59	6	51
Catarrhi.	8	1	7
Encephalitis.	1	»	1
Pleuritis. Pneumonia.	2	»	2
Vitia cordis.	1	»	1
Hepatitis. Abscessus hepatis.	5	1	4
Haemorrhoïdes.	1	»	1
Rheumatismus.	16	»	16
Epilepsia.	1	»	1
Hijdrops.	3	»	3
Helminthiasis.	2	»	2
Lepra.	1	»	1
Scabies.	6	»	6
Exanthemata varia.	13	1	11
Morbi sijphilit. primarii.	4	»	4
» » secund.	1	»	1
Hernia.	2	»	2
Vulnera.	52	»	51
Contusiones.	41	1	40
Luxationes.	2	»	2
Fracturae.	3	1	2
Abscessus.	1	»	1
Ulcera.	20	1	18
Morbi oculorum.	20	2	17
» varii interni.	34	3	30
» » externi.	52	»	52
Totaal.	865	31	814

Pontianak (W. kust van Borneo).

De offic. van gez. 2de kl. J. N. Stevens meldt, dat de gezondheidstoestand der bevolking over het algemeen als vrij gunstig kan gerekend worden, terwijl, wat de weêrsgesteldheid aangaat, deze niets bijzonders opleverde. Onder de weinige alhier voorgekomene ziektegevallen waren de volgende belangrijk.

Febris puerperalis waargenomen bij eene Europesche vrouw, 38 jaren oud, welke voor de eerste keer baarde. Wegens vroegtijdig afvloeijen van het vruchtwater, en een zeer groot kind met sterk ontwikkelden schedel, moest zij met de forceps verlost worden, en ofschoon deze kunstbewerking zonder beleediging van moeder of kind afliep, ontwikkelde zich (nadat vooraf onderdrukking der lochiae en der zogafscheiding waren opgemerkt, welke niet weder geheel konden worden te voorschijn gebragt), genoemde ziekte bij haar, en overleed zij daaraan, niettegenstaande eene naauwkeurige behandeling. De vrouw had gebruik gemaakt van inlandsche uitwendige (misschien ook inwendige) geneesmiddelen, haar door doekons gegeven; welligt hebben deze iets bijgebragt tot den ongelukkigen afloop.

Beri-beri. Hieraan leed eene Inlandsche vrouw; de ziekte was nog in haar begin en vertoonde zich onder de volgende sijmptomen; onvolkomene verlamming der onderste ledematen, vooral van de buigspieren van den voet, zoodat de teenen steeds benedenwaarts gerigt waren. Deze verlamming ging gepaard met hevige pijnen in den loop van het scheen- en dijbeen, gevoeligheid in het onderste gedeelte der wervelkoloms, nu en dan koortsachtige reaktie en tusschenbeide meer of min hevige hartkloppingen. Ook in de voorarmen gevoelde zij nu en dan pijnlijke scheuten. Haar werden groote giften chinine (gr. xii tot scr. i) opgelost in acid. sulphur. dil., gedurende 3 dagen toegediend, koude stortbaden en vlugtige smeersels geappliceerd, enz. Zij was na eene behandeling van 12 dagen genezen.

Behandeld te Pontianak.

Specifikatie.	Behand. Eur.	Behand. Inl.	Overl. Eur.	Overl. Inl.	Sterfte. Eur.	Sterfte. Inl.
Policie bedienden	»	2	»	»	»	»
Ambtenaren	4	»	»	»	»	»
Behoeftigen	»	3	»	»	»	»
Kettinggangers	»	2	»	1	»	1 : 2.
	4	7	»	1		
	11		1		1 : 11	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld en geëvakueerd.
Febris intermittens.	3	»	3
» remittens.	1	1	»
Diarrhoea.	3	1	2
Paralijsis.	1	»	1
Morbi sijphil. prim.	2	»	1
Vulnera.	3	»	2
Fracturae.	1	»	1
Abscessus.	2	»	2
Morbi oculorum.	2	»	2
Totaal.	18	2	14

Sambas (W. kust van Borneo).

De offic. van gez. 1ste kl. J. H. Le Pique zegt, dat de bevolking zeer afkeerig is van Europesche behandeling, waarom er dan ook weinig is voorgevallen. Eene scirrhus ventriculi eindigde in den dood, de sektie werd niet toegestaan. Een geval van mata-glap? werd waargenomen bij een in intellektuele ontwikkeling zeer achterlijken Inlander. Deze beging in eene opwelling van toorn, aangewakkerd door nationale vooroordeelen en bijgeloovigheid, een' moord.

Behandeld te Sambas.

Specifikatie	Behand. Eur.	Behand. Inl.	Overl. Eur.	Overl. Inl.	Sterfte. Eur.	Sterfte. Inl.
Ambtenaren	13	1	1	1	1:13	1:1.
Partikulieren	»	5	»	»	»	»
Vrouwen en Kinderen	1	4	»	»	»	»
	14	10	1	1		
	24		2		1 : 12.	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld of geëvakueerd.
Febris intermittens.	7	»	6
» remittens.	6	»	6
Diarrhoea.	1	»	1
Dijsenteria.	1	1	»
Catarrhi.	4	»	4
Gastritis. Enteritis.	1	1	»
Helminthiasis.	2	»	2
Exanthemata varia.	1	»	1
Morbi oculorum.	1	»	1
Totaal.	24	2	21

Amboina (Moluksche eilanden).

De offic. van gez. 1ste kl. F. Schmitt geeft de volgende bijzonderheden op.

De stad Amboina vervalt van jaar tot jaar, en dragen de inwoners weinig zorg voor hunne woningen. Alles is, niettegenstaande strenge policie maatregelen, vuil; de rivieren en grachten zijn vol slijk en ander vuilnis, en verspreiden even als de waterleidingen, die slechts nu en dan van water voorzien zijn, eene hinderlijke modderlucht.

Intermittentes komen menigvuldig voor, misschien gedeeltelijk ten gevolge van de zich uit de vuile, dikwijls overstroomde

grachten vermoedelijk ontwikkelende miasmata, alsmede door de zeer onzindelijke levenswijze en luiheid der inwoners. Epidemisch komen de koortsen nu en dan voor, zooals dit jaar van Mei tot Oktober, en daar nu aardbevingen deze voorafgingen, is het zeer waarschijnlijk, dat hierin een oorzakelijk moment moet gezocht worden. Overigens kon men geen verband tusschen de tijposen en de weêrsgesteldheid brengen, daar dezelve ongeregeld voorkwamen.

De *epidemie*, welke op de hoofdplaats vele offers onder de Inlandsche bevolking maakte, was minder uitgebreid en hevig in de, in de afdeeling gelegene negorijen, terwijl men op de aangrenzende eilanden en zelfs in de afdeeling Hila en Larieke, langs de noordkust van Amboina, met uitzondering van Boeroe, bijna niets van zieken heeft gehoord.

De Inlandsche bevolking roept slechts zelden Europesche hulp in, en ontvangt, als zij zulks doet, chinine-pillen.

Lepra. Personen hierdoor aangetast (7 mannen en 2 vrouwen) worden in een afzonderlijk gebouw te Wainitoe, een uur van Amboina gelegen, verpleegd. Van tijd tot tijd worden ze door den geneesheer bezocht, die hun het noodige verband en medikamenten doet verstrekken.

In dit jaar zijn er 3 van overleden. Eene eigenlijke geneeskuur tegen de lepra is niet ingesteld geworden. De besmettelijkheid wordt betwijfeld. *Sijphilis*, ofschoon nog veelvuldig voorkomende, schijnt toch af te nemen. *Framboesia* komt bijzonder veel voor. In sommige negorijen is meer dan de helft der kinderen aangetast. De heer S. beschrijft het verloop der ziekte volgender wijze:

Of met òf zonder voorboden komt het exantheem sukcessievelijk met tusschenpoozen te voorschijn, waarbij enkele puistjes onmiddellijk weder droog beginnen te worden en andere nieuwe opkomen; soms klagen de kleine lijders, voordat de eerste eruptie plaats heeft, over vermoeidheid, gebrek aan eetlust, hoofdpijn en over op rheumatische gelijkende pijnen in den rug en in de gewrichten; ook febriele verschijnselen zijn niet

zeldzaam. Aanvankelijk bestaat het exantheem alleen uit speldenknop groote, met vlekken of stippen beginnende puisten, die sukcessievelijk grooter wordende, veel gelijkenis hebben met pokken, en gevuld zijn met een witachtig, troebel vocht; breken nu de puisten door, dan ontlast zich eene dikke, taaije stof, en worden zij overdekt met dikke korsten. Andere vertoonen na het openbreken der epidermis fungeuse uitwassen van de grootte eener moerbezië. Hoe minder in aantal, hoe grooter en uitgebreider zij worden; tot werkelijke suppuratie komen zij niet, maar ontlastten langzamerhand aan de oppervlakte een kleverig, zich tot korsten vormend vocht. De uitbotting heeft voornamelijk plaats in het aangezigt, aan den hals, in de okselholten, rondom den anus en aan de teeldeelen, en ook vooral aan de extremiteiten.

Wanneer het exantheem deszelfs toppunt bereikt heeft, worden sommige dier plekken aanmerkelijk grooter (zelfs den omvang eener spaansche mat hebbende) en scheiden eene naar ichor gelijkende stof af, zij worden meer en meer diep, en doen eindelijk soms de onderliggende beenderen aan.

In bijzonder gunstige gevallen duurt de ziekte 1½ tot 2 maanden, gewoonlijk echter verloopen verscheidene maanden, zelfs jaren, voordat het proces geweken is.

De ziekte kan als endemische kinderziekte beschouwd worden; zij komt het meest in die negorijen voor, welke aan het zeestrand zijn gelegen, en waar de kinderen, gedurende den geheelen dag in zand en zeewater rondloopen, liggen en spelen, en waar goed put of rivierwater schaarsch is. In vuile, smerige negorijen treft men ook meer kinderen met framboesia aan; onzindelijkheid en slecht voedsel dragen veel tot hare ontwikkeling bij, doch wordt zij veelal door contagium te weeg gebragt, hetgeen ook den Inlander bekend is; evenwel worden door hen daartegen weinig voorzorgsmaatregelen genomen, eigenlijke afzondering heeft niet plaats, alleen worden zulke kinderen door de ouders niet op de school gezonden. Wan-

neer bij de eene of andere familie zich bij een kind framboesia vertoont, worden gewoonlijk ook alle overige, soms zelfs ook de ouders, sukcessievelijk aangetast. Gelukkig nog, dat het contagium waarschijnlijk zeer *fix* is, en dat tot het voortplanten der ziekte eene onmiddelijke overbrenging der stof noodig is. Het contagium zoude gemakkelijk en dikwijls door vliegen worden overgebragt, bijzonder wanneer kinderen met kleine wondjes of zweren behebt zijn.

Een bijzondere vorm van sijphilis, welke sommigen in de framboesia meenen te zien, kan de heer S. niet in haar opmerken. Bij de framboesia is het exantheem overeenkomende met de febriele en kontagieuse; personen die eenmaal besmet waren, worden op weinige uitzonderingen na, niet meer aangetast. Ook is de beenaandoening geheel het gevolg der huidzweren, terwijl bij sijphilis het beenlijden primitief ontstaat. Geneeskundige hulp wordt daarentegen nimmer gevraagd. De Inlander gebruikt inwendig afleidende en roborerende en uitwendig sterk adstringerende decocta.

De in het hospitaal behandelde koortsen vertoonden een' tijpus quotidianus, tertianus, zelden in eens een quartanus.

Hijdrops werd dikwijls als gevolg waargenomen. In die gevallen, waar intermittens in remittens en nervosa overging, werd geobserveerd, dat de bedoelde personen allen met smerige bezigheden belast waren, zooals schoon maken van tonnen en stelletjes, enz. Eens zag men versterving in de regio sacralis sinistr. op koorts volgen, welke zeer uitgebreid en in de diepte voortgegaan was; vooraf was paralijsis bij dien patient opgemerkt. Onder het gebruik van cascarilla en ijzer genas hij.

Over het algemeen moest chinine tegen de koortsen worden toegediend. Ligte recidieven werden soms onder het gebruik van inf. fl. chamomill. c. aq. calcis, overwonnen. Van salmiak met andere amara verbonden werd geen nut gezien.

(1) In de 4de, 5de en 6de aflevering van het geneeskundig tijdschrift in Nederlandsch Indië komt eene belangrijke verhandeling voor over framboesia, door den offic. van gez. der 2de kl. Vogler. W.

Behandeld te Amboina.

Specifikatie.	Behand. Eur.	Inl.	Overl. Eur.	Inl.	Sterfte. Eur.	Inl.
Partikuliere praktijk	160	213	7	3	1:23	1:70.4.
Behoeftigen	55	105	2	1	1:27,5	1:105.
Weeshuis	15	»	»	»	»	»
Gevangenissen	3	5	»	»	»	»
Kettingkwartier	»	29	»	3	»	1:9.7.
Hospitaal voor bannel.	»	292	»	12	»	1:24,3.
Leprozenhuis	»	12	»	3	»	1:4.
	233	656	9	22		
	889		31			1:28,7.

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld of geëvakueerd.
Febris intermittens.	462	8	443
» remittens.	41	»	41
Diarrhoea.	23	»	23
Dijsenteria.	12	5	7
Aphthae.	1	»	»
Catarrhi.	43	»	42
Encephalitis.	2	1	1
Pleuritis. Pneumonia.	15	»	15
Phthisis pulmonalis.	2	1	1
Vitia cordis.	3	»	3
Hepatitis. Abscesssus hepatis.	2	»	2
Peritonitis.	1	»	1
Haemorrhoïdes.	1	»	1
Rheumatismus.	5	»	5
Tetanus.	1	1	»
Hijdrops.	9	4	5
Scrophulosis.	6	1	5
Scorbutus.	5	2	1
Helminthiasis.	13	»	13
Lepra.	12	3	»
Transportere.	659	26	609

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld of geëvakueerd.
Per transport.	659	26	609
Scabies.	10	»	10
Exanthemata varia.	33	»	33
Morbi sijphil. prim.	22	»	22
» » secund.	5	»	4
Haemorrhagiae.	2	»	2
Vulnera.	8	»	8
Contusiones.	4	»	3
Abscessus.	14	»	14
Ulcera.	64	1	58
Morbi oculorum.	3	»	3
» varii interni.	59	4	54
» » externi.	6	»	6
Totaal.	889	31	826

Menado.

De offic. van gez. 2de kl. C. W. F. Mock meldt, dat in de maand September eene hevige buikziekte epidemisch woedde. Zij viel zamen met den paddieoogst en was vergezeld van katarrhale ophthalmiën en katarrhen der luchtwegen. Ook heerschte te dier tijde eene hooge temperatuur gedurende den dag, die des nachts zeer daalde. In den beginne was de heer Mock geneigd, deze ziekte als eene *enteritis mucosa* te diagnosticeren; toen later evenwel door hem bij vele lijders exsudaat in de sedes werd gevonden, veranderde hij die diagnose in *dijsenterie*. Als verschijnselen worden opgegeven buikpijnen, slijmige met bloedstrepen gemèngde sedes, met tenesmi gepaard gaande, later meer donkerroode, geleiachtige, tevens duidelijk gemengd met stukjes van het slijmvlies. De ontlastingen hadden bij sommigen van 6—8 keeren daags plaats, terwijl weder anderen ze onophoudelijk hadden.

De tong was bij de meeste lijders droog, rood, met geïnjekteerde papillen. Er bestond braakneiging of werkelijk braken. Het bloedvatenstelsel reageerde over het algemeen

weinig. Bij reeds eenigen tijd ziek zijnde personen was de pols klein en zwak. De temperatuur der huid, behalve bij kinderen, niet bijzonder verhoogd. Kalomel met morphium werd voor de zieken verkrijgbaar gesteld, en rondgedeeld aan de hoofden, enz., doch meent de heer MOGK, dat daarvan bijzonder weinig gebruik zal gemaakt zijn, daar de bevolking nog een grooten afkeer van Europesche geneesmiddelen heeft. Volgens opgaven der hoofden, enz. zouden 8086 lijders in de residentie zijn voorgekomen, waarvan er 496 stierven.

In het distrikt Tomohon en wel op het hoogst gelegen gedeelte, begon in September de epidemie, brak nog dezelfde maand in het distrikt Sarongsong uit, vervolgens in Oktober in Kakassasseng, Tondano, Kasas, Sonder, in November (toen te Tomohon geene zieken meer gezegd worden te zijn) te Tonkalama en Largowang, en later te Ratahan, Passan en aan de stranden van Tondano, Amoerang, Menado en Kema. In December werd ze in alle deze distrikten te gelijker tijd waargenomen, zoodat men haar nog niet als geëindigd kan beschouwen.

Lepra komt ten getale van 39 voor. De daaraan lijdenden zijn afgezonderd en bewonen een gebouw op het eiland Banka. Er zijn in 1853 bijgekomen, 7 lijders, 6 aan elephantiasis mutilans en één met elephantiasis graecorum. Twee jongens en een meisje, van een Europeschen vader afstammende, komen onder de bijgekomenen voor.

Morbi oculorum kwamen epidemisch onder de bevolking voor. Zij werden echter niet behandeld.

Overigens komt niets bijzonders in het verslag voor.

Behandeld te Menado.

	Behand.		Overl.		Sterfte.	
Specifikatie.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.
Partikulieren.	62	18	7	3	1:8,85	1:6.
Lijders in de Lep.-gest.	»	39	»	3	»	1:13.
	62	57	7	6		
	119		13		1:9,13.	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld of geëvakueerd.
Febris intermittens.	25	»	25
» remittens.	12	1	11
Diarrhoea.	1	»	1
Dijsenteria.	7	4	3
Aphthae.	1	»	1
Catarrhi.	1	»	1
Vitia cordis.	1	»	1
Morbi lienis.	3	»	3
Haemorrhoïdes.	4	»	4
Rheumatismus.	1	»	1
Paralijsis.	2	1	1
Epilepsia.	1	»	1
Helminthiasis.	1	»	1
Lepra.	39	6	8
Morb. sijphil. prim.	1	»	1
» » secund.	1	»	1
Ulcera.	1	»	1
Morbi oculorum.	1	»	1
Morbi varii intern.	11	1	10
Totaal.	112	13	74

Ternate (Moluksche eilanden).

De offic. van gez. 2de kl. K. L. Meijer deelt het volgende mede:

In het geheel werden behandeld volgens het rapport 222 lijders; edoch zijn behalve deze in het militaire hospitaal nog 49 behoeftigen, kettinggangers en venerische vrouwen onder behandeling geweest.

De weêrsgesteldheid leverde dit bijzonders op, dat het geheele jaar door meer droogte, dan in vroegere jaren gewoonlijk het geval was, werd waargenomen. Alleen in de maand December viel er veel regen. Van Julij tot November had men slechts 12 regendagen, en in de eerste 6 maanden zag men geene onevenredigheid tusschen drooge en natte dagen. De temperatuur was des morgens meestal 76—78°, des middags

85—86° en des avonds met zonsondergang 84—85°. Meerdere, niet hevige aardbevingen werden waargenomen.

De genius epidemicus was katarrhaal-gastrisch, de dijnamische reaktie erethisch of eenvoudig onstekingachtig; nerveus werd zij zelden.

Epidemisch heerschte op het eiland Almahera, van December 1852 tot in Mei 1853, onder de Alfoeren, koortsen met aandoening van het slijmvlies des darmkanaals, waardoor diarrhoën, kolijkaardige verstoppingen en werkeloosheid der lever geboren werden. Het aantal dooden rekent men op ruim 200; als oorzaak noemde men de aanhoudende natheid van de moessons. Voor zooveel het verlangd werd, werden geneesmiddelen daar heen gezonden (ol. ricini, pulv. Doveri, enz.)

Behandeld te Ternate.

Specifikatie.	Behand. Eur.	Behand. Inl.	Overl. Eur.	Overl. Inl.	Sterfte. Eur.	Sterfte. Inl.
Ambten., ingezetenen, enz.	77	34	»	2	»	1:17.
Behoeftigen	63	26	2	3	1:31,5	1:8,66.
Kettinggangers en bannel.	»	20	»	1	»	1:20.
Hervormde weeshuis	2	»	1	»	1:2	»
	142	80	3	6		
	222		9		1:24,66	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld of geëvakueerd.
Febris intermittens.	32	»	32
» remittens.	52	1	48
Diarrhoea.	20	»	19
Cholerine.	1	»	1
Catarrhi.	19	»	18
Totaal.	124	1	118

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld of geëvakueerd.
Per transport.	124	1	118
Pleuritis. Pneumonia.	1	»	1
Phthisis pulmonalis.	3	2	»
Vitia cordis.	3	»	3
Hepatitis. Abscessus hepatis.	3	1	2
Haemorrhoïdes.	2	»	2
Rheumatismus.	5	»	5
Paralijsis (beri-beri).	4	»	4
Mania.	2	»	2
Scrophulosis.	3	»	3
Marasmus.	4	4	»
Helminthiasis.	26	»	26
Lepra.	2	»	»
Scabies.	1	»	1
Exanthemata varia.	7	»	3
Morbi sijphil. prim.	2	»	2
» » secundarii.	2	»	2
Haemorrhagiae.	5	»	5
Vulnera.	6	1	5
Contusiones.	2	»	2
Fracturae.	1	»	1
Abscessus.	6	»	6
Ulcera.	5	»	5
Morbi oculorum.	3	»	2
Totaal.	222	9	200

Banda (Moluksche eilanden).

Offic. van gez. 2de kl. D. A. Borck.

Omtrent de weêrsgesteldheid valt alleen te melden, dat zij zeer variabel was. Aardbevingen werden eenige malen gevoeld. Eenig verband met de weêrsgesteldheid was niet op te merken. Somwijlen (ofschoon gelukkig zelden) wordt bij westelijke winden en hooge atmospherische drukking, de dampkring alhier verontreinigd door zwaveldampen en fijne lavadeeltjes, afkomstig van den Goenong Api, die in westelijke rigting en zeer nabij het eiland Neira ligt. Iedereen ondervindt alsdan den on-

aangenamen indruk daarvan, en is benaauwd en bemoeijelijkt in de respiratie, somtijds komt het zelfs tot hoesten. Zulke perioden duren echter slechts korten tijd.

Ziekten der respiratie-organen zijn hier dan ook algemeen, vooral asthma komt veelvuldig voor; dit laatste meent de heer Borck het gevolg te zijn van emphijsema pulmon.; zoowel bij ouderen als bij zuigelingen is het eene dagelijks voorkomende ziekte. Bijzonder menigvuldig ziet men hier ook phthisis pulmonalis.

Sedert de aardbeving in 1852 heerschen vele malaria ziekten. Koortsen en dijsenteriën zijn aan de orde van den dag. Ofschoon over het algemeen de koortsen niet kwaadaardig zijn, komen toch nu en dan pernicieuse gevallen voor. Als een bewijs voor het hevig heerschen der intermittentes wordt opgegeven, dat men bijna niemand, om welke ziekte ook, en van welken leeftijd (zelfs zuigelingen van 2 maanden oud niet uitgezonderd), onder behandeling krijgt, die niet tevens aan phijskonie der milt lijdende is.

Als oorzaken kan men hier wel niet anders denken als aan de uitwasemingen van den vulkanischen bodem; moerassen toch ontbreken hier geheel en al. Ook *scrophulosis* komt hier veelvuldig voor. De huisvesting, voeding, enz. der bevolking, welke zeer veel te wenschen overlaten, kunnen hier al dadelijk als gewigtige oorzaken worden beschouwd.

Helminthasis kan ook als algemeen heerschende ziekte worden genoemd, even als rheumatismus.

Sijphilis wordt zelden waargnomen, en is alsdan van andere plaatsen overgebragt.

Lepra. 10 hieraan lijdenden zijn in een afgezonderd gebouw opgenomen en worden daar nu en dan door den geneeheer gezien.

Tetanus kwam voor bij een inlander, die, nadat hij gedurende eenen nacht onder den blooten hemel geslapen had, bij zijn ontwaken door de ziekte was aangetast. Hij was 30 jaren oud, krachtig gebouwd en goed gespierd; de aanvallen van uitgedrukten tetanus herhaalden zich om de 5 minuten en

konden willekeurig door aanraking van eenig deel worden opgewekt. Likteekens of verwondingen waren niet aanwezig. De aanwending van de Stütsche geneeswijze (gedurende 6 dagen volgehouden) bragt geene verandering of verbetering aan, waarom men overging tot de rationele behandelingswijze, en kalomel met opium toediende, warme baden met koude stortbaden op de medulla spinalis en eene groote menigte bloedige koppen op den rug appliceerde. Nadat men ook deze methode gedurende 8 dagen had gevolgd, en zich volstrekt geene beterschap liet bemerken, ging men tot eene andere over, en liet dagelijks 3 tot 4 malen het geheele ligchaam, en bijzonder de wervelkolom en de ledematen met eene zalf, bestaande uit ung. hijdrarg. unc. I. c. opii pur. dr. I. inwrijven, welke kwantiteit dagelijks werd opgebruikt; daarbij alle 2 uren koude begietingen langs den rug, die men gedurende 10 tot 15 minuten volhield. Binnen 6 dagen zag men nu aanmerkelijke beterschap, de krampen werden minder menigvuldig, minder pijnlijk en de ledematen slapper, de trismus bleef evenwel als vroeger aanhouden. Van nu af namen de verschijnselen dagelijks in hevigheid en duur af, de trismus bleef nog het langst bestaan, doch week ook ten laatste en konde patient na verloop van twee maanden het hospitaal genezen verlaten. Opmerkelijk is het, dat niettegenstaande de groote hoeveelheid verbruikte kwik zich volstrekt geene salivatie heeft vertoond.

Ulcera komen menigvuldig voor, zij hebben dikwijls een zeer kwaadaardig karakter, en nemen niet zelden alle verschijnselen aan van gangraena nosocomialis met uitzondering der aanstekelijkheid. Voortdurend worden van 70—80 en meer lijders aan zweren in het hospitaal verpleegd.

Meestal zijn ze het gevolg van nietige, kleine wonden, die door achteloosheid en onreinheid spoedig in rottende zweren veranderen, en dikwijls ook door de lijders zelve, daartoe gebragt worden, waartoe zij van de daun kambier gebruik maken, die bij hen als zwerenvormend middel bekend staat.

Veelal is luiheid en de zucht om in het hospitaal een onwerkzaam leven te leiden, hiertoe de aanleiding.

De behandeling dier zweren, vordert menigwerf de applikatie van het ferrum candens.

Inlandsche geneesmiddelen. Van deze werden de jonge *kemierie*-bladeren, als thee afgetrokken, tegen scrophulosis gegeven, even als de *folia nucis juglandis*, beide met zeer goed gevolg.

Behandeld te Banda.

Specifikatie.	Behand. Eur.	Behand. Inl.	Overl. Eur.	Overl. Inl.	Sterfte. Eur.	Sterfte. Inl.
Civiel hospitaal.	»	2040	»	61	»	1:33,4.
Leprozengesticht.	»	10	»	»	»	»
Partik. woningen.	180	281	7	6	1:25,7	1:46,8.
	180	2331	7	67		
	2511		74		1 : 33,9.	

Ziekten.	Behandeld.	Overl.	Hersteld en geëvakueerd.
Febris intermittens.	807	7	769
» remittens.	308	8	300
Diarrhoea.	47	9	37
Dijsenteria.	39	10	28
Cholera.	1	»	1
Catarrhi.	42	6	36
Apoplexia.	1	»	1
Pleuritis. Pneumonia.	21	3	17
Phthisis pulmonlis.	20	7	13
Hijdrothorax.	1	1	»
Vitia cordis.	1	1	»
Gastritis. Enteritis.	266	9	257
Hepatitis. Abscessus hepatis.	11	»	11
Morbi lienis.	2	»	2
Transportere.	1567	61	1472

ZIEKTEN.	Behand.	Overl.	Hersteld of geëvakueerd.
Per transport.	1567	61	1472
Peritonitis.	2	»	2
Haemorrhoïdes.	7	»	7
Rheumatismus.	103	»	101
Paralijsis.	7	2	3
Tetanus.	3	1	1
Mania.	2	2	»
Hijdrops.	26	2	24
Scrophulosis.	13	»	13
Marasmus.	7	3	4
Helminthiasis.	47	»	47
Lepra.	10	»	»
Scabies.	51	»	50
Exanthemata varia.	56	»	55
Morbi sijphil. prim.	14	»	12
» » secund.	4	»	4
Herniae.	4	1	3
Haemorrhagiae.	2	»	2
Vulnera.	31	»	31
Contusiones.	13	»	11
Luxationes.	4	»	4
Abscessus.	24	»	23
Ulcera.	494	2	438
Morbi oculorum.	20	»	19
Totaal.	2511	74	2326

N. B. Onder catarrhi zijn begrepen de bronchitides der kinderen, waaraan er 6 overleden; onder pleuritis en pneumonia het asthma; onder gastritis-enteritis, de obstructio alvi, colicae, gastricismus, etc. etc.

Timor-Koepang.

Offic. van gez. 3de kl. J. P. Hönig.

De weêrsgesteldheid alhier leverde de volgende bijzonderheden op. Gedurende de maanden April, Mei en Junij was zij zeer variabel; drukkende warmte werd plotselijk door sterke

vermindering in temperatuur gevolgd, hetgeen door bijkomenden regen en wind nog toenam. Verder was ook gedurende het overige gedeelte des jaars eene variabele weêrsgesteldheid aan de orde van den dag, alleen in de maand December was het weder meer konstant en regenachtig. Een genius epidemicus was bepaald op te merken, dan eens nam men gastrische en bilieuse, dan weder rheumatische of katarrhale affektiën waar.

Febris intermittens werd het geheele jaar door waargenomen; de vochtige weêrsgesteldheid schijnt hier niet zonder invloed geweest te zijn. De meeste koortsen kwamen voor in de maanden Julij tot en met Oktober; de drukkende hitte van den dag, tegenover de buitengewoon koele avonden en koude nachten (van 68°—95° verschil in temperatuur), bevorderde haar ontstaan en bragt tevens bilieuse komplikatën, hepatitides, dijsenteriae, enz. te voorschijn.

Verscheidene gevallen van intermittens waren zeer kwaadaardig, en vereischten eene ingrijpende behandeling (chinine c. kalomel, hirudines, affus. frig., derivantia, etc.)

Behandeld te Timor-Koepang.

	Behand.		Overl.		Sterfte.	
Specifikatie.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.
Amblen. en partik.	33	»	1	»	1:33	»
Civ. gev. en gekond.	»	99	»	1	»	1:99.
Behoeftigen	7	26	»	»	»	»
Bedienden (partik.)	»	8	»	»	»	»
Zeevarenden	2	»	»	»	»	»
	42	133	1	1		
	175		2		1:87,5.	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld of geëvakueerd.
Febris intermittens.	86	1	83
» remittens.	11	»	11
Diarrhoea.	8	»	8
Dijsenteria.	5	»	5
Catarrhi.	4	»	4
Pleuritis. Pneumonia.	5	»	5
Phthisis pulmonalis.	1	»	»
Hepatitis. Abscessus hepatis.	2	»	2
Peritonitis.	1	»	»
Haemorrhoïdes.	4	»	4
Rheumatismus.	7	»	6
Hijdrops.	1	»	1
Marasmus.	1	1	»
Helminthiasis.	8	»	8
Scabies.	3	»	3
Morbi sijphil. prim.	6	»	6
Vulnera.	4	»	3
Contusiones.	2	»	2
Ulcera.	14	»	14
Morbi oculorum.	2	»	2
Totaal.	175	2	167

SUMATRA'S WESTKUST.

Padang.

Wd. dirig. offic. van gez. 1ste kl. Reiche.

De gezondheidstoestand laat niets te wenschen over. Behalve enkele gevallen van cholera hebben dit jaar geene epidemische ziekten de bevolking geteisterd.

Behandeld te Padang.

Behand.		Overl.		Sterfte.	
Eur.	Inl.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.
57	19	4	»	1:14,25	»
76		4		1 : 19.	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld of geëvakueerd.
Febris intermittens.	25	»	25
» remittens.	1	»	1
Diarrhoea.	4	»	4
Dijsenteria.	3	1	2
Cholera.	26	2	24
Catarrhi.	3	»	3
Encephalitis.	2	1	1
Phthisis pulmonalis.	1	»	1
Gastritis. Enteritis.	2	»	2
Hepatitis. Abscessus hepatis.	1	»	1
Haemorrhoïdes.	1	»	1
Mania.	1	»	1
Helminthiasis.	2	»	2
Vulnera.	2	»	2
Ulcera.	1	»	1
Morbi oculum.	1	»	1
Totaal.	76	4	72

Padang Pandjang.

Offic. van gez. 2de kl. L. P. Kervel.

De weêrsgesteldheid was over het algemeen afwisselend, regenachtig en guur, de thermometer stond gemiddeld 's morgens op 64, 's middags op 79 en 's avonds op 67° Fahr. Vier aardbevingen hadden dit jaar plaats, waarbij de Merapie rook en vuur uitstootte. Epidemisch heerschten cholera en variolae. Door de eerste werden aangetast van medio Maart tot ultimo Mei 1495 personen, waarvan er 478 overleden. Eene weinig beduidende pokkenepidemie nam men in Maart waar. In September echter werden daardoor te Priaman 650 personen aangetast en stierven daarvan 50.

Behandeld te Padang Pandjang.

Specifikatie.	Behand. Eur.	Behand. Inl.	Overl. Eur.	Overl. Inl.	Sterfte. Eur.	Sterfte. Inl.
Ambtenaren	2	»	»	»	»	»

Specifikatie	Behand. Eur.	Behand. Inl.	Overl. Eur.	Overl. Inl.	Sterfte. Eur.	Sterfte. Inl.
Per transport	2	»	»	»	»	»
Ingezetenen	5	»	»	»	»	»
Chinezen	»	9	»	»	»	»
Vrouwen	»	5	»	1	»	1 : 5.
Kinderen	7	2	»	»	»	»
	14	16	»	1		
	30		1		1 : 30.	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld of geëvakueerd.
Febris intermittens.	3	»	3
Cholerine.	10	»	10
Catarrhi.	1	»	1
Apoplexia.	1	»	1
Phthisis pulmonalis.	1	1	»
Scrophulosis.	2	»	2
Helminthiasis.	6	»	6
Exanthemata varia.	2	»	2
Morbi sijphil. prim.	3	»	3
Vulnera.	1	»	1
Totaal.	30	1	29

Solok.

Offic. van gez. 2de kl. J. R. A. Bauer.

Op het summier ziekenrapport komt geene specifikatie voor. De bevolking van de afdeeling Solok werd door epidemiën van dijsenterie, cholera en bilieuse koorst aangetast, doch hadden deze ziekten tegen het einde des jaars weder opgehouden.

Fort de Kock.

Offic. van gez. 2de kl. G. F. Charlier.

Het weder is ook hier zeer ongestadig, de temperatuur ge-

middeld 's morgens 64, 's middags 87 en 's avonds 71° Fahr.; de algemeene gezondheidstoestand was vrij goed, ofschoon eene kwaadaardige pokkenepidemie en menigvuldige koortsen voorkwamen. Geneeskundige hulp werd daartegen niet ingeroepen, alleen werden dietetische maatregelen genomen.

Sijphilis schijnt onder de Maleijers meer voor te komen, doch wordt zeldzaam geneeskundige hulp daartegen gevraagd. *Lepra* en *framboesia* komen nu en dan voor.

Behandeld te Fort de Kock.

	Behand.		Overl.		Sterfte.	
Specifikatie.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.
	6	8	1	»	1:6	»
	14		1		1 : 14	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld of geëvakueerd.
Febris intermittens.	5	»	5
» remittens.	3	»	3
Pleuritis. Pneumonia.	1	»	1
Mania.	1	»	1
Morbi varii.	4	1	3
Totaal.	14	1	13

Paija Comba.

Offic. v. gez. 2de kl. C. J. Sneltjes. Het summier rapport bevat geene opgaven van ziekten, en viel alhier behalve eene kleine pokkenepidemie niets bijzonders voor.

Bondjol.

Offic. v. gez. 2de kl. J. Boomsma.

Ook van hier bevat het summier rapport geene opgaven.

Het weder was over het algemeen guur, vochtig en mistig en de warmte van tijd tot tijd zeer drukkend; de gemiddelde temperatuur 81° Fahr.

De gezondheidstoestand der Inlandsche bevolking was naar wensch; endemische of epidemische ziekten hebben hier niet geheerscht, zelfs kwam niet één zieke onder behandeling.

De verspreiding van sijphilis onder de bevolking is zeer gering.

Rau.

Offic. v. gez. 3de kl. J. J. Schellart.

Van hier wordt gemeld, dat het vertrouwen op Europesche geneeskundige hulp zeer toeneemt, behalve in verloskundig opzigt. Als morbi endemici komen hier voor struma en cretinismus.

Sijphilis, vooral in Rau verspreid, komt daartegen in Pachanten niet voor. Koortsen zijn te Rau menigvuldig en vinden haren oorzaak in de daar bestaande moerassen; derzelver tijpus is gewoonlijk kwotidiaan, terwijl hare overgang in tijpheuse vormen vele lijders ten grave sleept.

Cholera heerschte te Rau en in hare omstreken met eene sterfteverhouding van 1 : 2.

Behandeld te Rau.

Specifikatie.	Beh.		Overl.		Sterfte.	
	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.
	3	1150	1	167	1 : 3	1:6,88.
	1153		168		1 : 6,87.	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld of geëvakueerd.
Febris intermittens.	1	1	»
» remittens.	52	1	51
Transportere.	53	2	51

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld of geëvakueerd.
Per transport.	53	2	51
Diarrhoea.	621	»	621
Cholera.	468	166	302
Hijdrocephalus.	1	»	1
Hernia.	1	»	1
Morbi oculorum.	9	»	9
Totaal.	1153	168	985

Padang Sidempoeang.

Offic. v. gez. 2de kl. G. H. James.

Het weder was ook hier zeer variabel; de gemiddelde thermometerstand 's morgens 71, 's middags 82 en 's avonds 74° Fahr. De genius epidemicus was gastrisch-katarrhaal. De gezondheidstoestand der bevolking wordt als vrij goed opgegeven, echter heerschte in April de cholera en in November intermitterende koortsen en dijsenterien (tijdens het bewerken der sawa's).

De landstreek is bergachtig en wordt door talrijke rivieren doorsneden; uitgestrekte wouden en alang-alangvelden, hier en daar afgewisseld door moerassige kommen, sawa's en ladangs, worden er in aangetroffen en geven het land een woest aanzien. Hier en daar, soms midden in de wildernis, treft men slecht bevolkte kampongs aan, en is het overigens zeer vruchtbare land door de zeer verspreide en geringe bevolking slechts weinig bebouwd. Te Balang Taro is zulks nog minder het geval dan elders. Sipierok is eene bergachtige, hooggelegene, zeer gezonde landstreek, waar veel rijst gebouwd wordt.

Het vee is over het algemeen schaarsch. Groot Mandheling is eene schoone vallei, die goed bebouwd, zeer vruchtbaar en sterk bevolkt is. De gezondheidstoestand is aldaar zeer voldoende, alleen het etablissement heeft veel van intermitterende koortsen te lijden, welker oorzaken moeijelijk zijn op te sporen, doch waarschijnlijk van miasmatischen oorsprong zijn.

De Batakker heeft weinig behoeften en draagt zeer weinig zorg voor zijn ligchamelijk welzijn. Zijne woning en kleeding is minder goed dan die van den Maleijer, en zijne onzindelijkheid grooter; hij baadt zich alleen om zich te verkoelen. Zijn voedsel bestaat uit rijst, djagong, groenten en vruchten, terwijl buffelvleesch slechts bij feestelijke gelegenheden wordt gegeten. Onder gewone omstandigheden eet hij het vleesch van gestorvene dieren, als honden, rotten, enz. met gretigheid; een vetgemeste hond wordt voor de grootste lekkernij gehouden.

Amfioen-schuiven doet hij niet. De rijst en djagong-kultuur is de hoofdtak van bestaan, benevens het weven van kleedingstukken. De welvaart en handel, ofschoon matig zijnde, zoude veel grooter zijn, wanneer er meer behoefte aan het noodzakelijkste en aan artikelen van weelde bestond. Het aangrenzende Mandheling is daarin zeer vooruit; de beschaving en welvaart neemt daar zeer toe, en door de zorg van het bestuur worden de kampongs en huizen aldaar luchtig en doelmatig gebouwd en onderhouden. Voedingsmiddelen, voornamelijk rijst, zijn evenredig aan de behoefte voorhanden en worden steeds in ruime mate aangeplant.

De cholera (in December 1852) te Padang ontstaan en zich van daar langs de hoofdplaatsen tot Siboga en Singkel uitbreidende, vertoonde zich in het laatst van Maart het eerst in de afdeeling Ankola en wel te Loemoet, het digst bij de kust gelegene gedeelte, terwijl zij te Siboga nog niet geheel geweken was; tegelijkertijd heerschte zij ook te Padang Lawas. Batang Taro voorbijgaande, verscheen zij den 2den April in de kampongs Baroe en Oetarimbaroe en Batoe Nadoema, 2 à 3 palen van Padang Sidempoeang, terwijl op de bazaar alhier zich den 3den April het eerste geval voordeed. Eerst den 8sten April tastte zij de bevolking te Padang Taro aan, van hier uit verspreidde zij zich in twee rigtingen, noordwaarts naar Sipierok, zuidwaarts naar Ankoladjai. Even als altoos grillig in haren loop, verschoonde zij ook nu enkele

kleine kampongs, sommige op zeer korten afstand van andere gelegen, waar zij met bijzondere hevigheid woedde. Het getal aangetasten beloopt 2737 en stierven daarvan 614. De verhouding van de overledenen tot de sterkte der bevolking en tot de aangetasten was te Loemoet het ongunstigste; daarop volgt de bazar te Padang Sidempoeang; te Sipierok heerschte de ziekte in eenen zeer ligten graad, hetgeen welligt een oorzaak vindt in de hoogere ligging en het krachtige menschenras; in het moerassige Loemoet is de bevolking zwak en uitgeput door de moeraskoortsen, terwijl te Padang Sidempoeang steeds vreemdelingen en menschen uit de kampongs tijdelijk hun verblijf houden. De duur der ziekte was 6 weken. De gevallen met doodelijken afloop duurden meestal slechts 12 uren, soms korter, soms ook 3 à 4 dagen. De ligtere gevallen herstelden meestal binnen 1½—4 uren. Recidieven waren menigvuldig; over het algemeen werd de voorgeschrevene behandeling slecht opgevolgd. Sekties konden niet gemaakt worden.

Behandeld te Padang Sidempoeang.

Specifikatie.	Behand.		Overl.		Sterfte.	
	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.
	6	2874	»	615	»	1:4,67.
	2880		615		1:4,68.	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld of geëvakueerd.
Febris intermittens.	139	»	139
Dijsenteria.	1	1	»
Cholera.	2737	614	2123
Helminthiasis.	1	»	1
Contusiones.	1	»	1
Lipoma.	1	»	1
Totaal.	2880	615	2265

Aijer Bangies.

Offic. van gez. 2de kl. A. QUICKBORNER.

Van hier is alleen het summier zieken-rapport ingekomen.

Behandeld te Aijer Bangies.

	Behand.		Overl.		Sterfte.	
Specifikatie.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.
Partikulieren.	12	13	»	1	»	1:13.
	25		1		1:25.	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld of geëvakueerd.
Febris intermittens.	8	»	8
Diarrhoea.	1	»	1
Morbi lienis (ruptura).	1	1	»
Helminthiasis.	4	»	4
Scabies.	2	»	1
Contusiones.	1	»	1
Ulcera.	7	»	6
Morbi oculorum.	1	»	1
Totaal.	25	1	22

Si Bogha.

Offic. v. gez. 2de kl. C. J. WREDE.

Op het summierrapport komen slechts 3 civiele ambtenaren, met koorts behandeld en daarvan genezen, voor. Het weder was alhier zeer wisselvallig, de thermometerstand gemiddeld 'smorgens 74, 'smiddags 88 en 'savonds 80° Fahr.

Cholera vertoonde zich hier, na te Baros en Lorkum te zijn waargenomen, den 14den Februarij en duurde tot den 16den Maart. Zij tastte op eene bevolking van 480 zielen er 53 aan, waarvan er 23 overleden. Het geheele getal aangetasten te Baros, Sorkum en Sibogha bedroeg 338, waarvan 179 overleden. Bij voorkeur werden die personen, welke gebrek leden, door de

ziekte aangetast; zij verliep zeer snel, en bijna zonder prodromi. Bij de sekties vond men hoofdzakelijk in het darmkanaal en de nieren pathologische afwijkingen; ook kwam trichocephalus dispar bijna regelmatig in het coecum voor.

De dood volgde na 3½ tot 57 uren; recidieven zijn niet geobserveerd, mannen werden voor de helft meer dan vrouwen aangetast; vooral voor kinderen en oude lieden was zij zeer noodlottig. Kunstmatige warmte en huidprikkels, en inwendig de choleramixtuur, deden weinig goed. Ook sulphas chinini in groote giften gaf negatieve resultaten.

Singkel

Offic. v. gez. 3de kl. E. F. M. Helmkampf.

Ofschoon nieuw aangekomenen dikwerf door endemisch voorkomende intermittentes worden aangetast, kan de gezondheidstoestand der bevolking bijzonder goed genoemd worden. Europesche geneeskundige hulp wordt door de bevolking gaarne aangenomen. Onder de epidemische ziekten kwam hier cholera voor, die twee malen deze plaats langs geheel verschillende wegen bezocht. Het eerst kwam zij voor op den 8sten Januarij, afkomstig uit de Battak, gaande langs de groote rivier, en duurde tot 9 Februarij; prodromi werden reeds langen tijd vooraf waargenomen. Ook onder de dieren werden alstoen buikaffektien gezien. Voor de tweede maal kwam zij van Padang, langs het zeestrand gaande, den 19den Februarij te Singkel; zij was nu veel kwaadaardiger, doch bepaalde zich slechts tot de aan het zeestrand gelegene visscherskampongs.

De thermometerstand was gedurende het heerschen der ziekte steeds buitengewoon hoog. Haar verloop was snel; de verschijnselen als gewoonlijk. Zij werd behandeld met mixt. anticholerica, sulphas chinini, kalomel et mur. morph., huidprikkels, etc.

Behandeld te Singkel.

Specifikatie.	Behand. Eur.	Behand. Inl.	Overl. Eur.	Overl. Inl.	Sterfte. Eur.	Sterfte. Inl.
Civiele ambtenaren	15	»	1	»	1 : 15	»
Bevolking	»	30	»	»	»	»
Chinezen, enz.	37	»	»	4	»	1:9,25
	52	30	1	»		
	82		5		1:16,4.	

ZIEKTEN.	Behandeld.	Overleden.	Hersteld of geëvakueerd.
Febris intermittens.	42	1	41
» remittens.	5	»	5
Diarrhoea.	2	»	2
Dijsenteria.	1	1	»
Cholera.	9	2	7
Catarrhi.	9	»	9
Rheumatismus.	3	»	3
Epilepsia.	1	1	»
Helminthiasis.	1	»	1
Scabies.	2	»	2
Haemorrhagiae.	2	»	2
Abscessus.	1	»	1
Ulcera.	3	»	3
Morbi oculorum.	1	»	1
Totaal.	82	5	77

Van Makassar, Larentoeka en Decima waren nog geene verslagen over 1853 ingekomen.

GEDURENDE HET JAAR 1863 WERD DE CIVIELE GENEESKUNDIGE DIENST OP JAVA, MADURA EN DE BUITENPOSTEN UITGEOEFEND DOOR:

1ste *Afdeeling.*

Batavia: Dr. G. Eisinger, D. Peereboom Voller en Dr. C. Swaving, 1ste, 2de en 3de stadsgeneesheeren.
Buitenzorg: de offic. van gez. der 3de kl. Dr. P. Swart.
Gadok: de partikuliere geneesheer Dr. J. Gerdenier.
Bantam: de offic. van gez. der 2de kl. C. A. Bensen.
Cheribon: de civiele geneesheer W. Bakhuis.
Indramaijoe: de offic. van gez. der 2de kl. H. Bloch.
Tjandjoer: de civiele geneesheer H. Haagsma.
Bandong: » » » J. K. van Haastert.
Krawang: » » » A. C. Vogler.

2de *Afdeeling.*

Samarang: 1ste stadsgeneesheer Dr. P. W. B. de Wilde.
2de » G. A. Hogenraad.
Oenarang: de offic. van gez. 2de kl. A. Rosman.
Willem I: » » » » 3de kl. A. E. Roos.
Tagal: de civiele geneesheer C. van Brink.
Pekalongan: » » » G. H. Muller.
Japara: » » » Dr. H. Hijmans.
Rembang: » » » J. M. Feldmann.
Banjoemaas: de offic. van gez. der 3de kl. F. L. Rohder.
Tjilatjap: » » » » » 2de kl. F. W. Reif.
Bagelen. { *Kedong Kebo:* offic. van gez. 2de kl. F. W. Dolge.
Wonosobo: id. 3de kl. A. Feldmann.
Gombong: id. 2de kl. J. H. A. B. Sonnemann Rebentisch. }
Kadoe: id. id. G. Voorsluijs van Elk.

Djokjokarta: offic. van gez. 2de kl. F. CORNET.
Soerakarta: id. id. P. A. W. A. PHILIPPI.
Klatten: offic. van gez. 3de kl. P. PLUIJGERS.
Madioen { *Ngawie* id. id. 2de kl. F. L. W. VOGLER.
{ *Madioen*, de civiele geneesheer Dr. M. DE GROOT.
Patjitan: offic. van gez. 3de kl. P. G. NAP.

3de *Afdeeling.*

Soerabaija; 1ste stadsgeneesheer Dr. P. L. ONNEN.
2de » G. J. KOOT.
Passaroeang: de offic. v. gez. 2de kl. J. G. X. BROEKMEIJER.
Probolingo: de civiele geneesheer K. BUWALDA.
Banjoewangie: de offic. v. gez. 3de kl. J. H. BRUIJNIS.
Kedirie: id. id. 2de kl. O. BRUMMER.
Bezoekie: id. id. P. A. BOL.
Grissee: de civiele geneesheer J. IJLSTRA.
Sumanap: de offic. van gez. 2de kl. A. H. THEPASS.
Bangkallang: id. id. J. G. A. PABST.
Fort Erfprins: id. id. A. AKKENAAR.
Bawean: id. 3de kl. J. C. SPITZAR.

Op de Buiten-Etablissementen werd de civiele geneeskundige dienst uitgeoefend:

te *Amboina*	door den	offic.	v.	gez.	1ste	kl.	F. SCHMITT.
» *Banda*	»	»	»	»	»	2de	»	D. A. BORCK.
» *Banka* (*Muntok*)	»	»	»	»	1ste	»	L. LINDMANN.
» » (*Batoeroessak*)	»	»	»		3de	»	W. A. J. BERNARD
» » (*Toboalij*)	»	»	»		2de	»	J. F. GIJSBERS.
» *Banjermassing*	»	»	»	»	»	2de	»	C. HELFRICH.
» *Benkoelen*	»	»	»	»	»	»	»	H. C. K. TH. DE RUIJTER.
» *Menado*	»	»	»	»	»	»	»	C. W. F. MOCK.
» *Makassar*	»	»	»	»	»	1ste	»	F. A. M. SCHMITZ.
» » (*Boelekomba*)	»	»	»		3de	»	H. L. BENSBACH.

te *Makassar* (*Bonthain*) door den o. v. g. 2de kl. W. HUBERTS VAN [ASSENRAAD.
» » (*Maros*) » » » » » G. FREYBERG.
» *Palembang* » » » » 1ste » J. M. VAN LEER.
» » (*Tebing Tingie*) » » 2de » C. E. LÖEBELL.
» » (*Lahat*) » » » » W. J. SCHMITT.
» » (*Mocarah Kompeh*) » 3de kl. J. TH. BOSMANS.
» *Pontianak* » » » » » 2de » J. N. STEVENS.
» *Pangaron* » » » » » 3de » C.G.C.F. GREINER
» *Riouw* » » » » » 2de » C. F. W. WEBER.
» *Telok-betong* » » » » » » » G. J. WIENECKE.

Sumatra's Westkust:

te *Padang*, dirig. offic. van gez. 2de kl. C. W. B. VOIGT.
» *Padang Pandjang*, offic. van gez. L. P. KERVEL.
» *Solok* id. id. J. R. A. BAUER.
» *Fort de Kock* id. id. G. F. CHARLIER.
» *Paija Combo* id. id. C. J. SNELTES.
» *Kotta Generaal Cochius* id. id. J. BOOMSMA.
» *Aijer Bangies* id. id. A. QUICKBORNER.
» *Rau* id. 3de kl. J. J. SCHELLART.
» *Padang Sidempoeang* id. 2de kl. G. TH. JAMES.
» *Sibogha* id. id. J. WREDE.
» *Singkel* id. id. E. F. M. HELMKAMPF.
» *Sambas* id. 1ste kl. J. H. LE PIQUE.
» *Ternate* id. id. K. L. MEIJER.
» *Timor* id. 3de kl. J. P. HÖNIG.
» *Larentoeka* id. » » H. G. A. JAHN.

Uit Nederland arriveerden de civiele geneeskundigen:

C. L. VAN DER VOORT,
A. SONIUS,
A. C. VOGLER en
C. A. THEPASS.

Partikuliere geneesheeren:

te *Batavia:* Dr. A. J. D. STEENSTRA TOUSSAINT.
W. J. JOHNSTON.
H. A. SCHREUDER.
» *Cheribon:* W. L. POOL.
» *Samarang:* C. VAN HAASTERT.
» *Soerakarta:* G. H. G. HARLOFF.
» » C. G. DE BRUIJN.
» » A. A. W. CORBIN.
» *Boijolalie:* Dr. J. C. PLOEM.
» *Bodjonegoro:* J. M. DE CRAY.
» *Soerabaija:* J. C. W. HEIJN.
» *Passaroeang:* J. C. QUARTERO.
» » S. BEIJER VAN DER VLUGT.

Akten tot uitoefening der genees-, heel- en verloskunde werden uitgereikt aan:

O. KUNHARDT, gepensioneerd offic. van gez. 1ste kl. voor Pamanoekan en Tjikau, assistent residentie Krawang.
J. IJLSTRA, civiel geneesheer voor Bandong.
J. C. PLOEM, voor Boijolalie.
A. C. VOGLER, civiel geneesheer voor de assistent residentie Krawang.
C. L. VAN DER VOORT, civiel geneesheer voor Sumanap.
J. GERDENIER, partik. geneesheer voor de assistent residentie Buitenzorg.
W. BAKHUIS, civiel geneesheer voor Cheribon.
J. K. VAN HAASTERT voor Bandong (Preanger Regentsch.).

De akte van den civielen geneesheer J. IJLSTRA werd overgeschreven van Bandong op Grissee.

Tot genees-, heel- en artsenij-mengkundige bij de faktorij voor den Nederlandschen handel op Decima werd benoemd:

Dr. J. K. VAN DEN BROEK, laatstelijk civiel geneesheer te Cheribon.

Ontslagen:

G. H. Hogenraad, 2de stadsgeneesheer te Samarang.

Eervol ontslagen:

Van de hem krachtens besluit van den 10den September 1852, No. 2 opgedragene waarneming der civiele geneeskundige dienst in de afdeeling Grissee (residentie Soerabaija) Dr. J. Gerdenier.

Batavia, den 27sten Junij 1854.

De Chef der geneeskundige dienst,
G. WASSINK.

AFZETTING VAN ZWART PIGMENT OP DE ARACHNOIDEA DER MEDULLA OBLONGATA, EIGENAARDIG AAN DE MALEISCHE VOLKSSTAMMEN.

DOOR

OTTO MOHNIKE.

Officier van gezondheid 2de klasse.

Gedurende mijne plaatsing bij het hospitaal te Samarang van Oktober 1846 tot in het begin van het volgend jaar, was ik in de gelegenheid de lijkopening van vele, aan zeer verschillende ziekten overledene Inlanders te doen. Hierbij viel mij het eerst eene eigenaardige zwartachtige kleur op van de membrana arachnoïdea der medulla oblongata, welke ik mij niet herinnerde bij de onderzoeking der hersenen van Europeanen ooit te hebben waargenomen. Deze kleur werd veroorzaakt, zoo als reeds met het bloote oog duidelijk te herkennen was, door zeer vele grootere en kleinere op het spinnewebvlies van het verlengde merg verstrooid liggende zwarte puntjes en stippeltjes.

Eenige maanden later te Batavia zijnde, deelde ik mijne waarnemingen hieromtrent aan den heer Müller, destijds dirigerend officier van gezondheid in de eerste afdeeling op Java, mede. De heer Muller overtuigde zich bij verschillende hersenen van Inlanders, dat het spinnewebvlies der medulla oblongata werkelijk eene meer donkere en zwartachtige kleur bezat, dan zulks bij de hersenen van Europeanen het geval was;

waarop wij gemeenschappelijk den aard dezer kleur, voornamelijk met het mikroskoop, nader onderzochten. De resultaten dezer onderzoekingen waren als volgt:

Bij Javanen en Madurezen heeft dat gedeelte van het spinnewebvlies, dat het achterste gedeelte der medulla oblongata (de corpora restiformia) bedekt, een eenigzins zwartachtig, gespikkeld voorkomen. Deze kleur neemt naar de zijden van het verlengde merg af, terwijl aan de voorvlakte, waar de arachnoïdea de corpora pijramidalia bekleedt afzonderlijke zwarte stippeltjes worden waargenomen. Naar beneden houdt dit gespikkeld voorkomen van het spinnewebvlies op, daar waar de medulla oblongata in de medulla spinalis overgaat. Naar boven zet zich deze gestippelde kleur der arachnoïdea van de medulla oblongata niet op het cerebellum voort. Het meest in het oogvallend is dit verschijnsel op het bovenste en middelste gedeelte der corpora restiformia.

Dit gespikkeld aanzien ter gezegde plaatse verkrijgt de arachnoïdea door zeer vele reeds met het ongewapend oog duidelijk te onderscheidende zwarte puntjes en stippeltjes, die op genoemd vlies verstrooid liggen. Deze puntjes of stippeltjes hebben een doormeter van $\frac{1}{12}$—$\frac{1}{15}$ Par. streep; met het mikroskoop ziet men, dat zij tusschen de fasciculi der, de arachnoïdea zamenstellende bindweefselvezelen gelegen zijn.

Bij eene sterke mikroskopische vergrooting blijken deze zwarte puntjes te bestaan uit een aggregaat van vele, naast elkander liggende pigmentcellen, die gedeeltelijk eene polijedrische, gedeeltelijk eene meer onregelmatige gedaante bezitten. De doormeter dezer cellen is van 0,008‴ tot 0,006.‴ Onder het mikroskoop zijn zij zeer weinig doorschijnend, met pigmentmolekulen opgevuld en vertoonen eene donkerbruine kleur. De grenzen van iedere cel zijn meer of minder duidelijk en kenmerken zich, door dat zij iets minder donker en meer doorschijnend zijn dan de cel zelve. Celkernen en kernligchaampjes hebben wij alleen bij enkele cellen en dan nog vrij onduidelijk kunnen waarnemen. Bij toevoeging van een weinig ge-

koncentreerd azijnzuur, loste zich de wand der cellen op en vloeiden de daarin opgehoopte pigmentmolekulen uiteen, onder den vorm van hoogst kleine zwarte puntjes. De vergrooting van het gebezigde mikroskoop was niet toereikende, den vorm dezer pigmentmolekulen nader te herkennen.

De hersenen, bij welke de heer Müller en ik het hierbovenbeschreven verschijnsel onderzocht hebben, waren, zooals reeds opgemerkt werd, van Javanen en Madurezen. Bij de hersenen van een Amboinees, den eenigen, dien ik ooit in de gelegenheid was te onderzoeken, was de zwartachtige, gespikkelde kleur der arachnoïdea medullae oblongata eveneens voorhanden. Of zulks ook het geval is bij Maleijers in sensu strictiori, zooals de bewoners der westkust van Sumatra, bij Makassaren en Boeginezen, bij de volkstammen op de oostwaarts van Java gelegen eilanden, zooals Bali, Lombok, Timor enz., mag ik niet beslissend beantwoorden, aangezien ik geene gelegenheid heb gehad, hersenen dezer volksstammen te onderzoeken. Het komt mij echter niet waarschijnlijk voor, dat deze pigmentafzetting alleen bij Javanen en Madurezen zoude plaats hebben, en geloof ik veeleer, dat deze donkere kleur der arachnoïdea medullae oblongata eene specifieke eigenaardigheid van den Maleischen volksstam in sensu latiori is. Eene pathologische afwijking van de norma kan deze pigmentafzetting op het spinnewebvlies niet wezen, omdat ik ze bij alle Javanen en Madurezen, die ik geopend heb, onverschillig of zij aan langdurende, inwendige ziekten, of plotselings ten gevolge van absoluut lethale verwondingen overleden waren, en zoowel bij vrouwen als bij mannen heb aangetroffen.

Bij Afrikaansche negers daarentegen, wier hersenen ik dikwijls heb onderzocht, heb ik in geen enkel geval, de minste pigmentafzetting op het spinnewebvlies van het verlengde merg kunnen waarnemen. Bij hen heb ik de kleur der hersenen, zoowel als die der hersenvliezen, althans gelijk gevonden aan die van Europeanen (1).

(1) Hiermede stemt overeen C. T. Sommering. Ueber die körperliche

Zeer belangelijk zoude het wezen, de hersenen van Papoea's te onderzoeken, ten einde te zien, of bij hen de medulla oblongata een gespikkeld voorkomen heeft, zooals bij Javanen, of wit is, zooals bij Afrikaansche negers en Europeanen.

Spoedig nadat de heer MÜLLER en ik bovenvermelde waarnemingen en onderzoekingen hadden gedaan, heb ik in het medisch conversatorium, dat toen te Batavia gehouden werd, mijne bevinding medegedeeld. De aanteekening hiervan moet nog in de notulen der genoemde vereeniging van dien tijd gevonden worden. Niettegenstaande komt mij deze waarneming belangrijk genoeg voor, om door plaatsing in een gelezen medisch tijdschrift, algemeen bekend te maken. Zoo veel ik weet, is deze waarneming de eerste, die ooit over eene afzetting van zwart pigment op de hersenvliezen in den normalen toestand, en tegelijk als specifieke eigenaardigheid bij eene gekleurd menschenras gemaakt is (1).

Verscheidenheit des Negers vom Europäer. Frank. 1783. pag. 57. Ook P. CAMPER heeft geen verschil in de kleur der hersenen en hare vliezen bij Europeanen en Afrikanen gevonden. Daarentegen is het professer BONN te Amsterdam gebleken, dat bij hersenen van negers, de *pia mater* iets donkerder gekleurd was, dan bij Europeanen. Vergel. J. C. PRICHARD, Naturgeschichte der Menschengeslechts. Aus dem Englischen van R. WAGNER, Bd. 1. pag. 288.

(1) Ofschoon een vierde eener eeuw in deze gewesten hoorden wij nimmer over de thans door Dr. O. MOHNIKE geopenbaarde ervaring gewagen. Wij hebben dan ook te vergeefsch getracht uit de vele ter onzer beschikking zijnde berigten van lijkschouwingen, zoo van hier als Samarang, Soerabaija en andere plaatsen, nadere inlichtingen omtrent de afzetting van zwart pigment op de arachnoïdea der medulla oblongata te verkrijgen. Deze omstandigheden in verband tot de belangrijkheid van het onderwerp zelve, doen ons de vrijheid nemen de HH. geneesheeren in O. Indië te verzoeken om bij plaatshebbende lijkschouwingen, inzonderheid te letten op het al of niet bestaan van het zwart pigment, waarvan hier rede is, en van deze hunner bevinding mededeeling te willen doen aan den Hoofdredakteur

W.

KLINISCHE WAARNEMINGEN.

OPIUM-VERGIFTIGING.

DOOR

F. W. F. SCHOLL.

Officier van gezondheid 3de klasse.

Historia morbi

H. Rehling, Europesche fuselier, geboren den 10den Mei 11den Julij 1817, overleden den 11den Julij 1845 des morgens ten 1 ure in de infirmerie te Padang Sidempoeang.

De lijder was van eenen sterken, gezonden ligchaambouw en zonder een bijzonder uitgesproken temperament of konstitutie. Hij was sedert 4 jaren in Indië, vroeger altijd gezond, en had hier alleen meermalen aan koortsen geleden.

In de maand April van Sibogha naar Tobing gedetacheerd, kwam hij niet lang na zijne aankomst met eene febris intermittens tot het bilieuse karakter overhellende, die hij van Sibogha scheen mede gebragt te hebben, onder behandeling. Na drie weken genezen ontslagen zijnde, kwam hij reeds na 10 dagen met eene recidief van febris intermittens, deze keer met een nerveus karakter, weder in de infirmerie, waaruit hij na eene behandeling van 15 dagen (den 6den Julij) ontslagen werd.

Den 10den Julij des namiddags ten 4 ure werd hij wederom in de infirmerie te Tobing gebragt. Bij het onmiddelijk na zijne

binnenkomst ingesteld ziekenexamen, verklaarde hij voor een paar uren zonder bekende oorzaken door hitte en koorts te zijn bevangen (koude was niet voorafgegaan), en behalve een weinig hoofdpijn, nergens pijn te hebben gevoeld; zijn stoelgang was goed en hij hoopte, aangezien hij veel trek voelde om te slapen, dat zijne ziekte spoedig over zoude gaan. Zijne antwoorden waren wel kort en stroef, echter zeer juist, zoodat hoegenaamd geene alteratie der intellektie konde voorondersteld worden. De pols was vol, frekwent, de respiratie snel, de huid warm en vochtig, de buik iets opgezet, het hoofd heet en rood, de oogen geinjicieerd, bij beweging der handen beefde hij sterk. Ik twijfelde niet, of ik had hier een tweede recidief der van Sibogha medegebragte febris intermittens voor mij, te meer, daar mij de hardnekkigheid en geneigdheid tot recidieven der in dit klimaat ontstaande koortsen uit ondervinding bekend was; het beven, dat over het algemeen een standvastig sijmptoma in het 1ste stadium der pijrexia is, voornamelijk aan de zwakte des lijders door zijne vroegere ziekten en aan eene hevige aandoening van het spinaal-sijstema toeschrijvende, gaf ik den lijder limonade, en daar naar de objektieve verschijnselen, bijzondere kongestie naar het hoofd plaats had, hoewel de lijder daar weinig over klaagde, schreef ik koude fomentatiën op het voorhoofd voor, en stelde het vervullen der indicatio morbi tot het stadium intermissionis uit.

Volgens de verklaring van den ziekenoppasser en de overige zieken, viel de lijder, nadat hij nog eenigen tijd verstandig gesproken had, en onder anderen gezegd, dat geen dokter in staat was, zijne ziekte te genezen, tegen 6 uur 's avonds in eenen diepen slaap, waaruit hij niet meer ontwaakte; tegen middernacht was hij sterk beginnen te snorken of te rogchelen, waarop hij eindelijk stil was geworden; den anderen morgen vond hem de oppasser dood in zijn bed, en toen ik hem 's morgens om 6 uur onderzocht, was hij reeds geheel koud.

Nekropsie, 10 *uren na den dood.*

Habitus, *huid- en spierstelsel.*

Groot, sterk, goedgespierd ligchaam; de buik is gespannen en opgezet; de lippen zijn blaauw, uit mond en neus vloeit een schuimachtig, bloederig vocht; de geheele rugzijde en gedeeltelijk de voorzijde van het lijk en de geheele hals zijn met blaauwe doodsvlekken bedekt.

Schedelholte.

De uitwendige hoofdbedekkingen vertoonden zich opvallend bloedrijk, zoo ook het diploë en de vasa emissaria; de inwendige vlakte van het afgenomen cranium is meer blaauw van kleur; de dura mater is van binnen helder roodachtig gekleurd; de sinus houden vloeibaar bloed in; de arachnoïdea is niet veranderd; de oppervlakte der hersenen is met een sterk geinjicieerd adernet bedekt, bij het doorsnijden der enkele blaauwgekleurde vaatjes liep vloeibaar bloed af, substantia corticalis van bleekroode kleur, bij het doorsnijden eene menigte bloedpunten vertoonende; plexus choroideus bloedrijk, ventriculi ledig; de hersenen in het geheel zeer week.

Borstholte.

Het slijmvlies van de mondholte, de pharijnx, van den oesophagus tot aan de cardia, van de larijnx, epiglottis en trachea tot in de groote bronchiaaltakken van zoo gelijkvormig blaauwviolette kleur, dat hetzelve, als het ware, geverwd scheen, daarbij was dit slijmvlies gezwollen, los en kon gemakkelijk afgeschaafd worden. De *glandula thijreoidea* klein, atrophisch; *longen* opgezet, bleekrood; regter long naar achteren en boven met de pleura costalis door enkele, niet zeer vaste adhaesiën vergroeid, beide longen oedemateus, over het

geheel krepiterende en permeabel, en aangevuld met een bloedig schuim. *Vasa pulmon.* en *venae jugular.* vol van vloeibaar bloed. *Pericardium*, eene kleine hoeveelheid helder fluidum inhoudende; *hart* normaal gelegen, en van normale grootte, ventriculi ledig, klapvliezen gezond, atria gevuld met halfvloeibaar, zwart bloed; hartspieren van donkerroode kleur; tunica vasorum interna der aorta van normale kleur.

Buikholte.

Lever groot, eene handbreed in de regio hijpochondr. sin. zich uitstrekkende, van donkerbruine kleur; het parenchyma bloedrijk, van zwartbruine kleur; van exsudatieve ontsteking waren geene sporen te vinden; galblaas gevuld.

Milt zeer vergroot, hard op het aanvoelen, omtrent 1 Rh. voet lang en ½ voet breed; het parenchijma zwart, bloedrijk, week. *Pancreas* iets vergroot. *Nieren* naar alle dimensiën aanzienlijk vergroot, van zwartbruin voorkomen; bij het doorsnijden vertoonden zich beide substantien met bloed overvuld, dat bij het drukken even als uit eene spons uitvloeide; de subst. cortic. en medull. toonden eene gelijkvormig zwartbruine kleur, die door afwasschen met water niet veranderde. De *glandulae suprarenales* waren insgelijks vergroot en bloedrijk.

Darmkanaal door lucht opgezet van natuurlijke kleur, en van buiten geene sporen van ontsteking vertoonende. *Peritonaeum* gezond. *Maag* door lucht uitgezet, bleekwit, van buiten aan de curvatura minor vertoonden zich de grootere maagvaten met bloed aangevuld; de maag hield omtrent 4 oncen van eene brijachtige, bruingekleurde zelfstandigheid in, waarin zich nog ongedigereerde rijstkorrels lieten herkennen. Het slijmvlies aan de curvatura minor toonde eene duidelijk ontstokene plek van zwartroode kleur, omtrent 2½ duim lang en 1 duim breed; de boomachtige vertakking van het inflammatorische, zwart geinjicieerde vaatnet was zeer duidelijk te

zien, scherp van het omliggende niet ontstokene slijmvlies afstekende, en zich ook van de, bij het digestieproces natuurlijk voorkomende, hijperaemie van het maagvlies wel onderscheidende; het ontstokene slijmvlies was verder iets opgezet en verweekt, zoodat het met het mes ligt konde afgenomen worden; de daaronder liggende tunica musculosa nam aan de ontsteking deel; de tunica serosa niet; de met deze plek korresponderende grootere maagaderen, die overal elders bloedledig waren, waren hier met vloeibaar bloed gevuld. Het overige maagslijmvlies was, vooral aan de curvatura major en den pijlorus bleek, bloedledig, dik, een weinig gerimpeld en de plicae villosae waren er niet onduidelijk te zien.

Het *duodenum* was sterk door gal gekleurd en vertoonde 2—3 scherp begrensde, ontstokene plaatsen van de grootte van eene duit en van hetzelfde aanzien als de ontstokene plek in de maag. Voor het overige was in het geheele slijmvlies van den dunnen en dikken darm niets pathologisch meer te vinden. In het colon transvers. en descendens waren vaste faeces. De *blaas* bevatte 3—4 oncen donker gekleurde urien; hare vliezen waren normaal.

Na zijnen dood vernam men het volgende. De lijder, die korten tijd te voren in de tweede klasse van discipline was geplaatst, en vroeger dikwijls gezegd had, dat als hem dit gebeurde, hij zich het leven zoude benemen, had zich sedert eenigen tijd aanmerkelijke hoeveelheden opium doen opkoopen, en deze den 10den Julij des morgens in koffij tot zich genomen. Het is niet onwaarschijnlijk, dat de donkerbruine zelfstandigheid, die in de maag gevonden werd, nog opium bijgemengd had, en welligt, dat ik, als mij de ziekteoorzaak dadelijk was bekend geweest, den lijder door sterke emetica had kunnen redden.

Ik acht het van belang, dit geval, door mij miskend, mede te deelen, en vind voor mijne fout in de diagnose alleen verschooning in de voorafgegane omstandigheden en in de moeijelijkheid der erkenning van narkotische vergiftiging (vooral van

opium), zonder anamnese. Door een en ander was ik de ware ziekte niet op het spoor.

ABSCESSUS HEPATIS.

Historia morbi.

J. Mulder, Europeesch korporaal, infanterist, geboren den 17den November 1809, overleden den 9den September 1845 des morgens ten 3 ure.

De overledene van phlegmat. lijmphat. konstitutie en zwakken ligchaamsbouw, bevond zich sedert het jaar 1827 in Indië, had de Java- en gedeeltelijk de Sumatra-oorlogen bijgewoond, en de belangrijkste tropische ziekten doorgestaan (febr. biliosa, dijsenteria, febr. intermitt., hepatitis). Sedert lang had hij eene hijpertrophia hepatis nagehouden. Den 4den Augustus werd hij bij evakuatie van het detachement te Fort Elout in de infirmerie te Tobing opgenomen. De sijmptomen bij zijne aankomst aldaar waren die van *hepatitis chronica*: pijn in de regio hijpochondr. dextra, epigastrica en hijpoch. sinistra, bij drukking vermeerderende, evenzoo bij diepe ademhaling; aanhoudende en hevige pijn in den linkerschouder, geene eetlust, veel dorst, bij de ligging op de linkerzijde en bij het opzitten toeneming van de pijn in de lever, tong witachtig, stoelgang onregelmatig, in het begin vertraagd, later 2—4 maal 's daags, dun en bruingeel; uriën rood; de lever hard en vergroot, met doffen perkussietoon; buik ingevallen; pols steeds geakcelereerd, zwak en klein; de onderzoeking der borst in het begin niets pathologisch vertoonende, respiratio vesicularis overal te hooren, de huid gedurig warm en vochtig; tegen den avond heeft eene kleine exacerbatie plaats en bij nacht zweet de lijder sterk; de pijn in den linkerschouder bij nacht vermeerderende gunt hem maar weinig slaap; de milt is niet vergroot; de lijder is zwak en bedlegerig. Aan deze sijmptomen, echter in iets

minderen graad, zegt de lijder, reeds 14 dagen te lijden. Hij was voor zijne evakuatie naar Tobing door den milit. kommandant te Fort Elout met vesicatoria en sal Anglicum behandeld geworden.

Mijne behandeling was inwendig kalomel en antimon. met opium; des avonds een pulv. Doveri; op de pijnlijke plaats herhaaldelijk bloedzuigers en later een groot vesicatorium, voetbaden met asch, en van tijd tot tijd een algemeen bad; naar omstandigheden een lavement en ol. ricini; spiritueuse inwrijvingen in het schouderblad, die ten minste eene momentanele verligting ten gevolge hadden. Deze behandeling, hoewel geruimen tijd konsekwent voortgezet, bewerkte geene merkelijke verandering in den ziektetoestand des lijders, hetgeen op groote intensiteit van het ziekteproces duidde, en de prognose niet gunstig deed stellen. Ofschoon de lijder eene aanmerkelijke hoeveelheid kalomel had tot zich genomen, zoo ontstond geen speekselvloed of aandoening der glandulae salivales, alleen klaagde de lijder over los worden der tanden en eenige erosie van het slijmvlies des monds. Tot den 3den September waren de ziekteverschijnselen tamelijk op dezelfde hoogte gebleven, toen op eens hoest verscheen, en de lijder aanmerkelijke hoeveelheden van eene stinkende, bloedige, etterachtige, somtijds met vaste stukken vermengde massa uitwierp; daarbij werd de ademhaling kort en moeijelijk; het phijsisch onderzoek, dat, aangezien de lijder altoos op de regterzijde lag en zich noch oprigten, noch omwenden kon, zeer moeijelijk was, toonde den perkussietoon op de linkerzijde onder de 5de en 6de rib doffer dan regts. De auskultatie op deze plaats liet, vooral bij hoesten, respiratio cavernosa en rhonchus cavernosus hooren, die meer naar boven in eenen rhonchus crepitans overging; stem en hoest resoneerden onder de 5de en 6de rib zooals bij bronchophonie. De hartslag was versterkt en in grooten omvang te hooren; het eerste hartgeruisch zeer duidelijk, het tweede snel opvolgend en zeer onduidelijk; bij opleggen der hand een frémissement cataire niet onduidelijk te voelen.

De expektoratie werd van dag tot dag sterker, insgelijks de dijspnoë; pols kleiner, frekwenter; stoelgangen dun, bruingrijs; de uriën was dik, geelrood en vormde een dik oranjegeel sediment, hetwelk zich in acid. nitric. bruin kleurende oploste; tong wit, huid gedurig zweetende; veel dorst. Het subiete verschijnen van dit nieuwe sijmptoom in verband gebragt met de overige ziekteverschijnselen, moest een doorbreken van een leverabsces hoogst waarschijnlijk maken. De weinige krachten des lijders namen thans spoedig af en hij naderde met snelle schreden zijn einde, en daar nu alleen nog de indicatio vitalis te vervullen overbleef, zoo liet ik den lijder wijn geven, waarnaar hij zeer verlangde, daarbij gaf ik hem tonische afkooksels en des avonds opium. De dood volgde onder sijmptomen van suffocatio den 38sten dag, nadat hij onder behandeling was gekomen.

Nekropsie, 7 uren na den dood.

Habitus externus.

Mager, middelmatig groot lijk, blonde haren, blaauwe oogen.

Huid- en spierstelsel.

Het lijk is zeer mager, de spieren en de panniculus adiposus zijn atrophisch, de huid is gerimpeld, op den rug bevinden zich doodsvlekken, de hoofdharen zijn grootendeels uitgevallen, op de regterzijde aan verscheidene plaatsen decubitus; buik ingevallen, de hijpertropische lever door de buikbekleedselen te voelen.

Schedelholte.

De hersenvliezen zijn bleek en bloedarm, de sinus bevatten weinig dik vloeibaar bloed, de hersenen zelf zijn zeer week en bloedarm, de ventriculi zijn ledig.

Borstholte.

Het slijmvlies van larijnx en trachea is bloedarm en bleek,

evenzoo dat der groote bronchiaaltakken; de glandula thijreoidea is geheel atrophisch. Uit de groote aderen vloeit bij het doorsnijden veel zwart, vloeibaar bloed.

Het *pericardium*, alsmede de aan hetzelve vastgehechte pleura, was op de linkerzijde en beneden, waar het met het diaphragma zamenhangt, zoodanig met het hart vergroeid, dat er geen spoor meer van te erkennen was en daar ter plaatse geheel scheen te ontbreken. Het met de regter pleura verbondene gedeelte van het pericardium was vrij, zoodat alleen regts een cavum pericardii voorhanden was, waarin zich eene kleine hoeveelheid, ongeveer 2 drachmen liquor bevond. Het hart zelf lag met den top meer naar links en dieper naar beneden op het diaphragma dan normaal en met de basis meer naar regts; de top van het hart was roodachtig; de wand van den linker ventriculus, die vast met het pericardium en de pleura vergroeid was, vormde gedeeltelijk den linkerwand van het later te beschrijven absces; de wanden van den *ventricul. sinist.* waren verdund en weinig dikker dan die van den *ventric. dexter;* beide ventriculi schenen een weinig gedilateerd (aneurijsma cord. passiv.), zoodat de klapvliezen, die overigens gezond waren, de holten onvoldoende afsloten; de *atria* waren nagenoeg normaal, de ostia venosa en arteriosa echter schenen wijder dan normaal; in de atria was dik vloeibaar bloed voorhanden, de ventriculi waren geheel ledig.

Longen bleek, bloedarm, opgezet, krepiterende, met een schuimend oedema gevuld, echter geheel permeabel. De basis der regter long door vaste adhaesien met de pleura diaphragmatis vergroeid. De linker long aan den top en van voren vrij, de basis echter geheel en al met het diaphragma vergroeid, de lobus superior, even als de regter long, permeabel, oedemateus, bloedarm, lobus super. en infer. niet met elkander vergroeid; in den lobus infer. der linker long onmiddellijk onder de 5—7 rib, en 1½ duim van het sternum, vertoonde zich eene groote *etterholte*, waardoor de buik- en borstholte met elkander gemeenschap oefenden. Dit ab-

sces was 3 duim lang en 2 duim breed en evenzoo diep, bevatte ongeveer $\frac{1}{3}$ kan dikken stinkenden ichor van bruingele kleur; de wanden werden gevormd door *lever*, *long* en *hart* (pericardium), en pleura costalis, namelijk de onderste wand door de linker leverkwab, de regter wand door het hart, hetwelk hier naar links getrokken en zoodanig met pericardium en pleura vergroeid was, dat de wanden van den ventriculus sinister zelve de abscesmembrana schenen te vormen, de buitenste of bovenste wand door de pleura costalis; naar achteren en links eindigde het absces, zonder hier door eene membrana begrensd te zijn, in het onregelmatig vernield long-parenchijm van den lobus inferior; de eenige opening van het absces was door de, in den lobus infer. voerende, bronchiaaltakken; overigens was het geheel door eene abscesmembrana gesloten; deze membrana, die door hart, lever en pleura gevormd werd, was vast, hard, van fibrineuse konsistentie, haar naar de abscesholte toegekeerde vlakte was van geelachtige kleur, ongelijk, bultig en als het ware aangevreten; de geheele membrana was omtrent 1—2 lijnen dik. Het parenchijm van den lobus infer. was door het absces gedeeltelijk vernield, brandig en in ichor opgelost, hetzelve toonde ongelijke inbogtingen en geoblitereerde strengen, die zich in verschillende rigtingen doorkruisten. Het aangrenzende nog niet in de ettering betrokken longweefsel was in staat van grijze hepatisatie.

Buik- en bekkenholte.

De *darmen* door lucht opgezet, allen in hunne normale ligging. De *lever* aanmerkelijk vergroot, met den lobus sinister zich ver in de regio hijpochondr. sin. uitstrekkende, hard aan te voelen, van donker-violet-roode kleur; de linkerkwab geheel met het diaphragma en naar beneden met het colon transversum vergroeid. Bij het doorsnijden vertoonde de lever eene gelijkmatig donkerroode kleur, was overvuld van bloed, en van brokkelige konsistentie; op den lobus sinister vertoonde zich het

bovenbeschrevene absces, dat zich ongeveer 1½ duim in de diepte en 2—3 duim in de cirkumferentie van het parenchijm der lever uitbreidde; het aan de abscesmembrana onmiddellijk aangrenzende weefsel der lever was minder bloedrijk en van helderbruine kleur en ging langzamerhand in de dikke, witte, fibreuse abscesmembrana over; het overige gedeelte der lever voornamelijk de regterkwab vertoonde buiten de hijperaemie niets pathologisch, en nergens anders werd etterproduktie waargenomen. *Galblaas* weinig dikke donkerbruine gal bevattende. *Milt* bloedrijk, maar zeer weinig vergroot. *Nieren* insgelijks bloedrijk en van iets donkerder kleur dan normaal. *Pancreas* bloedledig, hard, vast en van spekachtige konsistentie en voorkomen. De aan de lever aangehechte deelen van het peritonaeum (ligamenta hepatica) sterk met bloed geïnjicieerd, het overige peritonaeam bloedledig, mesenterium evenzoo. *Maag* klein, zamengevallen, van buiten van bleekwitte kleur, van binnen bleekwit, geheel ledig, cardia en pijlorus gekontraheerd, de plicae sterk te voorschijn komende. *Dunne darmen* door gal gekleurd, tamelijk bloedarm en nergens sporen van inflammator. injektie dragende; de valvula Bauhini gekontraheerd, de dikke darm vertoonde niets pathologisch, alleen het peritoneaalovertreksel van het colon transversum was met de lever door dunne adhaesien vergroeid en sterk met bloed geinjicieerd; in de flexura iliaca bevonden zich dikke faeces. *Blaas* zamengetrokken, klein, een weinig bruingeel water bevattende.

KLINISCHE WAARNEMINGEN.

PARESIS EN ANAESTHESIA DER ONDERSTE LEDEMATEN TEN GEVOLGE VAN COMMOTIO CEREBRI ET MEDULLAE SPINALIS.

DOOR

C. A. BENSEN.

Officier van gezondheid 2de klasse.

Sobro, Inlandsch fusilier, naar gissing 36 jaren oud, van lijmphatische konstitutie en phlegmatisch temperament viel den 18den Februarij jl. te Anjer van eene hoogte van circa 20 voeten uit eenen boom en kwam op zijne stuit teregt. Ten gevolge eener hersenschudding in den eersten graad bleef patient ongeveer een half uur bewusteloos, waarna zijne geestvermogens, alhoewel nog eenige dagen verward blijvende, terugkeerden. Het was den patient echter onmogelijk op zijne beenen te staan, en hij zakte onmiddellijk in elkander, zoodra hij zulks beproefde.

Na eenige dagen te Anjer behandeld te zijn geweest, werd de lijder naar het hospitaal te Serang geëvakueerd.

Bij zijne aankomst alhier waren 's lijders intellektuële vermogens geheel en al weder hersteld. Het staan en gaan was hem echter volstrekt onmogelijk. Ook het gevoel in beide beenen was zoodanig verdoofd, dat hij het prikken met eene naald niet voelde; het knijpen veroorzaakte wel eenige gewaarwording, maar geene pijn. Daarentegen klaagde patient over lastige subjektieve gewaarwordingen, als tinteling en

mierenkruipen. Zette men den lijder door eenige menschen ondersteund op de beenen, zoo voelde hij den grond niet onder zijne voeten. De stoelgang was vertraagd. De urineloozing onbelemmerd. De urine waterhelder van kleur. Pols, ademhaling en ligchaamstemperatuur waren normaal. Bij het onderzoek van de ruggegraat ontwaarde patient bij eene drukking op de hoogte van den 4den en 5den lendenwervel eene doffe pijn. Voor oogen hebbende, dat na commoties vaak een hijperaemische toestand optreedt, eensdeels ten gevolge van de mechanische schudding der zenuwzelfstandigheid en de daarmede noodzakelijk verbondene materiële stoornis, al onttrekt zich deze ook aan de waarneming, anderendeels ten gevolge van gebrekkige innervatie der vasomotorische zenuwen, zoo werden op deze plaats 5 dagen achter elkander 15 bloedzuigers gezet en tevens laxantia uit infusum sennae met sulphas sodae toegediend, waarna deze pijn geheel verdween.

Er werden nog eenigen tijd kleinere giften van salinische middelen voortgebruikt en tevens twee keer daags linimentum ammoniato-camphoratum met ol. terebinth. en ungt. mercuriale in den rug ingewreven.

Onder deze behandeling keerden beweging en gevoel der onderste ledematen langzamerhand terug en na een verblijf van 14 dagen in het hospitaal kon patient reeds voor eenen korten tijd regt over eind staan. Beproefde patient echter te gaan, zoo ondervond hij, dat zijne beenen niet juist aan zijnen wil wilden gehoorzamen; zijn gang was nog onzeker, wankelend en slenterend; ook de subjektieve gewaarwordingen bleven ofschoon in mindere mate voortbestaan.

Er werd nu in de lendenstreek een setaceum gezet, er werden in rug en beenen spiritueuse inwrijvingen gemaakt en twee keer daags een twaalfde grein strijchnine, waarmede langzamerhand tot een kwart grein werd gestegen, toegediend. Alhoewel ten gevolge van het strijchnine de karakteristieke aan elektrische gelijkende schokken niet werden opgewerkt, zoo keerden evenwel motiliteit en sensibiliteit der onderste le-

dematen langzamerhand tot de norma terug, en na een 3 maanden lang verblijf in het hospitaal kon patient zonder eenig bezwaar wandelen.

Tegen het einde der kuur ontwikkelde zich bij den lijder eene uiterst hevige, spoedig eene belangrijke chemosis vormende conjunctivitis, die door herhaalde bloedzuigers, excisies uit het bindvlies, koude omslagen, laxantia salina, collijria uit nitr. argenti en later uit lapis divinus bestreden werd. Den 9den Julij jl. verliet de lijder volkomen gezond het hospitaal.

Serang, den 12den Julij 1854.

BERI-BERI.

In de 1ste, 2de en 3de aflevering van dit tijdschrift is opgenomen eene verhandeling over Beri-Beri door den officier van gezondheid der 1ste kl. L. LINDMANN. Daarin wordt gezegd: »dat de ziekte, die in Europa ten eenenmale onbekend »schijnt te zijn, ook in Indië slechts zelden voorkomt, en dat »hieraan is toe te schrijven de weinige litteratuur over het »onderwerp; verder dat alleen kortelijk over de ziekte is ge»schreven door WILLEMIER en door MASH, terwijl nog in het »natuur- en geneeskundig archief voor Nederl. Indië twee »mededeelingen over epidemische uitbreiding der ziekte voor»komen."

Wij gevoelen ons verpligt den schrijver te doen opmerken, dat het bovengezegde niet geheel juist is. Vooreerst werd reeds in de 17de eeuw door den beroemden BONTIUS vrij naauwkeurig over het onderwerp geschreven, in zijn werk:

JABOBI BONTII,

Medici Civitatis Bataviae Novae in Java Ordinarii, Historiae Naturalis et Medicae Indiae Orientalis Libri sex.

alwaar pag. 16 en 17 gevonden wordt:

De Paralijseos quadam specie, quam Indigenae Beri-Beri vocant.

»Affectus quidam admodum molestus, homines infestat, qui »ab incolis Beri-Beri (quod ovem sonat) vocatur. Credo, quia, »quos malum istud invasit, nictando genibus, et elevando »crura, tanquam oves ingrediantur. Estque species Paralijseos,

»seu potius Tremoris: Nam motum, sensumque manuum, ac »pedum, immo vero aliquando totius corporis, depravat et »tremere facit. Causa hujus morbi praecipua est, crassus, »et lentus humor pituitosus, qui nocturnis temporibus, prae»sertim pluvio coelo, (pluviae autem assiduae cadunt ab initio »Novemb. usque ad Maii initium), nervos corripit, dum ni»mirum homines diurnis caloribus defatigati, noctu omne »tegmen et lodices a se rejiciunt; unde facillime, jam in »cerebro praecipue genitus, nervos iste humor phlegmaticus »invadit. Nam noctes, in his locis, comparatione caloris diurni, »frigidae appellari possunt. In hoc casu artus prolongantur, »non contrahuntur, insinuante se inter juncturas phlegmate, »ita ut nervi et ligamenta inde laxentur. Quamvis autem »hoc malum plerumque per gradus et pedetentim homines »invadat, tamen aliquando valde subitum est, dum nimirum »homines aestu defatigati, potum ex Palma Indica copiose et »confestim ingerunt; non secus ac in patria, diebus canicu»laribus aliquando vidimus fieri, cum quis cursu, aut aliquo »alio vehementi motu, calefactus, potum cerevisiae, aut lactis »pressi, nimis avide haurit, ita ut inde saepe summum vitae »discrimen, immo ipsam mortem incurrat. Porro signa hujus »mali aspectu obvia sunt. Adest enim spontanea universi cor»poris lassitudo; motus et sensus, praecipue manuum et pe»dum, depravatur, hebescitque; atque in iis sentitur plerumque »titillatio talis quaedam, qualis in patria frigida, et hijemali »tempestate, manuum, ac pedum, digitos corripit, nisi, quod »hic tantus dolor non adsit. Tum etiam vox aliquando ita »impeditur, ut aeger vix articulate loqui possit: quod mihi »ipsi accidit, dum hoc morbo laboranti vocis sonus, per in»tegrum mensem tam exilis esset, ut me vel proxime assidentes »vix intelligerent. Adsunt, praeter haec, aliquando multo »plura signa, et sijmptomata, quae tumen omnia tenacem, »et frigidum, humorem sapiunt: sed praecipua enarrasse suf»ficiat. Accingamus ad curationem itaque, quae plerumque »in longum trahitur; dum nempe humor iste lentus, et fri-

» gidus, aegre discutitur: per se tamen (ut plurimum), letha-
» lis non est, nisi musculos pectoris, et thoracis invaserit, et,
» hoc modo, spiritus, ac vocis, viam intercludat. Verum hoc
» imprimis curandum est, ne (si ullo modo fieri possit) te
» lecto affigas decumbendo: sed vel ambulando, vel equitando,
» vel simili aliquo motu validiore, omni conatu te exerceas:
» currere quidem impossibile est. Frictiones quoque fortes, et
» dolorificae, summe necessariae sunt, quas commode hic servi
» Bengalenses, ac mulieres Malaijcae adhibent. Nam nostra
» gens tali exercitio non assuevit, ut nec balneis, quae hic
» frequentia sunt."

» Fomenta, ac Insessiones conficiunt ex herba nobili LAGONDI
» dicta, quae folio quidem Persicariam refert, estque odoris
» suavis, et aromatici. Certe nobis non tantum usum Cha-
» momeli, et Meliloti, praebet, sed discutiendi et resolvendi
» viribus, iis, meo quidem judicio, praestat; pedes et manus
» praeter ea inungendi sunt oleis Carijophijllorum, et Macis:
» sed mixtis ol. rosacco: nam sola adhibita, nimis caustica
» sunt, et cutem facillime eroderent. Habemus praeter haec
» nobilem Naphthae speciem, allatam ex Sumatra, Javae regno,
» è regione in conspectu sita. Quam *Minjac Tannah* Indi
» vocant, oleum terrae significans, quod, non secus, ac nobis
» cognita Naphtha, quod oleum petrae vocamus, è terra erum-
» pat; vel ex rupibus, in subjecta flumina praecipitetur. Hoc
» oleum a Barbaris in tanto pretio habetur, ut rex Achinensis,
» qui potentissimus istius insulae est Tijrannus, sub capitali
» poena istud evehi inde prohibeat: ita ut incolae, nocte in-
» tempesta, si quae nostra, aut Anglorum navis, eorum litto-
» ribus adpellat, ad nos furtim deferant. Hoc oleum, partibus
» affectis illitum, miraculi instar aegros consolatur. Odore est
» porro gravi: tamen non fastidioso.

» Sed cum hic morbus sit chronicus, et longi temporis,
» nihil aeque prodest, quam decocta ex radicibus Chinae, Sar-
» çaeparillae, ac Ligno Guajaco; quae blando, et amico nostro
» corpori, calore, frigidos istos, et crassos humores, per su-

» dores et urinas, egregie discutiunt, et evacuant. Interpositis » tamen subinde commodis per alvum evacuationibus, inter » quas principem locum obtinet Extractum, quod hic conflci- » mus. Ex aloë, et Gutta Cambodja dicta vulgo (corrupte » apud nos gutta gamba:) cujus descriptionem inferius videbitis.

» Sanguinem mittere nefas: non enim plethora, sed Caco- » chijmia, in vitio est: et quis sanguinem fontem caloris, et » thesaurum vitae, non esse intelligit.

» Hujus affectus reliquiae porro commode discutiuntur The- » riaca, Mithridatio, etc. sudorem, et urinam moventibus, ac » nervos roborantibus medicamentis. Reliquas hujus mali mole- » stias opportuna exercitatio, et valida Naturae vis sanabunt.

Verder lezen wij bij FRANÇOIS VALENTIJN, in de *Beschrijvinge van Amboina*, pag. 248.

» Een van de voornaamste qualen aldaar is de Lamheid of » Beri-Beri, die men aan armen, of beenen, ook wel aan die » beiden te samen krijgd. Om zig daarvoor te wagten, moet » men zorg dragen, in den Morgen of Avond of in de mane- » schijn niet ongedekt, of in 't hemd en vooral niet bezweet, » en zo ontbloot in de open lugt, te sitten, of dat men (gelijk » vele, zig verwaarloosende, wel doen) in de lugt, of mane- » schijn, 't zij nugteren, 't zij half of geheel dronken, niet » blijve leggen slapen: want in eene nagt versuimens, op » voorsegde wijze, kan men een lamheid krijgen, die jaren » en dagen aanhangen zal. Die doordringende koude lugt » dringt, doordien 't ligchaam daar als open is, door 't vleesch » en merg heen, en veroorsaakt in zeer korten tijd, als die » lugt maar iemand aandoen kan, Lamheid aan armen en » beenen. Indien men zig maar onder 't dak, of op die tijd, » zoo men al in de lugt staan, of wandelen wil, 't ligchaam » gesloten houd, zoo heeft men geen nood ter wereld; tenzij » het menschen van zeer tedere gesteltenis waren, welke ik » raden zou noit in de Avondlugt te komen, omdat ze, hoe » koel ze ook is, of schijnd, egter daar na in plaats van dienst

»te doen, waarlijk in 't algemein, en bijsonder voor zulke »swakke lieden, schade doet. Men kan die ook wel, door »veel vermoeijens in hitte en bij swaren regen, of koude 'er »op, bij dag krijgen (hoedanig de Heer PADBRUGGE Lam wierd), »dog men neemt het hoe men het neemt, koude is oorsaak »van die quaal.

»Deze Lijders geven zij swarte honden- schildpadden- buf- »felvleesch, en dat van andere verhittende dieren, of ook wel »andere verhittende spijsen, te eten, dewijl die quaal door »hitte meest genesen moet werden. Sij wrijven en strijken »ook den Lijder zeer sterk, 2 à 3 maal daags, de leden »met olij van foelie, aard-olie, nooten-olie, en Clappus-olie; »voornamelijk de trekkers en spieren, die tot de beweeging »de meesten dienst bijbrengen. Ook moet de Lijder die lam- »me deelen, zo veel hem mogelijk is (hoe moeijelijk 't hem »ook vallen mag) in beweeging houden, of dikwils bewegen, »ja zig zelven tot sweetens toe als geweld aandoen. Sij be- »strijken ook den Lijder met een Bobori, of mengsel van »verscheide heete drooge kruiden, of wortels, om door de »warmte der zelve, en de daar bij komende beweeging, die »verkoude deelen weer te verwarmen, en allengskens te her- »stellen. Van een ongemeene goede werking hier ontrent is »de Cajoe Poeteh-olie als ook de Coelit-Lawan-olie.

Ook in het werk van *Moritz Hasper*, Ueber die Natur und Behandlung der Krankheiten der Tropenländer u. s. w. wordt de ziekte behandeld (pag. 513 deel I), en worden daarin meerdere schrijvers over dit onderwerp opgegeven, zooals RIDLEIJ, HAMILTON, YOUNG, ROGER, enz.

Bij JAMES JOHNSON, de invloed der keerkringsluchtstreeken op Europesche gestellen enz. wordt zij pag. 416 beschreven. Eindelijk wordt van haar in meerdere geneeskundige versla- gen van onderscheidene plaatsen in Nederlandsch Oost-Indië meer of minder naauwkeurig melding gemaakt, en is het niet zoo zeer te wijten aan het weinig voorkomen der ziekte,

dat hieromtrent zoo weinig is bekend geworden, maar veeleer aan de weinige gelegenheid of zucht tot openbaarmaking der waargenomene gevallen. Zoo wordt in eene beschrijving van de voornaamste endemische ziekten van Banjoewangie (1829) door den destijds officier van gezondheid 2de kl. W. VON STEINKÜHL reeds eene uitvoerige beschrijving van Beri-Beri, die aldaar endemisch voorkwam, gevonden, en zegt ook nog de heer LINDMAN zelf, dat hij in eene epidemie van Beri-Beri, in 1849, in de afdeeling Probolingo (residentie Bezoeki) zijne hulp heeft verleend, waaruit dus ten slotte het besluit moet getrokken worden, dat het voorkomen der ziekte niet zoo zeldzaam is, als de heer LINDMAN meende.

Batavia, den 1sten September 1854. RED.

ONDERZOEKINGEN NAAR DE GENEESKRACHT VAN INLANDSCHE GENEESMIDDELEN.

(*Vervolg van pag.* 330, 3den Jaarg., 4de aflev.).

Toen wij op bladz. 438 van de 4de, 5de en 6de aflev. van den tweeden jaargang de waarnemingen met het oleum lagam openbaarden, was ons nog niet bekend, dat in het militair summier rapport der 3de afdeeling over 1852, de resultaten van eenige proefnemingen met die olie in het hospitaal te *Soerabaija* voorkwamen. Wij laten ze thans hieronder volgen.

» Het *oleum lagam*, waarvan de voorraad *twaalf* ponden be- » liep, werd bij dertien Europesche lijders aangewend, en wel » bij *acht* met gonorrhoea inflammatoria et erethica, nadat de » onstekingsverschijnselen, door het gebruik van involventia ge- » weken waren, en de pijnen in en langs de urethra hadden » opgehouden te bestaan, en bij *vijf*, lijdende aan gonor- » rhoea chronica. Het middel werd op de volgende wijze toe- » gediend.

R. Olei lagam unc: B.
Aquae menth: pip: unc. v.
Muc: gum: arab: dr. I.
Mf: Emulsio, adde
Sijr: liquir: dr. I.
d. s. a: u: 1 lep.

» waarop zich de navolgende verschijnselen vertoonden:

» De darmafscheiding werd bij de meesten zeer vermeerderd, » bij enkelen had dit in geringe mate plaats, oprispingen en » flatus ontbraken in geen geval, vermeerderde urineloozing » en ruim zweet was een konstant verschijnsel, de eigenaardige

»lucht der olie was om en nabij de lijders niet te miskennen, de bloedsomloop en ademhaling werden meestal, na *twee* »dagen het middel gebruikt te hebben, versneld, echter niet »in die mate, dat het onrustbarende verschijnselen ten gevolge had; hersenen- of ruggenmergs-aandoeningen werden niet »opgemerkt."

» Nadat gedurende *vijf* dagen op deze wijze was voortgegaan, »bleef de uitvloed nog steeds dezelfde, (slechts in een geval »verminderde hij) waarom men dagelijks nog een half ons meer »liet gebruiken. Het gevolg hiervan was bij allen voortdurende brijachtige darmontlasting; bij *zeven* patiënten verminderde »van lieverlede de uitvloed, en na *zes* dagen op deze wijze gemedicineerd te hebben, had het gebrek opgehouden te be»staan. Deze lijders hadden nooit vroeger aan gonorrhoea ge»leden; zij, die echter in het tegenovergestelde geval verkeer»den, of aan eene chronische urethritis leden, vonden bij dit »geneesmiddel geen baat, men moest de gift nog met een half »ons daags verhoogen, hetgeen echter, eenige dagen voortgezet, »tot geene betere resultaten leidde, maar groote walging, »soms neiging tot braken, buikpijnen en waterachtigen stoelgang »veroorzaakte, waarop, doordien *en* de voorraad verbruikt, »*en* de genezing al te zeer vertraagd was, tot het aanwenden »van zamentrekkende injektiën werd overgegaan, waarna pa»tienten spoedig genazen."

»*Het oleum aethereum lagam*, waarvan slechts *vier-en-vijf*»*tig* droppels voorhanden waren, werd bij een Inlander lijden»de aan gonorrhoea chronica aangewend, en wel op de na»volgende wijze:

den	1sten	dag	3	maal daags	3	droppels:
»	2den	»	»	»	4	»
»	3den	»	»	»	5	»
»	4den	»	»	»	6	»

»De eerste twee dagen verminderde reeds de uitvloed, en »hield van lieverlede geheel op."

»Dit geneesmiddel blijkt sterker en gunstiger te werken, dan »het oleum lagam, de smaak is minder onaangenaam en de »hoeveelheid gemakkelijk met een weinig suiker in te nemen.

»Bijzondere verschijnselen vertoonden zich niet na het ge- »bruik van deze bereiding; eene meer gunstige eetlust was »niet te miskennen.

»De *Resina lagam*, waarvan honderd grein voorhanden was, »werd op deze wijze voorgeschreven:

R. Resinae lagam gr: c.
pulv: rad: liquir: unc: i.
Extr. tarax. q: s:
ut fiant lege art: c: aliq:
liquor: innoc: pill: No. L. d: in liq.
d. s. 2 m. d. 5 pillen.

»Twee Inlanders met gonorrhoea chronica werden aan het »gebruik onderworpen, met dit gunstig gevolg, dat de één na »*drie*, de andere na *vier* dagen volkomen genezen was; de uit- »vloed verminderde reeds na de eerste gift en hield spoedig ge- »heel op."

»Geen enkel bijzonder verschijnsel vertoonde zich hier."

»Het zoude zeer te wenschen zijn, dat meerdere proeven »met deze beide laatstgenoemde bereidingen konden genomen »worden, aangezien zij bij chronische gonorrhoeën zulk een »gunstig resultaat hebben opgeleverd. Men kan echter thans »nog geene zuivere gevolgtrekkingen maken, dewijl de hoe- »veelheid van deze geneesmiddelen te gering was, om een ge- »noegzaam aantal waarnemingen te doen."

»Het *oleum lagam* komt dus zeer ondoelmatig voor, éénsdeels, »dewijl het weinig werking schijnt uit te oefenen (de verkre- »gene uitkomsten toch waren niet gunstiger, of zelfs minder »gunstig, dan die, welke na het gebruik van onze gewone mid- »delen volgen), ten anderen, dewijl het in te groote giften moet »worden toegediend, waardoor zich spoedig de bovengenoemde »verschijnselen voordoen, die het gestel van den lijder niet

» weinig aangrijpen, en den geneesheer noodzaken, van het » verdere gebruik af te zien."

In het hospitaal te Weltevreden hebben de verschillende officieren van gezondheid, gedurende de laatste maanden, wederom en met goed gevolg gebruik gemaakt van den bast en het extractum uncariae, voornamelijk in het chronische ulceratief proces bij dijsenterie, bij atonie der ingewanden en bij chronische diarrhoeën.

KLINISCHE WAARNEMINGEN.

INTOXICATIO ARSENICALIS CHRONICA

DOOR

C. W. B. VOIGT.

Dirigerend officier van gez. der 1ste klasse.

In het hospitaal te Weltevreden werd den 10den Mei 1854 opgenomen de heer K. Europeesch koopman.

Van den geneesheer, die hem tot dien tijd behandeld had, werd het volgende berigt nopens zijne ziekte ontvangen.

»De heer K., oud 39 jaren, van eene goede konstitutie, »kwam op den 6den Februarij dezes jaars onder mijne behan- »deling, (nadat patient reeds eenige dagen ziek was geweest) »met verschijnselen van febris gastrica biliosa; het gelaat had »eene geelachtige tint, de regterhoek van de bovenlip was »eenigzins opgetrokken, de tong geel beslagen, de smaak »bitter, er bestond neiging tot braken, pijn in het voorhoofd »en drukking in de maagstreek, de huid was droog en warm, »de pols frekwent. Patient werd een emeticum e tart. pot. »stibiat. in verdeelde giften voorgeschreven, daarop volgde »driemaal braking van eene geel groenachtige vlocistof, waar- »na de lijder zich zeer verligt gevoelde; de koorts bleef be- »staan, benevens het pijnlijk gevoel in de maag en lever- »streek, waarvoor hem twee malen een getal van 16 bloed- »zuigers werd gezet, de verdere behandeling was resolverend; »tot den elfden dag geene saburra meer aanwezig zijnde, werd

» de behandeling tegen de koorts gerigt, welke door kalomel » en chinine bestreden werd, daarmede werd voortgegaan tot » den 28sten, als wanneer ik den lijder, als rekonvalescent, ver- » liet, klagende hij slechts nog over een doof gevoel in de » toppen der vingers van beide handen.

» Den 8sten Maart kwam lijders kompagnon te mijnen hui- » ze, met een poedertje, hetwelk hem als verdacht voorkwam- » mij verzoekende, eens te onderzoeken, wat het was, zeggende, » dat de jongen van den heer K. hem dat ter hand had ge- » steld, onder bijvoeging, dat hij dikwijls gezien had, dat de » huishoudster van genoemden heer K. daarvan iets in het eten » had gedaan. Ik nam een weinig van het poedertje, wierp » het op gloeijende kolen, waardoor witte, dikke dampen op- » stegen, welke eenen sterken knoflookreuk verspreidden.

» Ik had dus reden te denken, dat ik met arsenicum te doen » had.

» Ten einde zeker van de zaak te zijn, begaf ik mij ten » huize van den lijder, om zijne huishoudster tot bekentenis te » brengen, hetwelk mij gelukte, door dien ik haar het poeder » liet zien hetwelk bij haar gevonden was; daarop bekende » zij mij, dat zij tien malen reeds van dat middel gebruik had » gemaakt en in het eten had gedaan."

» Nu ook herinnerde zich de heer K., dat hij zich dikwijls » niet wel had gevoeld, nadat hij iets gebruikt had, maar het » niet van belang had beschouwd, om reden dat kwalijk bevin- » den na een paar uur verdween.

» Vooronderstellende, dat er mogelijk nog eenig arsenicum in » de maag konde zijn, diende ik den lijder het oxijd. ferri hij- » dratum toe, en raadde hem aan, warme baden te gebruiken » de behandeling was verder diaphoretisch en werden er nu » en dan eenige bloedzuigers in een kring om de handwor- » tels geplaatst, doch zonder gevolg; het verdoovend gevoel in » de vingers nam dagelijks toe, deelde zich aan de handen, » den voorarm en de beide voeten mede, zoodat de lijder pa- » retisch aan handen en voeten werd, eene algemeene verma-

»gering zich in stelde, en ik hem moest aanraden zich naar
»het hospitaal te Batavia onder eene geregelde behandeling te
»begeven."

Bij de opname in het hospitaal vond men lijder in den volgenden toestand, oorspronkelijk van eene krachtige konstitutie, was hij nu zeer vermagerd en verzwakt, hoofdhaar ziekelijk, droog, grootendeels uitgevallen, de bulbus pili verdikt, pijnlijke gelaatstrekken, met diepliggende oogen, ingevallen wangen.

Huid taankleurig zonder turgor en sterk over de onderliggende deelen gespannen. Tong smal, overigens zuiver, slijmvlies der mondholte bleek. De bewegingen en het gevoel in de ledematen zijn gestoord, de gewrichtshoofdjes der phalanges opgezet, de huid te dier plaatse glimmend, strak en moeijelijk verschuifbaar, de bovenste ledematen zijn gebogen, in voortdurende beving en bij de minste aanraking pijnlijk, de lijder klaagt over eene aanhoudende, doffe, tintelende pijn in dezelve, die hij vergelijkt met het gevoel, dat men heeft bij drukking van den nervus ulnaris. Het afsnijden der nagels veroorzaakt pijn, waarom de lijder dezelve dan ook maar laat groeijen. Het tastgevoel is zeer verminderd, fijne voorwerpen kunnen niet onderscheiden en moeijelijk gevat worden.

De uitstrekking der bovenste ledematen is onvolkomen en uiterst pijnlijk.

De handen zijn koud en met klam zweet bedekt, terwijl de lijder over een inwendig gevoel van hitte klaagt.

De onderste extremiteiten werden later en geringer dan de bovenste, doch op dezelfde wijze, ziekelijk aangedaan, de gang is moeijelijk en onzeker, het staan pijnlijk. Het tintelend gevoel bepaalt zich alleen tot den voet, beving neemt men niet waar, de natuurlijke warmte der voeten is zeer gedaald. De slaap is onrustig, door schrikachtige droomen gestoord en kort.

De organen der spijsvertering leveren thans geene ziekelijke verschijnselen meer op, alleen is de darmexkretie traag, de

faeces zijn hard, door gebrek aan galkleurstof grijsachtig gekleurd, en hier en daar aan de oppervlakte met eenige bloedstrepen en mucus, (waarschijnlijk het gevolg van ulceratiën der darmen) overtrokken. De urine wordt in matige hoeveelheid, doch met een gevoel van branding geloosd, heeft eene bruin roode kleur, onaangenamen reuk en na verloop van eenigen tijd vormt er zich een slijmig sediment in.

De koking wees in dezelve veel eiwit aan, Bellinische buisjes of daarin gevormde fibrineuse stremsels worden echter onder het mikroskoop niet gezien.

Tot vaststelling der diagnose werd de urine door den heer S. A. Bleekrode op arsenicum onderzocht; herhaalde malen werden de schoonste metaalspiegels van arsenicum verkregen. Het procédé door dien scheikundigen gevolgd, laat ik hier in zijn geheel volgen.

» Ongeveer acht oncen urine worden in een porceleinen » schaaltje tot droogwordens toe uitgedampt, en vervolgens in een » platina kroesje onder toevoeging van nitrum en eenige drop» pels salpeterzuur zoo lang gegloeid, tot er eene kleurlooze » homogene massa gevormd wordt."

» Na bekoeling wordt deze in verdund zoutzuur opgelost. » Daar men nu vermoedt, dat de urine arsenikhoudend kan » zijn, zoo wordt de zoutzure oplossing der ontleede urine » in den toestel van Marsh nader onderzocht. Het zink en » het zwavelzuur, die voor de proef moeten dienen, worden » bevonden arsenikvrij te zijn."

» Hierop wordt de te onderzoekene vloeistof in den toestel » gedaan. De vlam tegen een koud porseleinen schaaltje zoo» danig gehouden, dat zij zich kon uitbreiden, ontstaan » eenige kleine vlekken van eene bruinachtige zwarte glin» sterende kleur, die in salpeterzuur gemakkelijk oplosbaar » zijn. Wegens de weinige vlekken kunnen andere reageer» middelen niet worden aangewend, evenmin is het mogelijk » door verhitten van het gasgeleidende buisje ringen te ver» krijgen. Intusschen komen de phijsische eigenschappen der

»vlekken zoo zeer met arsenikvlekken overeen, dat men »veilig kan aannemen, dat er arsenicum, echter in uiterst ge»ringe hoeveelheid, in de urine moet voorhanden zijn."

Eene gelijke hoeveelheid urine, welke door den patient vier dagen later geloosd was, werd op dezelfde wijze als boven is aangegeven, onderzocht, en leverde dezelfde resultaten op. Het aantal vlekken was dit keer geringer.

Eindelijk werd de proef zes dagen later nog eens met versche urine herhaald, slechts twee tot drie zeer kleine vlekken werden er verkregen, welk evenwel duidelijk de phijsische kenmerken van arsenikvlekken hadden.

Van eene specifische behandeling tegen het vergif kon in ons geval geene sprake zijn, de eliminatie van het vergif uit het organisme trachtte men voornamelijk door bevordering der afscheidingen van huid en nieren te bereiken, waartoe voornamelijk sarsaparilla in afkooksel en warme baden werden aangewend, terwijl de stoelontlasting van tijd tot tijd door laxantia bevorderd werd. Onder deze behandeling minderden allengs de bovenvermelde toevallen, alleen de pislozing bleef nog lang pijnlijk en krampachtig belemmerd, doch werd bij eene emollierende behandeling wederom geheel normaal. Na bijna 3 maanden was de algemeene toestand zoo verbeterd, dat geene sporen van het vergif meer aangetoond konden worden, lijder zich genoegzaam krachtig gevoelde, om zijne beroepsbezigheden te hervatten, en men de herstelling der nog overblijvende geringe stoornissen aan de natuur kon overlaten.

Alhoewel het poeder waardoor de vergiftiging geschiedde, ons niet ter hand gesteld is geworden, mogen wij toch, op grond van het bovenstaande, in het onderhavige geval geenzins het bestaan van eene arsenikvergiftiging betwijfelen.

Batavia, den 23sten September 1854.

VERANDERINGEN

IN HET

GENEESKUNDIG PERSONEEL.

VAN 16 JULIJ TOT EN MET 15 SEPTEMBER 1854.

MILITAIRE GENEESKUNDIGE DIENST.

Bijgekomen:

De offic. van gez. 3de kl. J. R. HESSIG, uit Nederland.
» » » » » » F. H. DEISSNER, » »
» » » » » » S. H. A. BEGEMANN, » »

Afgegaan:

Geene.

Een jaar verlof naar Nederland verleend aan den offic. van gez. 2de kl. F. W. DOLGE, buiten bezwaar van 's land schatkist.

Bevorderd:

Tot offic. van gez. 2de kl. P. G. NEEB.
» » » » » » J. G. TH. BERNELOT MOENS.
» » » » » » E. W. A. LUDEKING.
» » » » » J. C. SPITZAR.

Plaatsingen en Overplaatsingen.

OFFICIEREN VAN GEZONDHEID 2e KLASSE.

J. R. A. BAUER, bij het groot milit. hosp. te Batavia.

B. Feist, bij het groot milit. hosp. te Samarang.
G. J. Wienecke, » » » » » » »
K. L. Meijer, » » garnizoen te Palimanang
A. H. Kunze, » de civ. en mil. geneesk. dienst te Ternate.

Officieren van Gezondheid 3de klasse.

P. G. Neeb, bij de geneesk. dienst ter Sumatra's Westk.
E. W. A. Ludeking, » » » » » » »
Th. H. Eisinger, » » » » » » »
C. F. A. Schneider, » het garnizoen te Klatten.
S. H. A. Begemann, » » geneesk. dienst op het eiland Banka.
F. H. Deissner, » » » » » » » »
P. Pluijgers, » » civ. en milit. geneesk. dienst in de [Lampongsche distrikten.
P. J. Frank, » het garnizoens hospitaal te Amboina.

Civiele geneeskundige dienst.

Uit Nederland aangekomen.

Geene.

Afgegaan:

Ingetrokken de provisionele akte van toelating tot de uitoefening der geneeskundige praktijk in de residentie Rembang aan den gepensioneerden offic. v. gez. J. Feldmann verleend.

Idem de akte van toelating tot de uitoefening der genees- en verloskundige praktijk in de residentie Madioen aan den civielen geneesheer M. de Groot. verleend.

Benoemd:

Geene.

Plaatsingen en Overplaatsingen.

Akten van toelating werden uitgereikt aan:

Dr. J. C. HEIJNING tot het uitoefenen der genees- en verloskundige praktijk te Batavia.

PERSONALIËN.

Sedert den 15den Julij jl. zijn nog de volgende inteekenaren bijgekomen:

F. AMENT, Direkteur van produkten en civiele magazijnen.

B. L. VAN ARK, Officier van gezondh. 2de kl. bij Zr. Ms. Marine.

S. H. BEGEMAN, Offic. v. gezondh. 3de kl.

J. VAN HATTUM, » » » 1ste kl. bij Zr. Ms. Marine.

P. J. IDENBURG, » » » 2de kl. » » » »

S. M. LANSBERG, » » » » » » » » »

Ministerie van Koloniën (3 exemplaren).

D. SIGAL, Officier van gezondheid 3de klasse.

J. Ch. A. SIMON THOMAS.

J. VAN SWIETEN, Generaal majoor civiel en militair gouverneur van Sumatra's Westkust.

